

ISSN 2350-8523

इसीलीम

इसीलीम
ISILIM

(Half Yearly Dumeo Language Magazine)

(अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका)

२०७५ थो (वर्ष) १५ खीस्सी (अंक) १५ येले थो ५०७८ घीरीयान्तो (उधौली) September 2018

घरान विशेषाङ्क

हार्दिक श्रद्धाञ्जली

जन्म:
वि.स. १९९०/०४/१०

स्व. म्याम शोभा राई

स्वर्गारोहण
वि.स. २०७५/१२/२०

मेरी प्रिय जीवन संगिनी स्नेही शोभाग्यवति धर्मपत्नी श्रीमती म्याम शोभा दुमी (खालिङ्ग) राई को अकल्पनिय स्वर्गारोहण भएको हुँदा उनको पवित्र आत्माको विर शान्तीको लागि छिमोदिमो, सिमोमुने, युङ्खुलु र देवी देउरालीलाई प्रार्थना र सुप्तुलुवासको कामना गर्दै हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछु ।

साथै यस शोकको घडिमा म र मेरो परिवारलाई साथ सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण नर-नाता, इष्टमित्र एवं शुभचिन्तकहरू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

श्रीमान: पूर्व-प्रधानपञ्च, समाजसेवी एवं शिक्षाप्रेमी श्री राम बहादुर राई

छोरा बुहारीहरू:

अशोक कुमार खबचु दुमी राई / मन कुमारी (साम्पाङ) राई
मदन कुमार खबचु दुमी राई / तिर्या (खालिङ्ग) राई
/ सिला सत्तम दुमी राई
राजेन्द्र कुमार खबचु दुमी राई / विजया सत्तम दुमी राई

नाती र बुहारीहरू:

विशाल राई
जन्मजय राई / चन्द्रकला (नाछिरिङ) राई
हेमन्त राई / समिला सरचु दुमी राई
प्रितम राई / कोपिला (साम्पाङ) राई
ई. उत्सव राई
यलम्बर राई
नुष्ठाङ राई

छोरी ज्वाई:

श्रीमती तारा राई / स्व. प्रेम (रिप्लाचु) दुमी राई

नातिनी र ज्वाईहरू:

पुष्पा राई / राम कुमार (हम्बुचु) दुमी राई
रुसिया राई / राजन (चाम्लिङ) राई
ऋतु राई
नायम्मा राई

पनातीहरू:

सम्प्राट राई
प्रशान्त राई
नुहाङ राई

पनातिनीहरू:

प्रशंसा राई
पुमा राई
सुम्निमा राई
पाठ राई
तुडा राई

साथै, समस्त खबचु दुमी राई परिवार
दिकेल रुपाकोट मझुवागढी नगर पालिका वडा नं.-१२, जालपा खरदेल

इसीलीम ISILIM

अर्धवार्षिक दुमी राई भाषिक पत्रिका

विषय सूची

वर्ष १९ अंक १९ २०७५
जि.प्र.का. दर्ता नं. ४५/०५६, काठमाण्डौ

सल्लाहकार :

सह-प्रा. चतुरभक्त दुमी राई
पूर्व सांसद श्री टंक दुमी राई
समाजसेवी श्री राम बहादुर दुमी राई
क्या. श्री पर्ज बहादुर दुमी राई

प्रधान सम्पादक :

डा. नेत्रमणि दुमी राई

सम्पादक :

तेजमाया दुमी राई
किर्ती कुमार दुमी राई

प्रकाशक :

दुमी किरात राई फन्सीकीम

मुद्रण :

पाथीभरा अफसेट प्रेस
बागवजार, काठमाण्डौ
मो. ९८४९६४९६४४

कम्प्युटर/डिजाइनर :

सन्तोष स्याङ्घा

पत्राचार ठेगाना

इसीलीम दुमी भाषिक पत्रिका

पो. ब. नं. २०२११, काठमाण्डौ

फोन नं. ०१-४९१५०७२

ईमेल ठेगाना: kirti.dumceerai@gmail.com

मूल्य

रु. १२०/-, भन्. १२०/-, H.K. \$ 30, किंगपुर/दुलाई \$ 10,
U.K. \$, US \$ 7

बाहिरी आवरण

सिम्पानी 'दुमदेल' स्थित दुइकुत्तु दुइना
जहाँ ऐतिहासिक कालमा दुमी पुर्खाहरूले नुजारा चलथे
बसेका र उनैका सन्तान आजको दुमी भएको बताइन्छ ।
तस्वीर: तेजमाया दुमी राई

क्र.स.	शीर्षक/लेखक	पृष्ठ
१	समाजसेवी एवं... भेटवार्ता / सम्पादक	१
२	निमुखाकी श्रीमती.../विष्णु एस. राई	८
३	मेरो पुर्खौली.../कृष्ण कुमार दुमी राई	११
४	छोरालाई सन्देश.../नवराज दुमी राई	१४
५	दुमी बारह.../सम्पादक	१४
६	युवा नेता...भलाकुसारी/सम्पादक	१५
७	धरान दुम्कीम.../भुमी दिम्मचु दुमी राई	२०
८	इसीलीम-लिङ्ग...भेटवार्ता/सम्पादक	२२
९	खोला पूजाबारे.../तेजमाया दुमी राई	२८
१०	परदेशीको संदेश.../तिर्थ हलक्सु	३०
११	विसनै नसकिने.../सन्तोष दुमी	३१
१२	सम्पूर्ण दुमी.../राजेन्द्र कुमार दुमी राई	३३
१३	नाछिरिङ जातिको.../टेक नाछिरिङ	३५
१४	भूकम्पका जोखिम.../ई. उत्सव राई	३९
१५	संस्थागत...विवरण /दुर्गा ब. दुमी राई	४४
१६	केही सोचनिय.../विजया सत्तम दुमी राई	५५
१७	हौचेका गाउँमा.../अस्मिता दुमी राई	५७
१८	दुमी समुदायमा.../जगत ब./दुर्गा ब. राई	६०
१९	एका विहानै.../कविता/युवराज छिद्र	६१
२०	The Failure.../ Shrishti Rai	६३
२१	Mother Gender.../ Sophi Rai	६४
२२	दुमी वंशावली.../चतुरभक्त राई	६५
२३	सार-समाचार.../सम्पादक	७७
२४	आर्थिक सहयोग.../कृष्णा ब./मीना राई	८५
२५	इसीलीम आर्थिक विवरण.../सम्पादक	९२
२६	देउसी.../आर्थिक विवरण/सम्पादक	९८
२७	फन्सीकीम आ.वि./चतुरभक्त/तेजमाया	१००
२८	यात्रा-नियात्रा.../डा.नेत्रमणि दुमी राई	१०५
२९	दुम्कीम धरान.../सम्पादक	११०
३०	इसीलीमको भनाई.../सम्पादक	११२

दुमी धर अन्तर्गतका ७ सामे, २१ पाछाहरू

क्र.स.	पाछा	इसीलीम अंक	सामे (सामेत)		सामे संख्या	बलमदेल्
			पुरुष	महिला		
१.	हलक्सु	४	दीक्पा	दीक्मा	१	लड्खु, सप्तेश्वर
२.	हजुर	१२				
३.	वालक्पा	५				
४.	खारुवु	७				
५.	खवचु	७	छछुपु	छेकुमा	२	भुताप्सु पहरा, दारेगौडा र चिउरीखर्क बीचको भाग
६.	रीप्लचु	९				
७.	जीपुचु	१२				
८.	राईचु	१२				
९.	तुरचु	१२				
१०.	छाचुड	८				
११.	वालक्पु	१३	बुसुरु	युयुमा	३	साइखा नेउखा
१२.	हरसी	११				
१३.	सरचु	१३				
१४.	दीम्मचु	७				
१५.	हमुचु	११				
१६.	रकासु	३	छछपा	छेकामा	४	साम्फेलु (चिलिम हुंगा)
१७.	रत्कु	४				
१८.	हदी	४				
१९.	सत्म	४	ब्राक्सुपा	ब्राक्सुमा	५	लीक्पादेल्
२०.	लुप्पो	६	धीक्मी	धीखामा	६	नक्ती
२१.	मुरह	४	बसपा	बसमा	७	तुल्सीडटार

स्रोत: इसीलीम, अंक-१ (२०५६), अंक-९ (२०६३)

समाजसेवी एवं प्रेरणादायी व्यक्तित्व श्री जगत बहादुर सरचु बुसुरु दुमी राईसँगको भेटवार्ता:

खोटाङ जिल्ला रूपाकोट मझुवागढी नगरपालिका (साविक खार्मी-३, निभारे) मा वि.स. १९९९ साल चैत्र १३ गते पापा समरध्वज दुमी राई र मामा शुक्रलक्षी दुमी राईको कोखबाट पाँच छोरा र दुई छोरीमध्ये काईला छोराको रूपमा श्री जगत बहादुर सरचु बुसुरु दुमी राई जन्मनु भयो। वि.स. २०२० सालमा भारतीय सेनामा भर्ती भई १९ वर्षसम्म पूर्णकालीन सेवारत रही सेवा निवृत्त हुनुभएका समाजसेवी राई हाल प्रदेश एक अन्तर्गतको सुनसरी जिल्लास्थित धरान नगरपालिका, सिद्धार्थमार्ग भोटेपुलमा जीवनसंगिनी श्री बुधलक्षी हमुचु दुमी राईका साथ बसोबास गर्दै आउनु भएको छ। उहाँहरूका सुपुत्र श्री भीमराज सरचु दुमी राई, जीवनसंगिनी (बुहारी) लुडुमाचुइमा बान्तावा दुमी राई, नातीद्वय एरिकहाड र वील्सनका साथ हाल ब्रिटिस आर्मी (ब्रनाइ) मा सेवारत छन्। विशेष गरी दुमीहरूको मौलिक संस्कार, संस्कृति लोप हुँदै गएकोप्रति चासो र चिन्ता लिँदै सचेत रहनु पर्छ भन्नु हुने समाजसेवी दुमीराई दुमी समुदायभित्रका सरचु, दीम्मचु, वालक्पु र हरसी गरी चार पाछाको संस्कार, संस्कृति समुच्चमा संकलन गरी साभा पुस्तक निकाल्ने सोचमा हुनुहुन्छ। वि.सं. २०६२ सालदेखि हालसम्म (लगातार १३ वर्षसम्म)

फोटो: कीर्ति कुमार दुमी राई

इसीलीम प्रधान सम्पादक डा.नेत्रमणि दुमी राई दुम्कीम धरानका अध्यक्ष श्री जगतबहादुर सरचु दुमी राईसँग भेटवार्ता गर्नुहुँदै साथमा फन्सीकीम उपाध्यक्ष श्री ऋषीश्वर सरचु दुमी राई

दुमी किरात राई फन्सीकीम, दुम्कीम धरानको अध्यक्ष भई आफ्नो वंशको लागि सेवारत हुनुहुन्छ। उहाँकै संयोजकत्वमा गठन भएको दुम्कीम भवन धरानको संयोजक समितिको विशेष सक्रियतामा दुम्कीम भवन समेत निर्माण भई गत वैशाख १९ गते घरपैचो गरिसकिएको छ। प्रस्तुत छ, उहाँसँग इसीलीम परिवारले गरेको भेटवार्ताको सारसंक्षेप:

०१. इसीलीम: अचेल हजुरको दिनचर्या कसरी चल्दै छ ?

- आफ्नो दुमी भाषा, संस्कार, संस्कृति विशेष गरी संस्कार, संस्कृति लोप भएर जान्छ कि भनेर फिक्कर लागि रहन्छ। त्यसैले जान्ने बन्नेहरूसँग सधैं यसैको बारेमा नै यताउता सोधखोज पनि गरिरहन्छु। यसै शिलशिलामा नै अहिले म धरानदेखि काठमाडौंमा आइपुगेको छु।

इसीलीम: दुमी संस्कार-संस्कृति प्रति यहाँको चासो आफू सानै छँदादेखिको हो कि ?

- आफ्नो पुख्र्यौली संस्कार संस्कृति बारेको मेरो चासो त सानैदेखिको हो । १५/१६ वर्षको उमेरमा बाबुबाजे खाल सबैको नाम टिपेर राख्न पाए पनि हन्यो नि जस्तो लाग्यो । गाउँमा मेरो बडाबाबु धेरै जान्ने धामी हुनुहुन्थ्यो । उहाँलाई मैले धेरै सोध्छें, तर त्यसरी बताइदिँदा पुस्ताक्रमको सिलसिला र वंशको हांगा नमिल्लाले त्यो औचित्य विहीन भयो । हाम्रो चार पाछा सरचु, दीम्मचु, बालकु र हरसीमध्ये धेरै चाहिँ हामी सरचु पाछाको सन्तान नै छुड । उता डाँडापरि नेपा, सोल्मामा पनि सरचुहरू छन् । बडाबाबु तीदाम्, छीदाम्, कुलपित्र गर्नु सोल्मा, नेपा गइबस्नु हुन्थ्यो । त्यसै सिलसिलामा एकसाल म पनि तेतेलाई पछ्याउँदै गयो । लगभग १६ वर्षको उमेरमा तेतेले जे-जे गर्नु हुन्थ्यो, नयाँ धान फुकाउँदा, दीदाम्, छीदाम् गर्दा के-के गर्नु हुन्थ्यो मलाई खुबै चासो लाग्ने गर्थ्यो, र हेक्का राख्ने गर्थे पनि । अनि धामीको बाटो, हाम्रो चार पाछाको बाटो, म सबै जान्दछु । उस्तै पन्यो वा मौका मिल्यो भने हाम्रो दीदाम्, छीदाम् पनि गर्न सक्छु भन्ने आँट पनि छ ममा । डोल, भ्याम्टा बजाएर पनि म गर्न सक्छु । हाम्रो चार पाछाको चाहिँ कहाँ के चाहिन्छ, कहाँ के गर्नुपर्छ, कहाँसम्म जानुपर्छ, कहाँबाट फर्किनु पर्छ यो सबै मलाई थाहा छ ।

इसीलीम: यहाँको विचारमा संस्कार भन्नाले नि ?

- यो संस्कार, संस्कृति भनेको आफ्नो कुलपित्र गर्नु पनि हो नि हगि ! हामी किराती राईहरूको जन्मेको दिन मात्र त के, अफ गभमा बच्चा हुँदादेखि नै उकार सुरु गरिन्छ । भुँडीमा बच्चा हुँदादेखि नै आमाको उकार गरिन्छ । त्यसलाई केकु वजानु भनिन्छ । नानी जन्मेपछि सर्वप्रथम त न्वारान गरिन्छ । त्यसपछि क्रमशः छोरा भएमा छेवर गरिन्छ, छोरी भएमा गुन्युचोनी दिइन्छ, विवाह

गरिन्छ, अन्त्यमा मरेपछि किरिया गरिन्छ । यो कर्म हामी सबैले जान्नुपर्छ । भात खुवाइमा के गरिन्छ, के भन्नुपर्छ, न्वारान गर्दा के भन्नुपर्छ, गर्नुपर्छ, न्वारान गर्नुभन्दा, गरिसकेपछि मरेको बच्चालाई कहाँ, कसरी गाड्नुपर्छ ? यस्तो सबै जान्नु पर्छ ।

इसीलीम: दुमी समुदायबीच संस्कारमा एकरूपता सम्भव देख्नु हुन्छ यहाँले ?

- सरसरती हेर्दा हामीभित्र सबै एकरूपता बनाउनु नमिल्ने देखिन्छ । यसो मैले सोच्दा खेरी हाम्रो बाटो फरक छ, बलमदेल अलग-अलग छ । यसमा एक रूपता छैन । बलमदेल अलग-अलग भएता पनि प्रार्थना गर्ने चाहिँ सबैको एकै हो । खाउ है, पिउ है, छोराछोरीलाई दुःख कष्ट नदेऊ, लामो आयु देऊ, बोक्सी डाइनी, सोलापाजा पन्छाइदेऊ,... भन्ने चाहिँ सबैको एउटै हो । तर धान, थपना अलि अलग हुन्छ । मनेलाई पानी खुवाउने तरिका लगभग एउटै हो तर पनि बलमदेल अलग हुन्छ र त्यहाँ पुन्याउने बाटो पनि अलग छ ।

विवाहको रीत पनि दुई अलग प्रकारले बोलिन्छ । जस्तै पक्रेर गरेको वा मिलेर गएको विवाहलाई एकै मानिन्छ । मागेर लगेको भने वेग्लै बोलिन्छ । रीतहरूमा अलि भिन्नता छ । त्यो चाहिँ मिलाउन नसकिने होइन, सकिन्छ । हामी यति खाउँ, यो चाहिँ नगरूड है, कुटुम्बलाई दुःख नदिउँ भन्दा हुन्छ, तर बलमदेल यसो गर्नु मिल्दैन ।

इसीलीम: हजुरको बाल्यकालको बारेमा केही बताइदिनुहोस् न ?

- मेरो बाल्यकाल निकै दुःखमा नै बितेको थियो । त्यतिबेलामा आमा बाबु, फुपुले कष्ट खेपेर हुर्काको थिए हामीलाई । त्यसमा पनि म चाहिँ चार वर्षको उमेरदेखि माउलोमा बसेँ । त्यतिबेलामा माउलोमा कोही केटाकेटी नहुनाले मलाई माउलोमा राखेको गरे, म बसेको केही वर्षपछि भने बहिनीको

जन्म भयो । पछि म १४ वर्षको उमेरमा माउलोबाट आफ्नो घरमा फर्केँ, र २१ वर्षको उमेरमा म भारतीय सेनामा भर्ती भएँ ।

इसीलीम: भारतीय सेनामा जानुपर्छ भन्ने सोच चाहिँ कसरी आयो नि ?

- होइन, त्यसबारे त सुनिसकेको थियाँ । मेरो दाजु पनि बेलायती सेनामा थियो । म त घरमा घरखेती गर्दै गोठमा गोठाला, घाँस गर्दै बसेको मान्छे, तर गल्लावाल नै घरमा लिनु आएको थियो । अनि त्यसो र लु जाउँ भनेपछि आफू कहिले कतै गाको पनि होइन, त्यसपछि यहाँ भोजपुर हुँदै धनकुटा गएर भर्ती लागेको थियुड हामी । त्यतिबेला जम्मा चार जना पास भएको थियुड हामी । खाइलाग्दो जीउडाल भएको त धेरै गुरूड, तामाडहरू जबान केटाहरू नै आको थिएन, तर त्यसपालि चाहिँ साईंको मात्रै भ्याकेन्सी रैछु क्यारे, ती सबै फर्के । हामी चार जना राई भने भर्ती भयुड, र गयुड पनि ।

इसीलीम: अनि गाउँमा हजुरको नाममा नै जगत प्रा.वि. सञ्चालनमा छ, त्यसबारे बताउनुहोस् न ।

- मेरा गाउँलेहरूले मसँग खुबै स्कुलको कुरा गरी बसे । केटाकेटीलाई स्कुलको निकै दुःखो छ, टाढा उकालो छ, कहिले स्कुल नै पुग्दैनन्, कहिलेकाहीँ कोही त बाटोबाटै फर्किन्छन् पनि, एउटा स्कुल भए त कति जाति हुन्थ्यो नि भन्ने कुरा सुनेपछि मैले यसो सोच्दा मसँग पुग-नपुग एक लाख थियो । त्यहि एक लाख लु म दिन्छु, तिमीहरू सबैले हलबल गर्छौ त ? भनेर सोध्दा केटाहरूले लु गर्ने भने । तुरुन्तै वि.सं. २०६२ सालमा एक लाख रूपैयाँ पैसा दिएर आफैँ खुद बसेर गाउँमा स्कुल सम्पन्न गरी गाउँलेलाई जिम्मा दिएर घरान भर्ने ।

इसीलीम: जगत प्रा.वि. को लागि अरू पनि केही गर्नु भा'छ कि ?

- यसमा मैले मात्र नभएर अरु इष्टमित्रहरू, मेरो घरपरिवारका सदस्यहरूको समेत सहयोग रहेको छ । व्यक्तिगत रूपमा धेरै दिने भनेको मेरो दाइ जेठाले १२ हजार रूपैयाँ, त्यसपछि भतिजो (श्रुषिषवर) ले १८ हजार रूपैयाँ देको छ । हालसालै एनआरएन संस्थाको सहयोगमा दुईकोठे पक्की भवन पनि बनेको छ । खेल मैदानको लागि जग्गा पनि थपिएको छ । अहिलेसम्म मैले लगभग छ लाख रूपैयाँ सहयोग पुन्याएको छु । अनि पोहोर साल मात्र छ बटा कम्प्युटर पठाइदिएको छु । मैले पैसा धेरै भएर दिएको त होइन । मेरो त्यो भारतीय सेनाको जागिर हो, पेन्सन पनि कति नै पो छ र, निकै थोरै छ, तर पनि आफू जन्मेको ठाउँमा केही गरिराख्ने खातिरले मात्र हो, केही गरे भने त गर्नेको नाम पनि रहन्छ नि । पैसा त मरेपछि कसैले लगिदिन नै, नत कसैलाई लगाइ नै दिइन्छ, र लगाउनु पनि हुँदैन, मरेपछि त त्यहिँ ज्यान मात्र लगिने हो ।

इसीलीम: भवन बनेको जग्गा पनि हजुरले नै दिनु भा'को हो ?

- हो, मैले नै देको हो । पहिले मेरो पुख्र्यौली जग्गाजमिन त त्यस ठाउँमा थिएन । निकै माथि माथ्लो गाउँमा मात्र मेरो अंश जग्गा थियो । तल अहिले भवन बनाको सम्ठारमा चाहिँ एक जना हाम्रै गाउँले क्षेत्रीको थियो । मैले माथिको मेरो दुई रोपनी जग्गा उनलाई दिइवरी सट्टापट्टा गरेर तल अहिलेको जग्गा चाहिँ स्कुलको नाममा पास गर्दैको मैले ।

इसीलीम: त्यहाँ विद्यालयमा भडरहेको गतिविधिदेखि त तपाईं सन्तुष्ट हुनुहुन्छ नि ?

- हजुर सन्तुष्ट नै छु । मेरो बाबु-आमा,

मेरो फुपु सबैले धेरै दुःख गरेर हामीलाई यहाँसम्म खुट्टा टेकाउनु भाको हो । त्यसैले मेरो बाबु-आमाको नाममा हामीले हालसालै स्कुल सञ्चालनको लागि दुई लाखको सञ्चयकोष पनि खडा गर्दको छुड । यसमा मेरा भतिजाहरू जेठा दाजुको छोरा, माइला दाजुको छोरा (ऋषिेश्वर), कान्छा भाइको छोरा, र म (काइला भाइ) गरी हामी चार जनाले पचास-पचास हजार जम्मा गरी संयुक्त रूपमा स्कुललाई दुई लाख रूपैयाँको सञ्चयकोष खडा गर्दको छुड ।

इसीलीम: उक्त कोष स्थापना गर्नुको उद्देश्य नि ?

यसमा प्रथम त यो कोष नै पनि त्यति ठूलो त होइन, र त्यति गतिलो काम गरिहाल्न सकिने अवस्था त छँदैछैन नै । तैपनि विद्यालयको अवस्था ज्यादै नाजुक हुनाले केही राम्रो कामलाई अगाडि बढाउनका लागि प्रोत्साहन मिल्न सक्छ कि भन्ने नै हो । हुन सक्छ भने अरु त के र नै कसैले भनेजस्तो पढ्ने, पढाउने र पढ्न पठाउने सबैलाई प्रोत्साहन र हौसला बढोस भनेर हामीले त्यो कोषको जोहो गरेको छुड । त्यसदेखि धात्रेक त आगामी दिनमा कामले काम सिकाउँछ भन्छन्, अरु विचार गर्दै लाने सोच छ हाम्रो । त्यसबाट सम्पूर्ण गाउँलेहरू पनि अभिर्षित चाहिँ भाको बुभेको छुड हामीले ।

इसीलीम: दुकिराफ दुमकीम धरानको अध्यक्षता गरिरहँदा दुमी समुदायप्रति यहाँको धारणा चाहिँ ?

दुमी समुदाय वा भनुड हामी सबैको साझा भावना चाहिँ आफ्नो समुदायको विकास होस् भन्ने नै हो । हामी कोही पनि संस्थामा रहुड वा बाहिरै बसुड, तर पनि हामी सबै चौतर्फी छरिएर रहे पनि हामी सबैको केन्द्र त बाक्सिला खोटाड नै हो । त्यहाँ केन्द्रीय भवन बनाइ पनि सकेको छुड । मुख्य कुरा हाम्रो दुमीको संस्कार, संस्कृति गर्नमा

नअडकियोस् भन्ने नै हो । आफ्नो मौलिक संस्कार संस्कृतिलाई पुस्तकमा छापिबरी सबै दुमी हात-हातमा, घर-घरमा, टोल-टोलमा र पूरै समुदायमा सर्वसुलव गराएर आफू-आफू जान्ने हुन सक्नुड । संस्कार, संस्कृति गर्नु चाहिँ कोही पनि नअडकुड । आजको समय र परिस्थितिमा पनि कसैले धामी विजुवाको मुख ताकेर भएको आफ्नो संस्कार संस्कृतिलाई भनसारो मासिन नदिऊँ । पहिलेजस्तो अहिले कहीकतै धामी विजुवा नपाउँदा हामी आफैले पनि गर्न सक्ने हुनु पन्थो, र चाह्यो भने नसकिने पनि होइन, निश्चय नै सकिन्छ पनि । त्यसो र हामी कसैले कसैलाई पर्खापर्खी नगरी हरेक दुमीजनले आफू-आफूले नै आफ्नो भाषा, संस्कार, संस्कृतिको जगेनां गरूड भन्ने मेरो धारणा छ ।

इसीलीम: दुमीहरूको बीचमा काम गर्दाको यहाँको अनुभव ... ?

मेरो विचारमा दुमीहरूबीच मात्र होइन, हरेक समुदायमै अष्टेरो छ संस्थामा रहेर काम गर्न । यो सोचे जस्तो र भने जस्तो गरी सजिलो चाहिँ हुदैन । पहिले त मन मिल्नु पन्थो, अनि आउँछ, कार्यक्रम र योजनालाई अधि बढाउने वारे । तैपनि सानो सङ्ख्यामा रहेको हामी दुमीबीचमा सल्लाह गर्न र काम अधि बढाउन चाहिँ सजिलो नै छ । भन्छ नि धिरालो धेरै भएर मुसा पो नमालान् कि भन्ने चाहिँ सोच्नु पर्दैन हाम्रो दुमी समुदायमा । जति काम गर्न भनेर लागेका छौँ सबैमा सफलता नै हासिल गर्दै आएका छौँ हामी दुमीहरूले । यसो विचार गरुइना, सबैको सल्लाहले दुमी शब्दकोश बनाउने भन्नुड, सबैले राम्रो नै भनेको सुनिन्छ दुमी शब्दकोश, त्यसपछि निकै मेहनत गरी बाक्सिलामा फन्सीकीम र धरानमा दुम्कीम भवन बनाइ छाड्युड, त्यो पनि निकै राम्रो भनेर नै प्रसंशा बटुलेको सुन्न पाउँदैछुड अहिलेसम्म त ।

इसीलीम: यति हुँदाहुँदै पनि संस्थाको काम गर्दा जस चाहिँ पाइन्न भन्छन् नि !

अरु त खै के भनुड र नइ, तपाईं हामी सबैको आ-आफ्नै किसिमको सोच, विचार र मन भाकैले त होला, हामी हरेक जनको मन फरक भएपछि सोच्ने र काम गर्ने शैली पनि त आफुफुङ्गे हुने नै भयो । त्यसैले समुदायमा होस् कि संस्थामा, एकआपस्तमा मिलेर संगै काम गर्नु अवश्य नै मुस्किल पर्छ । त्यहीँ कुरो नै हामीले अफैसम्म पनि सिक्दै नै पो छुड कि जस्तो लाग्छ मलाई त । यति चाहिँ पक्का हो कि जस दिन नजान्ने र दोष मात्र दिने मान्छेले आफ्नो समुदायका लागि आफू अधि सरेर काम गर्न चाहिँ कहिल्यै जानेकै हुँदैन, र जान्दै जान्दैन नै ।

इसीलीम: यहाँको संयोजकत्वमा धरानमा दुम्कीम 'दुमी भवन' बनेको छ, उक्त भवन बनाउँदाको अनुभव के कस्तो रहेको छ ?

अब भनुड धेरै नै कष्ट गरियो त्यो भवन सम्पन्न गर्नको लागि । आर्थिक सहयोग संकलनका लागि कति ठाउँहरूमा धाइयो, भनि साध्य नै छैन । बुढेशकालको जवरजस्त खटाइले होला, त्यही काममा लाग्दा लाग्दै मेलै कानको सुन्ने शक्ति पनि गुमाए, अब त आँखा पनि हराउँदै गइ नै सक्यो । रकमको अभावले गर्दा मान्छे खोजेर लगाउनुभन्दा आफूले गर्न सक्ने र मिल्नेसम्मका लागि प्रायजसो कामहरूमा हामी आफै नै खट्युड । आर्थिक किरायतका लागि कतिपय सामानहरू त पसलदेखि भवन निर्माणस्थलसम्म हामी आफैले नै घरर तानिहिँड्युड पनि । हाम्रो कोषाध्यक्षजूको गाडी हुनाले दिनमा तीन/चार पटकसम्म ओहोर-दोहोर गराइयो ।

भवन निर्माण समितिको हाम्रो पूरा टिम आफ्नो घरको काम मात्र त के कहिलेकाहीँ त घरैमा

पाकेको खाना गांसमा हाल नपाउँदै हिउँदो, वर्षा कुदेको कुदेकै रह्यो । सायद त्यसो गरिनुमा रहर र बाबता दुवै धियो कि आज पो सोच्दैछु मैले त । पैसा उठाउनेको लागि पनि कति पटक त मदेशतिर नै गयुड, त्यहाँ आफ्नो दाजुभाइको घरघरै चहान्युड । नभन्दै आज विचार गरिहेदा 'एक थुकी सुकी सय थुकी नदी' भनेजस्तै तपाईं हामी सबैको आर्थिक सहायता र हारगुहारले नै मात्र यो काम सम्भव भएको छ । धेरैजसो त्यहाँ सहायता गर्नेमा बाक्सिलापट्टिको हुनुहुन्छ । काम चाहिँ दुई/चार जनाले गरियो होला, तर भरपूर आर्थिक सहायताका साथ उचित राय सल्लाह, हौसला चाहिँ सबैतिरबाट नै मिलेको छ । सबैभन्दा पहिला चाहिने कुरो त पैसा हो नि त । त्यो चाहिँ सबै दुमी बन्धुहरूले स्वइच्छाले नै सहायता गर्नुभएकाले यो काम सम्भव भयो । हल मिल्यो, दल मिल्यो र मन मिल्यो भने जस्तै काम पनि गर्न सकिँदो रहेछ भनेर धरान नगरीमा दुमी समुदायले एउटा नमुना कामसम्म चाहिँ देखाउन सकेको छुड । अहिले दुमीको अभियानले अन्य किरात समुदायमा पनि हलचल ल्याएको सुन्नमा र देख्नमा चाहिँ आएको छ ।

इसीलीम: भवन निर्माणलाई पूर्णता दिनेबारे अरु केही योजनाहरू पनि छन् कि ?

त्यसमा हामीले अफै माथि एक तला थप्ने सल्लाह गर्दै छुड । अरु त केही छैन । त्यो उताको बाँफोमा चाहिँ त्यहाँको स्थानीय समुदायलाई एउटा भलिबल गिरान बनाइदिउंला भनेर हामीले आश्वासन दिएको थियुड तर त्यो रोडले लान्छ भनेर चाहिँ हामीले अहिले नीच मारेर बसेको छुड ।

इसीलीम: दुमकीम धरानको छलफलमा फन्सीकीमबाट अरु केही अपेक्षाका कुराहरू पनि उठेका छन् ?

- अहिलेसम्म त त्यस्तो केही पनि छैन । केन्द्रको अवस्था पनि कति नाजुक छ भनेर हामी सबैलाई थाहा छँदैछ नै । केन्द्र कमजोर छ भने कुरा हामीलाई थाहा भैसकेपछि धेरै आशा गरिबस्ने कुरो पनि भएन । बाक्सिलामा एउटा केन्द्रको भवन बन्यो, त्यो तपाईं हामी सबैको प्रतिष्ठासँग गाँसिएकाले हाम्रो साभ्ना प्रयासले राम्रै काम गरिएको छ । यस्तै अब ठाउँ-ठाउँमा बनाए हुन्थ्यो भन्ने पनि लागेको छ । काठमाडौंमा त जग्गा किन्न, पाउन पनि सकिँदैन, त्यति सजिलै गरी बनाउन पनि संभव छैन होला । तर काठमाडौंमा पनि एउटा हुनै पर्ने हो भन्ने लाग्छ मलाई त । त्यसैले तत्कालमा हामीले केन्द्रबाट त्यस्तो केही आशा गरेका छुइना, बरु सकिन्छ भने हामी अझै पनि जुटिवरी एक तला धप्ने विचारमा छुड ।

इसीलीम: सामाजिक संस्थाको अगुवाई गर्न गाडो हुन्छ भन्ने जान्दा जान्दै पनि हजुर चाहिँ यो दुमी संस्थामा कसरी प्रवेश गर्नुभयो त ?

म त भन्छु कि दुमी भनेको आफ्नो पहिलो घर हो, अझ भनुड हाम्रो मूलघर नै हो । राई जातिभित्रका धेरै थरका घरहरूमध्ये दुमी चाहिँ एउटा भिन्दै थरको घर हो । यायोक्खा भनेको विविध थरहरूबाट बनेको एउटा समाज दुमीकै बात्तो त हो, तर त्यहाँ मान्छेहरूको जमात निकै ठूलो र धेरै समूहहरू पनि हुने नै भयो । जान्ने बुझ्ने विद्वानहरू धेरै हुन्छौं त्यहाँ । जस्तोसुकै काम गर्नलाई पनि मान्छेको हलबल पुग्छ नै । हामी दुमी समुदायमा धेरै जना त छुइना । त्यसैले हामीले पहिला दुमीलाई आफ्नो घर सम्भेर काम गर्नुपर्छ । यल्लाई छोडेर अरूलाई मात्र ध्यान दियुड भने यो हाम्रो भाषिक संस्था, दुमीको संस्था त त्यसै पनि हल न चलको अवस्थामा थान्किएर रहन्छ नै । यसैको लागि पनि हामीले सबैभन्दा पहिले चाहिँ हाम्रो संस्थालाई नै ध्यान दिनुपर्छ भन्ने हो । त्यसैले गर्दा म आफू पनि यस संस्थामा जाने बुझेसम्म केही योगदान पुऱ्याउँ भनेर नै प्रवेश गरेको हुँ ।

इसीलीम: इसीलीम पत्रिकाको माध्यमबाट समस्त दुमी समुदायलाई केही सन्देश छन् कि ?

यो तपाईं-हाम्रो इसीलीम पत्रिकाको माध्यमबाट समस्त दुमी समुदायलाई म आफ्नो भाषा, संस्कार, संस्कृति संरक्षण र प्रवर्द्धनको लागि सबैमा चेत खुलोस् भन्न चाहन्छु । सत्य युगदेखि हाम्रो पुर्खाहरूले बचाइल्याएको भाषा-संस्कार र कला-संस्कृतिलाई हामी सबै जुटेर संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्न सकुड । जति सकिन्छ, हामी सबैले हलबल गरूड, काँधमा काँध मिलाएर जाऊँ । अहिले आफू कति न आधुनिक भइटोपल्ने बाहनामा आफ्नोपनलाई नै गुमाएर धर्म परिवर्तनको नाममा उल्टै आफ्नो बाबुआमाको छातीमा लात हानेर अर्काको बाबुआमाको खुट्टामा डोगतिर नलागुड । जुगजुगदेखिन हाम्रो पितापुर्खाहरूले जोगाइल्याएको आफ्नो भाषा, संस्कार, संस्कृति हरायो भने हामी दुमी नै गुमनाम भइहाल्छुड । त्यसो हुँदा त हामी काँहीबाट आको भनुवा नै त हुन्छुड । यो हाम्रो संस्कार भनेको हिजो अस्तित्वदेखि आको नभएर उहिले किरात सभ्यताको विकास हुँदैजाँदा हाम्रो पुर्खा खक्वीलीपुको पालादेखि नै गरी ल्याएको पनि हो ।

त्यसैले हाम्रो पुर्ख्यौली संस्कार सनातन हो । अहिलेको २१औं शताब्दीमा धर्म खोजिहिँड्ने र साट्न खोज्ने मानिस जंगली पशु समान हो किनभने अहिलेसम्म धर्म, संस्कार नभएको जंगली मान्छेले मात्र धर्म, संस्कार र संस्कृति खोजी हिँड्छ । यो भनेको अन्य समुदायसामु आफू जंगली बन्नु हो । त्यसैले सबैको ध्यान जाओस् । साथै नेपाल तथा संसारभर छरिएर रहनु भएका सम्पूर्ण दुमीहरूलाई मेरो शुभकामना छ र यो इसीलीम भनेको दैनिक रूपमा आउने पत्रिकाजस्तो होइना । यो हाम्रो लागि अति उपयोगी मुखपत्र हो । यो कहिल्यै हराएर जानु पनि हुँदैन, र नजाओस् पनि भन्न चाहन्छु ।

इसीलीम: अन्त्यमा, जाँदाजाँदै अरु केही भन्नु छ कि ?

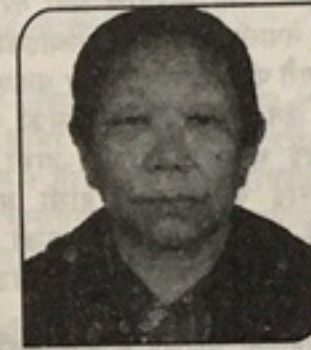
म आज इसीलीमको मार्फत आफ्नो विचार

राल्न पाउँदा एकदमै खुशी छु, दुमीको बारेमा आफूले जानेबुझेको आफ्नो भाषा, संस्कार, संस्कृतिको बारेमा कुरा राख्ने मौका दिनुभयो । हजुरहरूलाई पनि म

लगायत मेरो सम्पूर्ण घराने संस्थाको पदाधिकारी र घराने दुमी समुदायको तर्फबाट धेरै-धेरै धन्यवाद ।
नीरी ॥

हार्दिक शुभ-कामना

इसीलीम १९औं अड्क प्रकाशन हुन गइरहेको तथा किरातीहरूको महान चाड येले थो ५०७८ छीरीयाम्लो (उधौली) तोसी/तोसु (साकेला) को शुभ अवसरमा देश-विदेशमा रहनु भएका सम्पूर्णमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै सीमेभूमे, सुप्तुलु, युड्खुलु एवम् सुम्नीमा-पारुहाडले हामी सबैको रक्षा गरुन् भन्ने कामना गर्दछौं ।

श्री रत्नमाया साम्पाड दुमी राई
तथा स-परिवार
महाराजगञ्ज, काठमाडौं ।

हार्दिक शुभ-कामना

इसीलीम १९औं अड्क प्रकाशन हुन गइरहेको तथा किरातीहरूको महान चाड येले थो ५०७८ छीरीयाम्लो (उधौली) तोसी/तोसु (साकेला) को शुभ अवसरमा देश-विदेशमा रहनु भएका सम्पूर्णमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै सीमेभूमे, सुप्तुलु, युड्खुलु एवम् सुम्नीमा-पारुहाडले हामी सबैको रक्षा गरुन् भन्ने कामना गर्दछौं ।

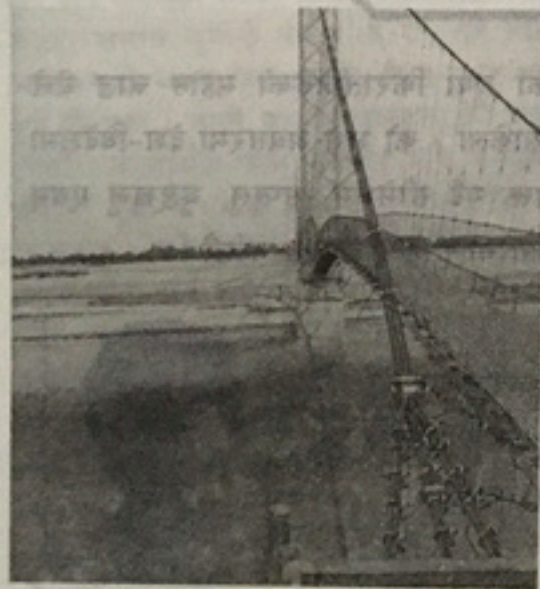

हलक्सु तिथं दुमी/राधिका साम्पाड दुमी राई
छोरी- हलक्सु निना दुमी र हलक्सु दीपसिखा दुमी
ऐसेलुखर्क गा.पा-७, नोरुड ।

निमुखाकी श्रीमती...

म अहिले महाकाली नदीको पुलमा उभिएको छु। भनिन्छ महाकाली नेपालका ठूला नदीहरूमध्ये एक हो तर यसमा पानी भने धेरै थोरै छ। पानीको सञ्चन नदीमा काँडेकाँडा भएका भाडीहरू र बालुवाका ढिस्काहरू मात्र छन् र अलि पर टुक र टैक्टरहरू बालुवाले आफ्ना भुँडी भर्दैछन्। एक किलोमीटर चौडाई भएको नदीमा मुशिकलले दुई तीन मीटरको पानीको धारा बग्छ। केही महिलाहरू त्यही कपडा धुँदैछन् र उनका भुराभुरीहरू त्यसैमा पौडी खल्दछन्। नदीमा पानी नहुनुको कारण मलाई तब थाहा हुन्छ जब म पुल तरेर पारि छिमेकी मुलुक भारत पुग्छु। नदीको पानी भारतको कब्जामा छ र महाकालीले नेपाल होइन उतापारि भारतको सेवा गर्छ। भण्डै पचास मीटर फराकिलो नहरबाट महाकालीको पानी हररर बगेर पारिपट्टि पुग्छ जहाँ उत्तरप्रदेशका किसानहरू आफ्ना खेतमा सुन फलाउँछन्। यसै पानीबाट बिजुली उत्पादन गरेर भारतले फेरि यतै नेपाललाई बेच्छ। तर हामी नेपालको महाकालीले आफ्नै मुलुक नेपालको पटकै सेवा गर्दैन भन्नु मिल्दैन। अलिकति त गर्छ है। एउटा चार मीटर जति चौडा नहरमा भारतले दया गरेर केही पानी छाडिदिन्छ जसले कंचनपुर जिल्लाका केही भूभागमा जसोतसो सिंचाइ हुन्छ। थाहा छैन किन होला कुनै मेरो मन उदास भइदिन्छ

मलाई लाग्छ महाकालीले यता नेपालको सेवा नगरेर उता भारतको सेवा गरेकोमा मैले डाह गर्नु हुँदैन। तर पनि मलाई डाह लाग्छ। शायद म अलि भावुक पो हुँदै छु कि! तर म रिसाएको छैन। छैन,

महाकालीले आफ्नो आमा नेपालको सेवा नगरेर छिमेकी ठूली आमा भारतको सेवा गरेकोमा मलाई रिस छैन। नेपाली भूभागलाई सिंचाईको सञ्चन बाढीले डुबाएर हजारौ परिवारलाई बेघरबार बनाएकोमा पनि मलाई रिस छैन। किनभने यो उसको गल्ती होइन भन्ने मलाई थाहा छ। गल्ती हाम्रो छ। हामीले नै उसलाई बेचिदियौं। हामी आफ्ना चेलीहरूलाई उतै बेचिदिन्छौं विदेशीहरूको सेवा गर्न: महाकाली पनि यसको अपवाद होइन।

यिनै कुराहरूमा घोलिँदै म फेरि अर्को पुल तरेर नेपाल छिन्छु। लामा लामा र घना कास पटेरले छोपिएको नदेखिने एउटा सर्पिलो वाटोबाट हिंडेर म नेपाली सीमाभित्रको पहिलो बस्ती ब्रह्मदेव पुग्छु। यात्रुहरू आ-आफ्ना पोका पुन्तरा टाउकामा र ससाना नानीहरूलाई काँधमा बोकेर जाँदै छन्। यी यात्रुहरूमध्ये धेरैजसो गरीब नेपालीहरू छन् -आफ्ना परिवारका सदस्यहरूका लागि केही खुसि ल्याउन आफ्ना थम बेचन मुगलान भरेका, भारततिर पसेका। यिनका यी ससाना भोला र पोकाहरूमा खुसि बोकेर घर फर्किँदै छन् उनीहरू। श्रमजीवि नेपालीहरू मधेसी, पहाडे, सबका सब। ज्येष्ठको चर्को घाम छ तर उनीहरू अविराम हिंड्दै छन् -स्वदेश आइपुग्यो र छिट्टै घर पुग्ने खुसियालीमा कोही विसाउँदैनन्। एउटा मधेसी युवा भोजपुरीमा विरहाको तान गाउन थाल्छ:

आधी आधी रतिया के कुहुके कोयरिया

विष्णु एस राई
raivishnu1@gmail.com

(आधा आधा रातिमा कोइलि कराउँछ
से बैरनिया भेलै ना
(र दुश्मन भइगयो)
मेरो आँखाको निद्रा मेरो बैरनिया

भैलैना
(मेरो आँखाको निद्रा मेरो दुश्मन
भइगयो)

पकै पनि यस मधेसी युवाले आफ्नी भर्खर विहे गरेकी श्रीमतीलाई छाडेर विदेश गएको हुनुपर्छ र अहिले फर्किँदै छ। गीत बिछोडको हो। एउटी महिला जसको श्रीमान केही पैसा कमाउन विदेश गएको छ उसको विलाप हो यो गीत। तर युवाको अनुहारमा दुःख छैन किनभने ऊ त अब छिट्टै आफ्नी प्रियालाई भेट्नेवाला छ।

उसको गीतबाट बाहिर आएर म बरिपरि हेर्छु। सीमा स्तम्भहरू मेरा नजरको सीमाभित्र आउँछन्। सीमा स्तम्भहरू संगसंगै सीमा सुरक्षा बलका भारतीय सिपाहीहरू स्वचालित एक राइफल लिएर गस्ती गर्दै छन्। उनीहरू सावधान र तयार छन्, र त्यति नै आफ्नो देशको सीमा सुरक्षाका लागि कटिबद्ध पनि। नेपाली सीमा तर्फ कोही छैन: मात्र केही भैसीहरू स्वतन्त्र रूपमा घांस चर्दै छन्।

विस्तारै म गड्डाचौकी पुग्छु जहाँ दुईवटा बेग्लाबेग्लै दृश्यहरूले मेरो नजरलाई तान्छ। छेउमा दुईवटा बाँसका पोलमा एउटा विज्ञापनको थोडो ठंडाइएको छ। विज्ञापनले भन्छ:

नेपाल पर्यटन बोर्ड

शुक्लाफाँटा बन्धजन्तु आरक्ष

तपाईंको हार्दिक स्वागत गर्छ!

तर बरिपरिको वातावरणले अलिकति पाउना स्वागत गरे जस्तो छैन। विज्ञापन बोर्डका पोलहरूमध्ये एउटा लंगडो छ र बोर्डको रंग खुइलिसकेकोले त्यसमा चित्रित जानवरहरू बाघ हो कि मुसो छुट्याउने सकिन्न। त्यतिकैमा एउटा स्थानीय साइकिल सवार आउँछ: साइकिललाई ढल्दैगरेको पोलसंग उभ्याउँछ र अनि कसैको कुनै वास्ता नगरी त्यही उभेर मूत्रदान अर्थात पिसाव गर्छ। आउने जानेहरूले पनि कुनै वास्ता गर्दैनन्।

स्यानो नहरको पारि एउटा अर्को विज्ञापन बोर्ड जसले देवनागरि लिपिमा चिच्याइ चिच्याइ भन्छ, बिन्दास वाइन सप सेन्टर। लिपि त नेपाली देवनागरि हो तर शब्दहरू सबै विदेशी: वाइन, सप र सेन्टर, तीनवटा अंग्रेजी र बिन्दास हिन्दी। सीमापारिबाट जो आउँछन् विदेशी वा नेपाली उसलाई यही दुई विज्ञापन बोर्ड (एउटा सरकारी र अर्को व्यक्तिगत) ले पहिला स्वागत गर्छन्। सरकारी र प्राइभेट दुवै क्षेत्रले यहाँ राम्रै काम गर्दैछन् जस्तो लाग्छ।

म होटल पुग्छु। केही शिक्षक मित्रहरू मलाई पखिराखेका छन्। म यहाँ एउटा शिक्षा परियोजना अन्तर्गत शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रममा आएको हो। वहाँहरू हिजोआज विद्यार्थीहरू सबै 'या या' र 'हाइ बाइ' भए भनेर चिन्तिन हुनुहुन्छ। वहाँहरूको भनाइको तात्पर्य विद्यार्थीको अंग्रेजी ज्ञान 'या या' र 'हाइ बाइ' मै सीमित भए भन्ने हो। म चिया मगाउँछु। वहाँहरू चायपानसंगै शिक्षाको विशेष रूपले अंग्रेजी शिक्षाको घटदो गुणस्तरप्रति चिन्ता व्यक्त गर्नुहुन्छ। वहाँहरू मेरो विचार जान्न उत्सुक हुनुहुन्छ।

“मेरो विचारमा हामीले अंग्रेजीलाई अनावश्यक महत्त्व दिनु हुँदैन”, म भन्छु। “भाषा कुनै ठूलो वा सानो हुँदैन। हामीले हाम्रो मातृभाषाहरूलाई पनि यथोचित स्थान दिनु पर्छ”, वहाँहरू मेरो कुरा पत्याउनु हुन्।

“सर पनि क्या जोक गर्नुहुन्छ”, एकजना हाँस्दै भन्नुहुन्छ। मलाई लाग्छ हामी नेपालीको सबैभन्दा ठूलो समस्या के हो भने हामी सही कुरालाई जोक र जोकलाई सही भनी ठान्छौं। म वहाँहरूलाई मेरो एउटा स्यानो कविता सुनाउँछु:

चाम्लिङ मेरो घर हो, नेपाली मेरो देस

अनि अंग्रेजी विदेश

कामको सिलसिलामा

घरदेखि बाहिर त जानै पर्छ -अफिस, हाटबजार

कहिले विदेश पनि

तर काम सकेपछि, दिन ढलेपछि

घर त फर्केर आउने पछि
सकिदिन म बस्न सधै विदेस
मेरो समस्या के हो भने
चाम्लिड नरहे घर रहन्न, नेपाली नरहे देस
म घर र देस दुईटैलाई उतिकै माया गर्छु
घर नरहे म मछुं
देस नरहे पनि मै मछुं ।

सबैलाई अंग्रेजी चाहिएको छ । नेपाली
होटेलहरूले पनि जात छाडिसके । म बसेको होटेलमा
विहान खाजाको लागि पुरि-तरकारी माग्छु । वैराले
मलाई यसरी नियालेर हेर्छे मानौं म कुनै अर्कै ग्रहको
प्राणी हो अनि बडो गर्बले, “यहाँ यी खाजाहरू मात्र
पाइन्छ” भन्दै मेरो आँखा अगाडि आफ्ना छिप्पिका

भिंडी जस्ता औलाहरूले मेनुको पाना पल्टाइदिन्छ
जहाँ लेखिएका छन् ‘अमेरिकन ब्रेकफास्ट... कन्टिनेन्टल
ब्रेकफास्ट...’ म खुरुक्क उठ्छु र पुरि-तरकारीको
अनुसन्धानमा होटेल बाहिर निस्कन्छु ।

हामीले हाम्रो पहिचान गुमाइसकेका छौं,
हामीले हाम्रो गरिमा र आत्मसम्मान गुमाइसकेका
छौं । हामी अर्कालाई आफ्ना नदीहरूको शोषण र
दोहन गर्न दिन्छौं, हामी हाम्रा सीमाहरूलाई असुरक्षित
छाडिदिन्छौं । हामी विदेशी भाषा संस्कृतिको
अन्धानकरण गर्नमा गौरव ठान्छौं, नाक फुलाउँछौं,
र हामी आफूलाई विदेशी राष्ट्रबाट अपहेलित र
अपमानित हुने दिन्छौं । हामी मैथिली समाजको
उखानको त्यो निमुखा मान्छे भएका छौं जसको
श्रीमतीलाई सबैले जिस्काउँछन्: “निमुहाक भनसिया
सबहक भौजाइ !”

हार्दिक शुभ-कामना

इसीलीम १९औं अड्क प्रकाशन हुन गइरहेको तथा किरातीहरूको महान चाड येले
थो ५०७८ छीरीयाम्लो (उधौली) तोसी/तोसु (साकेला) को शुभ अवसरमा देश-विदेशमा
रहनु भएका सम्पूर्णमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै सीमेभूमे, सुप्तुलु, युड्खुलु एवम्
सुम्नीमा-पारुहाडले हामी सबैको रक्षा गर्नु भन्ने कामना गर्दछौं ।

श्री लोकेन्द्र सत्तम दुमी राई/
शोभा थुलुङ राई तथा स-परिवार
रावावेशी गा.पा.-१, हाँचेका, खोटाङ

श्री भिम बहादुर सत्तम दुमी राई
/भिम माया थुलुङ राई तथा
स-परिवार, रावावेशी गा.पा.-१, हाँचेका

श्री डिल्लीशेर सत्तम दुमी राई/
सुमा बान्ताबा राई तथा स-परिवार,
रावावेशी गा.पा.-१, हाँचेका, खोटाङ

श्री हिरामणि सत्तम दुमी राई/
मधु चाम्लिङ राई तथा स-परिवार
रावावेशी गा.पा.-१, हाँचेका, खोटाङ

श्री चुस्त बहादुर सत्तम दुमी राई/
निर्मला चाम्लिङ राई तथा स-परिवार,
रावावेशी गा.पा.-१, हाँचेका

मेरो पुर्खौली थातथलोको भ्रमण

धेरै वर्षदेखिको आफ्नो पुर्खौली थातथलो
हेर्ने रहर आघौं जाउँला, पराघौं जाउँला भन्दाभन्दै
वर्षौ बित्यो साइत कहिल्यै जुरेन । “यसपाली त
भ्याउदिन नभन है भाई” मंगल पी ले पहाड (संखुवासभा
चैनपुरवाट) फोन गर्नुभयो । आफ्नो
जिजुबाजे जन्मेको ठाउँ पुग्ने रहर कसलाई हुँदैन
र ? त्यसमाथि चुचुले बाल्यकालमा अनेक कथा,
किंवदन्ती सुनाई राख्नु भएको त्यो हाम्रो आदिम
पुर्खा तोदीपु, हरेपु, तायामा, खीयामा र खोक्वीलीपु,
अनि बमैं धारा, तोदीपु बास बसेको बब्ले ओढार,
दुङ्गुलु दुङ्गा, तोदीपुको कुकुर सबै सबै बाल्यकालदेखि
नै मेरो मणितस्कमा सिनेमाको रिल जस्तै घुमिरहेको
हुन्थ्यो । अनि केटाकेटीमा आफूलाई खक्वीलीपु र
तायामा, खीयामालाई आफ्नो नानाको रूपमा कल्पना
गर्थे । कहिले तोदीपुलाई कहिल्यै नमर्ने यति लामो
तरवार भिरिहिँड्ने हातमा धनुष काँड बोकेको कहिल्यै
नहार्ने वीर योद्धाको रूपमा कल्पना गर्थे । यसरी
त्यो मेरो पुर्खौली थलो मेरो बाल्यकालको स्वप्नभूमि
(Dreamland) थियो ।

हामी संखुवासभा साविक सिद्धपोखरी बस्ने
दुमीहरूलाई चाहिँ पछिसम्म पनि हाम्रो पहिचान
दुमी हो भन्ने कुरा थाहा थिएन । हामी आफूलाई
‘ब्यालिम’ भनेर चिनाउथ्यौं । कोनि, किन यो ‘ब्यालिम’
शब्द कसरी आयो थाहा छैन । हाम्रो भापालाई अरूले
‘ब्यालिम’ कुरा भन्थे र २० घरको त्यहाको हाम्रो
टोललाई ‘ब्यालिम गाउँ’ भन्थे । हामी चाहिँ हाम्रो
भापालाई ‘होपो ब’ भन्थ्यौं । पछि धरान महेन्द्र
क्याम्पस पढ्न भर्दा एक जना प्रकाश राई नाम
गरेका खोटाङतिरकै साथिसंग भेट भयो । ऊ त्यतिवेला
खोटाङ दिक्तेलतिर जागिर खाँदै अध्ययन गर्ने हुनाले
कहिले काही मात्रै क्याम्पस आउने हुँदा त्यसपछि
हाम्रो भेट हुन सकेन । एकैछिनको चिनापतिमा
उसले धर सोध्दा मैले ‘ब्यालिम’ बताएपछि ऊ छक्क
पन्यो र ‘ब्यालिम’ धर पहिलो पटक सुनेको बतायो
। त्यसपछि उसले भाषागत परीक्षा लिन सुरु गर्‍यो
। भात, तिहुन, डिडो, बाजे, बोजु, बडाबाबु,
बडिआमालाई के भन्नुहुन्छ ? यसरी सोधेपछि मैले
पनि बताउँदै गए जा, को, इबा, चुचु, पिपी, तेते,

तेतेम । अनि मैले
हामी पनि बाक्सिला
वाट आएको र
तोदीपुको सन्तान
भएको कुरा
बताएपछि उसैले पो
दुमी पो हुनुहुँदो रहेछ,
भन्दा र पछि बुभुदा
यसरी मैले आफ्नो

कृष्ण कुमार हवी दुमी राई

पहिचान दुमी भएको पत्ता पाएको थिए ।

दाजुभाइलाई अन्ततः २०७४ साल चैत ३
गतेको साइत जुन्यो पुर्खौली थातथलोको भ्रमणमा
निस्कने । निरङ्कुस पञ्चायती व्यवस्थाको अन्त्यपछि
सडक, सञ्चार र शिक्षा निकै प्रगति भएसँगै अधिकांश
जिल्लाको दुरदराजमा गाडी पुगेको छ । हप्तौ लगाएर
हिडनु पर्ने गन्तव्य एकै दिनमा पुग्न सकिने भएको
छ । यात्रा सहज भएको छ । खोटाङको पनि
बाक्सिलासम्मै गाडी पुगेको छ तर नयाँ, नौलो
ठाउँको यात्रा पैदलै उचित लागेर हलेसीसम्म मात्र
गाडीमा र त्यसपछि पैदल बाक्सिलासम्म र फर्किँदा
पनि दिक्तेलसम्म पैदलै यात्रा गर्ने योजना बनायो ।
नौलो ठाउँमा बास बस्दै यात्रा गर्न मलाई रमाइलो
लाग्छ । हलेसी पुगेर बसबाट ओर्लियो । चाम्लिङ
होटेलमा बास बस्यौं र भोलीपल्ट हलेसीको दर्शन
गयौं । साच्चै हलेसीले हिन्दु, बौद्ध र किरात समुदायलाई
भावनात्मक एकतामा बाधेको छ । बौद्ध धर्मावलम्बीहरू
बुद्ध गुरु रिम्बोछेले तपस्या गरेको पवित्र स्थान मानी
पूजापाठ गर्छन् । हिन्दुहरू भस्मासुर दैत्यले लखेटेर
लुकेको गुफा मानी पूजा गर्छन् भने किरातीहरू
आफ्नो आदिम पितृदेव पारुहाडको पवित्र वासस्थान
मानी पूजा गर्दछन् ।

हुन त केही हिन्दु पुरोहितहरू पारुहाड
भनेको महादेव हुन् र सुम्नीमा भनेको पार्वती हुन्
त्यसैले तिमी किराती पनि हिन्दु हो भन्दै किरातीहरूलाई
हिन्दुकरण गर्न खोज्छन् । हाम्रा केही किरात विद्वान
भनाउंदाहरू पनि हो मा हो मिलाउने गरेको पाउछौं

। वास्तवमा पारूहाड-सुम्नीमा र महादेव-पार्वती भनेका छुट्टै हुन् किनकि एक पटक महादेवले किरात रूप धारण गरेर सम्मान प्राप्त गरेको कुरा महाभारतमा पाउँछौं । यसको अर्थ महादेवभन्दा पहिलै किरातहरू थिए । उनीहरूको देवता पनि पहिलैदेखि थिए र ति पारूहाड नै हुन् । त्यसैले महादेव पारूहाड हुनै सक्दैनन् । जे होस् तीनवटा समुदायको आस्थाको त्रिवेणी यस तिर्थस्थलले बाह्य तथा आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनमा महत्वपूर्ण भूमिका खेली देशको आर्थिक विकासमा मद्दत पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ । प्रदेश, केन्द्र र स्थानीय सरकारले समन्वयात्मक रूपमा यो तिर्थस्थलको विकास गरी भारत र चीनको लाखौं बौद्ध र हिन्दु पर्यटक भित्र्याउने योजना बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

हलेसीभन्दा माथि आदिम किराती चेलीहरू तायामा र खीयामाले सिकीपारी गरेको (तान बुनेको) तुवाचुड जायाजुम डाँडा छ हिन्दूहरू यसलाई मलयुम्का भनी किरात नामलाई मेटाउन चाहन्छन् तर हामीले तुवाचुड अथवा जायजुमनै प्रचारित गर्नु पर्छ भन्न चाहन्छु । त्यहाँ पुग्दा साँच्चै हाम्रा चेलीहरूले तान बुनेको प्रतीत हुन्छ । दुरूस्त तान डोरी कस्ने ठाडो ढुंगा दुई वटा, छेवैमा बस्ने अनि खुट्टा राख्ने ढुंगा ठीक । अझ ढुंगाको सामाजुवा (तान ठोक्ने) थियो र तर कुनै चोरले पहिले चोरि लगीदिएको र । त्यसमा कुनै बहुमुल्य धातुको मिश्रण थियो होला भनी अनुमान गर्छु देख्ने, जान्नेहरू ।

त्यसपछि हामी हुलुङबाट जालपा पुगेर बास बस्ने कार्यक्रम अनुसार रातको ८/९ बजेतिर बल्लबल्ल जालपा पुग्यौं । त्यतिवेला SEE को परीक्षा चलिरहेकोले बास पाउन मुस्किल पर्थ्यौं । धन्न एक जना खालिड बन्धुले भिजो नमानी पकाएर खुवाइपियाई गरी सुत्ने व्यवस्था मिलाइ दिनुभयो । भोलिपल्ट विहानको खाना खान बाक्सिला बजार पुग्यौं । हुन त बाक्सिलामा अस्विधा नहोस् भनेर बाक्सिला हलखुम कै भतिजो असेश दुमी राईले 'तेतेहरू हाम्रो गाउँतिर जाँदै हुनुहुन्छ र । त्यहाँ गएर हाम्रो तेते धनकाजी हदी दुमीको घरमा बस्नुहोला म तेते-तेतेमलाई फोन गर्छु, कुनै अप्ठ्यारो नमान्नु होला हामी एकै घरको हौं' भनेर मेरो घरमा आईआइ

वाटोघाटो र गाउँठाउँको बारेमा जानकारी दिएको थियो । विचरा ! असेश अहिले यो संसारमा छैन । हामी एकै पाछा हुनाले दाजुभाई भएर छाक, जुठो बाराबार गरेर बसेका थियौं इटहरीमा । सबैलाई सरसहयोग गर्ने, मिलनसार, सयौं युवाहरूको ढुकढुकी यस्तो युवालाई देवले चुडाई लग्यो हामीबाट ।

असेशले यसरी सल्लाह र ठेगाना दिएको भए पनि बाक्सिला बजारमा खाना खाएको घर हाम्रै चैनपुरको साथीको छोरीको घर रहेछ, त्यही बस्यौं । अनि हामी घुम्न थाल्यौं । मैले सुनेको थिए दुमी पुर्खाहरूले वीरतापूर्वक लडेको किल्ला केलिलासगढी । हाल बाक्सिलालाई यही गढीको नामबाट केलिलासगढी गाउँपालिका नामाकरण गरिएको रहेछ । यसको लागि त्यहाँका दुमी बन्धुहरूको सजगता र नेपाल सरकारलाई धन्यवाद दिने पर्दछ । बाक्सिला बजारबाट दक्षिण-पश्चिममा अग्लो डाँडामाथि अझैसम्म दरवारको भग्नावशेष रहेछ । आजभन्दा २५० वर्ष पहिले दुमी पुर्खा नीगुहाइले शासन गरेको यो गढी पुर्खीनारायण शाहले नेपाल एकीकरण अभियानमा नीगुहाइलाई परास्त गरी दुमीहरूलाई तितरबितर पारेको रहेछ । वाटो सोध्दै जाँदा एक जना क्षेत्री बस्नेत थरकी बृद्ध महिलासंग भेट भयो । ति महिलाले आफ्नो सात रोपनी जग्गा दरवारको संरक्षक दुमी संस्थालाई बेचेको बताईन् । उनको आफ्नो विवाह वि.स. २०२६ सालमा भएर त्यही नजिकैको गाउँमा आउँदा एक तलाको पखाल भग्नावशेषको रूपमा देखेको र अरू पनि ओखल, जातो आदि देखेको बताईन् । त्यस्तै फर्केर आउँदै गर्दा एक जना खड्का दाईले भने- 'त्यहीबाट एउटा खोल्सो भरेको छ, त्यसलाई रगते खोल्सो भनिन्छ । त्यसमा ३ दिनसम्म रगतको भल बगेको थियो र । त्यहाँ एउटा धारो पनि छ । त्यो पानीमा आफ्नो जिजुवाजेहरूको रगत बगेको भनेर अझैसम्म यहाँका दुमी राईहरूले पानी खाँदैनन् र हामी पनि खाँदैनथ्यौं । वस्तुभाउलाई मात्रै खुवाउँथ्यौं तर अहिले चाहिँ पानीको अभाव भएकोले हामी चाहिँ खान थाल्यौं ।'

यस्तो ऐतिहासिक रमणीय स्थानमा पाईले नपारेका ५०/६० वर्षिय दुमी बन्धु पनि भेटिनु भयो । नजिकको तीर्थ हेला भनेको यही होला ! यस

गढीको संरक्षण र विकासमा स्थानीय साथै विदेशमा बस्नु हुने दुमी बन्धुहरूबाट केही प्रयासहरू पनि हुँदै रहेछ । खास गरी दुमी किरात राई फन्सीकीमका अध्यक्ष तथा किरात राई यायोक्खा पूर्व केन्द्रीय अध्यक्ष सह-प्रा. चतुरभक्त दुमी राई ज्यूको अंगुवाईमा भग्नावशेषको संरक्षण, उत्खनन, आर्थिक संकलन गरी दरवार छेउको जग्गा किन्ने काम भएको रहेछ । त्यसै गरी दु.कि.रा.फ. केन्द्रीय कार्यालय भवन निर्माण गरेको पायौं । उत्खननमा भेटिएका ढाल, तरवार, बन्दुक आदि अध्यक्षज्यूले सजाउनका लागि सुरक्षित राख्नु भएको रहेछ । अब स्थानीय सरकारको नाम समेत यही गढीको नामबाट नामाकरण भइसकेको हुँदा प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारको नजर यता लगाउने काममा केलिलासगढी गाउँपालिका प्रमुख ज्यू पनि दुमी वंशकै पन्नु भएकोले पहल गर्नुहुने छ भन्ने आशा लिन सकिन्छ ।

चुचु भन्नुहुन्थ्यो -उहिले हाम्रो जिजुवाजे तोदीपुको प्रतिज्ञा थियो र आफ्नो नामसंग नाम मिल्ने केटी पाएमात्र विवाह गर्ने । उनले बल्ले ओढारमा आफ्नो शिकारी कुकुरसंग बास बस्ने तरखर गर्दै गर्दा तल कुनै बाबुले "ए तोदीपु" भनी बोलाएको सुनेर भोलिपल्ट हेन जाँदा असाध्यै राम्रो तोदीपु बोजुलाई मागी विवाह गरेको र । बमै धारामा वदेल मारेर काँधमा सिङ्गो बदेल कोसेली आफ्नो ससुराली खुशी पार्थे र । एक दिन त त्यता बारिपारी र ससुरालीलाई समेत अचाक्ली सताउने आफ्नै जेटु दाम्चुसंग धनुकाँड हानाहान गर्दागर्दै तोदीपुको वाण लागि दम्चु ढलेको र यसरी तोदीपुले सबैलाई सुखपूर्वक गरी खाने वातावरण मिलाई दिएको र । चुचु भन्नुहुन्थ्यो "त्यहाँ बाक्सिलामा त एक पल्ट अवस्थ पुगु ।" हामीले त्यो सिमपानी र बतासे डाँडा हेर्यौं, दुइकुलु ढुंगामाथि चढेर फोटो खिच्यौं । त्यो ढुंगाको नामबाट नै दुमी उत्पत्ति भएको रहेछ । बल्ले ओढार पुग्दा सडक खन्ने क्रममा भत्किएको अवस्थामा पायौं । बमै धारामा नुहाउन गयौं, बमै विचराको पनि विजोग देख्यौं । पानी सुक्न लागेको, शिरमा पोक्कहरू (सुगुर पाटाहरू) चरिरेको, पखालले घेरेर सफाई गरे त पानीको मुहान बढ्थ्यो होला जस्तो लाग्यो ।

आफ्नो जुजुचेबुले पानी खाएको धारामा नुहाउन र पानी खान पाउँदा खुशी र गर्व लाग्यो । त्यसपछि भरियो धनकाजी भाईको घरतिर । असेशले फेरि फोन गरेर तेतेहरू आउँदै हुनुहुन्छ भनेको हुँदा भाई हाम्रै प्रतीक्षामा रहेछन् । भाईको आतिथ्य सत्कार ग्रहण गरेर होटेलतिर लाग्यौं । हामी संखवासभाली दुमीहरू कालगतिले मरेको मृतात्मालाई दण्चाउँदै रावाखोला मुक्तुलुमा मामा, पापा, चुचु, पीपीको जिम्मा लगाउँछौं । त्यसलाई बलमदेल भन्छौं र जति पनि राम्रो वाटो मरेर जाने आमा, बाबु, चुचु, पीपी त्यही छन् भन्ने विश्वास छ । लडिमने, भुन्डिमने आदिलाई बड्किली, वुदीमा भन्छन् र त्यस्तोलाई चाहिँ कटुन्जेमा छाडिदिन्छन् ।

एक जना बृद्ध कुबीसंग सोध्यौं यहाँ मुक्तुलु कहाँ पर्छ भनेर । वहाँले हातले देखाउँदै उ त्यहाँ पर्छ भन्नुभएको सम्झन्छु । त्यतीवेला अधवैसे दुमी चेलीले "हामी त जाराइखा मुक्तुलु भन्छु, त्यहाँ धारा पनि छ दाजेउ" भन्दा लवजमा आफ्नोपन महसुस भयो तर हाम्रो कमजोरी त्यत्रो छेवैमा पुगेर पनि जरइखा मुक्तुलुको धारामा ननुहाई फर्कियो । यसमा हामी दुवै दाजुभाईलाई पछुतो लागिरेको छ । एक दिन अवस्थ जरइखा मुक्तुलुमा नुहाउन जीवितै पुग्ने अठोट छ । हिन्दुको काशी, ईस्लामको मक्का मदिना अनि बौद्ध धर्मावलम्बीको लुम्बिनी जस्तै हाम्रो निमित्त हाम्रो उदगम थलो (खुलुखुक्सु) पवित्र तीर्थस्थल भएको छ । यसरी एघार दिनको आफ्नो पुर्खौली थातथलोको भ्रमण पूरा गरी बाक्सिला-दित्केलसम्म पैदल र दित्केल-सुनसरीसम्म गाडीमा यात्रा गर्दै हामी दाजुभाई फर्कियो ।

अन्त्यमा, खोटाङ जिल्ला बाहिर र विदेशमा बस्ने अनि कहिल्यै खोटाङ दित्केल नटेकेका दुमीहरूले जीवनमा एक पटक यस क्षेत्रको भ्रमण गरौं भन्न चाहन्छु साथै हाम्रो आफ्नो मौलिक भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृति हुँदाहुँदै अन्य धर्ममा नलागौं, पुर्खाको विरासत जोगाऔं भन्न चाहन्छु । नीरी ॥
संखवासभा, चैनपुर
हाल-इटहरी उपमहानगरपालिका-२,
शान्तीनगर, सुनसरी

छोरालाई सन्देश

मेरो छोरा तिमी अहिले कहाँ छौँ तिम्रो आमा हुं म
तिमी सानोमा रुदा फकाउने, तिमीलाई
भोक लाग्यो होला भनेर आफ्नो छाती चुसाउने
तिमीलाई जाडो भयो होला भनेर न्यानो बनाउने
हिँड्न नसक्दा लड्न खोज्दा साहरा दिने
तिमीलाई सानो चोट लाग्दा
आँसु तिमीलाई अगाल्ने
मेरो नानी भनेर सबैको सामु

गर्बका साथ भन्ने तिम्रो आमा हुं म
छोरा अब त तिमी ठुलो भयो
तिमीलाई अब मेरो साहराको जरुरत छैन
तिमी सबै थोक आफै गर्न सक्छौ
तिम्रो आमा हुं म अब बुढी भए
मलाई तिम्रो साहराको जरुरत छ
तर पनी मेरो कुनै साहरा छैन
रुदा आसु पछ्ने
भोक लाग्दा खान दिने
जाडो लाग्दा न्यानो लुगा दिने
चोट लाग्दा अगाल्ने
मेरो कोही छैन
तिम्रो आमा हुं म आज म बुढी भए

नवराज दुमी राई
केपिलासगढी-४, सप्तेश्वर

तिमीलाई आफ्नो आमा भनेर चिनाउन पनि
लाज लाग्छ होला

फेरी पनि तिम्रो आमा हुं म
मेरो छोरा तिम्रो त्यो लामो जिन्दगीको
पहिलो पाइला हिँड्न मैले साथ दिए
आज मेरो जिन्दगीको अन्तिम पाइलामा
तिमी किन म संग छैनौ
फर्केर आउ मेरो छोरा
म तिम्रो बाटो हेरी बसेको छु ।
मेरो जिन्दको अन्तिम घडीहरू
म तिम्रो साथमा बिताउन चाहन्छु

हो तिम्रै आमा हुं म
फर्केर आउ मेरो छोरा
म तिम्रो बाटो हेरी बसेको छु ।
फर्केर आउ मेरो छोरा

दुमी र नेपाली बारहरू:

दुमीवार	मुरमा	काट्मा	गर्नेमा	सङ्गरमा	घुरीमा	जानेमा	गलमा
नेपालीवार	आइतबार	सोमबार	मंगलाबार	बुधवार	बिहीवार	शुक्रवार	शनिवार

-सम्पादक

युवा नेता तथा समाजसेवी श्री फूलकमल सत्तम राई संगको भलाकुसारी

सोटाङ जिल्ला उत्तरी क्षेत्रस्थित रावाखोला उत्तर माक्या क्षेत्र हालको राज्यको स्थानीय पुनः संरचना अनुसार साविकको माक्या गाविस हाल ऐसेलुखर्क गाउँपालिका वडा नं ७ को रूपमा कायम भइआएको छ । यसै माक्या क्षेत्रअन्तर्गत लुम्बु गाउँका युवा नेता श्री फूलकमल दुमीराईज्यू यसै वडा नं ७ को अध्यक्ष पदको चुनावी प्रतिस्पर्धामा नेकपा एमालेको तर्फबाट विजय हाँसिल गरी हाल आफ्नै समुदायको समाज सेवामा सात सदस्यीय टिमको नेतृत्व गर्दै क्रियाशील रहिआउनु भएको छ । उनै समाजसेवी श्री राईसंग इसीलीम परिवारले लिएको भेटवार्ताको सारसंक्षेप-

❖ इसीलीम: आजकल यहाँको दिनचर्या कसरी बित्दैछ नि ?

दिनचर्याको विषयमा पहिलाभन्दा उतिसारो फरक त छैन । तर जिम्मेवारी र कामको विषयमा भने अलिक बढी व्यस्त रहने गरेको छु । भनौँ अख्तियारीपूर्ण सामाजिक कार्यकर्ता हुनुको भाव र अर्थ बल्ल कुम्ने मौका मिलेको छ अहिले आएर ।

❖ इसीलीम: स्थानीय चुनावमा आफ्नो जीत किन आवश्यक ठान्नु भएँथ्यो ?

व्यक्तिगत रूपमा सामाजिक प्रतिष्ठा त सबै पाटोमा छँदैछ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिका वडा नं. ७ माक्याको वडावासी जनताको दैनिक काम कारवाहीलाई आधुनिक सैद्धान्तिक पद्धतीबाट सर्वसुलभ ढंगले चुस्त र दुरुस्त कार्य सम्पादनका लागि पहिलो आवश्यकता थियो भने दोस्रो भनेको समावेशी रूपमा समानुपातिक विकास र ठोस कार्यको लागि मैले जित्नु थियो ।

❖ इसीलीम: जीत हाँसिल गरेसिन सोचे अनुसार नै काम भइरा'छ कि ?

जीत पछिको कार्यकाल साँचे भन्दा अगाडि फड्को मारिरहेको छु । यसको कारण, पालिकामा केन्द्रबाट आउने अनुदान रकम सोचे भन्दा राम्रो आएकोले पुर्वाधार निर्माणका कार्य तिव्र रूपमा अगाडि बढाउन सकिएको छ । दोस्रो कुरा जिम्मेवारी वहन गर्ने क्रममा मेरो वडा समितिको साथ र स्थानीय जनताको सक्रिय सहयोगले थप उर्जा प्राप्त भएको छ, जसले गर्दा

नयाँ साँचहरूको सृजना संगै दिगो विकास गरी रोजगारीको सृजना गर्ने नीति तथा कार्यक्रम ल्याई कार्यान्वयन अगाडि बढाउँदै छौँ ।

❖ इसीलीम: निर्वाचनमा जीतसंगै आफ्नो क्षेत्रमा के कस्ता विकास निर्माणहरू हुँदै छन् ?

विशेष गरी हाम्रो क्षेत्र माक्यामा विकास निर्माणका पक्षमा धेरै कामहरू अगाडि बढिरहेको छ । हामीले घोषणा पत्रमा पनि उल्लेख गरेका थियौँ कि "वडा भित्र एक घर एक धारा" जुन उद्देश्य हाँसिल गर्न साविकको वडा नं. ६ नोरोड र साविकको वडा १ र २ माक्या यी दुवै गाउँहरूमा गरी करिब १३० घरधुरीलाई चालु आ.ब. २०७४/०७५ मा पूरा गरिसकिएको छ भने साविकको वडा नं. ४ (मेरो आफ्नै जन्म तथा कर्मथलो) मा २ वर्ष अगाडि नै सम्पन्न गरिसकिएका थियौँ । त्यसैगरी "साविकको सबै वडाहरू छुवाउने रिङरोड" को अवधारणा अनुसार चर्इन्टार-भदौरे, भदौरे-ईलाम-बेप्ला, बेप्ला-लुम्बु, लुम्बु-नोरोड र नोरोड-लेवा जोड्ने सडक तयार भइसकेको छ । अब लेवा-चर्इन्टारको सडक खण्ड जोड्न सकेको खण्डमा यो विकास निर्माणको नेमुना कार्य पनि पूरा हुनेछ । "उज्यालो बिनाको संसार-अन्धकार" हटाउन केन्द्रीय विजुली बत्ति राईसङ्घबाट माक्यासम्म हाईटेन्सन पोल गाड्ने काम सम्पन्न भइसकेको छ र यो विजुली बत्तिको काम यहि आर्थिक वर्षभित्र साविकको सबै वडाहरूमा पुऱ्याउने प्रयासमा छौँ । त्यसै गरी अन्य योजनाहरूमा स्थानीय गाउँबस्तीहरूमा गोरेटो बाटो, सिँचाई, विभिन्न लक्षित वर्गका कार्यक्रमहरू, शिक्षा, स्वास्थ्य, उन्नत कृषि प्रणाली जस्ता बहुआयामिक क्षेत्रहरूमा

काम गरिसकेका छौं ।

इसीलीम: यहाँको विचारमा स्थानीय जनप्रतिनिधि हुनुको रमाइलो पक्ष नि ?

यो त धेरै लाखौं गुना रमाइलो छ । तपाईं सामाजिक काम गर्दा खुसी हुनुहुन्छ र रमाइलो मान्नुहुन्छ भने सबै काम छोडेर जनप्रतिनिधि बन्न आउनुहोस् । आफ्नो त बाल्यकालदेखिकै बानी भनी या साधना नै हो, बच्चेदेखि स्थानीय क्लब चलाएर गाउँमा सामाजिक काम गर्दै आएको र समाज सेवामा रस भिजेको मान्छे, घरको काम समेत छोडी-छोडी सामाजिक काममा तल्लिन भइन्थ्यो, आफ्नो काम त भरेभोलि विस्तारै पनि गर्न सकिहालिन्छ नि भन्ने लाग्यो । अहिले त स्थानीय गाउँवासी शुभेच्छुकहरूले त्यसै पनि पूरापूर विश्वासका साथ जिम्मेवारी सुम्पनु भएको छ । अझ खुलेरै भन्नुपर्दा वडा नं ७ मा विशेष गरी युवा जमात उत्साहका साथ हरेक विकास निर्माण कार्यमा अघि सँदै आँट भरोसा थपिनै दिइराखेका छन् । यसमा म आफूले वडा अध्यक्षको हैसियतले कति पनि उहाँहरूको मनोबल गिराउनु

हुन्न भन्ने आत्मविश्वासका साथ नै ज्ञान विवेक र बर्कतले भ्याएसम्म लागिपरेको छु, र साथमा म यसै कर्ममा रमाइरहेको पनि छु ।

इसीलीम: वडा नं ७ मा यहाँले नेतृत्व गरिरहनुभएको यहाँको टिमको बारेमा भन्नु पर्दा नि ?

ऐसेलुखर्क गाउँपालिका वडा नं ७ मा हामी ज्यादै सक्रिय टिम छौं । हामी राजनीतिक हिसाबले कोही भिन्न पनि छौं होला, तर समग्र माक्या क्षेत्रको विकास निर्माण र सिर्जनात्मक समृद्धिको सवालमा एक ढिक्का भएर नै लागिपरेका छौं । हामी माक्या क्षेत्रलाई चौतर्फी हेराइमा एक नमुना अगुवा वडा वा क्षेत्रको रूपमा प्रस्तुत गरिछाड्ने अठोटका साथ साभ्का अभियानमा हामिनै सकेका छौं । तसर्थ हाम्रो वडा नं ७ मा आपसी सहिष्णुता सहित संघीय मुलुकको अनुपन प्रयोग र प्राप्तीमा हामी कहिल्यै नधाक्ने गरी होस्टेमा हैसे गरिआएकै छौं । साथमा स्थानीय जनसमुदायले पनि सकारात्मक सहयोग पुऱ्याउँदै आउनु भएको यथार्थलाई पनि हाम्रो सबल

ऐसेलुखर्क गाउँपालिका

७ नं. वडा कार्यालय

माक्या, खोटाङ

समाजसेवी तथा वडा अध्यक्ष श्री फूलकमल राई (दायाँबाट चौथो)
अन्य जनप्रतिनिधि तथा नेपाल सरकार कर्मचारीका साथ

टिमले प्रेरणादायी उर्जाको रूपमा लिएका पनि छौं ।

इसीलीम: समाजसेवी हुँदाको असहज पक्ष नि छन् कि !

समाज सेवामा होमिदा गुण र दोषको आधारमा क्रिया प्रतिक्रिया त सबैको हुन्छ नै । सतप्रतिशत जनता कहिकतै र कहिले पनि खुसी हुँदैनन्, तर पनि काम गरिसकेसिन प्राप्त हुने जस र अपजस नै मेरो लागि रमाइलो पक्ष हो । जस जतिले आफूलाई आत्मसन्तुष्टि मिल्छ भने अपजसले भावि दिनमा सुधारात्मक पक्षको ढोका खुल्छ । त्यसैले सिक्काको दुई पाटा अनिवार्य भएजस्तै समाज सेवामा पनि गुण-दोष र जस-अपजस नै अभिन्न दुई धारहरू देखा पर्नु अनिवार्य हुन्छ । जुन कुरा मेरा लागि असहज भन्दा पनि मार्ग निर्देशन नै ठान्नु पर्ने हुन्छ ।

इसीलीम: आफ्नो क्षेत्रको विकास निर्माणमा भावी योजनाहरू के के छन् कुनि ?

भावी योजनाको सवालमा मैले माथि जति विषयहरूको उठान गरेँ, ती त छदैछन् नै, त्यसको अलवा माक्या क्षेत्रको ऐतिहासिक निसानीको रूपमा लिने गरिएको माकिपा र गान्पा रतेपा समाधि स्थल, जेठा फरना, सपनेश्वर महादेव आदि एउटै क्षेत्रमा पर्ने हुनाले यी सबै ऐतिहासिक महत्वका स्थलहरूलाई माकिपा पर्यटन क्षेत्र गाउँपालिकाबाट घोषणा गरिसकिएको र यसको विकास र विस्तारको लागि युद्धस्तरमा काम गर्नुछ । त्यसै गरी रोजगार वा आयस्रोतको खोजीमा शहर तथा विदेश पलायन भएका माक्याली युवाहरूलाई आफ्नै गाउँघर फर्क अभियानको लागि आकर्षक रोजगारमुलक कार्यक्रमहरू सिर्जना गरी ती क्षेत्रहरूमा लगानी गरी रोजगारी सृजनासँगै जिम्मेवारी दिने, सहकारी संस्था नभएकोले सहकारी संस्था खोली सहकारी बजारको विस्तार गर्ने, कृषिमा लगानी गरी र स्थानीय सबैलाई व्यावसायिक बनाउने तर्फ प्रोत्साहित गर्ने, यी सबै योजनाहरू कार्यान्वयनको लागि सर्वप्रथमतः सबै गाउँहरूमा सडकको पहुँच पुऱ्याउने योजना छ ।

इसीलीम: चुनौतिहरू पनि त त्यति नै छन् होला नि ?

चुनौति बिनाको काम र जिम्मेवारी त के नै पो हुन्छ र ? मानवीय चुनौती, वातावरणीय चुनौती, प्रक्रियागत चुनौती गरी यी तीन पाटोबाट हाम्रो काममा चुनौतिहरू देखा पर्ने गरेका छन् । प्रक्रियागत चुनौतिमा कुनैपनि काम गर्दा प्रक्रिया भन्दा बाहिर गएर काम गर्न हुँदैन ताकि कहिलेकाहीं व्यवहारमा बेमेल हुने सम्भावना रहन्छ नै । हाम्रो देशको प्रक्रियामा सबै व्यवहारलाई उतारिएको छैन, जसको श्रेय संघीय सरकारलाई जान्छ । त्यसै गरी वातावरणीय चुनौतिमा हाम्रो देशको भौगोलिक अवस्थाले गर्दा आज काम गर्नु भोलि पहिरो जान्छ, काम गर्ने बेला बाटो हुँदैन यस्तो प्रतिकूल अवस्थालाई पनि चिनु नै छ । सबैभन्दा ठूलो चुनौति भनेको मानवीय चुनौती हो । हामीसँग अधिकार अति सीमित मात्र छ, तर जनताले सौँचेका छन् कि सर्वेसर्वा भनेकै यिनै त हुन् भनेर । बुझाईमा, भोगाईमा र प्रक्रियामा निकै ठूलो अन्तर रहेको छ । जनताका आशा र आकाङ्क्षाहरूलाई पूरा गर्नेगरी हामीसँग त्यति पर्याप्त अधिकार नै कहाँ छ र ! फरक पाटो यही नै छ कि सम्पूर्ण अधिकार गाउँपालिका, प्रदेश र संघमा केन्द्रित छ, तर सम्पूर्ण काम चाहिँ वडा वडाबाट सम्पन्न गर्नुपर्ने वाद्यता छ । अखिर स्थानीय तहको चुरोको रूपमा लिइने हरेक वडामा नै अपेक्षित सुधार हुन नसके कसरी पालिका, जिल्ला, प्रदेश हुँदै समग्र मुलुक सुधिन्छ र ? त्यसैले देशको हालको प्रशासनिक संरचना र अधिकार विनियोजनको अवस्था बिल्कुल अव्यावहारिक छ । तसर्थ जनसङ्ख्या र भूगोलको आधारमा गाउँपालिकाको टुक्रो लगाइएको भन्तितापनि भुगोललाई त्यति महत्व नदिएर जनसङ्ख्यालाई मात्र ध्यान दिइँदा हालको गाउँपालिकाको अवस्थामा पुरानो त्यहि आधा घण्टाको बाटो गाबिसमा हुने क्रियाकलापको लागि छ घण्टा हिँडेर पालिका धाउनु परेको अवस्थाले गर्दा हो । अन्तमा सबै काम बडामा हुन्छ भने वडालाई स्वयत्त किन नदिने ? त्यसैले गर्दा स्फूर्त, चुस्त र दुरुस्त काम गर्नेलाई नीति, प्रक्रिया र सोस फोर्सको बाहुली नै विशेष चुनौतिपूर्ण रहेका छन् ।

इसीलीम: पालिकाका अन्य वडाहरूभन्दा यहाँले नेतृत्व गर्नुभएको वडा (माक्पा क्षेत्र) विशेष र पृथक बनाउने छुट्टै कार्यक्रम पनि छन् कि ?

अवस्य पनि । फरक हुनै पर्छ र त्यो सकारात्मक हुनुपर्दछ भन्ने म र मेरो सिङ्गो टिमको नै रहेको छ । जसअनुरूप हामीसँग भएका, हुँदै गरेका र हुनेवाला विकासका योजनाहरू दिगो र परिणाममुखी तुल्याउनेतर्फ हामी सुरुदेखि नै सतर्क र दृढ पनि रहँदै आएका छौं । युवा पलायनतालाई रोकी गाउँ फर्क कार्यक्रमलाई विशेष जोड दिने योजनाहरूलाई प्राथमिकीकरण गर्ने गरेका छौं । युवा स्वरोजगार र स्थानीय रोजगारको सृजना, समानुपातिक र दिगो विकासमा समावेशीकरण, विकास निर्माणमा शून्य राजनीतिकीकरण, शिक्षा, स्वास्थ्य र सरसफाईमा सहभागितामूलक लगानी हाम्रो पृथक पाटो हो । जसअनुसार कृषि विस्तारको लागि हरेक गाउँको टोल टोलमा कृषि समूह गठन गरेका छौं । हरेक टोलमा टोल सुधार समिति मार्फत अगाडि बढ्ने र चुस्त सेवाको लागि यकिनका साथ तथ्याङ्क संकलन गरी परिवार परिचय पत्र सहितको कार्यक्रम अगाडि ल्याउँदै छौं ।

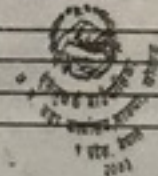
इसीलीम: लोपोन्मुख दुमी भाषा अब माक्पा क्षेत्रमा मात्र सीमित हुँदै गइराखेको कारुणिक

अवस्था छ, आफू दुमी वंशको जिम्मेवार सदस्य पनि भएको नाताले यसबारे कुनै योजना बनाउनु भन्छ कि ?

जरुर छ । वडा अध्यक्ष आफैमा सबै जात जाति, धर्म, लिङ्ग, वर्णको संरक्षकको एक हिस्सा पनि हुँदै हो । त्यहिमाथि म एउटा दुमी वंशको सदस्य र दुमी लोपोन्मुख भाषा भएकोले मैले यसको बारेमा केही चासो र चिन्ता जाग्नु स्वाभाविक पनि छ । यसबारेमा मैले समाज सेवाको एक मूल पाटोकै हिसाबले सोचेको पनि छु र गर्दै पनि रहेको छु । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाबाट दुमी मुन्दुम खोज तथा लेखनको लागि बजेट विनियोजन गरी माक्पाली किरात राई समाज (माकिरास) काठमाडौंको विशेष सल्लाह र परामर्शमा माक्पा क्षेत्रभित्रका विभिन्न दुमीगाउँहरूमा स्थलगत अध्ययन गरी त्यहाँको रीदुम-हदुम र सुलामसम्बन्धि प्रारम्भिक तथ्याङ्क एवं जानकारी संकलन गर्ने काम भइसकेको छ । माकिरासका वरिष्ठ सल्लाहकार डा. नेत्रमणी राई सहितको प्राज्ञिक समूहबाट आवश्यक सल्लाह, सुझावका साथ आपसी सहकार्यमा माक्पा क्षेत्रभित्रका दुमी मुन्दुमको दस्तावेजीकरण आगामी केही वर्षभित्रमा तयार गर्ने निर्दृष्ट लक्ष्यका साथ आ.व. २०७४/०७५ देखि नै योजना कार्यान्वयनमा आइसकेको छ ।

वडा नं. ७ माक्पा चालु आ.व. २०७५/०७६ को लागि विनियोजित बजेट

सि.नं.	वडास्तरीय योजना तथा कार्यक्रमको नाम	आयोजना संचालन हुने स्थान	विनियोजित रकम
१	निरीला कुलपुजा मण्डल निर्माण माक्पा	माक्पा	१५००००
२	नोरोड -सेवा-घईन्टार सडक निर्माण	माक्पा	८०००००
३	घईन्टार -हवाइखोला सडक निर्माण	माक्पा	७०००००
४	माक्पा गोरेटो बाटो मर्मत	माक्पा	१५००००
५	पञ्चमाया दह सिंचाई	माक्पा	२०००००
६	पाईप खरिद माक्पा वडा सबै	माक्पा	२०००००
७	वडा कार्यालयको घर्षा निर्माण तथा दराज टेबल खरिद	माक्पा	२०००००
८	केन्द्रिय विद्युत प्रसारण सडक	माक्पा	५७०००००
जम्मा			८१०००००

कुलकमल राई
वडा अध्यक्ष

इसीलीम: इसीलीम पत्रिकाको माध्यमबाट कुनै आम समुदायलाई कुनै सन्देश छन् कि ?

इसीलीम पत्रिका समस्त दुमी समुदायका साथै अन्य जो कोहीका लागि पठनीय सामग्री एवं अथाह ज्ञानको स्रोतको रूपमा लिने गरिएको छ । आफ्नो वंशको पत्रिका भएको कारण पनि म आफू प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा पत्रिका प्रकाशनको यति लामो यात्रामा कुनै न कुनै हिसाबले नजोडिने कुरै रहेन । त्यसमा पनि प्रकाशनको उन्नाइसौं थुइखलामा

म आफूलाई दुमी वंशको एक जिम्मेवार सदस्य हुनुको अतिरिक्त जुभारु समाजसेवीको हैसियतमा आफ्ना विचार एवं भावनालाई सम्प्रेषण गर्ने मौका दिनु भएकोमा म दुमी संस्था 'दुकिराफ' र 'इसीलीम परिवार'प्रति हृदयदेखि नै आभारी छु । साथमा यस लोकप्रीय ऐतिहासिक पत्रिका इसीलीमको माध्यमबाट समस्त इसीलीम पाठक, माक्पा क्षेत्रका जिज्ञासु बन्धुबान्धवहरू एवं समस्त जनसमुदायमा छीरीयाम्लो 'उधौली' २०७५ को पावन अवसरमा सुस्वास्थ्य, उत्तरोत्तर प्रगति र समृद्धिको कामना गर्दछु ।

हार्दिक शुभ-कामना

इसीलीम १९औं अङ्क प्रकाशन हुन गइरहेको तथा किरातीहरूको महान चाड येले थो ५०७८ छीरीयाम्लो (उधौली) तोसी/तोसु (साकेला) को शुभ अवसरमा देश-विदेशमा रहनु भएका सम्पूर्णमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै सीमेभूमे, सुप्तुलु, युङ्खुलु एवम् सुम्नीमा-पाख्हाडले हामी सबैको रक्षा गरुन् भन्ने कामना गर्दछौं ।

श्री गोरीमाया नाछिरिड राई
श्री दुर्गा बहादुर मुरह दुमी राई
धरान भोटेपुल, भीमसेन टोल-८
धरान उ.म.न.पा. प्रदेश नं.-१

हार्दिक बधाई तथा शुभ-कामना

रावावेशी गा.पा.-१, हाचेका निवासी दु.कि.रा.फ, दुम्कीम काठमाडौंका पूर्व सदस्य श्री अस्मिता सत्तम दुमी राई थुलुङ दुधकोसी गा.पा.-४, जुवु निवासी श्री कमल थुलुङ राईसँग यसै वर्ष वैवाहिक सम्बन्धमा बाधिनु भएकोमा सफल, शुखद र उज्वल दाम्पत्य जीवनको लागि हार्दिक बधाई एवम् शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

दुमी किरात राई फन्सीकीम तथा इसीलीम परिवार

धरान 'दुम्कीम' को घरपैचो कार्यक्रम सम्पन्न

जब दुमी राईहरूको साभा सस्था दुमी किरात राई फन्सीकीम को जन्म भयो, वि.सं. २०५५ साल खोटाङ बाक्सिलामा, तब धरानमा पनि प्रारम्भिक कार्यसमिति गठन भयो वि.सं. २०५६ सालमा। संस्थापक एवं केन्द्रीय अध्यक्ष श्री चतुरभक्त सत्तम ब्राह्मण दुमी राईको उपस्थितिमा आर.एस.एम. श्री पर्जबहादुर दीम्मचु वसुरु दुमी राईको अध्यक्षतामा नौ सदस्यीय कार्यसमिति गठन भएको थियो। त्यसैवेलादेखि नै दुकिराफ दुम्कीम धरान सक्रिय भई विभिन्न कार्यहरू गर्दै आयो।

कार्यक्रम बीच सम्पन्न गरिसकिएको छ। यसको मूलश्रेय तपाईं तमाम दुमी रदुहरूलाई नै दिनु पर्ने हुन्छ। अनेक अष्टयारा र समस्याहरूका बाबजुद पनि निकै

दुमी दीम्मचु वसुरु दुमीराई

२०५५ साल जेठ १९ गते शनिवारको दिन किरात राई संस्कृति अनुसार घरपैचो (दुमी भवन उद्घाटन) तथा जग्गा दाताको प्रतिमा अनावरण गर्ने दिनको साईत जुन गयो र हाम्रो समितिका सल्लाहकारहरूको सल्लाह सुन्नुका लागि आर्थिक सहयोग पुऱ्याउनु हुने तमाम सम्पूर्ण दुमी राईहरूलाई निमन्त्रणा गरी लगभग ४०० जना दुमी किरात राईहरू भेला भएको सो कार्यक्रमका प्रमुख अतिथि किरात राई यायोक्खा केन्द्रीय अध्यक्ष श्री तिलक राई हुनुहुन्थ्यो भने विशेष अतिथिद्वय दुकिराफ अध्यक्ष श्री चतुरभक्त दुमी राई तथा स्थानीय सरकारका वडा अध्यक्ष श्री नरेश डवरम लिम्बु

नव निर्मित दुम्कीम भवन, धरान

फोटो: कीर्तिकुमार दुमी

यसैगरी कार्यक्रममा आफ्नो अमूल्य समयलाई पर्बाह नगरी काठमाडौंदेखि दुमी किरात राई फन्सीकीमका केन्द्रीय महासचिव डा. नेत्रमणि हलक्सु दीक्षा दुमी राई र सचिव किर्तिकुमार हलक्सु दीक्षा दुमी राई अतिथी आतिथ्य गर्नु भएको थियो भने विभिन्न पार्टीका समाजसेवी नेतागण, हाम्रा आदरणीय जेष्ठ पुर्खाहरू, किरात राई यायोक्खा सुनसरीका पदाधिकारी एवं प्रहरी प्रशासनबाट अतिथी रहनु भएको थियो भने दुम्कीम धरानका अध्यक्ष एवं भवन निर्माण समितिका संयोजक श्री जगत बहादुर सरचु वसुरु दुमी राईको सभापतित्वमा संस्थाको सदस्य सचिवको हैसियतले म आफू स्वयंले जानी नजानीकन नै भएपनि कार्यक्रम सञ्चालनको अभिभारा पूरा गर्नु परेको थियो।

नेपालको राष्ट्रिय गान 'सयौं थुंगा फूलका ...' को गुञ्जनबाट सुरु भएको सो मौलिक कार्यक्रममा प्रमुख अतिथी र विशेष अतिथीज्यूले पानसमा दीप प्रज्वलन गरी रिबन काटेर दुमी भवनको विधिवत उद्घाटन गर्नु भएको थियो भने दुकिराफ दुम्कीम अध्यक्षको अगुवाइमा दुमी किरात राईहरूको मौलिक संस्कार अनुसार घरपैचो विधी सम्पन्न गर्नु भएको थियो। यसैगरी जग्गादाता दम्पतिको प्रतिमा अनावरण गरेर सम्पूर्ण अतिथिहरूले सामूहिक साभा सुप्तुली कीम 'पितृचुला घर' तथा पौराणिक किरात हाइहतेर अवलोकन गरी सकेला धानमा वृक्षरोपण समेत गरिएको थियो। उक्त कार्यक्रममा दुम्कीम संस्थाका उपाध्यक्ष श्री कृपा दुमी राईले स्वागत मन्तव्यको शब्दहार चढाउनु भएको थियो भने प्रमुख अतिथि, विशेष अतिथी र नेता तथा समाजसेवीहरूले शुभकामना मन्तव्य राख्नु भएको थियो।

मन्तव्यको मध्यान्तरमा जग्गा दाता श्री पर्जबहादुर दीम्मचु वसुरु दुमी राई तथा उहाँकी सहधर्मिणी अतम्मसरी दुमी राईलाई विशेष सम्मान गरिएको थियो। यसका साथै रु. ३०,०००/- भन्दा माथि, रु. ५०,५००/- भन्दा माथि, रु. १,००,०००/- लाखभन्दा माथि रकम सहयोग पुऱ्याउनुहुने महानुभावहरूलाई प्रमुख अतिथी र विशेष अतिथीज्यूले सम्मान पत्र वितरण गर्नुभएको थियो। यसका साथै

भवन निर्माणार्थ आर्थिक सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण महानुभावहरूको नाम ठेगाना दुम्कीम धरानका कोषाध्यक्ष श्री दुर्गा बहादुर दुमी राईज्यूले सिलसिलेवार बाचन गर्नु भई उक्त भवन निर्माणार्थ सहयोग स्वरूप संकलित जम्मा रकम र सम्पूर्ण खर्च विवरणका साथ बचत रकमसहित आर्थिक प्रतिवेदन पूर्णतः छल्लंङ्गै हुनेगरी प्रस्तुत गर्नु भएको थियो।

सो ऐतिहासिक अवसरमा दुकिराफ दुम्कीम धरान सुनसरी र यस भेगका समस्त दुमीजनको तर्फबाट दुमी समुदायका अग्रणी बौद्धिक व्यक्तित्व एवं भाषाशास्त्री जसले त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सन् २०१६ मा भाषाविज्ञान विषयमा लोपोन्मुख दुमी भाषामा 'A Grammar of Dumi' शीर्षकमा विद्यावारिधि उपाधी हासिल गरी उक्त सोधपत्रका साथै दुमी भाषाको शब्दकोश समेतलाई Lincom Europa Publication जर्मनीबाट दुई अलग गृहकिलो कृतिको प्रकाशन गर्नु भइ हामी सम्पूर्ण दुमी किरात राईहरूकै शीरलाई चोमोलुङ्मा जस्तै उच्च बनाउन सफल दुकिराफ संस्थाका महासचिव डाक्टर नेत्रमणि दुमी राईलाई दुकिराफ दुम्कीम धरानका अध्यक्षको हातबाट विशिष्ट सम्मान पत्र प्रदान गरिँदा उपस्थित जनबाट हर्षको तालिसंगै हृदयदेखि नै अव्यक्त खुशी प्रकट गरिएको थियो।

अन्त्यमा, सभापतिज्यूबाट आफ्नो सारगर्भित भनाइका साथ सभा विसर्जन गर्नु भएको थियो। त्यसपछि खानपिनसंगै साकेला नाचको भरपूर मनोरञ्जनका साथ समयको अभाव र साँझ पर्दै गएकोले गर्दा आयोजकको तर्फबाट केन्द्र तथा टाढाटाढादेखि पाल्नु भएका सम्पूर्ण पाहुनाहरूलाई भनेजस्तो गरी विदाइ गर्न किएन। यस कमिकम्जोरीप्रति आयोजक दुकिराफ दुम्कीम कार्यसमिति धरान क्षमा याचना गर्दछ।

छीलछील। नीरी ॥

सदस्य सचिव

दुकिराफ, दुम्कीम, धरान, सुनसरी

'इसीलीम-लिब्जु-भुम्जु' भेटवार्ता

लिब्जु-भुम्जु' वाम्बुले भाषाको त्रि-भाषिक पत्रिका हो, जसको नामाकरण पवित्र आस्थाको प्रतिक दई उच्च शिक्षण लिब्जु र भुम्जुबाट गरिएको हो। वि.सं. २०४९ साल साउन १५ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालय काठमाडौंमा दर्ता भइ वाम्बुले भाषा, कला, साहित्य, संस्कार-संस्कृति, इतिहास आदिमा सर्म्पित यस त्रि-भाषिक पत्रिकाको पहिलो अंक ७३औं अंक प्रकाशित भइसकेको छ। यस पत्रिकाको पहिलो लक्षित समुदाय वाम्बुले भाषीहरू, दोस्रोमा सम्पूर्ण मातृभाषीहरू तथा वाम्बुले भाषाका अनुसन्धाताहरू रहेको बताइन्छ। साथमा यो पत्रिका अन्य किरात भाषिक समुदायका लागि समेत त्यतिकै उपयोगी रहेको बताउनु हुन्छ। प्रस्तुत छ २०७५ भदौ १७ गते 'इसीलीम-लिब्जु-भुम्जु' विच भएको भेटवार्ताको सम्पादित अंश:

श्री गणेश राई

❖ 'लिब्जु-भुम्जु'को जन्म भयो कहिले ?

वाम्बुले राई साहित्य प्रकाशन संस्था र यसको मुखपत्रका रूपमा वि.सं. २०४९ साल साउन १५ गते काठमाडौं जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट 'लिब्जु-भुम्जु' त्रैमासिक पत्रिका दर्ता भएको हो। त्यतिबेलादेखि नै वाम्बुले, नेपाली र अंग्रेजी गरी तीन भाषाको सामग्री समेट्ने लक्ष्य राखेको थियो।

❖ यसको उठान चाहिँ भयो कहाँ, कसरी ?

यो पत्रिकाको उठानको कुरो गर्दा वाम्बुले राई समुदायको अग्रणी व्यक्तित्व विद्वान लघुधन राईद्वारा आफू स्वयं संस्थापक सम्पादक रहेर यो पत्रिकाको नामाकरण एवं दर्ता गरिएको हो। उहाँ नाताले मेरो आफ्नै माइला काका हुनुहुन्थ्यो। पछि उहाँ राष्ट्रिय सभाको सांसद बन्नुभयो। अहिलेसम्म वाम्बुले राई समुदायबाट पहिलो र एकमात्र सांसद उहाँ नै हुनुहुन्थ्यो। प्रकाशन संस्था दर्ता समितिमा हामी नौ सदस्य थियौं। त्यसमा दोस्रो नम्बरमा मेरो नाम थियो।

❖ 'लिब्जु-भुम्जु' नाम नै किन नि ! जुन्यो कसरी ?

यो अपनत्व जोडिएको महत्वपूर्ण सवाल उठानु भएकोमा इसीलीम परिवारलाई धन्यवाद।

लिब्जु भन्नाले भौगोलिक रूपमा ओखलढुंगा जिल्लाको दक्षिणी भेगमा रहेको एउटा अग्लो ऐतिहासिक पहाडको नाम हो। त्यसैगरी भुम्जु भनेको लिब्जुकै हाराहारीमा अग्लो दुधकोसी पारि खोटाडतर्फको एक अर्को त्यतिकै ऐतिहासिक महत्व बोकेको चुचुरो हो। धार्मिक आस्थाका रूपमा यी दुई पहाडलाई हामी किराती वाम्बुले राई र अन्य किराती समुदाय समेतले प्राचीन कालदेखि पुजाआजा गर्ने देवताको नाम हो। संस्थापक सम्पादकको ठम्याइमा यो लिब्जु र भुम्जुको चुचुरो धार्मिक आस्था अनि यी चुचुराको वरिपरि बसोबास गर्नेहरूको मुखपत्रका रूपमा पत्रिकाको नाम जुराउँदा स्वाभाविक हुन्छ भन्ने विचार राख्नु भयो। यसमा मेरो छुट्टै बुझाइ छ। मैले तत्कालीन नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठानका प्राज्ञ वैरागी काइलाले वि.सं. २०४८ सालमा संयोजन गर्नु भएको 'किरात भाषा कविता गोष्ठी'मा म पनि वाम्बुले भाषाको कविता लिएर सहभागी भएको थिएँ। त्यस अवसरमा मैले वाचन गरेको कविताको शीर्षक 'लिब्जु भुम्जु बुक्सिपछ' (लिब्जु भुम्जु उठ्नुपछ) भन्ने थियो। सायद यही सारलाई काकाले पनि बुझ्नु भएछु क्यार, र पत्रिकाको नाम जुरेको भन्ने लाग्छ।

❖ 'लिब्जु-भुम्जु' आफैमा हो चाहिँ के त ? यसले दिने सन्देश ... ?

लिब्जु र भुम्जु धार्मिक आस्थाका पहाड हुन्। किराती वाम्बुले राईहरूको उत्पत्ति थलो हो

। सिङ्गो वाम्बुले किरात राई समाजमा लिब्जु उपो (लिब्जु वाजे), भुम्जु उपो (भुम्जु वाजे) भनेर पुकारिन्छ। वाम्बुले राईहरूले हरपल भाकल गर्ने देवताको नाम हो। जहाँ 'मालेगोरु काटेर जुरा चढायौं है !' भनेर पुकारिन्थ्यो भन्ने प्रचलित लोकोक्ति छ। यसैको नाममा 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका २०५० सालदेखि प्रकाशन हुन थालेको हो।

❖ 'लिब्जु-भुम्जु' खासमा चाहिँ कसको लागि ?

लिब्जु-भुम्जु पत्रिका मूलतः वाम्बुले राई भाषा, साहित्य, संस्कृति, कलाको प्रवर्द्धन तथा इतिहासको खोज, अनुसन्धान गरेर प्रकाशनमा ल्याउने हो। वाम्बुले राईहरूकै लागि हो। तर पनि अन्य किरात राई, लिम्बु, याक्खा, सुनुवार जातिका बारेमा पनि सामग्री प्रकाशन गर्दै आइएको छ। यसो विचार गरिहेर्दा ६० प्रतिशत सामग्री वाम्बुले राईको पहिचानमै खर्चिएको छ जस्तो लाग्छ।

❖ 'लिब्जु-भुम्जु'को सबल पक्ष चाहिँ के नि ?

लिब्जु-भुम्जु पत्रिकाले वाम्बुले राईलाई एकतावद्ध गराउन सफल भएको छ। जब कि यो पत्रिका प्रकाशन हुनुअघि वाम्बुले राई भन्ने शब्दमात्रै थियो। कसैले हामी राम्रै राई भन्थ्यौं। कसैले चौरासे राई भन्थ्यौं। कसैले उंबुले राई भन्थ्यौं। कसैले अरुले उम्बुले भनिदिन्थे। वास्तवमै हामी को थियौं ? भन्ने यकिन थिएँ। यो पत्रिकाको प्रकाशन आरम्भ गरेपछि तत्कालीन मन्त्री बलबहादुर राईले वाडवाहाडका सन्तान वाम्बुले राईहरू हुन्। वाम्बुले मेरो मावली हो। भनेर किटानी साथ भनिदिनु भयो। लेखिदिनुभयो। त्यसपछि 'ए, हामी त राजाको सन्तान पो रहेछौं त !' भन्ने तत्वज्ञान खुल्यो, वाम्बुलेजनहरूमा। त्यसअघि 'वाम' भनेको 'भालु' हो। भालु बस्ने गाउँलाई वामदयाल (उंबुगाउँ) भनिएको हो। भालुगाउँमा बस्ने उंबुले भएको भनेर निराधार तर्क पनि गरे। अन्ततः वाम्बुले राईहरूलाई एकतावद्ध गर्ने र विश्वभरि जहाँ पुगेपनि वाम्बुले राई हो भनेर एउटै चिनारीमा बाँध्ने काम लिब्जु-भुम्जु पत्रिकाले गरेको हो। सबल पक्ष यही नै हो।

❖ अन्य पत्रिकाहरू भन्दा फरक कसरी ?

पत्रिका दर्ता भएको एक वर्षपछि २०५० मंसिरतिर यो पत्रिका प्रकाशन आरम्भ भएको हो। संस्थापक सम्पादकले पत्रिका दर्तामात्र गर्नुभयो, छपाउने जमर्को गर्न भ्याउनु भएन। अनि मैले कार्यकारी सम्पादक बसेर छाप्छु भनेर कुरा राखें। नभन्दै छाप्ने भइयो, केही साथीहरूको सहयोगमा। विज्ञापन जुटायो। के सामग्री छाप्ने, कस्तो छाप्ने भन्दा पनि जेपनि छाप्ने भइयो। छापिएर आउँदा दर्ता भएको आकारभन्दा सानो र हुनुपर्ने पानाभन्दा कम भएछ। संस्थापक सम्पादकले गर्नु नगर्ने गाली गर्नुभयो, मलाई। भतिजो हो सवालको जवाफ गर्ने कुरो भएन। हुँदाहुँदा उहाँले नै लेख्नु भएको मूल लेखसमेत सबै काटिएर छापिएको थियो। तर, उहाँले हस्तक्षेप गरेर आफैले सम्पादन गर्ने, छपाउने आँटचाहिँ गर्नुभएन। मैले साथीभाइहरूको सहयोग लिएर जानी नजानी अघि बढाएँ। आम बजारिया पत्रिकाभन्दा किरातीजन्य सामग्रीहरूमात्र छापिने भएपछि यसको महत्व बढ्न गयो। विशेषता यसैमा छ, आजसम्म।

यसको प्रकाशन त्रैमासिक नै किन नि ?

बजारिया पत्रिका भएको भए सायद मासिक बनाउँदा पनि चल्थ्यो । भाषिक पत्रिका हो, तीन महिनामा एउटा प्रकाशन गर्नु पनि ज्यादै गाह्रो । सुरु सुरुमा वाम्बुले भाषा लेखिदिने कोही थिएन । जबरजस्ती लेख्न लगाउने, आफैले लेख्ने । जे आयो त्यही लेख्ने कविता, कथा, निबन्धको नाममा । भर्खरै २०४५ सालतिरबाट लेखिन थालिएको वाम्बुले भाषाको लेख्य मानक पनि थिएन । न इस्व, न दीर्घ, न अन्तस्फोटक उच्चारण छ भन्ने नै थाहा थिएन । सबैभन्दा गाह्रोचाहिँ अन्तस्फोटक उच्चारण लेख्न वा देवनागरी लिपिमा प्रतिनित्व गर्नुलाई मान्यथ्यो । चिन्तन, मन्थन गर्ने अग्रज कोशकार अविनाथ राई हुनुहुन्छ । उहाँले यसो गरौं भन्नुभएपछि त्यसै गर्दै जाँदा वाम्बुले भाषा लेखनको मानक बन्दै गयो । मानक स्थापित हुँदै गएपनि अधिकांशलाई यो वाम्बुले भाषा यसरी लेख्नु पर्छ भन्ने अफै ख्याल राख्ने गरेका छैनन् । त्यसैले यो त्रैमासिक बन्नु पनि ठूलो महत्व छ । सुरुका दिनमा वर्षको एउटा दुईवटासम्म छापिएका थिए । वि. सं. २०६६ सालदेखि मात्रै नियमित त्रैमासिक बनेको हो ।

लिब्जु-भुम्जु प्रकाशन सफलताका कारणहरू ?

यो पत्रिकाको नामै काफ़ी छ- लिब्जु भुम्जु । धार्मिक आस्थाले पनि लोकप्रिय बनेको हो । सुरुका दिनमा जीआरयु बनाईमा रहनु भएका अग्रज वाम्बुले जनहरूले आर्थिक सहयोग गर्नुभयो । राम्रो काम गर्नु भने सहयोग पाइने रहेछ भन्ने विश्वास बढ्यो । सिंगापुरमा कार्यरत महानुभावहरूले पनि सहयोग गर्नुभयो । धेरैधेरै सहयोगले पत्रिका प्रकाशन सम्भव हुन्थ्यो । वाम्बुले भाषा, अरु राई भाषाहरू, किराती संस्कार, संस्कृति, इतिहासका विषयहरू छापिएकाले सबैको आँखामा सजिन थाल्यो । यो पत्रिकाले चाँडै वाम्बुले राईहरू चिनाउने काम गरेको हुँदा वि. सं. २०५४ साल मंसिर २० गते वाम्बुले राई समाज, नेपाल (वाम्बुसंस्था) संस्था गठन गर्न सफल भयो । तर, त्यसपछि समुदायबीचमा 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका र

वाम्बुसंस्था फरक फरक हो भन्ने विसिँदै गइयो । वाम्बुसंस्था नै 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका छापेको हो भन्ने भ्रम पर्न गयो । त्यसो हुनुको अर्को कारण म आफैँ वाम्बुसंस्थाको कार्यसमितिलाई पदाधिकारी रहनु पनि हो ।

सामाजिक संस्था गठन भएपछि 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिकाले सहयोग पाउन छाड्यो । किनभने वाम्बुसंस्थालाई बलियो बनाउनु पर्ने दायित्व आफैँमा गहन थियो र छ । पत्रिका प्रकाशनमा म आफू कार्यकारी सम्पादक/प्रकाशक, आर्थिक व्यवस्थापक सबै सबै दायित्व बहन गर्दै आएँ । गणेश भनेको 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका हो । गणेश भनेको वाम्बुसंस्थाको महासचिव हो भन्ने दोहोरो, तेहरो भूमिकाले मैले आफ्नो जिन्दगीको महत्वपूर्ण समय चुपचाप वाम्बुले राई समाज, वाम्बुले भाषा, साहित्य, संस्कृतिको श्रीवृद्धिमा समर्पित गरेँ ।

वि. सं. २०५५ सालदेखि २०७२ सालसम्म वाम्बुसंस्थाको महासचिव भएँ । पत्रिकाको सम्पादक/प्रकाशक जेजे भने पनि म आफैँ छु, २०५० सालदेखि २०७५ असारसम्म ७३ अंक । वाम्बुसंस्थाका हरेकजसो गतिविधि, पहिचानका विषयहरू यही पत्रिकामा छापिँदैआएका छन् । यसबीचमा लिब्जु-भुम्जु पत्रिकाका संस्थापक वित्तुभयो । उहाँकै नाममा यो पत्रिका छ । अबचाहिँ २०७५ साउनदेखि 'इक लिब्जु-भुम्जु' (हाम्रो लिब्जु-भुम्जु) त्रैमासिक पत्रिका दत्ता गरेको छु । पुरानै लोगोमा यो पत्रिकाको नयाँ अंक छापिने तयारीमा छ ।

लिब्जु-भुम्जु पत्रिका र वाम्बुले भाषिक समुदायबीचको सम्बन्धका बारेमा नि...?

यदि 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका प्रकाशनमा नआएको र निरन्तर प्रकाशित नभएको भए वाम्बुले राईहरू अहिलेसम्म एकताबद्ध हुन सक्दैनथ्यो । यो पत्रिकाको विकल्पमा अरु पत्रिका प्रकाशन गर्न नसक्नु पनि हो । वाम्बुले भाषिक

समुदायलाई एकलौटी ढंगले परिभाषित गर्दै अधि बढाउने काम हुनसकेको छ । 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका र वाम्बुले भाषिक समुदायबीच २५ वर्षे सम्बन्ध सिंगो एक पुस्ता नै जोडिन पुगेको छ ।

पत्रिकाको सुधारात्मक पक्षहरू नि ?

'लिब्जु-भुम्जु'को सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष भनेको नै वाम्बुले भाषा, साहित्य, संस्कृति, किरात लिपि दस्तावेजीकरण गर्न अग्रवादी गर्नु हो । यो पत्रिका प्रकाशनमा आएपछि वाम्बुले राई भाषाको गीति क्यासेट 'राम्दले सालाड' (२०५६), वाम्बुले राई शब्दकोश (२०५७) प्रकाशनमा आउन सक्यो । त्यसपछि 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिकाकै आड लिएर एकजना विदेशीले वाम्बुले भाषामै विद्यावारिधि गर्नुभयो । वाम्बुले भाषाको विशेषतालाई लिएर भाषाशास्त्रीहरू र भाषाविज्ञानसँग सम्बन्धित संस्थाहरूको ध्यानाकर्षण गर्न सक्यो । सातवटा कवितासंग्रह, तीनवटा कथासंग्रह, एउटा निबन्धसंग्रह, एउटा नाटकसंग्रह, एउटा वंशावली, लोकवार्ता, वाम्बुले प्रतिभा र स्रष्टाहरूको चिनारी, वाम्बुले संस्कृति तथा पहिचान, तीनवटा गीति एल्बम, दुईवटा डकुमेन्ट्री, दुईवटा चलचित्र बनेका छन् । यो पत्रिका र वाम्बुसंस्थाको पहलमा १९औँ वर्षको वाम्बुले भाषाको कविता गोष्ठी सम्पन्न भइसकेको छ ।

हदै अप्त्यारा पक्षहरू चाहिँ के होलान् ?

'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका प्रकाशन गर्नुपर्छ भन्ने युवा जमात देखापर्नु सबैभन्दा राम्रो पक्ष हो । स्वदेशमा रहेकाहरूले 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका छापन पैसा खर्च हुन्छ भनेर वास्ता कहिल्यै नगर्नु सबैभन्दा अप्त्यारो पक्ष विद्यमान छ । विदेशमा रहेकाहरूले एकचोटि सहयोग गरेपछि भइगो भन्ने मानसिकता बनेजस्तै छ । मैले वि. सं. २०५८ सालमा ऋण काडेर डेस्कटप कम्प्युटर किनेर मूलधारको जागीर पत्रकारिता र मातृभाषा सेवा पत्रकारिता गर्दै थिएँ । विजुलीको लोडसेडिङ बढ्न थालेपछि मैले कोठामा बसेर 'लिब्जु-भुम्जु' काम गर्न नसक्ने भएँ । तालिकाअनुसार विजुली आउँदा कोठामा बस्न

नपाउने, मध्ये रातमा विजुली आएपछि उठेर काम गर्न नसक्ने स्थिति बन्थ्यो, २०६५ सालतिर । अनि अब पत्रिका बन्द गर्छु भनेर युएईमा रहेका वाम्बुले युवा साथीलाई भने किनभने उहाँहरूले नै मलाई पत्रिका नियमित हुनुपर्छ भनेरहनु हुन्थ्यो । मेरो बाध्यता र 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका प्रकाशन महत्वलाई उहाँहरूले बुझिरहनु भएको थियो । त्यसपछि बन्द नगरी, हामी ल्यापटप किनेर पठाइदिन्छौं भन्नुभयो । नभन्दै एचपी कम्पनीको साँच्चै उपयोगी ल्यापटप किनेर पठाइदिनुभयो । त्यसपछि मैले हरेक ३ महिनामा यो 'लिब्जु-भुम्जु' प्रकाशन गर्दै आएको छु । ल्यापटप पुरानो हुनु स्वभाविकै हो । २०७० तिर दुईचोटि ब्याट्री फेदा पनि काम गर्न असहज बन्थ्यो, ल्यापटप । त्यसपछि फेरि समस्या दसाँएँ । त्योपालि चाहिँ दुबईमा रहनुभएका विद्रोही साइलाले मेरो समस्या युकेमा रहनु भएका दिदी, बहिनी र भाउजू तीनजना सामू पुऱ्याइदिनु भएछ । उहाँहरू तीनजना मिलेर एसर कम्पनीको नयाँ मोडलको चिटिक्कैको ल्यापटप पठाइदिनु भयो । अहिलेसम्म त्यही ल्यापटपमा सहजतापूर्वक काम चलाउँदैछु ।

प्रकाशन यात्रामा विसी नसक्नुका चुनौतिहरू पनि छन् कि कतै ?

'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका मेरो व्यक्तिगत प्रतिबद्धताले मात्रै निरन्तर र दशकदेखि नियमित छापिएको हो । नेपालको सबैभन्दा चर्चित र लोकप्रिय पत्रिका कान्तिपुर राष्ट्रिय दैनिकमा १८ वर्षदेखि आवद्ध छु । समाचार, लेख लेख्छु । छापिन्छु । यदि म यो पत्रिकामा नभएको भए र 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिकामात्रै सम्पादन प्रकाशन गर्ने भएको भए, यो पत्रिकाको निरन्तरता उहिल्यै टुटिसक्यो । छपा पत्रकारिताबाट मासिक तलबबाट परिवारको गुजारा चलेको छ । कहिले तलबबाट 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका छपाएको छु । समाजका मानिसले कान्तिपुरको पत्रकारले मातृभाषाको सेवा पनि गर्छ भन्ने विश्वास गर्नु हुन्छ । यदि मैले 'लिब्जु-भुम्जु'को निमित्त खर्चिने समय अन्यत्र लगाएको भए, पैसा कमाउँथे । तर वाम्बुले राई जाति, भाषा, साहित्य, संस्कृति, इतिहास जहाँको तही रहन्थ्यो । आज जे जाति

वाम्बुले लेखक, सर्जक प्रतिभाहरू देखापर्न सक्नु भएको छ, यो पत्रिकाकै देन हो। आज वाम्बुले राईहरूको साथमा 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका, लिब्जुभुम्जु डटकम अनलाईन पत्रिका र लिब्जुभुम्जु च्यानल युट्युब छ। ती सबै 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिकाकै देन हो। त्यसको भरोसा मैमाथि मात्र हुनुचाहिँ चुनौती हो। मान्छेको ज्यान हो, तलमाथि भयो भने यस्तो काम कसले गर्ने भन्ने टड्कारो रूपमा खड्किंदो पनि छ।

तर पनि 'लिब्जु-भुम्जु' आखिर होइन चाहिँ के त ?

म सामाजिक संस्थामा काम गर्ने कार्यकर्ता पनि हो। नामचाहिँ हिन्दु देवता गणेश। कहिलेकाहीँ समाजका मानिसले मलाई देउतै सम्झिन्छन् कि जस्तो लाग्छ। अनि म भन्ने गर्छु। म पनि तपाईंहरूजस्तै मान्छे हुँ। म बाट पनि गल्ती हुन्छ। मेरो नाममात्र गणेश हो, म देवता होइन। मैले गरेको गल्तीबाट सच्चिने मौका पाउनु पर्छ। हो, 'लिब्जु-भुम्जु' नाम वाम्बुले राईहरूको देवताको नामचाहिँ हो तर देवता नै चाहिँ होइन। पत्रिकाको नाम हो। यसमा हामी मानिसले मगजले सही ठम्याएको विषयहरू लेखेर छपाइन्छ। कतिपय अवस्थामा गल्ती पनि छापिएला। त्यसलाई फेरि अर्को अंकमा सच्याउन सकिन्छ। यो पत्रिकामा छापिएका सबै सुनका अक्षर वा शिलालेख होइनन्। एकचोटि लेखिएपछि सकिने पनि होइन।

पत्रिकाको श्रीवृद्धिका लागि भावी कार्यक्रम/योजना/लक्ष्य चाहिँ ...?

साइँ राम्रो प्रश्न सोध्नु भएकोमा धन्यवाद। 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका वाम्बुले राईको मात्र होइन सबै किराती जातिको हो। धेरै सामग्री वाम्बुले राईबारे छापिन्छ भनेर अरुको विषयलाई प्राथमिकता नदिने भन्ने होइन। सबैभन्दा पहिले बान्तावा, चाम्लिङ, दुमी, जेरो, बाहिङ, तिलुङ, आठपहरिया, लोहरूङ, खालिङ, बुलुङ या लिम्बु, याक्खा, सुनुवार भाषा, साहित्य, संस्कृतिबारेमा सामग्री लेखरचनाहरू पाउनु पर्छ। ती सामग्रीलाई मिलाएर छापन सकिन्छ।

तर यो लेखपढ गर्न, साहित्य रचना गर्ने काम साइँ गाड्ने काम हो। अल्लारे बैसमा एकचोटि कविता लेख्दैमा, प्रेमपत्र लेख्दैमा कवि साहित्यकार होइन, छव्वीस वर्षदेखि मातृभाषा वाम्बुले र खसभाषाको सेवामा समर्पित रहेको अनुभव हो यो।

जहाँसम्म 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिकाको कुरो छ, यो किरातीहरूको साभ्ना दस्तावेजीकरण, अभिलेखिकरण गर्न, गराउनमा समर्पित हुनुपर्छ भन्ने स्पष्ट ध्यय राखिएको छ। त्यसैले तीन वर्षदेखि 'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिका अक्षयकोष' निर्माण अभियान जारी छ। किराती समुदायका शुभाचिन्तक दानीहरूबाट न्यूनतम पाँचहजार रूपैयाँ र त्योभन्दा माथि रकम सहयोग लिएर यो अक्षयकोषको स्थापना गरिएको छ। अक्षयकोषको रकमलाई समाजकै विशिष्ट व्यक्तिहरूले संचालन गर्नुभएको सहकारी संस्थामा निश्चित ब्याजदरमा राखिएको छ। त्यसको ब्याजबाट पत्रिका प्रकाशन गर्ने, लिब्जुभुम्जु पुरस्कार प्रदान गर्ने र अन्य क्रियाकलाप गर्ने उद्देश्य राखिएको छ। त्यसैअनुसार पहिलो वर्षको ब्याजबाट अनलाईन संचालनमा ल्याइएको छ। यो कोषमा हालसम्म साइँ तीन लाख रूपैयाँ जम्मा भइसकेको छ। सहयोग प्राप्त हुने क्रम जारी छ।

यो रकम लिब्जु-भुम्जु पत्रिका अक्षयकोष'को नाममा छ। यसको संचालक समितिमा समाजका गन्यमान्य व्यक्तिहरू रहनु भएको छ। अहिलेका निमित्त यो पत्रिकाको सम्पादक र अक्षयकोषको निमित्त गणेश राई, गणेश वाम्बुले राई, गणेशकुमार राई जो भनेपनि म नै हो। तर, गणेश वाम्बुले राईको शेषपछि संचालक समितिले योग्य ठानेको व्यक्तिलाई सम्पादक बनाएर पत्रिका प्रकाशन गर्न सक्ने बाटो भने खुला छ। अक्षयकोष पनि त्यही संचालक समितिको निर्णयअनुसार सुचारु रहन्छ। काम चाहिँ किराती मातृभाषा, साहित्य, लिपि, मुन्दुम संस्कार, संस्कृतिको श्रीवृद्धि, इतिहासको खोज अध्ययन, अनुसन्धानमा नै केन्द्रित हुनुपर्छ भन्ने हो।

लिब्जु-भुम्जु' प्रकाशनबारे इसीलीम पत्रिकाको माध्यमबाट कुनै सन्देश छुन कि ?

'लिब्जु-भुम्जु' एक स्वतन्त्र पत्रिका हो भने इसीलीम दुमि किरात राई फन्सीकीमको मुखपत्रका रूपमा प्रकाशन गर्नु भएको जस्तो लाग्छ। सामाजिक संस्थाले नियमित पत्रिका प्रकाशन गर्न गाड्ने हुन्छ। इसीलीम अर्धवार्षिक पत्रिकाले निरन्तरता पाउनु पर्छ। यद्यपि दुमी भाषा, साहित्य, मुन्दुम संस्कृतिको संवर्द्धन प्रवर्द्धनका निमित्त नवयुवा पुस्ताले अरु पनि पत्रिका प्रकाशन गर्न सक्नु पर्छ।

'लिब्जु-भुम्जु' पत्रिकाको नाममा सिंगो वाम्बुले राई समाजबारे बोल्ने, जानकारी दिने

अवसर दिनु भएकोमा हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु। हामी 'एकचोटिको किराती, सधैको किराती' हुनको निमित्त हाम्रा मातृभाषा, मुन्दुम संस्कार संस्कृति परम्पराहरू निरन्तर रहनु पर्छ। हाम्रो इतिहासको संरक्षण हामीले नगर्ने हो भने कसैले गरिदिने छैनन्। किरातीको औचित्य सकिने छ। यसतर्फ आम आदिवासी किरात जातिको ध्यानाकर्षण गराउन चाहन्छु।

धन्यवाद।

सम्पादक- लिब्जु-भुम्जु त्रैमासिक तथा उपाध्यक्ष- वाम्बुले राई समाज, नेपाल (वाम्प्रास) केन्द्रीय कार्यसमिति

दुकिराफ संस्थाको हातेमालो अभियान।

तपाईं दुमी किरात राई फन्सीकीम संस्थाको हातेमालो अभियानमा सहभागी हुन चाहनु हुन्छ ? यदि दुमी वंश र दुकिराफ संस्थाप्रति केही गर्ने चाहना राख्नुभएको छ भने सजिलो उपाए स्वरूप यसो गर्न सकिने छ !

१. दुमी भाषिक पत्रिका इसीलीम मार्फत लेखरचना उपलब्ध गराएर।
२. हालसम्म प्रकाशित दुमी सामग्री संकलन एवं सदुपयोग गरेर।
३. प्रकाशोन्मुख दुमी कृतिका लागि आवश्यक आर्थिक सहयोग गरेर।

पुनश्च:- दुकिराफ संस्थाका महासचिव एवं इसीलीमका प्रधान सम्पादक भाषाशास्त्री डा. नेत्रमणि दुमीराईद्वारा लिखित दुईवटा कृतिहरू: (१) किरात इतिवृत्त सम्बन्धि "किरात जनकृति : नेपालका आदिवासी जनजातिहरूको भाषिक वर्गीकरण एवं विश्लेषण" नामक कृति राष्ट्रिय सांस्कृतिक अध्ययन केन्द्रबाट प्रकाशित भई सार्वजनिक हुनै लागेको छ भने, (२) दुमी भाषा बोलचालको लागि उपयोगी पुस्तिका "दुमी जीसी (दुमी बोली)" प्रकाशोन्मुख अवस्थामा रहेको सहर्ष जानकारी गराउँदै सो कृति दुमीभिर्वाट प्रकाशन गर्ने-गराउने ध्येय रहेकाले दुमी भाषाप्रति जागरूक कसैबाट पहल हुन सकेको खण्डमा दुकिराफ संस्था र सिङ्गो दुमी वंश आभारी रहने जानकारी अनुरोध छ।

-दुकिराफ

खोला पूजाबारे एक परिचय

१ परिचय

किरातीहरूले हरेक उधौली उभौलीमा विभिन्न किसिमको देउदेउताको पूजा गर्ने गर्दछन् । विशेषतः किरातीहरू प्रकृति पूजक भएको हुनाले । उनीहरूले मान्ने र गर्ने पूजाहरू मध्ये एक खोला पूजा पनि हो । खोलाको पूजा सक्दा वर्षको दुई चोटी छीरीयाम्लो(उधौली) र धीरीयाम्लो(उभौली)मा गर्ने गरिन्छ भने नसक्दा वर्षको एक चोटी चाही सबैले अनिवार्य गर्ने गर्दछन् । खोला पूजा मुख्यतः बाढी पहिरो नजाओस, विनास नहोस, चिताएको कुराहरू अथवा हाकेको ताकेको कुराहरू पूराहोस भनेर गर्ने गरिन्छ । खोला पूजा गर्दा विशेषतः बसोबास क्षेत्र अनुरूप आफ्नो पायक पर्ने क्षेत्रमा जहाँ चर्चित खोला नालाहरू अवस्थित हुन्छ त्यसै एरियाको खोलाको पूजा गरिने गरिन्छ । यहाँ लाम्दिजा(वाक्सिला) हल्कुमवासी दुमीराईहरूले दुमीवस्तीको क्षेत्रमा रहेको चर्चित खोलाहरू रावा खोला र ताप खोलाको पूजा गर्ने गर्दछन् । सोही अनुरूप मिति २०७३/०८/१६ गते विहिवार समय: ८:२१ बजे ताया^१ रेकवहादुर मुरह दुमीराईले रावा र ताप खोलाको पूजा गर्नु भएको अनुष्ठान कार्यलाई जस्ताको तस्तै उत्ताने प्रयास गरिएको छ ।

ताया: रेक वहादुर मुरह दुमी
खोला पूजामा धुपधुवार दिनु हुदै ।

२ दाखुरुले वाचन
दाखुरुले:

रावा
रेनुकु तो तम्बी
आन्नी साखदयी
ता तम्बी
छीरीयाम्लोयी जुनु
तुडनु वीन्तीनीम्
वरस्पा सीवीचुपो
लाहोखुर चुकु

तेजमाया दुमी राई

खुरलक तोतम्बी रुरी बेनी साइ बेनी तोतम्बी नाचुरी नहरी थनरुवसु मामोनी आन्नी भारा बलु बेनी चासुम् बेनी काहो कडकुआ मावेरदुना भारा आन्नीड चुक्पु कुक्पु मीकुमी मीलुमी दाखुमी रुलेमी आन्नी रुरी साइ बेनी तोतोम्बी रावाकु रेनुकु आन्नी साखदयी तोतम्बी भारा बलुदामकाइ सुलेकाइ तोतोम्बी भारामकाइ जुनु तुडनु वीन्तीनीम् वरस्पा सीवीचुपो लाहोखुर चुकुखुरलक । साइबेनी, रुरीबेनी तोतम्बी कु काइ तोतम्बी भारा भारामकाइ जुनुतुडनु वीन्तीनीम् आन्नी साखदयी तोतम्बी छुल मामोनी गाल मामोनी नाचुरी नहरी थन रुवसु मामोनी आन्नीड चुक्पु कुक्पु मीकुमी मीलुमी दाखुमी आन्नीड मोतीनी रुरी साइ बेनी तोतम्बी पाउम्पुकाइ पाउम्पुकाइ तोतम्बी जुनुतुडनु वीन्तीनीम् आन्नी साखदयी तोतम्बी छुल मामोनी गाल मामोनी नाचुरी नहरी तुलीनी हीफीनी तोतम्बी भारा सुलेकाइ जुनुतुडनु वीन्तीनीम् तोतम्बी आन्नी साखदयी तोतम्बी छुल मामोनी गाल मामोनी नाचुरी नहरी थनरुवसु मामोनी आन्नी साखदयी जुनु तुडनु वीन्तीनीम् तोतम्बी आन्नीड चुक्पु कुक्पु मीकुमी मीलुमी दाखुमी रुलेमी आन्नीड मोतीनी काहो कडकुवा भारा मावेरदुना बलु बेनी चासुम् बेनी तोतम्बी । तोतम्बी चास्केर मावेनी नु सानु बेनी तोतम्बी बलु बेनी चासुम् बेनी नाचुरी नहरी तुलीनी हीफीनी आन्नी रावाकु रेनुकु आन्नी पाउम्पुकाइ पाउम्पुकाइ तोतम्बी जुनु तुडनु वीन्तीनीम् आन्नी साखदयी । तोतम्बी छुल मामोनी गाल मामोनी नाचुरी नहरी तुलीनी हीफीनी तोतम्बी आन्नी रावाकु

रेनुकु तोतम्बी आन्नी साखदयी जुनु तुडनु वीन्तीनीम् तोतम्बी हीतीरीकाइ हीतीरी, बलुदाम, सीप्सुम, सुलेकाइ तोतम्बी जुनु तुडनु वीन्तीनीम् पाउम्पुकाइ पाउम्पुकाइ आन्नी वरस्पा सीवीचुपो लाहोखुर चुकुखुरलक छीरीयाम्लोवी छुल मामोनी गाल मामोनी भारा तोतम्बी पाउम्पुकाइ पाउम्पुकाइ जुनुतुडनु वीन्तीनीमये ।

भावाय

रावा खोला ताप खोलालाई यहाँ तिमीहरूको धानमा यो उधौलीमा खानु पिउनु मुरह कान्छा छोराको हातबाट दिएको छु । आयु देउ सातो देउ, आँखि डाही भैभगडा नगरीदेउ । तिमीले सबै धन दौलत देउ, अन्नपानी देउ खोला नालाले नवगाओस, विनास नगरोस सबै तिमीहरूले जान्ने बुझ्ने ज्ञानी, विवेकी, प्रवक्ता तिमीले आयु देउ यहाँ रावा र तापखोला तिमीहरूको धानमा सबै भेटी, धागो यहाँ सबैसित खानु पिउनु दिदैछौ मुरहको हातबाट । सातो देउ, आयु देउ यहाँ पानी सबै खानु पिउनु दिदै तिमीहरूको धानमा । रिसराग नगर आँखि डाही भैभगडा नगर तिमीहरूले जान्ने बुझ्ने ज्ञानी, विवेकी, प्रवक्ता तिमीहरूले छौ । आयु देउ, सातो देउ यहाँ कुखुरा भाले कुखुरा पोथी खानु पिउनु दिएको तिमीहरूको धानपनामा यहाँ रिसराग नगरीदेउ आँखि डाही हटाईदेउ फालीदेउ सबै । खानु पिउनु दिएको छौ यहाँ तिमीहरूको धानमा यहाँ रिसराग नगर आँखि डाही भैभगडा नगर तिम्रो धानमा खानु पिउनु दिएको छौ यहाँ तिमीहरूले जान्ने बुझ्ने, बुद्धिजिवि, विवेकी तिमीहरूले छौ । खोला बाढी नआवोस धनसम्पती अन्न पानी देउ । यहाँ सोला पाजो नदेउ ज्ञान देउ यहाँ धनसम्पती देउ अन्नपानी देउ आँखि डाही हटाईदेउ फालीदेउ तिमीहरू रावा खोला ताप खोला तिमीहरूलाई कुखुरा भाले कुखुराको पोथी सित यहाँ खानु पिउनु दिएकोछौ तिमीहरूको धानमा । यहाँ रिसराग नगरीदेउ आँखि डाही हटाईदेउ फालीदेउ यहाँ तिमी रावा खोला तापखोला यहाँ तिमीहरूको धानमा कुखुरा भाले कुखुरा पोथीसित मुरह कान्छा छोराको हातबाट यो उधौलीमा खानु पिउनु दिएको छु लो होइ रिस राग नगरहै लौ परमेसुरी ।

यसरी, कुखुरा भाले पोथीलाई समातेर

खोला पूजा गरी सकेपछि चढाइएको पक्वा

गडुवाको चोखो पानी, अक्षता पाती र धूप कुखुराको शिरमा राख्दै पूजा अर्चना गरिसके पछि कुखुरालाई काटेर पूजा धानमा रगतको भोग दिई टाउको चढाइन्छ प्वाँखहरू धानमा गाडिन्छ ।

३. चुरी(जोखाना) हेर्ने कार्य

विशेषतः पूजा गरी सकेपछि जोखाना हेरिन्छ । खासमा जोखाना हेर्नु पर्ने कारण घर गृहमा दुख विमार सुख शान्ति के कस्तो हुन्छ भनेर जान्न बुझ्नको लागि जोखाना हेरिन्छ । जोखाना हेर्ने निम्न तरिका रहेको छ जस्तै:

(क) कुखुरा पछिने अवस्था

पूजा गर्दै गर्दा पूजा धानमा भोग दिने बेलासम्म कुखुराको टाउको माथि चामल अक्षता धूप, अदुवा, तितेपाती राख्दै पूजा अर्चना गर्दै कठुवा वा चिन्डोको चोखो जाँड वा पानी कुखुराको टाउकोमा राख्दा टाउको हल्लायो र पछिर्‍यो भने शुभ मानिन्छ यदि पछिर्‍एन भने राम्रो मानिदैन ।

(ख) कुखुरा मरेको अवस्थालाई हेर्ने

कुखुरा काटेर देउता धानमा भोग दिई सकेपछि कुखुरालाई खुल्ला ठाउँतर्फ फ्याँकि पठाईन्छ यसरी फ्याँकेपछि कुखुरा उफ्रदै जाँदा कसरी मर्छ उत्तानो, घोटो या कोल्टो पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण त्यो दिशालाई विचार गरिन्छ । यदि कुखुरा

पुरा उत्तानो, घोप्टो या देब्रे पट्टिको पखेटा मिचेर मरेकोछ भने त्यसलाई नराम्रो मानिन्छ यदि दाईनेपट्टिको पखेटा मिचेर कोल्टे परी पूजा थानतिर फर्केर मर्यो भने देउताले पूर्ण रूपले भोग खाएको विश्वास ठानी शुभ मानिन्छ ।

(ग) मुटु कलेजो हेर्ने

कुखुरा मरिसके पछि कुखुराको मुटु कलेजो निकालिन्छ मुटु कलेजो के कस्तो छ राम्ररी हेरिन्छ मुटु कलेजोमा यदि दाग धब्बा जस्तो छ भने त्यसलाई अशुभ मानिन्छ यदि मुटु कलेजोमा कुनै किसिमको चोटपटक, दाग धब्बा नभएको स्वस्थ छ भने त्यसलाई राम्रो र शुभ मानिन्छ ।

(घ) कुखुराको गेडी हेर्ने

जोखना हेर्नको लागि पूजा गरेर कुखुरालाई भोग दिई सकेपछि कुखुराको दुवै पट्टिको फिलाको गेडीलाई यारि चुरी गरिन्छ कुखुराको दुवै गेडीहरू सेतो सफा छ भने त्यसलाई शुभ मानिन्छ यदि गेडी मक्किएको वा दाग धब्बा छ भने अशुभ हुने खुट्टाको दुख विमार हुने संकेतको रूपमा विश्वास

गरिन्छ ।

अन्त्यमा कुखुराको मुटु कलेजो, पखेटा, खुट्टाहरू पोलेर पक्का तयार गरिन्छ र पूजा थानमा चढाइन्छ चढाईसकेपछि पुनः सबै देउ देउताहरूलाई सी:सी सारिन्छ सारिसकेपछि मात्र सबैले पक्का/प्रसाद सबैले ग्रहण गर्दछन् ।

४. पूजा गर्दा चाहिने सामग्रीहरू

कुखुरा: एउटा भाले, एउटा पोथी, धुपौरा, सुनपाती धूप, फूलपाती, अक्षता, भेटी, सेतो काँचो धागो, सिन्दुर, सुपारी, तितेपाती, बाँसको लिङगो, ध्वजा पतका ।

५. पूजा गर्ने व्यक्तिहरू

पुर्खा: पूजा गर्ने एकजना मुख्य व्यक्ति

सहयोगीहरू: दुई जना

स्रोत व्यक्ति: रेकवहादुर मुरह दुमी

रत्न कुमारी हदी दुमी

केपिलासगढी लाम्दिजा-४, खोटाङ

प्रदेश नं १

पर्देशीको सन्देश

नाम: हलक्सु तिर्य दुमी राई

जन्मथलो: खोटाङ

पुर्खौली: ऐसेलुखर्क गा.पा.-७, माक्या, नोरोड

हाल: साउदी अरबिया 'जिजान'

सन्देश: सर्वप्रथम त मेरा सम्पूर्ण हलक्सु परिवारहरू, दुमीजन अनि किरात समुदाय लगायत देश विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरूमा बडादशै २०७५ अनि दिपावलीका साथै किरात राईहरूको महान चाड छीरीयाम्लो (उधौली) २०७५ को लाख शुभकामना ।

बिसनै नसकिने क्षणहरू

मानिसले बोलेर अभिव्यक्त गर्न नसकेका कुराहरू कविता भएर, गीत, संगीत भएर, लेख भएर, भाषण भएर अथवा कही कतै लडाई, भगडा भएर प्रस्तुत हुने गर्दछन् । म पनि यिनै मध्येबाट तपाईंहरूको माझमा उपस्थित हुने गरेको छु भल्याक्क-भुलुक्क । इसीलीम १९ औं अंक प्रकाशित हुने खबर सुनेर पनि केही लेख्ने मनसुवा राखे ।

ग्रामीण भूगोलको परिवेशमा जन्मि, हुर्कि बढेका हामीमा विभिन्न अनुभव, अनुभूति हुन्छन् । जसमा बाल्यकालका भोगाई, युवावस्थाका भोगाई, बुढेसकालका भोगाई । मेरो संभनाका तरेलीहरूमा बाल्यवस्थाका विभिन्न घटनाहरू आइरहन्छन् । पापा, मामाले काँधमा बोकेर मेलो लगेको, पहिलो चोटी कखरा सिकेको, स्कूल भर्ना भएको, स्कूल जाँदा दिनभरी रानीवनमा ऐंसेलु खाएर घर फर्किएको, स्कूल नपुगेको थाहा पाएर पापाले सु आउने गरी सजाय दिनुभएको, वस्तुभाउ चराउँदै-चराउँदै पुस्तक पढेको, भैसीमाथि चढिगाएर रोडियो नेपाल घन्काउँदै हिँडेको, हरियो बाँसमा कविता, सायरी, मुक्तक लेखेर संसारकै ठूलो कवि, साहित्यकार भै हिँडेको ।

एनी लै लै ! संभनाका तरेलीहरूमा बाल्यवस्थाका विभिन्न घटनाहरू आइरहन्छन् । स्कूल जान्छु भनी भागेर माछा मान खोला गएको, खोला खेल्न जाँदा १०/१५ मिटर खोलाले बगाएको, जिउंदो माछा समात्दा भुटुक्क-भुटुक्क गरेको, पहिला चोटी पौडी खेल्न जानेको, पौडिन जान्दा आफै दंग परेको, यि र यस्ता अनेकौ घटनाहरू आइरहन्छन् संभनाका तरेलीहरूमा । भाई, बाहिनीलाई ढाँडमा बोकेर खेली हिँडेको, दौतरीहरू मिलेर वनभात खान गएको, वनभात खान जाँदा उम्लिदै गरेको शिकारको तिहुन भुईंमा घप्लक्कै भएपछि निस्तै भात खाएर फर्किएको, डोको भरी घाँसको भारी बोकेर गोठ जाँदै गर्दा भारीसंगै मान्छे पल्टिएको याद आउँदा खब रमाईलो लाग्छ संभनाको तरेलीहरूमा । यस्ता सैयौ घटनाहरू छन् जुन बाल्यवस्थाको संभना गर्दा बाल्यवस्थासंगै ति यादहरू आइरहन्छन् ।

आदरणीय पाठकसामु मैले यहाँ प्रस्तुत गर्न खोजेको विषय पनि यस्तै संभना आइरहने,

मनलाई भसंग-भसंग बनाई रहने प्रकारका छन् । वैशाखे पूर्णिमाको दिन घाम डुब्न दुई जुवा जति थियो होला । पापाले भैरव दाजे र मलाई बोलाएर भन्नुभयो - 'तिमीहरू दुई जना दारेगौँडा गएर सपुरधनलाई भेटेर केही विशेष

समाचार भनेर आउ । भैरव दाजे र म पापाले भने मुताबिक दारेगौँडातिर बाटो लाग्यौ । म त्यस्तै १०/१२ वर्षको थिएँ होला कि । हलुम, नाम्लु, तिसुम भीर हुँदै थपु डाँडा पुग्दा भमक्कै साँभ भैसकेको थियो । नरे काकासंग भेट भएर थपुमा केही गफगाफ गर्दै थिएँ भैरव दाजेले मलाई छोडी गएछन् । थपुदेखि भैरव दाजे कता गए अतोपत्तो लागेन तर पनि जसरी हुन्छ मलाई सपुरधनको घर पापाले पठाउनु भएको समाचार भन्नुथियो । म थपुबाट अझै ओरालो सपुरधनको घर सोध्दै बाटो लागे । पापाले पठाउनु भएको समाचार छोड्न जसोतसो सपुरधनको घर पुगे । त्यहाँ पुग्दा भैरव दाजे पहिले नै समाचार भनेर त्यहाँबाट फर्किएको जानकारी पाएँ । अब आफै घर फर्किनु पर्ने स्थिती थाहा पाएर मेरो शरीर करिब हाड बिनाको जस्तै भई सकेको थियो ।

दुमी राईहरूको परम्परा अनुसार मलाई पाहुना कै रूपमा छानुवा जाँड दिनुभयो । दुई डवका जाँड खाएर म उकालो बाटो लागे । फर्किएर थपु डाँडामा आइपुग्दा वैशाखे पूर्णिमाको साकेला नाच्ने धामी र मसुमेहरू डोल बजाउँदै कतै नाच्न हिँडेको आभास भइरहेको थियो । थपुबाट म उकालो-उकालो थानागाउँ निस्कने सुरमा हिँडिरहेको थिएँ । आफैभित्र कता-कता डर पनि लागिरहेको थियो । कही, कतै केहीले तसाउने पो हो कि भनेर तर थानागाउँसम्म मैले सकुसल बाटो पार गरे । सबैभन्दा धेरै डर लागेको थपु र थानागाउँको बीचको बाटो पार

सन्तोष दुमी

गरेपछि मनलाई धेरै सान्त्वना मिल्यो । थानागाउँमा हाम्रो जयकला नीनीको घरमा कचेट काटेर धुपारेको दाउराहरूबाट एउटा बलियो दाउरालाई लौरो बनाएर म आफ्नो घरतिर लागे थानागाउँबाट डुङ्गुडतिर । रातको समय डराउँदै एकै हिँड्नुको पीडाले मनीभक्तको गायक जन्मिए आयो र गाउँदै हिँडे:

साल्ये राजा, बजाउँदै बाजा
सोल्तीनीसंग यो नयाँ रंग
सोई राजा सोई सोई, सोई रानी सोई सोई

थानागाउँबाट बटेनी-बटेनी, जंगल-जंगल जस्तो, डाँडै-डाँड परेको जस्तो ठाउँ गैरी पुग्न लागेको थिए । तल मधुखोल्साछेउबाट भेडा र बाखाको मिसिएको आवाज भ्या.....म्या..... मेरो कानमा गुञ्जियो । मैले सोचेकी कसैले आज भेडा, बाखालाई घाँस नदिएर भोकै बनाए होलान् तर त्यो आवाज अझै ठूलो र स्पष्ट रूपमा म हिँड्दै गरेको नजिकै करिब १० मिटर छेउछाउ करायो । मैले गाउँदै गरेको गीतको भाका करिब बन्द भयो, आवाज सुकेर आयो । यसो के होला भनेर विचार गर्दै अगाडि बढिरहेको थिए । त्यो आवाज भ्या.....म्या..... गर्दै दौडेको आवाज मेरो अगाडिबाट माथि पहराको छेउ लालीगुरासको फेदबाट जोड-जोडले कराउन थाल्यो । मेरो पचास पचपन्न के.जी.को शरीर फुलिएर मैले टेकेको पृथ्वीभन्दा दोब्बर भएको महसुस गरे । मैले टेकेको लौरो थियो कि थिएन होस गुमाए । टहटह जून लागि रहेको थियो र पनि मैले अत्यन्तै अन्धाकार महसुस गरिरहे । तर पनि म हिँडिरहेको रहेछु । नाम्लु डाँडामा निस्केपछि कुल ब. फोपो भनेर कराएँ तर कोही बोल्नु भएन । रात छिपिँदै गइरहेको थियो, सायद सबै सुतिसक्नु भएको थियो होला । बिस्तारै म घर पुगेर पापालाई सपुरधनलाई खबर छोडेको भन्दा पहिला मलाई जे घटना भयो त्यो बेलीविस्तार लगाए ।

त्यस्तै संभनाको तरेलीहरूमा अर्को घटनाको याद आइरहन्छ । एक दिन दुई, तीन मुठाजति काउलो, असल खालको निगाफो चार, पाँच वटा जति काटेर दिउँसो ठिक्क पार्नेको थियो । दुई,

तीन भान रक्सी विहानै बनाइ सकिएको थियो । ढोले, धामीहरू चाडै आउने जानकारी पछि खानपानको सुरसार पनि भइरहेको थियो । तेते साँझ विरामी भैराख्नु हुन्थ्यो एकले घरमा । त्यसैले आज तेतेको उपचारको लागि छेराली धामीले चिन्ता गर्ने अरे हामी सबैलाई थाहा थियो । त्यसो त टेकानपुर हस्पिटलमा लगेर पनि तेतेको उपचार गरेको तर विशेष भएको थिएन तेतेलाई ।

बेलुकी करिब ६:३० बजेतिर ढोल बजाउँदै ढोले र धामी आइपुगे एकले घरमा । म पनि खाना खाइबरी चिन्ता हेर्न एकले घर गएँ । करिब ६/७ वर्षको थिएँ होला सबै कुरा त विसै । धामीले जामा पगरी लगाएर चिन्ता सुरु गरेको याद छ । रातको करिब ११:३० बजेतिर बोक्सीलाई जलाउने भनेर दाउराको थुप्रो तयार पार्न लगाइयो । थुप्रो तयार भएपछि जोड-जोडले ढोल बजेको याद छ । धामीले अगेनाबाट एक थाल आगोको थुप्रो निकालेर हैट भनेर जोडले कराउँदै दैलोतिर हानेर फिनफिन नाचिरहयो । एकैछिन पछि सबैले बोक्सी मन्यो भन्दै नाक धुने, डढेको केस गनायो बुड्बुड्ती ।

बोक्सी मन्यो मरेन थाहा भएन संभनाका तरेलीहरूमा । बाल्यकालका घटनाहरू आइरहन्छ बाल्यकाल संभदा । यि उल्लेखित दुई वटा विसन नसकिने क्षण गैरीमा भ्या.....म्या..... को संयुक्त आवाजको घटना र धामीले बोक्सीलाई आगोले हान्दा पुरै डढेको केसको दुर्गन्ध आएको घटना संभदा अहिले पनि म अचम्मिमत र आश्चर्यचकित हुन्छु । ती क्षण अझै पनि आइरहन्छ संभनाका तरेलीहरूमा

सूचना !

दुमी वंशवली निर्माण कार्य भइरहेकोले कोही कसैको वंशावली छुट्न गएमा चाँडो भन्दा चाँडो सम्पर्क राख्नहुन अनुरोध गरिन्छ ।

संयोजक: चतुरभक्त राई

सम्पूर्ण दुमी राईहरूको साभ्ना सरोकारको विषय

दुमी किरात राई फन्सीकीम अध्यक्ष तथा त्रिभुवन विश्वविद्यालयका सह-प्राध्यापक नाताले भदौ र अध्ययनले गुरु श्री चतुरभक्त राई ज्युले फन्सीकीमको चौथो महाधिवेशनको उपलक्ष्यमा मिति २०६६ साल जेष्ठ २० गते सोमबारका दिनमा फन्सीकीम केन्द्रीय भवन अगाडि रोप्नु भएको इसीलीम (सेउली)को वृक्ष मिति २०७५ साल भदौ २५ गते सोमबारका दिन (तस्वीर लिएको दिन) जसरी फस्टाएर आएको छ, यो प्रतिक हो कि दुमी किरात राई वंशज पनि आज त्यसरी नै फस्टाउँदै गएका छन् । गौरवको विषय यो छ कि पिता पूर्खाले छोडी गएका नासो विरासतहरू जोगाउँदै आज दुमी सन्ततिहरू त्यसमा कीर्ति र सुवास थप्दै छन् ।

दुमी राईहरूको उद्गम गाउँहरू (जलपा, खामी, माक्मा, वाक्सिला र सपेश्वर)बाट तापखोलालाई पछ्याउँदै जाँदा पुगिने साम्पाड राईहरूको उद्गम गाउँहरू (वास्पानी, खार्ताम्छा र फेदी) अनि रावाखोलालाई पछ्याउँदै जाँदा पुगिने कोयी राईहरूको उद्गम गाउँ (सुइदेल्)मा आ-आफ्नो साम्पाड र कोयी मातृभाषाहरू लगभग पूर्ण रूपमा बोलिन्छ

यद्यपी उल्लेख्य मात्रामा त्यहाँका साम्पाड र कोयीहरूले आफ्नो धर्म, संस्कार र रीतितिथि त्यागेर आयातित धर्ममा रुमल्लि रहदा आफ्नो पहिचान भने गुमाउँदै गइरहेको देखिन्छ ।

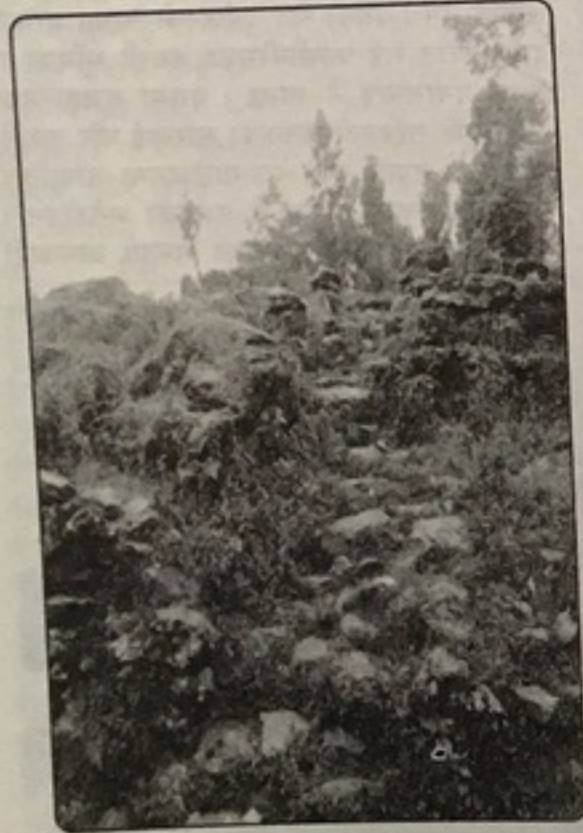
छिमेकका राजेन्द्र कुमार खवचु दुमी राई सह-गोत्री साम्पाड र कोयी समुदायमा जति आफ्नो मातृभाषा बोलिएता पनि धार्मिक-सांस्कृतिक अस्तित्व र जातिय पहिचान संरक्षण गर्ने विषयमा दुमी राईहरू पक्कै केही कदम अगाडि छन् । यसको श्रेय दुमीहरूको साभ्ना धरोहर दुमी किरात राई फन्सीकीमको अग्रणी भूमिका र अथक प्रयासलाई नै जान्छ । यसमा तुलनात्मक रूपमा दुमी राईहरूको चेतनाको स्तरलाई पनि नकार्न सकिदैन । तथापी दुमी देल(गाउँ)हरूमा आयातित कृत्रिम धर्महरूको प्रभाव नै नभएको भनेहोइन । के-कति प्रभाव परेको हो सोको विस्तृत जानकारी

फन्सीकीम केन्द्रीय भवन अगाडिको इसीलीम (सेउली) को वृक्ष

चाहिँ सर्वेक्षण/जनगणनाबाट मात्रै प्राप्त गर्न सकिने छ ।

सबै जसो दुमी गाउँहरुमा थान थापेर सिमेभूमे पुजे गरिए तापनि साकेला सिलिभने परापूर्व कालदेखि साविक जालपा र खार्मी गा.वि.स.का गाउँहरुमा मात्रै नाँची ल्याइएको पूजाहरु बताउँछन् । हाल माया, बाक्सला र सप्तेश्वर लगायत सबै दुमी गाउँहरुमा साकेला सिलि सिक्ने भए पनि नाच थालिनु बहुते सुखद घटना हो । यद्यपी चारैतिर दुमीभाषा, दुमी संस्कार, दुमी रितिथिति र दुमी पहिचानको बकालत भइरहदा धेरै ठाउँहरुमा दुमी सिलिको साटो चाम्लिङ, बान्तावाजस्तो सिलि नाचिनु चाहिँ दुखद छ । हाम्रो आफ्नै दुमी सिलि छ भन्ने ज्ञान नै नहुनु एक पक्ष हो भने अर्को पक्ष

फन्सीकीम भवन आसपासमा रहेको दुमी पुजाहरुको चिनो चौतारी

भनेको फन्सीकीमले दुमी सिलि प्रशिक्षण, सरक्षण र प्रवर्धन गर्ने विषयमा पर्याप्त पहल नगर्नु पनि हो । २०६२/०६३ सालतिरै काठमाडौँमा दुमी सिलिको भिडियो डकुमेन्ट्री तयार पारि सकिँएता पनि त्यसको उपयोग गर्ने बारे समेत कसैको ध्यानाकर्षण हुन सकेको छैन ।

वि.सं. २०७३ कार्तिकमा भएको फन्सीकीमको पाचौँ महाधिवेशनले जारी गरेको नौ बुँदे बाक्सला घोषणाले दुमी समुदायमा आशा र उत्साहको तरंग ल्याएको अवस्था छ । कतिपय पक्षहरु विशेष कारण बस् कार्यान्वयन हुन नसक्ने भएता पनि धेरै पक्षहरु सफलताका साथ कार्यान्वयन नहुने क्रममा रहेको देख्न सकिन्छ । यद्यपी प्रख्यात छिन्ताङ्गे धामी (लुण्ठे पाछाको एक पुर्खा)को समाधिस्थल माथि र कैवै दुमी पुर्खाहरुको चिनो चौतारीको माभमा लाखौँ रुपैयाँको लागतमा निर्मित बाक्सलास्थित फन्सीकीम भवन यो पत्तिकारले यो लेख तयार पारी रहदाको दिनसम्म उपयोग विहीन भई भवन आसपास आवतजावत गर्नेहरुको लागि एउटा बेनाम खण्डहर/भूत बइला बनिरहदा भने मन कुडिने स्थिति बनेको छ । यसमा दमडीको सुता भन्दा पनि हजारौँ दुमीजनको आशा भरोशामा कतै तसारापात हुने हो कि भन्ने चिन्ता र चासो व्यप्त हुनु स्वभाविक हो ।

कुन उद्देश्यका साथ यस फन्सीकीम भवन स्थापना गरिएको हो र यसलाई चाँडो भन्दा चाँडो कसरी उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ भन्ने विषयलाई सम्पूर्ण दुमीजनले एउटा साभ्ना सरोकारको रूपमा लिई गम्भीर भएर सोच्ने पछि र फेरि पनि आफ्नोतर्फ बाट बल बुताले भ्याएसम्म हरसम्भव गर्नेपछि । फन्सीकीमले पनि अग्रस्थानमा पहल कदमी लिएर आफु सारा किरात दुमी राईहरुको अभिभावक संस्था हो भनेर प्रमाणित गरी छाड्नै पछि ।

दित्तल रुपाकोट मभुवागढी न.पा.-१२, जालपा, खरदेल

नाछिरिड जातिको तोष पूजा/भूमे पूजा: एक परिचय

प्रकृति पूजक आदिवासी किरातभित्र धेरै फरक जाति, फरक भाषा, फरक भेषभूषा, चालचलन, रीतिरिवाज, संस्कार र संस्कृतिहरू छन् । किरातभित्र बान्तावा, खालिङ, चाम्लिङ, धुलुङ, दुमी, साम्पाङ, नाछिरिङ, पुमा, कोयू, बाम्कुले, बाहिङ, लोहोरुङ, आठपहरिया लगायतका जातीय समुदायहरू पर्दछन् ।

किरातभित्रका विभिन्न जातिहरूमध्ये नाछिरिड पनि एक हो । प्रत्येक जातजातिहरूको बसोवास गर्ने एउटा भौगोलिक क्षेत्र भए जस्तै नाछिरिड जातिको पनि प्रमुख बस्तिको रूपमा नेपालको पूर्वी क्षेत्र सोलुखुम्बु जिल्लाको सोताङ गा. पा., महाकुलुङ गा. पा. लगायतका ठाँउमा बसोवास रहेको पाइन्छ । त्यस्तै खोटाङ जिल्लाको राखा बाङ्गदेल, सुङ्गदेल, पाथेका, ऐसेलुखर्क, बाकाचोल, दिप्सुङ लगायतको ठाँउमा बसोवास रहेको छ । साथै संखुवासभा, ताप्लेजुङ, पाँचथर, भोजपुर, उदयपुर, मोरङ, सुनसरी, इलाम, झापा, धनकुटा, काठमाण्डौँ, ललितपुर, भक्तपुर र प्रवासमा भारत, भुटान, हङकङ, सिङगापुर, वेलायत, अमेरिका, क्यानडा लगायतका ठाँउहरूमा समेत बसोवास रहेको पाइन्छ ।

शाब्दिक रूपमा नाछिरिड भन्नाले नाछिरिड जाति एक छुट्टै जाति र भाषालाई जनाउँदछ । नाछिरिड शब्द र जातिको बारेमा खोज, अनुसन्धान गरी लेखिएका यथेष्ट प्रमाणहरू धेरै पाइँदैन । छिटफुट लेखहरू कविता, गीतहरू, केही शब्दकोषहरू बाहेक अन्य लेखहरू खासै पाइँदैन । नाछिरिड हुन्छो नामक मुखपत्रमा स्व.हिम नाछिरिड लेख्नुहुन्छ - नाछिरिड जातिको सम्बन्धमा वास्तविक र गहिरो अध्ययन नगरी विभिन्न समाजशास्त्री तथा मानवशास्त्रीहरूले सतही रूपमा आफ्नो विचारहरू राखेको पाइन्छ । बरिष्ठ समाजशास्त्री डोर बहादुर विष्टले पेलमाङ र सोताङ भनेका छन् भने विदेशी भाषाशास्त्री सुएयोसी-तोवाले नाछिरिड वा कुलुङ भनेका छन् । त्यस्तै बरिष्ठ मानशास्त्री डा. ओम गुरुङले नाचेरी भनेर उल्लेख गरेको पाइन्छ भने कसैले बाङ्गदेल, पाराली आदि भनेका छन् भने वास्तविक रूपमा अध्ययन गर्दा नाछिरिड शब्दबाट

अपभ्रंस भई नाछिरिड शब्दको उत्पत्ति भएको हो ।

खम्बुहाङ बंशको शाखा, उप-शाखा हुँदै आउने क्रममा आठौँ राजा खार थिए । खारका सात जना छोराहरू थिए र ती छोराहरू

टेक नाछिरिड

मध्ये माइला छोरा खोक्चिलिप थिए । ती चार भाइ मध्येका कान्छा खदलुक्पा भए खदलुक्पाको श्रीमती नायोमा थिइन् । त्यसपछि छोरा नाछोहाङ भए र नाछोहाङको छोरा नासु भए त्यही नासुबाट अपभ्रंस हुँदै नाछिरिड रहन गएको पाइन्छ । साखुम्बु (पुर्खा) जलबहादुर र बालकृष्ण नाछिरिड भन्नुहुन्छ- हाम्रो पुर्खाको नाम नै नाछिरिड थियो । त्यही नामबाट नै लामो कालखण्डमा जातिको रूपमा बदलिएर अहिले हामी नाछिरिड भएका हौं । सोतो - कुलुचिम सुक्तुम नामक वंशावलीका अनुसार तुम्सोलीको कान्छा छोरा नाछिरिड भनिएको छ ।

तोष पूजा/भूमे पूजाको परिचय

नाछिरिड जातिको विभिन्न संस्कार, संस्कृति, चाडपर्व र परम्पराहरू रहेको पाइन्छ । नागि (हप नागि, खाल नागि, कुलु नागि) न्वागि, तेल पूजा (गाँउ पूजा) तोष (भूमे पूजा), खिम भेर्मा (वास्तु) थुङ पोईमा (सातो खुवाउने/बोलाउने) खेपलेम धेर्मा (पहिरो रोक्न गरिने पूजा) सुङ्गुर्मा, खाल चेम्मा (पितृ पूजा) देदाम, छिदाम, साईपोम, स्युर बाईम (विवाह) न्वारान, मृत्यु संस्कार, प्राकृतिक वस्तुहरूको पूजा भूमि, हावा, खोलानाला, आकाश, आगो, समुन्द्र वा पोखरीको पूजा) लगायतका पूजाहरू हुन्छन् । यसमध्ये तोष/भूमे पूजा पर्व पनि एक प्रमुख पर्व हो ।

तोष वा भूमे पूजा एक सांस्कृतिक तथा धार्मिक संस्कार, संस्कृति हो । यो पूजा मानव

सभ्यतामा कृषियुगको विकासको एउटा महत्वपूर्ण आधार अथवा क्रमिक विकासको प्रक्रियालाई बुझिन्छ । कृषिवाली लगाउने वा खेतीपाती लगाउने समयको स्मरण र सम्झना यो संस्कृतिले गर्दछ । भूमे पूजा गर्नु भनेको अन्नवालीको देवता, सहकालको देवता, वर्षाको देवता, भूमि वा समग्र प्रकृतिको आराधना तथा आफ्ना पितृ वा पूर्वज पुर्खाहरू प्रतिको सम्झना, सम्मान कृतज्ञता हालका सन्ततिहरूबाट प्रकट गर्नु हो । आफ्ना पितृपुर्खाहरूको योगदानको कदर तथा स्मरण, मान सम्मान गर्नु हो, पुर्खाहरूको सिप ज्ञानले नै आज हामी सफल भएका छौं भनेर धन्यवाद अर्पण गर्नु हो । भूमि वा प्रकृतिलाई सृष्टिकर्ता, जीवनदाता र संरक्षकको प्रतीक मानी आफ्नो कुलपितृ वा पूर्वजहरूलाई स्मरण गर्दै पूजा गर्नु नै तोष पूजा हो ।

नाछिरिड जातिको प्राचीन बस्ती खोटाङको राधाम्मामा बस्ने क्रममा नै खेतीपाती विग्रिएको र नसर्पिएको कारण समाजमा जान्ने बुझ्ने, पुर्खा, नोकछे लगायतका व्यक्तिहरूले जोखना हेर्दा जमिन वा भूमि इच्छिएर, कुलपितृ रिसाएर कृषि उत्पादन विग्रिएको हो भन्ने सुझाव भएपछि भूमि र कुलपितृ बुझाउनको लागि तोष पूजा शुरु गरिएको हो । राधाम्मामा हुँदा नाछिरिडहरूले तीन ओटा सोस्वा तोष, चालिम तोष र साइरुम तोष मात्रै गर्ने चलन थियो र अन्य चारवटा चाँहिँ सोताङ क्षेत्रमा आएपछि मात्रै प्रारम्भ भएको पुर्खा जलवहादुर नाछिरिड बताउनु हुन्छ । आदिम कालमा कृषिवाली लगाउँदा राम्रो उत्पादन नदिने, किरा, फट्याङ्गा रोग व्याधी लाग्ने असिना, पानी पर्ने भयो र यसको रोकथाम तथा उपचार विधि अपनाउँदा भूमि, प्रकृति हामीसँग इच्छिएर पितृपुर्खाहरू रिसाएर राम्रो उत्पादन हुन छाडेको कारण भूमि, प्रकृति र पितृ पुर्खाहरूको पूजा गर्ने मनाउने गर्दा कृषि उत्पादन भएको हुनाले तोष पूजाको थालनी भएको भन्नुहुन्छ, पुर्खा मनवीर नाछिरिड ।

नाछिरिड जातिले वर्षमा सात पटक फरक-फरक अर्थ र उद्देश्यले तोष पर्व मनाउने प्रचलन छ । तोषहरू सोस्वा, वान्छुयोर, रुमुल, डेय, चालिम, सम, साइरुम तोष हुन्छन् । नाछिरिड

मुन्दुम/मुधुम र परम्परा अनुसार सात ओटा तोष मध्ये दुई ओटा तोष चाँहिँ तोष पुज्ने नोक्छ । धामीको घरमा नै गरिन्छ भने बाँकी पाँच ओटा (यंखुलु) भूमेस्थानमा नै गरिन्छ । तोष पुज्ने यंखुलु/तोषखम वा भूमेस्थानमा पवित्र वृक्ष सिम्मलको रुख शक्तिको केन्द्रको रूपमा अनिवायं स्थापना गरिएको हुन्छ । त्यो सिम्मलको रुख पवित्र आस्थाको धरोहर वा प्रतीक मानिन्छ । यंखुलुको सिम्मलको फेदमा आठ वटा तोष दुइगा चेटो आकारको माटोमुनि गाडेर राखिएको हुन्छ । जसलाई कुनै पुर्खाले सिम्मललाई घेरा वारेर राखिएको छ भन्छन् भने कुनै पुर्खाले धाक लगाएर गाडिएर राखिएको छ भन्नुहुन्छ । यस विषयमा एकमत पाइँदैन । उक्त तोष दुइगा पुरानो यंखुलुबाट लाने क्रममा नविसाइकन नयाँ स्थापना गरिने स्थानमा पुन्याउनु पर्ने चलन रहेको पाइँन्छ । एक आपसमा मनमुटाव भै-भगडा, बेमेल भएमा वा आफुलाई पायक नपरेमा भूमेस्थानको तोष लुङ वा तोष दुइगा कसैले थाहा नपाउने गरी सुटुक्क चोरेर लगी अर्को स्थानमा स्थापना गर्ने चलन रहेको बलुकुविर नाछिरिड बताउनु हुन्छ ।

यसरी सिम्मलको रुख र तोष लुङलाई समग्र रूपमा आस्था र विश्वासको प्रतीकको रूपमा पवित्र मानी सो स्थानमा पितृहरूलाई बोलाई तोष पूजा गरिन्छ । अरु बेला सामान्य मानिने सिम्मलको रुख र दुइगालाई भूमेस्थानमा विधिपूर्वक स्थापना गरिसकेपछि त्यो एउटा शक्तिको प्रतीक, पवित्र रुख र दुइगा बन्दछ । प्रायजसो तोष पूजा पूर्णिमाको अघिल्लो दिन सम्पन्न गर्ने चलन छ । तोष पूजा गरेको भोलिपल्ट जमिन खनजोत वा खेतीपातीका लागि माटोमा गर्नुपर्ने सम्पूर्ण कार्य पूर्ण रूपमा बन्द हुन्छ, सो दिन जमिन खन्ने, जोत्ने वा खोसिने कार्य गरेमा जमिनको उर्वराशक्ति नष्ट हुन गई भविष्यमा राम्रो उत्पादन दिन सक्दैन भन्ने जनविश्वास रहेको पाइँन्छ । त्यसैले त्यो एक दिन जमिनले पनि विसाउने दिनको रूपमा लिइन्छ । अरु दिन जे, जति जमिनमा काम गरेता पनि भूमे पूजाको भोलिपल्ट जमिन वा भूमिलाई समेत आराम र विश्राम दिएर उर्वराशक्ति बढाउनु पर्छ भन्ने संस्कारीक मान्यता नाछिरिड समाजमा राखिन्छ ।

तोष पूजा गर्दा चिन्डोमा चोखो जाँड, तुकुनि वा कठुवा (काठको ठेकी जस्तो सानो भाडो) मा, रोटी, भुटेको मकै, अदुवा, आरी (काठको भाडा) मा चामल, चोखो भात, र भाले बलि चढाईन्छ । चिन्डोको जाँड, आरीको चामल र बली चढाईएको भाले पूजामा सहभागिले खान मिल्दैन, यसलाई मौक भनिन्छ । यो प्रसाद मौके (विशेष प्रकारको प्रसाद ग्रहण गर्ने व्यक्ति) ले मात्रै ग्रहण गर्न मिल्छ । बाँकी अन्य प्रसादको रूपमा सबैले बाँडेर खाने चलन छ ।

तोष पूजा/भूमे पूजा गर्नुको उद्देश्य

नाछिरिड जातिमा भूमे पूजा वा तोष पूजा गर्नुको मुख्य उद्देश्य अन्नवाली राम्रो होस्, उत्पादन धेरै होस्, सप्रियोस्, कृषिवाली लगाउने उचित बेलामा वर्षा होस्, वालीनालीमा रोगव्याधी, किरा, फट्याङ्गा तथा जङ्गली जनावर, चराचुरुङ्गी मुसा आदिले दुःख नदिउन्, अतिवृष्टि, अनावृष्टि जस्ता दैविक प्रकोप तथा विपत्ति नआओस् अन्नवालीको सह बसोस्, यो वर्ष कुन वालीले बढी उत्पादन दिन्छ सो को भविष्यवाणी वा पूर्वानुमान गर्ने र त्यसकै आधारमा कुन वाली बढी लगाउने भन्ने निश्चित गर्ने, खाद्यान्नको अभाव नहोस्, अनिकाल टरेर सहकाल आओस् भन्दै सुख, शान्ति, खुसी, सम्बृद्धि र सम्पन्नताको कामनाका साथसाथै सबैको दीर्घायु तथा स्वास्थ्य रहोस्, आजको तोष पूजामा जसरी खुशीसाथ सबै जना उपस्थित भइयो अर्को तोसमा पनि यसरी नै सबैजना उपस्थित भई तोष पूजा सम्पन्न गर्न पाउँ भन्दै तोष पूजामा गर्दा वाचन गरिने मुन्धुमले प्रष्ट पार्दछ ।

तोष पूजाले समय परिवर्तन तथा ऋतु परिवर्तनको संकेत समेत दिने गर्दछ । फाल्गुनबाट विस्तारै गर्मी बढ्न थाल्छ । त्यही बेलाबाट खेतीपातीका लागि पूर्व तयारी गर्नका लागि सोस्वा तोष पूजा मार्फत सुझाउनु यो वर्ष कुन वालीले बढी राम्रो उत्पादन दिन्छ त्यसको भविष्यवाणी गरी त्यही अनुरूप वाली लगाउने तयारी गर्नु, तोषमा अन्नवालीको विरुवाहरू लगेर पुज्नु, मकै, पिँडालु लगायतको फल नै लगेर समेत चढाउनु लगायतका

कुराहरू हेर्दा प्रत्येक समय अनुसार के-के वालीनाली लगाउँदै जाने, कुन-कुन वालीले धेरै उत्पादन दिन्छ भन्ने जस्ता कुराहरू निकै वैज्ञानिक र व्यवहारिक लाग्छन् । यसरी गरिएको पूर्वानुमान तथा भविष्यवाणी सधैं सही हुने र पुग्ने गरेको समेत पुर्खा उत्तरकुमार नाछिरिड बताउनुहुन्छ । यस पर्वमा पर्यावरण र मानव संस्कृतिबीचको अन्योन्याश्रित अन्तरसम्बन्ध रहेको हुन्छ भन्ने कुरा प्रष्ट हुन्छ । ऋतु, समय परिवर्तन संगसंगै वर्षमा सात वटा तोष पूजा धुमधामका साथ मनाउने क्रममा छैटौँ तोष समतोस बाहेक सबै तोषमा ढोल भ्याम्टा र अर्नाको सिङको पुङ ध्वनी संगै धुमधामले मनाउने चलन छ । नाछिरिड जातिमा हरेक वर्ष फाल्गुन पूर्णिमाको दिन वर्षको पहिलो तोष पूजाको शुरुवात गरी असोज जमारे औँसीको पञ्चमीको दिनसम्म सात वटै तोष पूजा सम्पन्न गरी सबनुपर्ने चलन रही आएको पाइँन्छ ।

भूमे पूजालाई सरसर्ती रूपमा हेर्ने हो भने खेतीपाती वा कृषिसँग सम्बन्धित समस्याहरूबाट छुटकारा पाउने एउटा परम्परागत सीप र ज्ञानको रूपमा बुझ्न सकिन्छ । यस संस्कृतिमा भूमि, प्रकृति, कुलपितृहरू र मानव विचको अन्तरसम्बन्ध रहेको कुरा समेत बुझ्न सकिन्छ । परम्परागत समाजमा अहिलेको जस्तो विविध आधुनिक प्रविधि, ज्ञान, सीप, क्षमता तैर तरिकाको विकास भएको थिएन । आधुनिक सिंचाइ प्रणाली, किराफट्याङ्गा मार्नका लागि विषादीहरू र कुनै पनि प्रकारको रोगहरूको उपचारका लागि औषधीको आविष्कार भएको थिएन । साथै अहिले जस्तो उन्नत जातको र भूगोल, मौसम अनुसारको आधुनिक बीउविजन र मलहरूको विकास र उत्पादन भएको थिएन । जति थिए केवल प्राकृतिक रूपमा नै सबै थिए । हरेक कुराहरू प्रकृतिमाथि नै निर्भर रहनु पर्ने बाध्यता थियो ।

तत्कालिन समयमा कुनै पनि प्राकृतिक प्रकोप वा अप्रिय घटनाहरू घट्दा समेत प्रकृति देवता, भूमि कुलपितृहरू रिसाएर घटना भएको विश्वास गरिन्थ्यो । यस्ता समयमा प्रकृति, हावा, भूमि, खोलानाला, कुलपितृको पूजा गन्यो भने यस्तो दुःख कष्ट, रोग व्याधीहरूबाट मुक्ति पाइँन्छ भन्ने

विचारको विकास भयो । जसको फलस्वरूप भूमि प्रकृति र पितृहरूका पूजा गर्ने चलन शुरु भएको हुनुपर्छ ।

जमिन वा भूमिमा अन्नवाली फलेकै कारण मानव जीवनको अस्तित्व रहेकोले खेतीवाली लगाउने समयमा तोष पूजा गरिन्छ । तोष पूजा राम्ररी समयमा नै गरिएन भने पितृ, भूमि र प्रकृति रिसाउने र उत्पादन कम दिने, बालीनालीमा रोगको प्रकोप बढ्ने वा अनिष्ट हुने जनविश्वास छ । खाद्यान्नको अभाव, पहिचान भएका उर्वर भूमिमा शक्तिशालीको वचस्व, विभिन्न आपदविपदको सृजना हुँदै जाँदा त्यसबाट छुटकारा पाउनको लागि तथा कल्पना शक्तिको विकास यो तोष संस्कृतिमा पाइन्छ । त्यसैले प्रकृतिमा नै सबै प्रकारको शक्ति निहित रहन्छ वा रहेको छ भन्ने विश्वास गरी प्रकृति वा भूमिलाई र पितृहरूलाई पुजा सबै प्रकारका दुःख कष्टबाट मुक्ति मिल्छ भन्ने विश्वास रहेको देखिन्छ ।

नाछिरिड समुदायमा तोष पूजा गरिएन भने पितृ, भूमि, प्रकृति, हावा खोलानाला रिसाएर खेतीवालीको उत्पादन घट्छ भन्ने मान्यता छ, त्यसैले तोष पूजा अनिवार्य ठीक समयमा गरिन्छ । यसरी आफ्नो जीवनदाता, अन्नदाता भूमि प्रकृति पूर्वजहरूलाई राम्ररी खुसी बनाई मनाएपछि सबै

कुराहरू राम्रो हुन्छ, फलिफाप हुन्छ भनेर मनोवैज्ञानिक रूपमा सन्तुष्टि प्राप्त गर्दछन् । अन्नवाली पाकेपछि सबैभन्दा पहिला आफ्ना कुलपितृ पुर्खाहरूलाई चढाउने, अन्न उत्पादन राम्रो भएकोमा भूमि, प्रकृति र पितृहरूलाई आभार प्रकट गरी धन्यवाद दिने, हामी मानवबाट अन्जानमा गल्ती हुन गएमा आफ्नै सन्तती सम्झिएर माफ गरिदिनु भनि क्षमायाचना सहित भूमे पूजा नाच्दै रमाइलो गर्दै सम्पन्न गरिन्छ ।

समग्रमा भन्नुपर्दा सातवटै तोष पूजा गर्ने प्रक्रिया विधि तथा मुन्धुमहरू केही केही तोषमा मात्रै फरक हुने र समग्र विधि, प्रक्रिया, तौरतरिका तथा मुन्धुमहरू हेर्दा समान जस्तो लागे पनि प्रत्येक तोषको आ-आफ्नै फरक-फरक उद्देश्यहरू रहेका हुन्छन् । तोषहरू सोस्वा, बान्छुयोर, रुमल, डेय, चालिम, सम, साईरुम तोष हुन्छन् । प्रत्येक तोष पुज्ने विधि र तरिकाहरू समान देखिएता पनि प्रत्येक तोष पूजाको अर्थ र महत्व फरक-फरक हुने गर्दछन् । तोष पूजा नाछिरिड जातिको सांस्कृतिक, धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक, पर्यावरणीय, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, मनोवैज्ञानिक, शारीरिक तथा स्वस्थका लागि महत्वपूर्ण पर्व हो । नाछिरिड जातिको भूमि, प्रकृति, पूर्वज तथा पितृ प्रति अगाध माया, सम्मान प्रकट गरिएको हुन्छ ॥

हार्दिक शुभ-कामना

इसीलीम १९औं अङ्क प्रकाशन हुन गइरहेको तथा किरातीहरूको महान चाड येले यो १०७८ छीरीयाम्लो (उधौली) तोसी/तोसु (साकेला) को शुभ अवसरमा देश-विदेशमा रहनु भएका सम्पूर्णमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै सीमेभूमे, सुप्तुलु, युङ्खुलु एवम् सुम्नीमा-पारुहाङ्गले हामी सबैको रक्षा गर्नु भन्ने कामना गर्दछौं ।

श्री ऋषिश्वर दुमी राई
श्री राम्री दुमी राई
तथा
स-परिवार
ललितपुर उ.म.न.पा.-२६
ढोलाहिटी

भूकम्पका जोखिम र अबको बाटो

१.१ प्रवेश:

हामीमध्ये धेरैको मानसपटलमा वि.सं. २०७२ साल वैशाख १२ गतेको भूडर्चालो अझै ताजै हुनुपर्छ । मध्याह्नको ११:५६ बजे आएको ७.६ म्याग्निच्युडको उक्त भूकम्पले गोरखा जिल्लाको साविक वारपाक गा.वि.स.लाई केन्द्रविन्दु बनाएको थियो । महाविनासकारी उक्त भूकम्पमा ठूलो धनमालको क्षतिसहित करिब ८,८०० जनाको मृत्यु र करिब २२,००० जना घाइते भएका थिए ।

१.२ उद्देश्य

यस अनुसन्धानमूलक लेखको प्रमुख उद्देश्य भूकम्पको बारेमा जानकारी, भूकम्प आउनुको वैज्ञानिक कारण, यसका किसिमहरू, नेपालसँग जोडिएको भूकम्पको इतिहास र वर्तमान, यसले पारेका प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष असरहरू, अबका कदमहरू के-के हुनुपर्छ, कस्तो हुनुपर्छभन्ने जस्ता कुराहरूको संक्षेपमा जानकारी गराउनु हो ।

१.३ अध्ययन प्रक्रिया:

पहिलो त अध्ययनको क्रममा, विभिन्न पाठ्यपुस्तकहरू र अन्य पुस्तकहरू जसमा भूकम्प सम्बन्धी लेखहरू थिए, ती लेखहरू अध्ययन सामग्रीको रूपमा प्रयोग गरिए । दोस्रो भनेको इन्टरनेटको प्रयोग । अहिले प्रविधिको युगमा संसारका सबै कुरा सजिलै जान्न बुझ्न सकिन्छ । त्यही इन्टरनेटमार्फत भूकम्पबारे विभिन्न लेखहरूबाट यसका वैज्ञानिक तथ्यहरू संकलन गरियो । तेस्रो, भूकम्प आफैले भोगेको कुरा भएको हुदाँ यो सम्बन्धी अनुभव नै पनि ज्ञानको स्रोतको रूपमा रह्यो ।

२ भूकम्पको जानकारी, यसको कारण र प्रभाव
२.१ भूकम्पको परिचय

भू भनेको जमिन, कम्प भनेको काम्नु, कम्पन हुनु या थरथराउनु हो । यी दुई शब्द मिलेर भूकम्प भन्ने शब्द बनेको छ । सामान्यतया अकस्मात पृथ्वीको सतह हल्लिनु नै भूकम्प हो । यसको प्रकृति हेर्दा कहिले, कहाँ र कति ठूलो आँउछ भन्ने पूर्वानुमान गर्न सम्भव नभएकाले यसलाई विनाशकारी प्रकोपका रूपमा लिइएको हो

२.२ भूकम्प आउनुको कारण

भूकम्प आउनुको कारण थाहा पाउन अगाडी पृथ्वीको इतिहास र बनोट बारे थाहा पाउने पर्ने हुन्छ । आजभन्दा करिब साठे चार अरब वर्ष अघि पृथ्वीको उत्पत्ति भएको

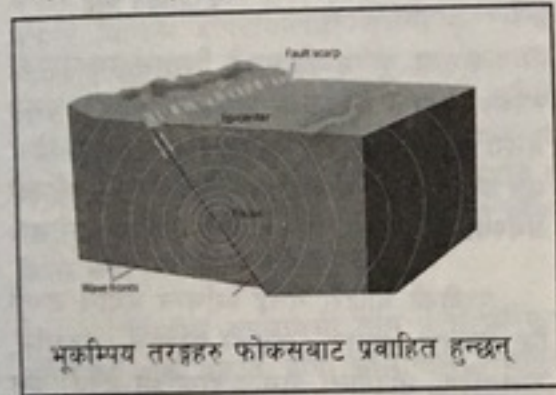
ई.उत्सव राई

हो । सुरुमा यो पृथ्वी एउटै विशाल महाद्वीपका रूपमा थियो । पछि त्यो टुक्रिएर प्लेटहरू अलग अलग भएर अहिलेको अवस्थामा आइपुगेको हो र यहि प्रकृया चल्दै गए कालान्तरमा पृथ्वीमा महाद्वीपको अवस्था अहिलेको भन्दा निकै फरक हुनेछ ।

पृथ्वीको बाहिरी सतह विभिन्न भूगोल जस्तो कि हिमाल, पहाड, समथर भूभाग, मरुभूमि, तालतलैया, नदिनाला, समुन्द्र इत्यादिले बनेको कुरा सर्वविदितै छ । तर भित्रि सतहमा हेर्दा विभिन्न ठूला-ठूला सातवटा र अन्य ससाना प्लेटहरू तैरिरहेका छन् । तातो अर्धतरल सतहमाथि तैरिदै गर्दा ती प्लेट कहिले काँही एक आपसमा ठोक्किने गर्छन् । त्यसरी ठोक्किदा तिनीहरूमा सञ्चित शक्ति बेजोडले बाहिर निकल्ने गर्दछ । त्यसरी निकल्ने शक्ति तरङ्ग (Wave) को रूपमा चारै दिशातिर फैलने गर्दछ । उदाहरणको रूपमा कुनै पोखरीमा ढुङ्गा हान्दा चारै दिशातिर पानीका लहर फैलिने प्रक्रियालाई लिन सकिन्छ । त्यो शक्तिले गर्दा जमिनको सतहलाई मजैले हल्लाउँछ । अनि हामी त्यसलाई भूकम्प वा भूडर्चालो आयो भन्ने गर्छौं ।

भूकम्पसम्बन्धी विभिन्न किसिमका विश्वासहरू पनि छन । जस्तो कि पृथ्वी कछुवाको माथि छ । र कछुवा हल्लिदा पृथ्वीमा भूकम्प आउने गर्दछ । यस्ता कयौं किसिमका मान्यताहरू हाम्रो समाजमा अझै व्याप्त छ ।

२.३ भूकम्पमा फोकस र इपिसेन्टर: भूकम्पको सुरुवात हुने पृथ्वीमूनिको बिन्दुलाई हाइपोसेन्टर (केन्द्रबिन्दु) भनिन्छ। त्यसको सीधा माथि पृथ्वीको सतहमा पर्ने बिन्दुलाई इपिसेन्टर भनिन्छ। कुनै पनि भूकम्पको मान कति ठूलो भन्ने निर्धारण कति लम्बाइको दरारमा सञ्चित भएको शक्ति स्खलन भयो त्यसैले निर्धारण गर्दछ। लामो दरारमा सञ्चित भएको शक्ति क्षीण भएमा ठूलो भूकम्प र सानो लम्बाइको दरारबाट शक्ति क्षीण भएमा सानो भूकम्प जाने गर्दछ।

२.४ भूकम्पका प्रकारहरू:

भूकम्पको केन्द्रबिन्दुको स्रोतहरूको आधारमा यसलाई विशेष गरी ४ किसिमले बाँड्न सकिन्छ। जुन यस प्रकार छन्:

- क) टेक्टोनिक भूकम्प (Tectonic Earthquake)
- ख) भोल्कानिक भूकम्प (Volcanic Earthquake)
- ग) कोल्याप्स भूकम्प (Collapse Earthquake)
- घ) एक्सप्लोजन भूकम्प (Explosion Earthquake)

क) टेक्टोनिक भूकम्प:

भूकम्प जुन टेक्टोनिक प्लेटको टकरावका कारण उत्पन्न हुन्छन्, त्यस किसिमको भूकम्पलाई टेक्टोनिक भूकम्प भनिन्छ। यस किसिमका भूकम्पहरू सबैभन्दा धेरै महशुस गरिन्छन्।

ख) भोल्कानिक भूकम्प:

ज्वालामूखिका कारण जमिन कम्पन हुने प्रक्रियालाई भोल्कानिक भूकम्प भनिन्छ।

ग) कोल्याप्स भूकम्प:

विभिन्न भू-खनिजहरूको खानीहरू भत्कदा, विग्रदा जमिन हल्लिने गर्दछ। त्यस्तो प्रक्रियाबाट उत्पन्न हुने भूकम्पलाई कोल्याप्स भूकम्प भनिन्छ।

घ) एक्सप्लोजन भूकम्प:

आणविक हतियार, न्युक्लियर बम आदि बिस्कोट हुदाँ जमिन हल्लिने प्रक्रियालाई एक्सप्लोजन भूकम्प भनिन्छ।

केन्द्रबिन्दुको गहिराईका आधारमा भूकम्पलाई तीन किसिमले बाँड्न सकिन्छ।

- क) स्यालो (Shallow)
- ख) इन्टरमिडियट (Intermediate)
- ग) डिप (Deep)

क) स्यालो:

स्यालो अर्थात कम गहिराई। पृथ्वीको सतहदेखि ७० कि.मि. मूनि सम्म केन्द्रबिन्दु बनाएको भूकम्पलाई स्यालो सतहबाट आएको भूकम्प भनिन्छ। यो सतहबाट आएका भूकम्पहरू अलि बढी विनाशकारी हुन्छन्। वैशाख १२ गते आएको भूकम्प यहि सतहबाट आएको थियो।

ख) इन्टरमिडियट:

इन्टरमिडियट अर्थात मध्यम गहिराई। पृथ्वीको सतह देखि ७०-३०० कि.मि. सम्म केन्द्रबिन्दु बनाएको भूकम्पलाई इन्टरमिडियट सतहबाट आएको भूकम्प भनिन्छ। यस्ता सतहबाट आएका भूकम्प कम असरदार हुने गर्छन्।

ग) डिप:

डिप अर्थात गहिरो गहिराई। ३००/७०० कि.मि. सम्म केन्द्रबिन्दु बनाएको भूकम्पलाई डिप सतहबाट आएको भूकम्प भनिन्छ। यो सतहमा उत्पन्न हुने भूकम्प कम असरदार या असर नै नपार्ने खालका हुन्छन्। ७०० कि.मि. गहिराई सम्म मात्र भूकम्पको केन्द्रबिन्दु हुने गर्छन्। त्यो भन्दा मूनि उच्च चाप र तापका कारण सम्भव नहुने कुरा भूगर्भविदहरू बताउने गर्दछन्। भूकम्पको अध्ययन गर्दा औसतमा वर्षमा एक वटा आठवाँ

आठभन्दा बढी रेक्टरस्केल, दश वटाको हाराहारीमा सात भन्दा माथिका र सय वटाको हाराहारीमा ६ रेक्टरस्केलभन्दा माथिका भूकम्प जहिले पनि यो पृथ्वीको भूगर्भमा जाने गर्दछन्।

२.५ नेपालमा भूकम्प आउनुको कारण:

चीन र भारतको बीचमा भएको तेथिस नाम गरेको महासागर भारतीय भू-खण्ड दक्षिणतिरबाट उत्तर तर्फ बह्ने क्रममा तिब्बती भू-खण्डसँग मिल्न जाँदा पुरिएर हाल नेपाल भएको जमिनको उत्पत्ति भएको हो। हालको समयमा पनि भारतीय भू-खण्ड सरदर वर्षको १ इन्चका दरले तिब्बती भू-खण्डभित्र घुम्निरहेको छ। यही संघर्षणका कारण पैदा हुने अति उच्च चापका कारण भूगर्भको संरचना भौत्त्विक भूकम्प हुने गर्दछ। यसैले नेपाल लगायत हिमालय श्रृंखलाको आसपास विनाशकारी भूकम्पहरू गड रहन्छन्। भारतीय भू-खण्ड तिब्बती भू-खण्ड भित्र घुम्निरहेको क्रममै अफगानिस्तान देखि म्यानमारसम्मको लगभग तीन हजार किलोमिटर लामो हिमालय श्रृंखला बनेको हो। यही हिमालय श्रृंखलाको मध्य भागको एक हजार किलोमिटर लामो भूभाग नै हाम्रो देश नेपाल हो। भूकम्प हुनु र नेपालको उत्पत्ति हुनु दुवैको कारण एउटै हो। यसको अर्थ नेपालमा परापूर्व कालदेखि भुईँचालोहरू हुने गरेका हुन् र भविष्यमा पनि भई नै रहन्छन्।

२.६ भूकम्पको मापन:

क) परिमाण (Magnitude): श्रोतमा निस्किएको शक्तिको परिमाणको आधारमा गरिने नाप।
ख) तीव्रता (Intensity): प्रभावीत क्षेत्रमा जमिनको हल्लाई तथा संरचनाको क्षतिको आधारमा गरिने नाप।

२.७ नेपालको इतिहासमा भूकम्प:

वि.स. १३१० मा गएको भूकम्पमा काठमाडौँका हजारौँ जनता र राजा अभय मल्लले ज्यान गुमाएका थिए। त्यस्तै वि.स. १४६३ मा भूकम्पकै कारण रातो मछिन्द्रनाथको मन्दिर पूर्ण रूपले ध्वस्त भएको थियो र ससाना भूकम्पहरू पनि बेलाबेला आइरहे। वि.स. १८९० मा घरहरू आंशिक रूपले ध्वस्त भएको थियो। १८,००० भन्दा बढी घरहरू ध्वस्त भएका थिए। ठिक १०० वर्ष पछि

वि.स. १८९० सालमा ८.४ रेक्टर स्केलको महाभूकम्प आयो। जुन नेपालकै इतिहासको सबैभन्दा ठूलो भूकम्प भएको थियो। ८,५१९ जना मानिसहरूले ज्यान गुमाएका थिए। ८०,८०० घर पूर्ण रूपमा वस्त भएका थिए। १,२६,५५३ घरहरू आंशिक रूपले ध्वस्त भएका थिए। करिब आधा शताब्दी पछि वि.स. २०४५ सालमा उदयपुर केन्द्रबिन्दु घनाएर आएको भूकम्पले गर्दा ७२९ जना मानिसले ज्यान गुमाउन पुगे। ६,५५३ मानिसहरू घाइते भएका थिए। ५० को दशकमा पनि ससाना भूकम्पहरू वर्षै पिच्छे आइरहे। वि.स. २०७२ साल वैशाख १२ गते फेरि अर्को ७.६ रेक्टर स्केलको महाभूकम्प आयो। जसका असरहरू अबै पनि यत्रत्यत्र फैलिएका छन्।

वर्ष (वि.सं)	महिना	वर्ष (वि.सं)	महिना
१३१०	असार	१८६६	जेठ
१३१६		१८८०	यमपंचमी
१४६४	भदौ	१८९०	भदौ
१७३७	पुस	१८९१	असार
१७३८	जेठ	१९७३	
१८२४	असार	१९८३	माघ

१९९० माघ २ गते सोमबार नेपालको ऐतिहासिक भूकम्पहरू

मिति	परिमाण	केन्द्रबिन्दु	क्षति	
			घरहरूको संख्या	मृत्यु
२०३७	६.५	बभ्रांग	४०,०००	१८०
२०४५/५/५	६.६	उदयपुर	८०,८९३	७२९
२०६८/६/१	६.९	ताप्लेजुंग	२०,०००	६

२.८ गोरखा भूकम्पको प्रभाव:

मृत्यु ८,७९०	घोटपटक २२,३०४	प्रभावित जनसंख्या ८० लाख
-----------------	------------------	--------------------------------

मृत्यु: भारत-७८, चीन-२५, बङ्गलादेश-४

भवनहरुमा भएको क्षति		
संरचना	पूर्ण क्षति	आंशिक क्षति
सरकारी भवन	२,६४९	३,६१७
निजि आवास	८,०७,४८६	४२,०५४
विद्यालय	७,००० भन्दा बढी क्षतिग्रस्त	
स्वास्थ्य संस्था	१,०८५ भन्दा बढी क्षतिग्रस्त	
सांस्कृतिक सम्पदा	२,९०० भन्दा बढी क्षतिग्रस्त	

३. दुमी मूलभूमीमा गोरखा भूकम्पको प्रभाव:

गोरखा भूकम्पले दुमी राईहरुको मुलभुमी खोटाङ जिल्लाको खाजावासमा अर्थात साविककाखार्मी, जालपा, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्पा गा.वि.स.मा समेत उल्लेख्य मात्रामा संरचनागत क्षति पुऱ्याएको छ र अहिले पुननिर्माण तिव्र गतिमा अगाडी बढिरहेको छ। हालको संधिय संरचना अनुसार दिक्तेल रुपाकोट मझुवागढी नगरपालिका, केपिलासगढी गाउँपालिका र ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको रूपमा रहेको खाजावासमा पुननिर्माणको अवस्था यो लेख तयार पार्दासम्म यस्तो रहेको छ।

सं.वि.स.	हाम	सम्पत्ती बढा	सोचो विकास प्राप्त गर्ने	सोचो विकास प्राप्त गर्ने
१	दिक्तेल रुपाकोट मझुवागढी न.पा.-१	१५	१५	१८
२	दिक्तेल रुपाकोट मझुवागढी न.पा.-२	८५	८५	९८
३	केपिलासगढी गाउँपालिका-०१	१५	१५	१९
४	केपिलासगढी गाउँपालिका-०२	१२०	१२०	१३०
५	ऐसेलुखर्क गाउँपालिका-०१	१५	१५	२०

४. अबको दिशा

भूकम्पले भूकम्प आफैले मानिसको ज्यान लिने होईन। यो त स्रोत मात्र हो। भूकम्पको कारण कमजोर संरचना ढलेर जनघनको क्षति हुने हो। त्यसैले भूकम्पलाई उसकै जिम्मामा छोडेर हामी हाम्रा संरचनाहरु बलियो र भूकम्प मैत्री बनाउन तिव्र लाग्नुपर्छ। परम्परागत घरहरुमा पनि केहि

ससाना कुरा परिवर्तन गर्दा भूकम्प प्रतिरोधात्मक संरचना बनिदिनसक्छ। घर होस या कुनै इन्जिनियरिङ्ग संरचना सबैको निर्माण गर्दा प्राविधिक सरसल्लाहमा लिएर मात्र गरौं। २०७२ को भूकम्पले धेरैलाई पिडित त बनायो तर साथमा सुरक्षित भविष्यको लागि सुरक्षित पुननिर्माणको अवसर पनि प्रदान गर्‍यो। यस्तो अवसर यसपालि प्राप्त नगर्नेको लागि अर्को अफर अर्को अवसर छ। त्यो भनेको अब आउने भूकम्प अगावै आफ्नो घर संरचना बलियो बनाई भूकम्पपिडित बन्दै नबल्ने।

के गर्ने तः	
१	सबै नयाँ घरहरु भूकम्प प्रतिरोधी बनाउने
२	गैर संरचनात्मक इस्तुहरु बाँध्नो र सुरक्षितसंग राख्ने
३	सम्पूर्ण नयाँ विकास निर्माणमा भूकम्पलाई विचार पुऱ्याउने
४	कमजोर भवनहरुको भूकम्पीय प्रबलिकरण गर्ने
५	सुरक्षित तथा असुरक्षित व्यवहारका बारे थाहा पाइराले
६	घर भित्र र बाहिरका सुरक्षित एवं असुरक्षित स्थानहरु थाहा पाइराले
७	परिवार छुट्टिमेकमा आपत्कालिन अवस्थाको लागि योजना बनाइराले

वि.स.२०५२ मै "नेपाल भवन निर्माण संहिता" तयार भएको हो। सुरक्षित घर, समाज र राष्ट्र निर्माणका लागि हालको संधिय संरचना अनुसारका सम्पूर्ण नगरपालिका र गाउँपालिकाले यसको अनिवार्य कार्यान्वयन गर्नुपर्छ। यद्यपी आफ्नो ज्यान धनको सबैभन्दा बढी जिम्मेवार व्यक्ति स्वयं हुने हुदाँ आफ्नो घर संरचनालाई बलियो गरी निर्माण गर्ने विषयमा आफै चनाखो हुनुपर्दछ। विम-पिलर हालको घर मात्रै बलियो हुन्छ भन्ने भ्रम पनि व्यप्त छ तर भवन संहिताअनुसार निर्माण प्रविधि र निर्माण सामग्रीको गुणस्तरमा ध्यान दिइयो भने गारोवाला घर पनि भूकम्प प्रतिरोधी बनाउन सकिन्छ।

पिलरबिनाको गारोवाला घर केले कति तला बनाउने ?

घरको प्रकार	अधिकतम तला
माटो वा काँचो ईँटा	१ तला
माटोको जोडाइमा ढुङ्गा	१ तला
माटोको जोडाइमा ईँटा	२ तला
सिमेन्ट मसलामा ढुङ्गा	२ तला
सिमेन्ट मसलामा ईँटा	३ तला

५. निष्कर्षः

भूकम्प जहिले जस्तो सुकै परिस्थितीमा आउन सक्ने र पूर्वानुमान गर्ने विश्वसनीय वैज्ञानिक आधार नभएकाले यसलाई विनाशकारी दैवी प्रकोपको रूपमा लिइएको हो। नेपाल उच्च भूकम्पिय जोखिम क्षेत्रमा पर्ने देश हो। यसलाई स्विकारेर अगाडी बढ्नु बाहेक विकल्प नै छैन हामीसंग। भूकम्पको सामनाको तयारी गर्न जरुरी छत्यसको लागि हाम्रा व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन जरुरी छ। भूकम्प प्रतिरोधात्मक संरचनाहरु निर्माणमा जोडिदिनु अपरिहार्यता भइसकेको छ। जापानमा त दिन विराएर भूकम्प आउने जान गर्छ। जापानीहरु भूकम्प सँगै बाच्न अभ्यस्त

भइसकेका छन्। र सँगै हाइटी जस्ता देशहरु भूकम्पकै कारण सम्हालिन नसकेर सर्वनाश पनि भएका छन्। हाम्रो अवस्था पनि त्यस्तै नहोला भन्न सकिन्न। तर बेलैमा सचेत भएर हामी हाइटी होइन जापान बन्न जरुरी छ। प्रतिकूल परिस्थितीसंग भाग्ने होईन, अंगाल्न जरुरी छकिनभने अब हामी भूकम्पसँगै बाच्न सिकन जरुरी छ।

६. सन्दर्भ सामग्री सूचीः

- प्रतिवेदनहरु, केन्द्रिय तथ्याड् विभाग (राष्ट्रिय योजना आयोग)
- सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, बबरमहल
- भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज नेपाल
- भूकम्प सम्बन्धी लेखिएका विभिन्न पुस्तक तथा दैनिक पत्रपत्रिका
- इन्टरनेट मार्फत विभिन्न लेखहरु।

दिक्तेल रुपाकोट मझुवागढी न.पा.-१२, जालपा, खरदेल

हार्दिक शुभ-कामना

इसीलीम १९औँ अङ्क प्रकाशन हुन गइरहेको तथा किरातीहरुको महान चाड येले थो ५०७८ छीरीयाम्लो (उधौली) तोसी/तोसु (साकेला) को शुभ अवसरमा देश-विदेशमा रहनु भएका सम्पूर्णमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै सीमेभूमे, सुप्तुलु, युङ्खुलु एवम् सुम्नीमा-पारुहाडले हामी सबैको रक्षा गरुन् भन्ने कामना गर्दछौं।

श्री कमल थुलुड राई/अस्मिता दुमी राई तथा स-परिवार थुलुड दुधकोशी गा.पा.-४, जुबु

संस्थागत भवनको आवश्यकता, महत्व र भवन निर्माणमा भएको आम्दानी तथा खर्च विवरण

दुर्गा बहादुर दुमी राई

आफ्नो संस्कार, संस्कृति जोगाई राख्ने शिलशिलामा सुनसरी जिल्ला ध र ा न उप-महानगरपालिका वडा नं. १५, गर्बलाल मार्गमा दुम्कीम धरान संस्था भवन निर्माण सम्पन्न भएको छ । उक्त

भवन निर्माण सुरु गर्दा कम्तिमा २ तला थाम्न सक्ने, भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड पुरा गरी जग भवन निर्माण सुरु गरिएको भएता पनि आर्थिक अभावका कारण हाल भुईतलाको मात्र दुम्कीम धरान संस्था भवन निर्माण भएको छ । आर्थिक समस्याको बावजूद पनि यतिसम्म निर्माणकार्य सम्पन्न हुनुलाई ठूलै उपलब्धी मान्नु पर्दछ । आफ्नो वंश, भाषा र संस्कार-संस्कृति संरक्षणको लागि संस्था भवनको अति आवश्यक थियो र त्यसैले यस संस्था भवनको ठूलो महत्व छ । दुम्कीम धरान संस्था भवन निर्माण सफलतापूर्वक सम्पन्न हुनुमा आफ्नो वंश तथा संस्कार-संस्कृतिको हितको निम्ति भनेर सम्झने हाम्रा महान सहयोग दाता दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूले खाएर वा नखाएर पनि, भएर वा नभएर पनि हृदयदेखि सङ्गो चित्तले आफ्नो पसिनाको कमाईबाट केही हिस्सा छुट्ट्याएर आर्थिक सहयोग गर्नु भएको प्रतिफल हो भन्न सकिन्छ । यसरी आफ्नो भाग काटेर संस्थालाई योगदान दिनुहुने सम्पूर्ण दुमी किरात राई दाजुभाइ तथा गैर दुमी दाजुभाइ तथा दिदीबहिनी सहयोग दाताहरूमा हृदयदेखि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

देश विदेशका विभिन्न स्थानहरूमा छरिएर रहनु भएका तमाम हाम्रा दुमी किरात राई सदस्य दाजुभाइ तथा दिदीबहिनी तपाईंहरूको पसिनाको कमाईको योगदानबाट प्राप्त हुन आएको आम्दानी तथा खर्च भएको हिसावकिताबको पारदर्शिता

इमान्दारी पनि त्यतिकै दुरुस्त हुनुपर्दछ भन्ने मान्यता त छँदै छ । त्यसको अतिरिक्त उक्त हिसावकिताबको जानकारी सहयोग दाताहरूलाई पनि हुनुपर्दछ र त्यो सुन्नु, सुनाउनु हाम्रो कर्तव्य पनि हो । त्यसैले यहाँहरूबाट आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नु भएको रसिदको अर्धकट्टी अनुसार प्राप्त एक मुष्ट आम्दानी र फायलमा भएको विल भर्पाई अनुसारको खर्चको विवरणहरू यहाँ जानकारी गराउन चाहन्छु ।

सहयोग रसिदबाट प्राप्त हुन आएको जम्मा कुल आम्दानी रकम रु. ३०,७७,००७- सोही रकम व्याजमा लगानी गरेबापत प्राप्त हुन आएको व्याज जम्मा कुल आम्दानी रकम रु. २,५६,४८३- समेत गरी जम्मा कुल आम्दानी रकम रु. ३३,३३,४९०।- अक्षरूपी तेत्तीस लाख तेत्तीस हजार चार सय नव्वे रुपैयाँ) आम्दानी भएको छ भने यसै मध्येबाट जम्मा कुल खर्च रु. ३०,४०,९८७- (अक्षरूपी तीस लाख, चालिस हजार, नौ सय सतासी रुपैयाँ) खर्च भएको छ । यसमा दुम्कीम भवन निर्माण लगायतका अन्य निम्नानुसारको छुट्टा छुट्टै निर्माण खर्चको विवरणहरू उल्लेख गरिएको छ ।

विभिन्न शीर्षकमा गरिएको खर्च विवरणः

(१) ३०-१५ लम्बाई चौडाई भएको भित्री भन्याड चर्पी तथा स्नानकक्ष सहितको तीनकोठे भुईतले दुम्कीम भवन निर्माणमा जम्मा कुल खर्च रु. १६,४७,७८५।-

(२) ४०-२४ लम्बाई चौडाईको टिनको छाना भएको दुम्कीम बैठक स्थल (सभाहल) निर्माणमा जम्मा कुल खर्च रु. ३,१४,४००।-

(३) १८-११ लम्बाई चौडाईको दईकोठे टिनको छाना भएको दुमी किरात राईहरूको संस्कार, संस्कृति गर्ने सामुहिक चुल्हा घर निर्माणमा जम्मा कुल खर्च रु. २,०९,४२७।-

(४) ७-६ लम्बाई चौडाई आर.सि.सि. ढलाई भएको पानी ट्याङ्की निर्माणमा जम्मा कुल खर्च रु. १,२५,३२१।-

(५) छाना आर.सि.सि. ढलाई भएको बाहिरी चर्पी तथा स्नानकक्ष निर्माणमा जम्मा कुल खर्च रु. २,५६,००६।-

(६) सहयोगी दाताहरूको शिलामा फोटो जोडीको रु. ७,५००।- ले २६ जोडीको हुने जम्मा कुल खर्च रु. १,९५,०००।-

(७) सहयोगी दाताहरूको सिंगल फोटो रु. ५,०००।-ले ६ ओटाको हुने जम्मा कुल खर्च रु. ३०,०००।-

(८) सहयोगी दाताहरूको शिलामा नाम लेखाई सानो अक्षर प्रति अक्षर रु. ६।- को दरले जम्मा ३,८९६ वटा अक्षरको हुने जम्मा कुल खर्च रु. २३,३७६।-

(९) सहयोगी दाताहरूको शिलामा नाम लेखाई ठूलो अक्षर प्रति अक्षर रु. १२।- को दरले २८१ वटा अक्षरको हुने जम्मा कुल खर्च रु. २,४१२।-

(१०) फोटो शिलालेख माथि ठूलो अक्षर (हेडिङ) लेखाईमा जम्मा कुल खर्च रु. २०,०००।-

(११) (मार्बल) फोटो शिलाको नाम भित्तामा टँसाई फिनिसिङमा जम्मा कुल खर्च रु. ६७,००५।-

(१२) सम्मानपत्र गोटाको रु. १,८००।- ले २६ गोटाको हुने जम्मा कुल खर्च रु. ४६,८००।-

(१३) घरपैचो कार्यक्रममा जम्मा खर्च रु. १,०३,४५५।- सहित जम्मा कुल खर्च रु. ३०,४०,९८७।- खर्च भई हाल जम्मा कुल रकम रु. २,९२,५०३।-रुपैयाँ दुम्कीम कोषमा बचत रहेको जानकारी अनुरोध छ ।

नेपालको संविधानमा यहाँका हरेक भाषाभाषीले आफ्नो मौलिक हक अधिकार उपभोग गर्नु पाउने व्यवस्था भए अनुरूप हामीले आफ्नो भाषा र संस्कार-संस्कृतिको जगेना गरी राख्नलाई पनि त्यतिकै जरूरी हुन आउँदो रहेछ । हामीहरू दुमी किरात राईहरूकै सन्तति हौं भने हामीहरूले आफ्नो बोली र भाषालाई व्यवहारमा पनि त्यतिकै लागू गर्नुपर्ने हुँदो रहेछ । होईन भने त्यो लेखाई र भनाईमा मात्र सीमित हुँदै जाने र आफू दुमी किरात राई हुँ भन्ने हामी सबैको भविष्य नै अन्धकारमा फस्दै जाने कुरा प्रष्ट देखिएकोले अरुको बोली र भाषाको नक्कल गर्नु भन्दा फुर्सदको समयमा हाम्रो आफ्नै भाषाको नक्कल गरौं, सिकौं । त्यसैमा हामीहरूको कल्याण हुनेछ, र पुस्तौपुस्तासम्म संरक्षण भएर पनि जाने छ ।

विभिन्न जातजाती, भाषाभाषीका मान्छेहरूको आ-आफ्नै प्रकारको भाषा, संस्कार र परम्पराहरू छन् । आफ्नै परम्परामा रमाउँछन्, बस्छन् । तर हामी दुमी किरात राई जातिहरूमा आफ्नो परम्परालाई भुलेर अरुको नक्कलमा रणभुल्लमा परी विपरीत दिशातर्फ बढी आकर्षित भएको हो कि जस्तो अनुमान गरिएको छ । त्यसो हो भने त्यो भन्दा ठूलो भुल हामीमा अरु केही हुने छैन । हाम्रा पूजाहरूले देखाएको मूल बाटो विराएर चोर बाटोतिर लाग्न थाल्यौं भने पूजाहरूले सराने छन् । पूजाहरूको पाप भोग्नु पर्नेछ । त्यसैले विभिन्न जातजाती, भाषाभाषी मध्येका एक थरी हामी दुमी किरात राई जातिका मानिस हौं । अनेत्र कहींकतै नअल्मलिकन हामी हाम्रो आफ्नै प्रकारको गौरवशाली भाषा, संस्कार र परम्परा जे छ त्यसैमा रमाउनु पर्दछ र त्यसैको अनुसरण गर्नु नै हाम्रो उचित धर्म, उन्नती र प्रगती पनि हो । यसैमा हाम्रा पूजाहरूले आशीर्वाद दिने छन् र हाम्रो फलीफाप हुनेछ ।

यसै सन्दर्भमा दुम्कीम धरानले पनि प्रारम्भदेखि हालसम्म संघर्षरत रहँदै विभिन्न आरोह, अवरोह पार गर्दै यहाँसम्म आइपुग्दा

आर्थिक विवरण

१. दुमी किरात राई फन्सीकीम दुम्कीम, धरानमा "दुमीकीम" (दुम्कीम भवन)
निर्माणको लागि एक लाख रूपैयाँभन्दा माथि सहयोग गर्नु हुने
सहयोगदाताहरूको नामावली:

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	रकम
१.	श्री दम बहादुर नाछिरिङ राई श्रीमती ओंदा राई (डुम्पा)	धरान-१५, त्रिवेणी मार्ग सुनसरी	रु. १,२२,२२२।-
२.	श्री खड्ग बहादुर रंकासु दुमी राई श्रीमती लक्ष्मी मायाँ मुरह दुमी राई	धरान-८, कविर टोल "	रु. १,११,१०१।-
३.	श्री अष्ट बहादुर हदी दुमी राई श्रीमती मधुमायाँ मुरह दुमी राई	धरान-८, भिम्सेन टोल "	रु. १,१०,०००।-
४.	श्री जगत बहादुर सरचु दुमी राई श्रीमती बदलक्षी हम्चु दुमी राई	धरान-१९, सगरमाथा चोक "	रु. १,०५,६६६।-
५.	श्री दुर्गा बहादुर मुरहचु दुमी राई श्रीमती गोरी मायाँ नाछिरिङ राई	धरान ८ बम्जनटोला "	रु. १,०५,५५५।-
६.	श्री माहाजित दिम्मचु दुमी राई श्रीमती बमं शिला कोयु दुमी राई	धरान-१५, पाथीभरा लाईन "	रु. १,०५,५००।-
७.	श्री दिप बहादुर दिम्मचु दुमी राई श्रीमती गंगा देवी नाछिरिङ राई	धरान-१५, अरनीको मार्ग "	रु. १,०५,०००।-
८.	श्री सर्वजित हम्चु दुमी राई श्रीमती रत्न लक्ष्मी खालिङ राई	धरान-१९, किरात चौक "	रु. १,०५,०००।-
९.	श्री जागीरमान् हम्चु दुमी राई श्रीमती सुभासी साम्पाङ राई	रतुवा न.पा.-५, गोविन्दपुर मोरङ ।	रु. १,०५,०००।-
१०.	श्री वीर बहादुर मुरहचु दुमी राई श्रीमती विष्णु कुमारी साम्पाङ राई	धरान-१५, महादेव चोक "	रु. १,०१,१११।-
११.	श्री पशुराम सरचु दुमी राई श्रीमती राधामायाँ छाचुङ दुमी राई	रु.म.न.पा.-११, सावालुङ दिक्तेल खोटाङ ।	रु. १,००,५००।-
१२.	श्री शिव प्रसाद रत्कु दुमी राई श्रीमती मिना दिम्मचु दुमी राई	यू.के. (बेलायत) "	रु. १,००,०८१।-
१३.	श्री लाल बहादुर रंकासु दुमी राई श्री ऋचीहाङ रंकासु दुमी राई	धरान-८, पानीटकी निर्माण लाईन सुनसरी ।	रु. १,२५,३२१।-
जम्मा रकम			रु.१४,०२,०५७।-

आर्थिक विवरण

२. दुमी किरात राई फन्सीकीम दुम्कीम, धरानमा "दुमीकीम" (दुम्कीम भवन)
निर्माणको लागि पचास हजार रूपैयाँभन्दा माथि सहयोग गर्नुहुने
सहयोगदाताहरूको नामावली:

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	रकम
१.	श्री सुय कुमार दिम्मचु दुमी राई श्रीमती कृपा हदी दुमी राई	धरान-८,सिताटोल "	रु. ५५,५५५।-
२.	श्री लाल मनी हदी दुमी राई श्रीमती विष्णुमति साम्पाङ दुमी राई	धरान-८, असलमार्ग "	रु. ५५,५५५।-
३.	श्री राज कुमार रंकासु दुमी राई श्रीमती शान्ता कला बायुङ दुमी राई	धरान-८, भिम्सेन पथ "	रु. ५५,०००।-
४.	श्री दिपक सरचु दुमी राई श्रीमती हस्त माया कोयु दुमी राई	धरान-१५ "	रु. ५३,०००।-
५.	श्री छत्र बहादुर सरचु दुमी राई श्रीमती दिलकुमारी खालिङ दुमी राई	धरान-१५, पुष्पाञ्जली मार्ग "	रु. ५२,२२२।-
६.	श्री गंगा बहादुर सरचु दुमी राई श्रीमती जंगीशोभा बाहिङ दुमी राई	धरान-१५, लालीगुराँस पथ "	रु. ५२,२२२।-
७.	श्री दल कुमार खारुवु दुमी राई श्रीमती शरण शोभा साम्पाङ राई	धरान-१९, सगरमाथा चोक "	रु. ५१,०००।-
८.	श्री डम्बर बहादुर सरचु दुमी राई श्रीमती समला रंकासु दुमी राई	ल.पु.म.न.पा.-२९, हरीसिद्धी, ललितपुर	रु. ५१,०००।-
९.	श्री बम् भक्त हलक्सु दुमी राई श्रीमती हस्त मायाँ बाहिङ दुमी राई	बाराहा न.पा.-१० प्रकाशपुर, सुनसरी	रु. ५१,०००।-
१०.	श्रीमती दर्पणशिला दुमी राई स्व. मन्जित दिम्मचु दुमी राई	धरान-८, कृष्णटोल "	रु. ५०,५००।-
११.	श्री सुरेश कुमार मुरहचु दुमी राई श्रीमती दिपकला दिम्मचु दुमी राई	धरान-१५, महादेव चोक "	रु. ५०,५००।-
१२.	श्री भूमिराज दिम्मचु दुमी राई श्रीमती कला बान्तवा राई	धरान-१५, "	रु. ५०,५००।-
१३.	स्व.अडिमान् मुरहचु दुमी राई स्व.जरनी रत्कु दुमी राई	केपिलासगढी गा.पा.-४, बाक्सिला, खोटाङ	रु. ५०,५००।-
जम्मा रकम			रु.६,७८,५५४।-

३. दुमी किरात राई फन्सीकीम दुम्कीम, धरानमा "दुमीकीम" (दुम्कीम भवन) निर्माणको लागि रु. १० हजारभन्दा माथि रकम सहयोग गर्नु हुने सहयोगदाताहरूको नामावली:

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	रकम
१.	श्री राम बहादुर दिम्मचु दुमी राई श्रीमती धनमाया सरचु दुमी राई	धरान-८, असल मार्ग, सुनसरी।	रु. १२,०००।-
२.	श्री शशान मुरहचु दुमी राई श्रीमती जेनीशा रंकासु दुमी राई	धरान-८, बम्जनटोल "	रु. ११,५५५।
३.	डा.श्री नेत्रमणि हलक्सु दुमी राई श्रीमती सरिता कोयु दुमी राई	ऐसेलुखर्क गा.पा.-७, माक्पा खोटाड।	रु. ११,१११।-
४.	श्री मधुकर रत्कु दुमी राई श्रीमती भाग्याकुमारी कोयु दुमी राई	धरान-१७ सुनसरी।	रु. ११,१११।-
५.	स्व.हर्क बहादुर सरचु दुमी राई स्व.हस्ति सोभा दिम्मचु दुमी राई	रु.म.न.पा.-११, खामी खोटाड।	रु. १०,८७०।-
६.	प्रा.श्री चतुरभक्त सत्तम दुमी राई श्रीमती जानुका रंकासु दुमी राई	केपिलासगढी गा.पा.-५, खोटाड।	रु. १०,५०५।-
७.	श्री दिल चन्द्र हमुचु दुमी राई श्रीमती कमला चाम्लिङ दुमी राई	ईटहरी-१९, तरहरा, सुनसरी।	रु. १०,५००।-
८.	श्री कालीनाथ तुराचु दुमी राई श्रीमती विष्णुकुमारी तुराचु दुमी राई	ईटहरी-२०, तरहरा, " "	रु. १०,५००।-
९.	स्व.धन बहादुर सरचु दुमी राई स्व.मन सोभा दिम्मचु दुमी राई	रु.म.न.पा.-११, खामी दिक्तेल खोटाड।	रु. १०,५००।-
१०.	श्री सुरेन्द्र बलक्सु दुमी राई श्रीमती दिलकुमारी खालिङ दुमी राई	ईटहरी-२५, तरहरा सुनसरी।	रु. १०,५००।-
११.	श्री गंगा प्रसाद सत्तम दुमी राई श्रीमती दुर्गाकुमारी छाचुङ दुमी राई	धरान-१७, विच घोषा "	रु. १०,५००।-
१२.	श्री प्रेम बहादुर सत्तम दुमी राई श्रीमती मैया खवचु दुमी राई	धरान-१७, "	रु. १०,५००।-
१३.	श्री लंकमनी रत्कु दुमी राई श्रीमती सानी हदी दुमी राई	धरान-१७, रेलवाइ "	रु. १०,५००।-
१४.	श्री तिलकबहादुर सत्तम दुमी राई श्रीमती कुमारी नाछिरिङ राई	धरान-१५, "	रु. १०,५००।-

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	रकम
१५.	श्री प्रेम कुमार हदी दुमी राई श्रीमती जुना कलुङ दुमी राई	धरान-८, भिम्सेन टोल "	रु. १०,५००।-
१६.	श्री राजु राईचु दुमी राई श्रीमती लिला कोयु दुमी राई	धरान-१७, रेलवाइ "	रु. १०,५००।-
१७.	श्री हरी प्रसाद रंकासु दुमी राई श्रीमती तेजकुमारी तुराचु दुमी राई	धरान-१७, रेलवाइ "	रु. १०,५००।-
१८.	श्री महेन्द्र सत्तम दुमी राई श्रीमती पद्ममा चाम्लिङ दुमी राई	ईटहरी-१७, कान्छीचोक "	रु. १०,५००।-
१९.	श्री तिलक शम्शेर सत्तम दुमी राई श्रीमती चन्द्र कुमारी नाछिरिङ राई	वाराहा न.पा.-८, महेन्द्रनगर, "	रु. १०,५००।-
२०.	श्री सुकदेव सत्तम दुमी राई श्रीमती सितालक्ष्मी खालिङ दुमी राई	धरान-११, "	रु. १०,५००।-
२१.	श्री बाल कुमार सत्तम दुमी राई श्रीमती रत्न कुमारी नाछिरिङ राई	ईटहरी-१८, "	रु. १०,५००।-
२२.	श्री डिल्लिसेर रत्कु दुमी राई श्रीमती चमेली साम्पाङ दुमी राई	धरान-१६, जोर सखुवा "	रु. १०,५००।-
२३.	श्री राजमान रंकासु दुमी राई श्रीमती जसरुपी रंकासु दुमी राई	धरान-११, "	रु. १०,५००।-
२४.	श्री रोहित कुमार साम्पाङ राई श्रीमती रोस्ना हदी साम्पाङ राई	धरान-८, भिम्सेनटोल "	रु. १०,५००।-
२५.	श्री सुर्य कुमार दिम्मचु दुमी राई श्रीमती मिना रंकासु दुमी राई	धरान-१५, "	रु. १०,५००।-
२६.	श्री हर्क बहादुर रंकासु दुमी राई श्रीमती भिम लक्ष्मी मुरहचु दुमी राई	धरान-८, बम्जनटोल "	रु. १०,५००।-
२७.	श्री जनक बहादुर रत्कु दुमी राई श्रीमती देश कुमारी रत्कु दुमी राई	बेलवारी-११, लक्ष्मीमार्ग मोरङ। "	रु. १०,५००।-
२८.	श्री चित्र बहादुर रंकासु दुमी राई श्रीमती सुकमाया चाम्लिङ दुमी राई	ईटहरी-२, शान्तिनगर सुनसरी। "	रु. १०,५००।-
२९.	श्री राज दिम्मचु दुमी राई श्रीमती रचना मगर दुमी राई	धरान-१७, "	रु. १०,५००।-
३०.	श्री विनोद दिम्मचु दुमी राई श्रीमती पूति चाम्लिङ दुमी राई	धरान-१५, "	रु. १०,५००।-
३१.	श्री भिम प्रसाद हमुचु दुमी राई श्रीमती मंगलमाया बान्तवा दुमी राई	बेलवारी-६, मोरङ। "	रु. १०,५००।-

आर्थिक विवरण

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	रकम
३२.	श्री लाल बहादुर दिम्मचु दुमी राई श्रीमती बिन्दीशोभा रंकास दुमी राई	केपीलासगढी गा.पा.-४, दिक्तेल, खोटाङ ।	रु. १०,५००।-
३३.	श्री जस मनी जिपुचु दुमी राई श्रीमती अस्मिता खालिङ दुमी राई	धरान-५, देउराली सुनसरी ।	रु. १०,५००।-
३४.	श्री कृति बहादुर रंकास दुमी राई श्रीमती ध्रुवलक्षी साम्पाङ दुमी राई	केपीलासगढी गा.पा.-४ दिक्तेल, खोटाङ ।	रु. १०,५००।-
३५.	श्री रमेश कुमार रंकास दुमी राई श्रीमती सुबासी नाछिरिङ दुमी राई	इंटहरी-२०, तरहरा सुनसरी ।	रु. १०,५००।-
३६.	श्री मन कर्ण सरचु दुमी राई श्रीमती टिकासरी खारुवु दुमी राई	रामधुनी न.पा.-७, पंचायन सुनसरी ।	रु. १०,५००।-
३७.	श्री शिव बान्तवा राई श्रीमती चन्द्र कला दिम्मचु राई	लेटाङ-६, मोरङ ।	रु. १०,५००।-
३८.	श्री डिल्लि बहादुर रंकास दुमी राई श्रीमती रुपकुमारी हलक्सु दुमी राई	धरान-१७, सुनसरी ।	रु. १०,५००।-
३९.	श्री प्रेम कुमार मुरहचु दुमी राई श्रीमती पंच कुमारी चाम्लिङ राई	धरान-१७, "	रु. १०,५००।-
४०.	श्रीमती टिका कुमारी साम्पाङ राई स्व वीरधन हदी दुमी राई	धरान-८, असलमार्ग "	रु. १०,५००।-
४१.	श्री मणिराज बान्तवा राई श्रीमती भिम कुमारी हदी दुमी राई	धरान-१६ "	रु. १०,५००।-
४२.	श्री कर्ण बहादुर सरचु दुमी राई श्रीमती चन्द्र कला लिम्बु राई	धरान-८, "	रु. १०,५००।-
४३.	श्री कृष्ण कुमार हदी दुमी राई श्रीमती कल्पना लिम्बु राई	धरान-८, बम्जनटोल "	रु. १०,५००।-
४४.	श्री कुमार हदी दुमी राई श्रीमती सुर्या रंकास दुमी राई	इंटहरी-२, शान्तिनगर "	रु. १०,५००।-
४५.	श्री अशोक सरचु दुमी राई श्रीमती माला साम्पाङ राई	धरान-१५ "	रु. १०,५००।-
४६.	श्री भिमराज सरचु दुमी राई श्रीमती चोमालुङमा बान्तवा राई	धरान-१९, सगरमाथा चोक "	रु. १०,५००।-
जम्मा रकम			रु. ४, ८७, १५२।-

आर्थिक विवरण

४. दुमी किरात राई फन्सीकीम दुम्कीम, धरानमा "दुमीकीम" (दुम्कीम भवन)
निर्माणको लागि रु. ५ हजार ५ सयदेखि माथि रकम सहयोग गर्नुहुने
सहयोगदाताहरूको नामावली:

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	रकम
१.	श्री तारामनी सत्तम दुमी राई	धरान-१७, सुनसरी ।	रु. ८,६४०।-
२.	श्री माक्पाली किरात राई समाज	काठमाडौं ।	रु. ६,०३९।-
३.	श्री कृष्ण कुमार हदी दुमी राई	इंटहरी -२, शान्तिनगर ।	रु. ५,५२५।-
४.	श्री बुद्ध हजुरचु दुमी राई	धरान-१, सुनसरी ।	रु. ५,५०५।-
५.	श्री वीर बहादुर दिम्मचु दुमी राई	धरान-१५, पाथीभरा लाईन	रु. ५,५०५।-
६.	श्री इन्द्र कुमार दिम्मचु दुमी राई	"	रु. ५,५०५।-
७.	श्री अक्षयकुमार दिम्मचु दुमी राई	"	रु. ५,५०५।-
८.	श्री हरि कुमार दिम्मचु दुमी राई	"	रु. ५,५०५।-
९.	श्री शन्तोषकुमार दिम्मचु दुमी राई	"	रु. ५,५०५।-
१०.	श्री गोपाल छाचुङ दुमी राई	इंटहरी-२०, तरहरा ।	रु. ५,५००।-
११.	श्री भगिराज तुराचु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
१२.	श्रीमती उत्रशोभा रंकास दुमी राई	धरान-१७, सुनसरी ।	रु. ५,५००।-
१३.	श्री प्रेम बहादुर छाचुङ दुमी राई	इंटहरी-२०, तरहरा ।	रु. ५,५००।-
१४.	श्री खड्ड बहादुर सत्तम दुमी राई	इंटहरी-१८, पिपलचोक ।	रु. ५,५००।-
१५.	श्री तेज बहादुर सत्तम दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
१६.	श्री डम्बर बहादुर खारुवु दुमी राई	इंटहरी-१७, कान्छी चोक ।	रु. ५,५००।-
१७.	श्रीमती कुमारी रत्कु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
१८.	श्री अक्षय कुमार सत्तम दुमी राई	इंटहरी-२०, तरहरा ।	रु. ५,५००।-
१९.	श्री डम्बर बहादुर रंकास दुमी राई	इंटहरी-१८, पिपलचोक ।	रु. ५,५००।-
२०.	श्री दिपेश रंकास दुमी राई	इंटहरी-१७ कान्छीचोक ।	रु. ५,५००।-
२१.	श्री ढक बहादुर रत्कु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
२२.	श्री पदम बहादुर सत्तम दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
२३.	श्री धनवीर हमुचु दुमी राई	इंटहरी-२, शान्तिनगर ।	रु. ५,५००।-
२४.	श्री प्रतिराम छाचुङ दुमी राई	इंटहरी-२०, तरहरा ।	रु. ५,५००।-

आर्थिक विवरण

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	रकम
२५	श्री धन चन्द्र दिम्मचु दुमी राई	धरान-१७, सुनसरी ।	रु. ५,५००।-
२६	शुश्री गोरीमाया हदीचु दुमी राई	धरान-८, भिम्सेन टोल ।	रु. ५,५००।-
२७	श्रीमती वृत्तमाया हदीचु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
२८	श्रीमती गम्भिरमाया खारुबु दुमी राई	धरान-१५, महादेवचोक	रु. ५,५००।-
२९	श्री जगत बहादुर हलक्सु दुमी राई	बाराहा न.पा.-१०, प्रकाशपुर ।	रु. ५,५००।-
३०	श्री गोवर्धन सरचु दुमी राई	चौडण्डि न.पा.-२, उदयपुर	रु. ५,५००।-
३१	श्री सनत कुमार दुमी राई	चौडण्डि न.पा.-२, उदयपुर	रु. ५,५००।-
३२	श्री देउ कुमार रंकासु दुमी राई	धरान-१५, सुनसरी ।	रु. ५,५००।-
३३	श्री दुर्गाराज छाचुड दुमी राई	इटहरी-२, सुनसरी ।	रु. ५,५००।-
३४	श्री मदन दिम्मचु दुमी राई	धरान-११, "	रु. ५,५००।-
३५	श्री रण बहादुर दिम्मचु दुमी राई	लेटाड-३, मोरङ ।	रु. ५,५००।-
३६	श्री चन्द्र बहादुर बलक्सु दुमी राई	इटहरी-१८, पिपलचौक ।	रु. ५,५००।-
३७	शुश्री विवाशरी सरचु दुमी राई	रु.म.न.पा.-११, खार्मी दिक्तेल	रु. ५,५००।-
३८	श्री सजिव नाछिरिड राई	धरान-८, बम्जनटोल	रु. ५,५००।-
३९	श्री उत्तर कुमार बान्तवा राई	धरान-१५, सुनसरी ।	रु. ५,५००।-
४०	श्री राम कुमार हमुचु दुमी राई	रतुवा न.पा.-५, गोविन्दपुर मोरङ	रु. ५,५००।-
४१	श्री दिपक हमुचु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
४२	श्री राजेश हमुचु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
४३	श्री गोपाल हमुचु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
४४	श्री मनोज हमुचु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
४५	स्व. तिर्थ कुमार हमुचु दुमी राई	धरान-१९, किराँतचोक ।	रु. ५,५००।-
४६	श्रीमती इशु थुलुड दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
४७	श्री सोहन हमुचु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
४८	शुश्री रितिका हमुचु दुमी राई	"	रु. ५,५००।-
४९	श्रीमती सम्भना हमुचु दुमी चालिड	यू.के. (बेलायत)	रु. ५,५००।-
५०	श्रीमती राईता हमुचु दुमी राई	हडकड	रु. ५,५००।-
जम्मा रकम			रु. २,७८,७३४।-

आर्थिक विवरण

५. दुमी किरात राई फन्सीकीम दुम्कीम, धरानमा "दुमीकीम" (दुम्कीम भवन)
निर्माणको लागि रु. ५ हजार ५ सयभन्दा मुनी सहयोग गर्नु हुने
सहयोगदाताहरूको नामावली:

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	रकम
१.	श्री राम कुमार सरचु दुमी राई	साविक लेटाड-४, मोरङ	रु. २,०००।-
२.	श्री प्रेम कुमार सरचु दुमी राई	"	रु. २,०००।-
३.	श्री रण बहादुर सरचु दुमी राई	साविक तपेश्वर-१, उदयपुर	रु. १,५१०।-
४.	श्री चक्र बहादुर सरचु दुमी राई	"	रु. १,५०५।-
५.	श्री मित्र शेर सरचु दुमी राई	"	रु. १,५००।-
६.	श्री बर्म बहादुर राई	इटहरी-२, शान्तिनगर, सुनसरी	रु. १,१०५।-
७.	श्री शन्तवीर शरचु दुमी राई	साविक तपेश्वरी १ उदयपुर	रु. १,००५।-
८.	श्री सिताराम सरचु दुमी राई	"	रु. १,००५।-
९.	श्री भक्त बहादुर सरचु दुमी राई	"	रु. १,००५।-
१०.	श्री भुपाल राई	साविक बकलौली-९, इचोल	रु. १,०००।-
११.	श्री लोक बहादुर राई	इटहरी-२, सुनसरी	रु. १,०००।-
१२.	श्री चन्द्र बहादुर राई	साविक इटहरी-२४, सुनसरी	रु. १,०००।-
१३.	श्रीमती दौलीमाया सरचु दुमी राई	साविक तपेश्वरी-१, उदयपुर ।	रु. १,०००।-
१४.	श्री मौलीधन सरचु दुमी राई	साविक बेल्टार-१०, उदयपुर ।	रु. १,०००।-
१५.	श्री सुर्य कुमार सरचु दुमी राई	"	रु. १,०००।-
१६.	श्री बलराज दिम्मचु दुमी राई	साविक लेटाड-९, मोरङ ।	रु. १,०००।-
१७.	श्री कृष्ण किशोर राई	धरान-१५, सुनसरी ।	रु. १,०००।-
१८.	श्री राज वर्ण राई	बेलचारी-११, मोरङ ।	रु. १,०००।-
१९.	श्रीमती चन्द्र कुमारी राई	धरान-१७, सुनसरी ।	रु. १,०००।-
२०.	श्री चन्द्र कुमार रत्कु दुमी राई	"	रु. १,०००।-
२१.	श्री रमेश कुमार हलक्सु दुमी राई	साविक प्रकाशपुर-५, सुनसरी ।	रु. १,०००।-
२२.	श्री देवान सिंह रत्कु दुमी राई	धरान-११, फुसे	रु. १,०००।-
२३.	श्री वीर बहादुर रंकासु दुमी राई	केपीलासगढी गा.पा.-४, दिक्तेल	रु. १,०००।-
२४.	श्री भिम् बहादुर सरचु दुमी राई	साविक तपेश्वरी-१, उदयपुर ।	रु. ६,००।-

२५.	श्री जगत बहादुर राई	साविक लेटाड-९, मोरङ ।	रु. ६,००१-
२६.	श्री सुत्र मनी राई	"	रु. ५,५०१-
२७.	श्रीमती कमला राई	साविक प्रकाशपुर-५, सुनसरी ।	रु. ५,५०१-
२८.	श्री पदम कुमार राई	साविक ईटहरी-२४, सुनसरी ।	रु. ५,०५१-
२९.	श्री ओम बहादुर सरचु दुमी राई	साविक तपेश्वरी-१, उदयपुर ।	रु. ५,०५१-
३०.	श्री राम भक्त हलक्सु दुमी राई	साविक प्रकाशपुर-५, सुनसरी ।	रु. ५,०५१-
३१.	श्री पूर्ण बहादुर हलक्सु दुमी राई	ईटहरी-१८, सुनसरी ।	रु. ५,००१-
३२.	श्री प्रेम कुमार सत्तम दुमी राई	ईटहरी-१८, सुनसरी ।	रु. ५,००१-
३३.	श्री अर्जुन बहादुर सरचु दुमी राई	साविक तपेश्वरी-१, उदयपुर ।	रु. ५,००१-
३४.	श्री दिल बहादुर सरचु दुमी राई	"	रु. ५,००१-
३५.	श्री जोगमल छाचुड दुमी राई	साविक बेल्टार-१०, उदयपुर ।	रु. ५,००१-
३६.	श्री दिल कुमार हम्बुचु दुमी राई	साविक लेटाड-४, मोरङ ।	रु. ५,००१-
३७.	सुबेदार श्री मनीराज राई	साविक लेटाड-७, मोरङ ।	रु. ५,००१-
३८.	श्रीमती धन कुमारी राई	साविक लेटाड-९, मोरङ ।	रु. ५,००१-
३९.	श्री देउधन राई	"	रु. ५,००१-
४०.	श्री वजरमनी सरचु दुमी राई	साविक बेलवारी-११, मोरङ ।	रु. ५,००१-
४१.	श्री कृष्ण बहादुर राई	"	रु. ५,००१-
४२.	श्री विजय लुप्पो दुमी राई	धरान-१५, सुनसरी ।	रु. १,०५१-
जम्मा रकम			रु. ३५,९५५१-

६. दुमी किरात राई फन्सीकीम दुम्कीम, धरानमा "दुमीकीम" (दुम्कीम भवन) निर्माणको लागि सहयोग रसिदबाट प्राप्त हुन आएको एक मुस्ट रकम निम्न अनुसार छः

क्र.सं.	विवरण	जम्मा रकम
१.	१ लाखभन्दा माथि सहयोग गर्नुहुने सहयोगदाताहरूबाट	रु. १४,०२,०५७-
२.	५० हजारभन्दा माथि सहयोग गर्नुहुने सहयोगदाताहरूबाट	रु. ६,७८,५५४-
३.	३० हजारभन्दा माथि सहयोग गर्नुहुने सहयोगदाताहरूबाट	रु. १,८१,६५५-
४.	१० हजार ५ सयभन्दा माथि सहयोग गर्नुहुने सहयोगदाताहरूबाट	रु. ४,८७,१५२-
५.	५ हजार ५ सयभन्दा माथि सहयोग गर्नुहुने सहयोगदाताहरूबाट	रु. २,७८,७३४-
६.	५ हजार ५ सयभन्दा कम सहयोग गर्नुहुने सहयोगदाताहरूबाट	रु. ३५,९५५१-
७.	स्थानडाबाट विदेशी रकम सहयोग गर्नुहुने सहयोगदाताहरूबाट	रु. १२,९००१-
८.	उक्त रकम व्याजमा लगानी गरे बापत व्याज आम्दानी	रु. २,५६,४८३-
जम्मा रकम		रु. ३३,३३,४९०१-

केही सोचनिय प्रसङ्गहरू

१) साल्पा, वरमे र चियोपा-चियोमा पुर्णको प्रसङ्गः

"अहिले आयौ धोकैसंग
आघुडे आउदाँ कोकैसंग
सै राजा सै सै, सै रानी सै सै, सैसै"

सन्तान नहुनेहरु सन्तानको आशिष थाप्न साल्पा जादाँ गाएको यो गीत आफुले जन्मथलो माईती गाउँ (हाल केपिलासगढी वडा नं ५ सप्तेश्वर चिउरीखर्कमा) बाल्यकालमै सुनेको भए पनि मानस पटलमा अझै ताजा छ । श्रावण शुक्ल पुर्णिमा अर्थात ऋषितर्पनी, जनै पुर्ण पनि भनिने यस दिनमा क्षेत्री-बाहुन पुरुषहरुले जनै फेर्ने गर्दछन् भने किराती मिथकहरुमा उल्लेखित साल्पा पोखरी, नाग-नागिनी र राजा-रानीको सम्झना गर्ने र आशिष लिने यस दिनलाई किरात राईहरुको धार्मिक-सांस्कृतिक पहिचानको रूपमा यस दिनको आफ्नै विशिष्ट महत्व छ । दुमीभाषामा यस दिनलाई "चियोपा-चियोमा पुर्ण" अर्थात नाग-नागिनी पुर्ण भनिन्छ । यस दिन विशेष गरेर सेले नक्छोहरु र केही मात्रामा कुवी, नागिरे नक्छोहरु शस्त्र-अस्त्रका साथ डोल-भ्याम्टा बजाउँदै टोली सहित आशिष लिन साल्पा पोखरी पुग्ने गर्दछन् । साल्पा अलवा स्थानिय सुबुकु (पानीको मुल) जस्तै बाक्सलामाको वरमे धारा, मुढेको भुल्के, हौँचुर पैयाको सानो साल्पा, सप्तेश्वर चिउरीखर्कको डल्ले दुङ्गाको धारा -हाल पहिरोले लगिसकेको) लगायतमा जाने गरिएको छ । केही वर्ष यता फन्सीकीम, सत्तम रिड्दु रूसुकीम, काठमाडौँको पहलमा काठमाडौँ मणिचुडमा पनि जान थालिएको छ ।

बाक्सलामाके विषयमा कुरा गर्दा यस सालको चियोपा-चियोमा पुर्णको अवसरमा धामीहरु र अन्य सहभागीहरु नै पनि राई समुदायको भन्दा गुरुङ, तामाङ, विश्वकर्मा, भुजेल, नेवार, सुनुवार लगायत अन्य समुदायकै बढी उपस्थिति थियो । यसको प्रमुख कारण त संयोग नै होला तर नकानं नसकिने अर्को पक्ष भनेको दुमी किरात राईहरु आफ्नो यस मौलिक पर्वप्रति बेखबर-बेमतलब हुनु र आफ्नो धर्म छाडी विचलित हुनु पनि हो । यद्यपि जुनसुकै जाति

समुदायको धामी भएता पनि किराती नक्छोकै सरदाम खर (चिन्डो), बार्चा (भाला), नेखा (फुर्के), सपरी (फेटा), सेवारी (दुम्सीको कांडा र सुनाखरी सहितको फेटा), फ्याक्सुमा(भोला) लगायत बाटो र विधि-विधान गर्नु चाहिँ

विजया सत्तम (खचु) दुमी राई

देश अनुसारको भेष हामी किरातीले गर्व गर्नु पर्ने पक्ष हो । यहाँ उल्लेख गर्नेपर्ने विषय चाहिँ यो साल बाक्सलामा यस पुर्ण र साकेला उभौलीलाई फन्सीकीम र स्थानीय सरोकारवाला दुवै पक्षले कुनै महत्व नदिएको भन्ने थाहा पाउँदा भने गला सुकेकै अवस्था हो ।

यथार्थ के पनि हो भने यो पुर्ण किरातीको मात्रै भने होइन । नेपालको अन्य भूभागमा पनि अरु समुदायले पनि धुमधामले यो चाड मनाउने गर्दछन् । अझ तामाङहरुले विशेष गरेर गोसाइकुण्ड, सैलुङ लगायतको पवित्र स्थलहरुमा बोम्बोहरु (भौकीहरु)को नेतृत्वमा भव्य जात्राहरुको आयोजना गर्दछन् । "सै राजा सै सै, सै रानी सै सै, सैसै" को ठाउँमा भने उनीहरु "से बोम्बो से हो से हो से हो" भन्दै रिसिय गाउँछन् । भौकीवादमा आधारित नेपालका आदिवासी समुदायहरुले मान्ने यस चाडलाई दुमी किरात राईहरुले मौलिकता, रौनकता र अपनत्वभाव भने थप्नेपर्छ ।

२) चर्च र फन्सीकीम भवनको प्रसङ्गः
बाक्सलामा बनेको फन्सीकीम भवन र सप्तेश्वर दारेगौँडामा बनेको एउटा चर्च हेर्ने हो भने सप्तेश्वर दारेगौँडाको चर्च थोरै दाम र धेरै श्रमदानमा बनेको छ र बाक्सलामाको फन्सीकीम भवन लाखौँ लगानीमा । यद्यपि चर्चमा प्रत्येक हप्ता चहल पहल हुँदो रहेछ, घुईचो लाग्दो रहेछ तर फन्सीकीम भवनको ढोकाभने वर्ष दिनमा पनि विरलै खुल्दो रहेछ । यस विषयमा सपथ लिएका फन्सीकीमका निर्वाचित पदाधिकारीहरु लगायत

चियोपा-चियोमा पुर्णको अवसरमा थरमे धारावाट फर्कदै नक्छे
अष्ट बहादुर दुमी राई (पधरे) लगायतको सप्तेश्वरको टोली

सम्पूर्ण दुमी राईहरु गम्भीर हुनैपर्छ ।

३) दुमी राईहरुको धार्मिक सम्पदाहरुमा अतिक्रमण भइरहेको प्रसङ्ग:

मुख्यतः सडक निर्माण/विस्तार र अन्य भौतिक पूर्वाधार निर्माणको क्रममा हामी दुमी राईहरुको धार्मिक सम्पदाहरुमा अत्याधिक अतिक्रमण भइरहेको अवस्था छ । काठमाडौं उपत्यकाका नेवार समुदाय आफ्नो कुनै पनि धार्मिक सम्पदा अतिक्रमण हुन नदिन टसको मस हुँदैनन् । यता हामी भने विकासको नाममा विकल्प नखोजी आफ्नै सिमेभूमेथान, देवीदेउराली, सिकारीथान, चिनोचौतारी र समाधिस्थल लगायतका धार्मिक-सांस्कृतिक सम्पदाहरुमा हुने गरेका अतिक्रमणहरु टुलुटुलु हेरिरहन्छौं र अफ कतिपय अवस्थामा सहजकर्ताकै भूमिका निर्वाह गरिरहन्छौं । यस्तो हुनु भविष्यमा अक्षम्य भूलको रूपमा पर्कै पनि प्रमाणित हुनेछ ।

४ स्थानीय तहको भूमिकाको प्रसङ्ग:

आदिवासी जनजातिहरुको भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृति संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न सक्ने विशेषाधिकार सहितको स्थानीय तहलाई आदिवासी दुमी राईहरुको भाषा, धर्म, संस्कार र पहिचानका विषयहरुको संरक्षणका लागि आवश्यक बजेट सहितको कार्यक्रमहरु निर्धारण र कार्यान्वयन गराउन दुमी किरात राई फन्सीकीमले पञ्चनगांदाता, सहयोगी

र अनुगमनकर्ताको तेहोरो भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ । आदिवासी दुमी राईहरुको मातृभाषालाई विद्यालयमा पठनपाठनको लागि आवश्यक नीति बनाउन र संचालन गर्न, साकेला, उभौली-उधौली, चियोपा-चियोमा पुर्ण, माघे संक्रान्ति (यले दोड) लगायतका पर्वहरुलाई भव्यताका साथ मनाउन, ऐतिहासिक/धार्मिक/सांस्कृतिक सम्पदाहरु संरक्षण गर्न र समग्र आर्थिक-सामाजिक स्तरोन्नति गराउन स्थानीय तहले विशेष योजना ल्याउनुपर्छ र यसको लागि दुमी किरात राई फन्सीकीमले निरन्तर पहल गर्नुपर्छ ।

अन्त्यमा एउटा प्रसङ्ग, आफ्नो मौलिक धर्ममा रहन्जेल लगभग सालन्ने जसो साल्या गइरहने सुइदेलकी एक बहिनीले क्रिश्चियन धर्म लिएको निकै भइसक्दा पनि साल्याको प्रसङ्ग उठाइ रहदा आफ्नो बुद्ध धर्मप्रति कटिबद्ध सुइदेल मौरेथामकै एक शेर्पा दाजुले "अब पनि के को सै राजा सै सै, सै रानी सै सै, सैसै भनिरहन्छौ, अब त खै राजा खै खै, खै रानी खै खै, खैखै भन" भनेको कुरा मनमा झुक्को लागिरहन्छ । होश फिर्न धेरै ढिला भए तपाईं हाम्रो पनि यही हालत नहोला भन्न सकिन्छ है ।

सै राजा सै सै, सै रानी सै सै, सैसै

आहै आहै.....

दिक्तेल रुपाकोट मझुवागढी न.पा.-१२, जालपा, खुरदेल

हाचेका गाउँमा बसोवास गर्ने दुमी राईहरुको पितृ पूजा

१ हाचेका गाउँको परिचय

हाचेका, खोटाङ, जिल्ला सदरमुकाम दिक्तेलदेखि छ कोष उत्तरमा अवस्थित छ खोटाङ जिल्लाको रावावेशी गाउँपालिका वडा नं १ (साविक कुमिन्डे गा.वि.स वडा नं २) मा अवस्थित विभिन्न गाउँहरुमध्ये हाचेका गाउँ पनि एक हो । हाचेकाको पूर्वमा हंचुर खोला (लोचा), पश्चिममा कलेरी खोला, उत्तरमा रावाखोला, दक्षिणमा नुनथला (मध्यपहाडि लोकमार्ग) रहेका छन् । यो समुद्र सतहदेखि लगभग १३०० मीटरको उचाइमा अवस्थित छ । यस क्षेत्रमा मुख्य दुमी राईहरु बसोवास रहेको छ । लगभग ३८ घरधुरी मध्ये २५ घरधुरी दुमी राईहरुको रहेको छ । दुमी राईका साथसाथै खालिङ राई, साम्पाङ राई, थुलुङ राई, नाछिरिङ राईहरुको बसोवास रहेको छ । त्यसभन्दा बाहेक दुई वटा घर नेवारहरुको पनि रहेको छ ।

हाचेकामा मुख्य गरी दुमी राईहरुको बसोवास रहेको छ । हिरामणी राईका अनुसार यस गाउँमा सर्वप्रथम दुमी पुर्खा जालिमे फत्ते (पुर्खा सिंह) खोटाङ जिल्लाको सप्तेश्वर गा.वि.स.को दारेगौडाको चप्लेटी भन्ने ठाउँबाट बसाइसराइ गरी आएको र उनकै सन्तानहरु फैलिएर अहिले हाचेकामा बसोवास गर्दै आएको हुन । हाचेकामा सत्तम, हम्चु र हदिचु गरी दुमीभित्रका ३ वटा पाछ्याहरु बसोवास रहेको छ । र विशेष गरी सत्तमहरुको बाहुल्यता छ ।

२. पितृ पूजाको परिचय
दुमी राई समुदायहरुको विभिन्न संस्कार, संस्कृति चाडपर्व र परम्परा मध्ये पितृ पूजा (पित्रो, कुल पूजा, नुजा, नुवागी) एक महत्वपूर्ण संस्कार हो । पितृ भन्ने शब्दले आफ्नो घरको मरेर गइसक्नु भएका बाजे, बराजु, पुर्खाहरुलाई जनाउँछ । परिवारमा मरेर गइसक्नु

भ ए क ा
पितृहरुलाई
सम्भेर पुजा गर्ने,
आशिवाद माग्ने नै
पितृ पूजा हो ।
किरातीहरुको
पवित्र पुस्तक
मुन्धुम अनुसार
एक वर्षलाई दुई

अस्मिता सत्तम दुमी राई

भागमा विभाजन गरिन्छ र हरेक वर्ष वैशाखमा पूर्णिमामा (उभौली) र मंसिर पूर्णिमा (उधौली)मा पितृ पूजा गर्ने चलन गरेको पाइन्छ। कृषि पेसा गर्ने प्रकृति पूजक दुमी राईहरु अन्नवाली राम्रो संग सप्रियोस, खडेरी नलागोस, जडगली जनावार तथा चराचुरुङ्गी हरूलेदुःख नदेओस, अन्नवालीको नोक्सान नगरोस भनेर वैशाख पूर्णिमामा पहिलो चरणको पितृ पूजा गर्ने चलन छ । साथसाथै अन्नवाली पाकिसकेपछि हामी खुसी छौ, बाँचन सक्छौ, वर्षादिन लाई पुग्ने अन्नवाली राम्री फलाई दिए, फूलाइ दिएर अब हामी सम्पन्न र समृद्ध भएका छौं, भन्दै राम्रोसंग अन्नवाली उत्पादन भएको कारणले धन्यवाद दिन पाकेको नयाँ अन्न पुर्खालाई चढाउँदै मंसिरमा दोस्रो चरणको पितृ पूजा गरिन्छ ।

दुमी राईहरुको सबै संस्कार, संस्कृति, चाडपर्वहरु मनाउने क्रममा चुलोको विशेष भूमिका रहेको हुन्छ । किरात राईहरुले घरभित्रको तीन चुलो नै तीर्थधामको रूपमा लिइन्छ । आफ्नो घरको पितृ/पुर्खाको बसोवास त्यही तीन चुलोमा रहेको हुन्छ भनी पितृ/पुर्खाको मानसम्मान र सम्भरनामा त्यही तीन चुलोमा पितृ पूजा गर्ने गरिन्छ ।

३. वैशाख महिनाको पितृ पूजा :

पूर्वा हकमणी दुमी राईका अनुसार वैशाख महिना लागेपछि हाचेकाली दुमी राईहरु नागिरे नोकक्षोसहित एकआपसमा सरसल्लाह गरेर उपयुक्त लाग्ने दिनमा पितृ पूजा गर्दछन्। पितृ पूजा गर्दा नागिरे नोकक्षोको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ। पूजा गर्ने दिन विहान नै परिवारका सदस्यले सम्पूर्ण घरलाई विशेष आफ्नो तीर्थधाम मानिने तीन चुलोलाई गोबरले राम्ररी लिपपोत गर्ने गरिन्छ। पूजा विहानवाट नै शुरुवात गर्ने चलन रहेको छ। नागिरे नोकक्षोले एक दिनमा धेरै घरमा गएर पूजा गर्नु पर्ने हुँदा विहान वाट नै पूजाको थालनी हुन्छ। पूजाको लागि चाहिनेसम्पूर्ण सामग्रीहरु अधिल्लो रात नै व्यवस्था गरिसकेको हुनुपर्दछ। पूजा गर्दा नागिरेसँग उहाँको सहयोगीहरु ताया/तायामीहरु पनि हुन्छन्। पितृ पूजा गर्दाको समयमा पूजा हेर्ने वरिपरि बस्ने मानिसहरुलाई दुमी भाषामा कछारी वा खेरेवा भन्ने गरिन्छ।

हाचेका विगत १० वर्ष देखिन नोकक्षो प्रेम बहादुर दुमी राईले पूजा गर्दै आउनु भएको छ। पूजा सुरु हुनु भन्दा अगाडि ताया/तायामीहरुले रक्सी वा जाँड खाएर थोरै मुख जुठो गरेर आफूलाई शुद्ध पार्नु पर्छ। नत्र अशुद्ध वा खोली भएको मानिन्छ। त्यस पश्चात चुलोमा राम्ररी आगो फुकिन्छ र यसमा पनि के विश्वास गरिन्छ भने पूजा गर्ने क्रममा आगो ठोस्ने, फुक्ने काम गर्नुहुँदैन। त्यसो गरेमा पितृ/पूर्वाहरु रिसाउछन् भन्ने विश्वास गरिन्छ। आगो चलाउदा, फुक्दा एकफिन्ताको बीचमा मात्र गरिन्छ। बीचमा आगो नबलेमा वा आवश्यकताभन्दा बढी बलेमा राम्रो मानिन्न। त्यसैले पहिले नै राम्रो बले दाउरा राखेर चुलोमा आगो बाल्नु पर्छ। पूजाको क्रममा नोकक्षोले आफ्नो मातृभाषामा पितृ/पूर्वाहरुलाई सम्झिएर सधैं रक्षा गर्नु, घर परिवारमा सुख शान्ति हास्य भनी आशिर्वाद

माग्ने गरिन्छ। चोखो गरी बनाइएको कोदोको जाँड, अदुवा कुल पितृलाई चढाइन्छ। आउने वर्षमा गर्न लागेको बालीनाली राम्रो होस्, सप्रियोस, किराफट्याइगाले नखाओस, पानी राम्ररी पर्दियोस आदिको कामना गर्दै आफ्नो मरेर गइसक्नुभएका पूर्वा/पितृहरुलाई सम्झिने गरिन्छ। र अन्त्यमा ढोल भ्याम्टा बजाएर चुलोको वरिपरि नाच्दै घुमिन्छ र घरको आंगनमा आएर साकेला नाचिन्छ।

वैशाखमा पितृ पूजा गर्दा शिकारी पूजा पनि गर्ने चलन रहेको छ। अकालमा, नराम्रो तरिकाले मरेका पितृ/पूर्वाहरुलाई घरको चुलोभन्दा बाहिर रुखको फेदमा पूजा गरिन्छ जसलाई शिकारी पूजा भनीन्छ। भिर, पहरा, रुख वा अन्य कुनै ठाउँबाट लडी मर्ने आदि मरणलाई नराम्रो मरण भन्ने गरिन्छ। यसलाई दुमी भाषामा 'जाक्सुलाम/भाक्सुलाम' भनीन्छ। नराम्रो तरिकाले मर्नेहरुलाई पितृ कार्य गर्दा चुलोमा नबोलाई घरभन्दा बाहिर एउटा रुखको फेदमुनि धान राखेर पूजा गरिन्छ। शिकारी पूजा गर्दा जुन रुख छानिएको हुन्छ त्यो रुख घरभन्दा अलि उच्च र सफा ठाउँमा हुनुपर्दछ मान्छेको कम चहलपहल हुने, लामो समयसम्म बाँच्ने, हावाहुरीले पनि नभाँच्ने आदि सम्पूर्ण विशेषता हेरेर मात्र शिकारी धान राख्नुपर्दछ। शिकारी धान राखिएको रुखमा हातहतियारहरु राख्नु हुँदैन। कोही व्यक्ति पनि त्यस रुखमा चढ्नु हुँदैन भन्ने मान्यता राखिएको छ। हाचेकामा विशेष गरी चिलाउनेको रुखको फेदमुनि शिकारी धान राख्ने चलन रहेको छ।

त्यहाँ नै नराम्रो तरिकाले मरेर जानुभएको हाम्रो पितृ/पूर्वाहरुलाई पूजा गरिन्छ। शिकारी पूजा गर्दा विशेष गरी कुकुरको भाले कटेर त्यसको रात चढाएर पूजा गरिन्छ। यसरी चुलो भित्र र बाहिर पूजा गरिसकेपछि घरको महिला सदस्यहरुले जाँड, रक्सी र अन्य घरमा बनाइएका खानेकुराहरु सक्कैनाई बाडिन्छ र केश

महिनाको पहिलो चरणको पितृ पूजा सम्पन्न हुन्छ।

४.भाद्र महिनामा गरिने पितृ पूजा

दोस्रो चरणको पितृ पूजा भाद्र महिनामा गरिन्छ। भाद्र महिना लागे पश्चात आफूलाई उपयुक्त हुने जुनसुकै दिनमा पनि पूजा गरिन्छ। पूजा गर्ने दिन विहानै घर लिपपोत गरेर पूजाको तयारी गरिन्छ। पहिलो चरणको पूजामा जस्तै यहाँ पनि नागिरे नोकक्षो ताया/तायामीहरुले थोरै रक्सी वा जाँड खाएर आफूलाई शुद्ध बनाउँदछन् र पूजा सुरु गर्दछन्। दोस्रो चरणको पूजाका लागि नयाँ धानको एकपाथी चिउरा विशेष गरी घैया जातको धानको र नयाँ केशेको जाँड चढाइन्छ। विशेष गरी नयाँ अन्नवाली केराको पातमा राखेर अदुवा सहित चढाइन्छ। यसबेला विशेष गरि

पितृलाई चढाउन राखिएको नयाँअदुवा चामल

सूचना !

दुमी वंशवली निर्माण कार्य भइरहेकोले कोही कसैको वंशावली छुट्टन गएमा चाँडो भन्दा चाँडो सम्पर्क राख्नहुन अनुरोध गरिन्छ।

संयोजक: चतुरभक्त राई

मोदाम खिदाम (चरा, माछा, जङ्गली चैत्य आदिको मासु) को आवश्यकता पर्दछ। अन्नवाली राम्ररी सफ्रिएको, किरा फट्याइयाट बचाइएकोवर्ष दिनलाई खान पुग्ने खाद्यान्न फलाइदिनु भएको भन्दै आफ्नो मातृभाषावाट नै आफ्नो पितृ/पूर्वाहरुलाई धन्यवाद दिइन्छ र चोखो खानेकुराहरु चढाइन्छ। भाद्र महिनामा गरिने पूजामा चाहिँ ढोल र भ्याम्टा बजाइदैन। पूजा पश्चात रक्सी, जाँड घरमा बनाइएका अन्य खानेकुराहरु पूजामा आउने सम्पूर्णलाई बाडिन्छ र यसरी दोस्रो चरणको पितृ पूजा पनि सम्पन्न हुन्छ।

यसरी दुमी राईभित्र वर्षको दुईपटक पितृ पूजा गर्ने चलन रहेको छ। पितृ पूजा गर्दा मनोवैज्ञानिक रुपमा आत्म सन्तुष्टी प्राप्त हुन्छ भन्ने दुमी समाजको जनविश्वास रहेको छ। आफ्नो घरको चुलोलाई तीर्थधामको रुपमा मानेर पितृ पूजा सम्पन्न गर्ने गरिन्छ। सबै पितृ/पूर्वाहरु पितृ पूजाको समयमा चुलोमा आएर बस्ने र चढाएका सम्पूर्ण खानेकुराहरु खाने र ती पितृहरुले परिवारमा सुख, समृद्धिको आशिर्वाद दिने गर्छन् भन्ने जनविश्वास रहेको पाइन्छ। नागिरे नोकक्षोले भ्याएसम्म बढीभन्दा बढी घरमा एकै दिनमा पूजा गर्ने चलन रहेको छ।

पितृ पूजा दुमी राई समाजको एक महत्वपूर्ण संस्कार हो। पितृ पूजा दुमी राई समाजका सम्बन्धित एक परम्परागत मौलिक संस्कार हो। वर्षको दुई पटक गरिने यो संस्कारले आत्मासन्तुष्टि दिने र पूजा गर्ने क्रममा एक आपसमा सह सल्लाह हुँदा यो संस्कारले सामाजिक सम्बन्ध, आपसी भाइचारा सम्बन्ध मजबुत बनाउने सहयोग गर्नेगरी देखिन्छ। साथसाथै सबै आफन्त, नरनाताबीचको आपसी सम्बन्ध सुमधुर बनाउने एक आपसमा नजिक बनाउने काम गरिरहेको देखिन्छ।

सूचना !

दुकिराफ ५औँ राष्ट्रिय महाधिवेशन २०७३ कार्तिक ९, १० र ११को सहयोग रसिदको अर्धकट्टि र केही रकम हरको हिसाब अर्भै बाँकी रहेको हुँदा यथासक्य चाँडो उपलब्ध गराईदिनहुन सम्बन्धित जनमा सावर अनुरोध गरिन्छ।

विनित: आर्थिक व्यवस्थापन समिति,
दुकिराफ ५ औँ महाधिवेशन

दुमी समुदायमा प्रचलित सिर उठाउने संस्कृति

दुमी समुदायमा भैरवगडा वा मुढा मामिला अथवा राजनिती गर्दा हारजित हुनु स्वाभाविक छ । आफ्नो जित भए त राम्रै भो, तर कारणवश कुनै पनि विषयमा हार व्यहोनु परेमा मनस्थिती कमजोर हुन जान्छ । त्यस अवस्थामा कसैको सिर ढल्छ भनिन्छ । सिर ढलेपछि दुःख, विमारी भइन्छ भन्ने भनाइ छ । त्यसरी ढलेको सिर उठाउने हाम्रो किरात राई जातिमा पुख्र्यौली परम्परा रहिआएको छ र ढलेको सिर उठाउनु पर्दछ । सिर उठाउँदा चाहिने सामग्री र बोलन, भन्ने तरिका निम्न अनुसार छ ।

जगत बहादुर दुमी राई दुर्गा बहादुर दुमी राई

चाहिने सामग्रीहरूः

- (१) कुखुराको बास फुटेको भाले -१ बटा
- (२) एक माना चामल सहित काँसेथाल -१ बटा
- (३) थाल चामल माथि राखेर बाल्ललाई दियो -१ बटा
- (४) ढक्के पैसा रु. १।-
- (५) चोखो पानी सहितको गडुवा लोटा, दुबो, तितेपाती सहित -१ बटा
- (६) भालेलाई पछ्याउने एउटा बटुकोमा चामल, अदुवा
- (७) खुकुरी-१ बटा
- (८) भाले काट्न अचानो-१ बटा

माथि १ माना चामल भनिएको छ, उक्त चामल सिर उठाउनुभन्दा पहिला राम्रोसँग घुमाई-घुमाई मानामा वा कचौरामा भुसी पारेर भनु पर्दछ । उक्त चामल मानामा भर्ने हो कि कचौरामा भर्ने हो त्यो सिर उठाउनु पर्ने व्यक्ति हेरेर हुन्छ किनभने त्यो भरेर पकाएको चामलको सबै भात सिर ढल्ने व्यक्तिले खाइसक्नु पर्दछ । एक माना खाइसक्ने व्यक्ति भएमात्र मानामा भर्ने र एक माना खाइसक्ने अवस्थाको व्यक्ति छैन भने सानो कचौरामा भनु पर्दछ । सिर उठाइसकेपछि पहिला जुन व्यक्तिले उक्त चामल माना वा कचौरामा भरेको छ सोही व्यक्तिले पछि पनि माना वा कचौरामा भनु पर्दछ । किनभने उक्त सिर उठाइएको चामल घटेको छ कि बढेको छ । धेरै बढेको पनि राम्रो मानिदैन भने

ज्यादै घटेको भए पनि राम्रो मानिदैन ।

त्यसैले माना वा कचौरामा भर्दा केही चामल बाँकी रहनु पर्दछ । माना वा कचौरामा भर्दा नपुगेमा पनि राम्रो मानिदैन भन्ने परम्परा रहिआएको छ । यसरी सिर उठाउँदा जुन पाछाको सिर उठाउनु पर्ने हो त्यो व्यक्तिको सामे पुकार्नु पर्दछ । उदाहरणको लागि सत्तम पाछाको सिर उठाइदिए भने दुमी भाषामा तमे सत्तम ब्राक्सुपा हचुप साईं फुकौ, फुकौ, फुकौ 'लहै सत्तम ब्राक्सुपा वंशको सिर उठाओस् है' भन्नु पर्दछ । सिर उठाउँदा उसको सहयोगी कम्तिमा दुईजना हुनु पर्दछ । धामी भए धामीले बखान गरिदिन्छन् भने धामी नभए ताया जो छन् उहाँले सिर उठाइदिनु पर्दछ । त्यसको भन्ने र गर्ने तरिका यस प्रकार छः

जसको सिर उठाउने हो सो व्यक्तिको कम्मरमा खुकुरी भिरेको हुनु पर्दछ । भिरेको खुकुरी निकालेर दाहिने हातमा समाउनु पर्दछ भने बायाँ हातमा कुखुराको भाले समातेको हुनुपर्दछ । भुईँमा बसेर पहिला खुकुरी भुईँमा राखेर कुखुराको भालेको टाउकोमा अघि माथि तयार पारिएको अदुवा, अक्षेता चढाउने र गडुवाको पानीले भालेलाई पछ्याउनु पर्दछ । भालेले पछि सकेपछि भुईँको खुकुरी टिपेर उभिनु पर्दछ । साथ साथै उहाँको एक जना सहयोगीले माथि उल्लेख भएको दियो, वस्त्रसहितको थाल सिर उठाउनु पर्ने व्यक्तिको सिरमा राख्नुपर्दछ भने अर्को

व्यक्तिले गडुवामा भएको चोखो पानी, तितेपाती र दुबोले शिरतिर छर्किदै, सोरोरो भन्दै हचुप साईं फुकौ, फुकौ, फुकौ (राजाको छोराको सिर उठ्छ उठ्छ उठ्छ), पारुप साईं फुकौ, फुकौ, फुकौ । पारुको सिर उठ्छ, उठ्छ, उठ्छ), ब्रक्सुपा साईं फुकौ, फुकौ, फुकौ, (ब्रक्सुपाको सिर उठ्छ, उठ्छ, उठ्छ) भन्दै त्यहाँ भएको सबै जना नाच्दै, उर्फिदै गर्नु पर्दछ । यो कार्य तीन फेर दोन्याउनु पर्दछ । त्यसपछि भालेलाई रेटेर नभै अचानामा राखेर काट्नु

पर्दछ । भाले काटी सकेपछि चिडगा हेर्नु पर्दछ । पूर्व, उत्तर शिर गरेर दाहिने कोल्टे मिचेर काटेको भाले मरेमा राम्रो भएको मानिन्छ भने दक्षिण, पश्चिम सिर पारेर बायाँ कोल्टे मिचेर भाले मरेमा अशुभ हुन्छ भन्ने भनाइ छ । चिडगा नहेर्ने हो भने अधेनाको डिलमा भाले नमरिन्जेल समातेर राख्नु पर्दछ । उक्त कुखुराको मासु सवैले खानु हुन्छ र टाउको भने माथि उल्लेखित माना वा कचौरामा भरेर पकाएको चामलको भातसँग सिर उठाएको व्यक्तिले खानु पर्दछ ।

संकलकः

(दुर्गा बहादुर मुरहचु दुमी राई)
कोषाध्यक्ष, दुम्कीम, धरान

तायाः

(जगत बहादुर सरचु दुमी राई)
अध्यक्ष, दुम्कीम, धरान

कविता

एकाविहानै

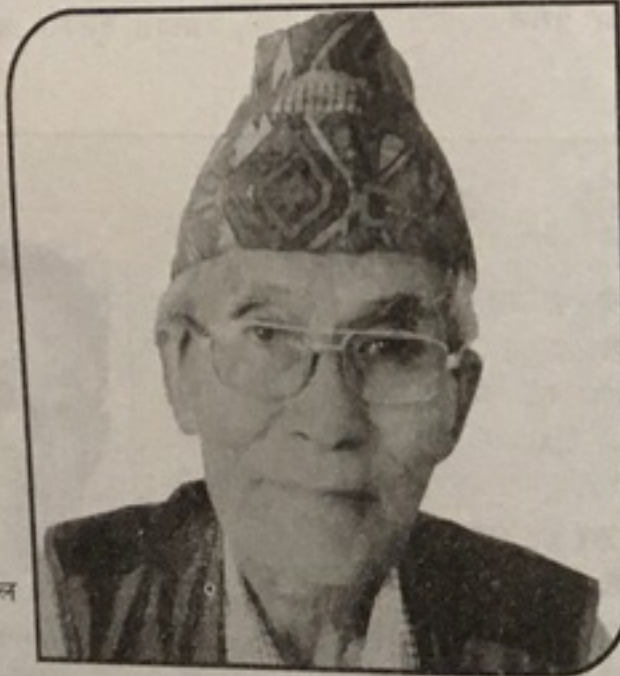
एकाविहानै
अल्हाद्दिन पुर्व फर्केर
उज्यालो आउने बाटो चिहाउछ,
वादलका टुक्राहरु चोइटिएर
उस्कै नजिक आइरहेको देखे पछि
भन्छ आज एक डोको यहि भारी कस्तु
मक्किएको उसको डोकोको
छद्दैरी हेरेर मुस्कुराउछु कठै मेरो भाग्य
तृपनाले जलेका इन्छ र कुन्ठाले किचिएका रहर
पोहोरको पहिरोले त्यही कच्याक कुचुक पारेको हो
कहिले त आकाशबाट
खसेकाहुन पातहरु तर ती
पात मात्रहुन रुखका भाग्यका पोको होइनन ति !
उ तसिएका जिजिविसा
फेरि उहि खालि डोकोमा पुनह
हम-हम निम्टो अर्ध आशा लिएर
समाउछ कचियाको बिड किइर्तव्य चाम बाधेर ।

- युवराज छिद्र
केपिलासगढी

हार्दिक श्रद्धाञ्जली

दुमी राईहरूको भाषा, संस्कार, संस्कृतिलाई संरक्षण र संवर्द्धन गर्न सदा तत्पर रहनु भएका दुमी किरात राई फन्सीकीमका सल्लाहकार तथा इसीलीमका संरक्षक क्याप्टेन श्री नैनवहादुर दुमी राई (MM²) ज्यूको असामयिक निधन भएकोमा दिवंगत आत्माको चिर शान्तीको लागि सिमेभुमे, सुप्तलु, युइखुलु एवम् सुम्नीमा-पारूहाडसँग प्रार्थना गर्दै हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछौं।

जन्म
वि.स. १९९७ साल

स्वर्गारोहण
वि.स. २०७४/१२/२३

क्या. श्री नैनवहादुर दुमी राई (MM²)

दुमी किरात राई फन्सीकीम
तथा
इसीलीम परिवार

दुमी तुम्लो क रीदुम्-हदुम्पो नीक्लम् सफो

सुलाम् *SULAM*

(मेसो)
The Way

खीसी-८

पेले थुं ५०७८ जम्सु

थो-८

September, 2018

सुलाम्पो तुम्.....

- ❖ तेयो इइकी दुमी रदुचुवी नुमुलु सुरीम गोता ।
- ❖ मकाडा होपुपो ब्र कायो रीदुम हदुम्पो दुवी सीइमुना यो चुम्बइसीक्ती ।
- ❖ ब्र माचाम्नु आस्सोका दुमी ब्र जीना लम्सा योखी सर्धइती डा ।
- ❖ चआ सापेल पाखावी मुसोकायो दुमी ब्र जीसो डा मुक्थइती ।
- ❖ चआ होपु देलगुधावी मुसोकायो होपुब्र जीना लीत्तानीम दोक्तीयो गो चाइता खी ।
- ❖ आजीने होपुपो ब्र जीक्सा माजीक्सा इइकी भाराआ नुगोवी लाम्का मीम्नाडा छुक्ता ।
- ❖ इइकी ब्रडा चाम्बुस्ताखो इइकी भींसो दुमी छुक्ती ? मो नुआ दुमी आना माका ?
- ❖ मकाडा ताम 'सुलाम'आ दुमी ब्रपो सुलाम दीत्नु आस्सोका ताम्घरीवी इइकी भारा दुमीचु प्रोइसीक्ती ये माका !

अलनु ।

चप्सामुल

खीसी	चप्सामुल	सफो खी
१	दुमी जीसी.../चुरीसु	क
२	सुसु दप्सी.../कीर्ति कुमार हलक्सु	ख
३	एमा.../हलक्सु तिर्थ	भ
४	साम्फेलुपो.../प्रयास दुमी	ज
५	आतेम्बीम तोसी.../निहाडमा हलक्सु	ठ
६	चेन्कीम्बी.../साम्सुहाड हलक्सु	ड
७	साखेल ले.../रत्न कुमारी हदी दुमी	ढ
८	साखेल ले.../टिका माया मुरह	ढ
९	दुमी स्वर वर्ण तथा व्यञ्जन वर्ण.../सम्पादक	ण

दुमी जीसी (दुमी बोली)-२

क) अभूत (वर्तमान/भविष्यत) काल (करण)

दुमी	नेपाली
१. आडु जा जइलो।	म भात खान्छु।
२. इन्वीआ जा जुती।	हाम्दुईले भात खान्छै।
३. इड्कीआ जा जुकी।	हामीहरूले भात खान्छै।
४. उन्वुआ जा जुतु।	हाम्दुईले भात खान्छै।
५. उड्कुआ जा जुक्ता।	हामीहरूले भात खान्छै।
६. आनीआ जा आजुता।	तिमीले भात खान्छै।
७. आन्वीआ जा आजुती।	तिम्दुईले भात खान्छै।
८. आनीमुआ जा आजोतानी।	तिमीहरूले भात खान्छै।
९. उमआ जा जुता।	ऊसले भात खान्छु।
१०. उन्वीआ जा जुतासी।	उन्दुईले भात खान्छन्।
११. उनीमुआ जा जुतानी।	उनीहरूले भात खान्छन्।

ख) भूत काल (करण)

दुमी	नेपाली
१. आडुआ जा जडु।	मैले भात खाएँ।
२. इन्वीआ जा जुयी।	हाम्दुईले भात खायौं।
३. इड्कीआ जा जुकी।	हामीहरूले भात खायौं।
४. उन्वुआ जा जुयु।	हाम्दुईले भात खायौं।
५. उड्कुआ जा जुक्कु।	हामीहरूले भात खायौं।
६. आनीआ जा आजु।	तिमीले भात खायौं।
७. आन्वीआ जा आजुयी।	तिम्दुईले भात खायौं।
८. आनीमुआ जा आजोनी।	तिमीहरूले भात खायौं।
९. उमआ जा जु।	ऊसले भात खायो।
१०. उन्वीआ जा जुसी।	उन्दुईले भात खाए।
११. उनीमुआ जा जुनी।	उनीहरूले भात खाए।

पुनश्च: सुलाम विगत अड्कहरूमा प्रकाशित दुमी भाषाका लेख रचनाहरूको अध्ययन सँगै शुभेच्छुक पाठकहरूबाट प्राप्त रचनात्मक सुझाव एवं सुधारणात्मक प्रतिक्रियालाई मध्यनजर गरि गत १८ औं अड्कदेखि दुमी जीसी (दुमी बोली) श्रृंखलालाई नियमित रूपमा प्रकाशन गर्दै आएको जानकारी अनुरोध छ।

-सम्पादक

ग) अभूत (वर्तमान/भविष्यत) काल (अकरण)

दुमी	नेपाली
१. आडु जा जइतोनी।	म भात खादिनं।
२. इन्वीआ जा जुतीन।	हाम्दुईले भात खादिनै।
३. इड्कीआ जा जुकीन।	हामीहरूले भात खादिनै।
४. उन्वुआ जा जुतुन।	हाम्दुईले भात खादिनै।
५. उड्कुआ जा जुक्तान।	हामीहरूले भात खादिनै।
६. आनीआ जा आजुतान।	तिमीले भात खादिनै।
७. आन्वीआ जा आजुतीन।	तिम्दुईले भात खादिनै।
८. आनीमुआ जा आजोतानीन।	तिमीहरूले भात खादिनै।
९. उमआ जा जुतान।	ऊसले भात खादिन।
१०. उन्वीआ जा जुतासीन।	उन्दुईले भात खादिनन्।
११. उनीमुआ जा जुतानीन।	उनीहरूले भात खादिनन्।

घ) भूत काल (अकरण)

दुमी	नेपाली
१. आडुआ जा माजडुन।	मैले भात खाइनं।
२. इन्वीआ जा माजुयीन।	हाम्दुईले भात खायुइना।
३. इड्कीआ जा माजुकीन।	हामीहरूले भात खायुइना।
४. उन्वुआ जा माजुयुन।	हाम्दुईले भात खायुइना।
५. उड्कुआ जा माजुक्कुन।	हामीहरूले भात खायुइना।
६. आनीआ जा आजुन।	तिमीले भात खायौना।
७. आन्वीआ जा आजुयीन।	तिम्दुईले भात खाएनै।
८. आनीमुआ जा आजोनीन।	तिमीहरूले भात खाएनै।
९. उमआ जा माजुन।	ऊसले भात खाएन।
१०. उन्वीआ जा माजुसीन।	उन्दुईले भात खाएनन्।
११. उनीमुआ जा माजुनीन।	उनीहरूले भात खाएनन्।

सुसु दप्सी/मोसु न्याप्सी

चप्सीपो चुरी तुम् :

ताम् चप्सी दुमी रदुगोवीम् २१ पाछावी माकीपा हु मुक्सा हलक्सु, खारुवु, हजुर का बालक्पा मुसोका बुक् पाछावी थुक्सो हम्, गुक्सा सुसु दप्सी/मोसु न्याप्सीपो दुवी गोता। ताम् चप्सीवी माकीपा, नोरो देलवी खारुवु पाछापु तायाआ हलक्सु पाछापु सुप्तुलुवी सुसु दप्सी/मोसु न्याप्सीयोम् प्रोइना-प्रोइसी, सम्दुखदु, दप्सी गोता। ताम् चप्सीला मोसु न्याप्सी/सुसु दप्सीयो होपुपो चु:पी मीहीसोका सम्दुखदु मुना, दप्ना छुक्ता आक्सा तुम् चुना चाप्ती।

१. छेन्सी

१.१ सुसु दप्ना/मोसु न्याप्ना :

होपुपो चु:पी सुप्तुलुवी जेना, नुपुमारी मुनालाई सुसु दप्ना/मोसु न्याप्ना आक्ती। ताम् मुन्दुवालाई दुमी रदुगोवी यो खे-खे देल, खोम्, पाछागोवीयो खे-खे नु:आ जेक्सा मुक्ती। च्वाआ नुजा, च्वाआ नीइजा मुना, थोपीजा, नुवाइगी, वुजाम् न्याप्ना, दाउलो/सुप्तुलु कुना, सेर अप्ना यो आक्ती। होपुपो चु:पीहाम् मीम्सोआ छीरीयाम्लोछेको चादुम् दुम्दाम् यपाका होपुआ माजुना, डा मालोनाखीका होपुपो चु:पीहाम्लाई वीना, वुना छुक्ता। सुसु मादप्ना/मोसु मान्याप्नाखीका कीमगोवी याम्लासफु, फीरु नयां सुरु वान्ना, दाउलो/सुप्तुलुवी खीप्ना का जुना इता। ते मुक्तीखो कीमवीम् दुस्पीहाम् डेनादुना छुक्पास्ता।

१.२ सुप्तुलु:

दुमी ब्र/ब/भ्र सुप्तुलुपो खास्सा ब्र/ब/भ्र वी चुला आक्सा छुक्ता। ताम्लाई दाउलो यो आक्ती। सुप्तुलु शब्द सुक्तुलु आक्सा शब्दला बनेछुकुम् दोक्ती। ताम्बी सुक्+तु+लु आ सुक् 'तीन', तु 'टेकाउनु' का लु 'दुगा' आक्सा छुक्ता। सुक्की लु थेम्बी तुक्नालाडा सुप्तुलु छुकुम् दोक्ती।

। सुक्की सुप्तुलुपो यो खे-खे नु छुक्ता। सुक्की लुवी तुक्की रू री लु आ 'कीमवीम्', खेम् वात्ता लु आ 'दरदाजुभाई/वंश', खेम् दनीलु आ 'कुटुम्ब वा पाहुना' आक्साओ छेइती। ताम्लाई पापालु,

बम्सा/सुदसा -कीर्ति कुमार हलक्सु

मामालु र साखालु यो आक्सा मुक्ती (राई, २०७४:३६)। सुसु दप्ती/मोसु न्याप्तीयो ताम् सुक्की लुपो डा नु: दप्ना छुक्ता का दप्नायो मुक्ती।

१.३ ताया/कुवी/कुवीमी/पुखा:

मोसु न्याप्सा/सुसु दप्सा, चु:पी जेक्सा मीनुलाई ताया/कुवी/कुवीमी/पुखा आक्ती। ताया/कुवी/कुवीमी/पुखा देलुगोवीम् चुक्साकोक्सा दुस्पी लस्वाचु हाम्प्रोइस्ती। ताया/कुवी/कुवीमी/पुखा प्रोइसीनालाई दुस्पी छुक्सोआ तुडा यो इता। खल रीदुम्-हदुम् कोक्सायो छुना छुक्ता। रीदुम्-हदुम् कोक्साका दुस्पी हाम्मोता खो आसी खोयो ताया प्रोइसीना नोता। देलुवी खलवीका घल्सा/घल्पा ताया डा हाम्छुक्ता। मोखोयो दुस्पीचु हाम्छुक्तायोडा तुडा खल दुस्पीचु सुप्तुलु जेक्सा, मोसु न्याप्सा, दप्सा ताया/कुवी/कुवीमी/पुखा हाम्छुकुस्तानो। देलुगुधावी ताया/कुवी/कुवीमी/पुखा पो स्तर खलवीका घल्सा छुक्ता। देलु गुधावी छुक्सा रीदुम्-हदुम्, मीनाचाम्ना, डेनादुना, वीयाबारी मोवी खोयो ताया/कुवी/कुवीमी/पुखा मान्दु इता। तेसोका मोसु न्याप्ती/सुसु दप्तीयो बाक्सा सम्दुखदु, दप्सी चप्पो छुक्ताकोका मयोडा क्वाम्आडा वात्तानी, वाना छुक्ता। मयोडा ताया हीतो चुक्सा, कोक्सा, सुलाम, दप्सी होता, सेलेवा, साखेवा गोता आक्सा यो सेन्ना, डीना दोक्ती।

१.४ मोसु, सेर कुना:

दाउलोपो तुक्लाह गुक्सा खोमलाई मोसु, सेर कुना आस्ती। दुमी रदुचुवी होपुपो चु:पीहाम् सुप्तुलु का माम्पो तुक्ला मोसुम्वी हाम्मोता आस्सोआ सुसु दप्ती, मोसु न्याप्तीयोयो म्वाप्तीडा खल चु:पीम्वु ब्रस्सोका वीना, बुना छुक्ता। मीक्सा, चाम्साहाम् खल/भारा चु:पीडा मीस्सोआ उनी नुपुमारी मुना छुक्ता खोयो मीक्साचाम्सा खल/भारालाई सुप्तुलुवी ब्रक्सा मुक्तीनो। खानुक्सा लाम्दु (नुप्लाम्/नुसुलाम्) मीक्साचाम्सालाई सुप्तुलुवी ब्रस्सोका सुक् हालाम् मुसोका जो खुरआ वीक्सा, बुक्सा का जेक्सा मुक्ती। खाइक्सा लाम्दु मीक्सा, चाम्सा (जाक्सुलाम्/भाक्सुलाम्) लाई यो चु:पीडा आस्सोआ, मीस्सोका सुप्तुलुवी ब्रस्सोआ मोनो हीती लाम्बोकोफार्वी कुलाउसोवी पे खुरआ तुक् खेप्वी रइली-बुदुमा, रइगुमा-बइगुमा, छानीहाम्-मानीहाम् पो नु:वी वीक्सा, बुक्सा मुक्ती।

तेसोका होपुपो चु:पीम्वु माजेना, मावीना, मावुना होपुआ लाम्दु/भु जुना, तुइना इता। म:का खलवीका लाम्दु उनीमुलाई सुप्तुलुवी ब्रस्सोआ, सम्दुखदु मुसोआ वीना, बुना छुक्ता। चु:पी मावीना, मावुना, माजेना होपुआ लाम्दु/भु होपुआ जुक्ती, तुइती, डालोक्तीखो डेना, दुना छुक्ता आस्सोआ हीयोयो छीरीयाम्बोवी सुसु दप्सा/मोसु न्याप्सा मुक्ती।

२. प्रोइनाप्रोइसी, सामा-सर्दाम् :

तुक्ती छुयाकाल, याम्सा सफु, बु कायोम्वु स्वाक जोर फीर, बुमान्दुम्वु फीर, तुक्ती तोवा/तोप्सु, फीप्सु, खारावावी रबुसीपो खामादीमा, कइक्, कीम्वी पुन्यो बुक् माना सुह, खमसेर, पन्दी, साउलो क्लेम्सा, साकोदीक्सा, साकोदीक्सा, खोसु।

३. सुसु दप्ती/ मोसु न्याप्ती:

माकीपा ह मुक्सा हलक्सा, खारुबु, बालक्सा का हजुर पाछपो चु:पी तुक्तीडा छुनाआ बुक् पाछपो नु: ब्रक्सा, जेक्सा मुक्ती। बुक् पाछपो नु: ब्रक्ती, जेक्तीयो खलवीका लाम्दु भुवी हेम पाछपो

सुप्तुलुवी मोसु न्याप्तीइती माम् पाछपो नु:, माम्सा सुप्तुलु जेक्सा, मोसु न्याप्सा पुखाको पाछ का खेम गुक्सा पाछपो नु: वाना, दप्सा, जेना छुक्सा मुक्ती। मोसुवी तुक्ती छुयाकाल तुसोका माम्भेम्बी बुक् माना सुह पुक्सोका माम्पो चोवी खमसेर, छुयाकालपो तायाला-मायाला बुकायोम्वु फीरु, पन्दी, साउलो क्लेम्सा, साकोदीक्सा, साकोदीक्सा, तोवा प्रोइना छुक्ता। च्वा देलगुधावी बुक् माना सुह बुक् थुप्रोवी पुक्सोका बुक् पाछालाई तुक्-तुक् थुप्रो वीक्सा यो दोक्ती। तेसोका मोसु न्याप्ती, सुसु दप्तीयोम्वु सुलाम तेहेम छुक्सा दोक्ती।

३.१ पाखावी मुक्सा देउदेउतालाई सी जेक्सा :

दुमी रदुवी कीम्वो गोवी तुइमोनो पाखावीम्वु देउदेउता यो माने मुक्सा दोम्ती। म:का सुसु दप्ती/मोसु न्याप्तीयो खलवीका लाम्दु/भु उनीमुलाई सम्दुखदु मुना छुक्ता। पाछु फीना छुक्ता। थो होता नो होता यो आनीपो यो दाम् मुतानी, आम्ना चुपी जेत्तोनु यो चीली मामोनी आस्सो उनीमु कायो पाछु फीना छुक्ता। सुप्तुलुवीका पाखाहु फीरु च्चेस्सो, च्याक्सा सम्दुखदु मुना छुक्ता। ताम् सम्दु तेहेम्वु छुक्ता।

सम्दु/दप्ती :

तो मे ताम्बी तो पाखावी मुक्सा देउदेउतामु तो ताम्बी आम्ना आइ चु छी जेत्तो, पी छी जेत्तो। चु जेत्तो, पी जेत्तोयो छुलुलु मालोनी, खलल मालोनी मेइ। तो ताम्बी आनीपो यो नो पीता, थो पीतायो आनी दाम् मुतानी मेइ ताम्बी। म:पा आनी चुचाचा उइकुने सम्दु कोक्तानो, खदु कोक्तानो, सम्दु माकोक्सा, खदु माकोक्सा मुक्तायो दुख मुक्तीनो, चालो मुक्तीनो मेइ। ताम्बी तो आनी म:पा चुचाचावीका दुख मामोनी, चालो मामोनी तो ताम्बी पाखावी मुक्सा देउदेउतामु। ताम्बी आइ चु जेतु, पी जेतु मेइ आम्ना ताम्बी।

४.२ कीम्वोवीम्वु जीमा, छीमोदीमोलाई जेक्सा:

दुमी रदुआ कीम्वीका पाखायाम्वु तुइ मोनो कीम्वोया यो देउदेउता छुक्ता। ताम्

देउदेउतावी जीमा, छीमोदीमो हाम् परेहाम्दुक्ता। कीम्वोया सुप्तुलुवी मुक्सा चु:पीहाम्वीका खेम्वु देउदेउता यो हाम्दुक्ता। चु:पी जेक्तीयो खलवीका लाम्दु/भु उनीमुलाई सम्दुखदु मुसो पाछु फीना छुक्ता। आम्ना अड/आउ/आइ चु:पी जेत्थत्तोनु। मीहीका अड/आउ/आइलाई आजेचोनुन माआस्ती, थो होता, नो होतायो आनीमुयो छी तेसोकाडा आजेस्तानी, आयेतानी, आवुस्तानी मेइ। उइकु खल सेइसा ने आनीमुइ आमोतानी मेइ आस्सो सुप्तुलुपो तुक्लाहु फीरु च्चेस्सो, कान्सो सम्दुखदु मुना छुक्ता।

सम्दु/दप्ती :

तो मे तो ताम्बी तो जीमाम्, छीमाम्। तो ताम्बी तो आइ चु जेत्तो, पी जेत्तो। चु जेत्तोनुयो, पी जेत्तोनु यो छुलुलु मालोनी, खलल मालोनी तो ताम्बी तो। नो की पीता थो की पीता, नो पीतायो, थो पीतायो ने आनीपोयो आनी दाम् मुतानी। आनीमु ने तो चुपो धनी, चाचापो धनी, बुलुधनी, खीवाधनी तो ताम्बी तो दुख मुक्तीनो, चालो मुक्तीनो। आनीमु ने तो जासाम् धनी, जालीम्वु धनी, जाधनी मेइ चुहाम्, पीहाम्। तो ताम्बी तो जीमाहाम्, छीमोहाम्, आनीपोयो नो पीता, थो पीतायो तेसोकाडा आनी दाम् मुतानी मेइ। तो ताम्बी दुख मामोनी, चालो मामोनी, छुलुलु मालोनी, खलल मालोनी। तो ताम्बी चु जेत्तो, पी जेत्तोयो उइकुने मोयो आलुचोनुनो, मो यो हाम्आनो त आस्सोआ दुख मामोनी, चालो मामोनी मेइ जीमाहाम्, छीमाहाम् तो ताम्बी।

४.३ सुप्तुलु जेक्सा :

कीम्वोवीम्वु का पाखावीम्वु देउदेउता जेना न्यातीम्वुपाका सुप्तुलु जेना छुक्ता। पाछु फीना छुक्ता। आम्ना आउ आनीम्वु चु:पी जेन्वन्तानी, सम्दुखदु मुन्वन्तानी मेइ आस्सो तेसो दप्सा मुक्ती:

सम्दु/दप्ती :

(सुप्तुलुहु हीसीसोका) तो मे रुरी लु, साखालु, सुप्तुलुहाम्, धामालुहाम् तो ताम्बी आइ सम्दु लुन्तानी, खदु लुन्तानी। सम्दु लुन्तानीयो, खदु

लुन्तानीयो छुलुलु मालोनी, खलल मालोनी ताम्बी। ताम्बी उइकु ने सम्दु माकोक्सा, खदु माकोक्सा मुक्ता। म:पा आनी चुचाचाआ उइकु चुक्ती, कोक्ती सम्दु मुक्ता, खदु मुक्ता। सम्दु मुक्तायो, खदु मुक्तायो दुख मुक्तीनो, चालो मुक्तीनो मामोनीको चुहाम्वो, पीहाम्वो सेतुमाम्। ताम्बी ने सम्दु कोक्सा, खदु कोक्सा ने चुडा आमोतानी, पीडा आमोनी। आनीमुइ सालेवा कायोम्वु, साखेवा कायोम्वु आमोतानी। म:पा आनी चुचाचा कायो दुख मुक्तीनो, चालो मुक्तीनो मेइ ताम्बी चुहाम्वो, पीहाम्वो सेतुमाम्।

४.४ होपुपो रम् प्वाक्सा :

पाखाया, कीम्वोया मुक्सा देउदेउता, सुप्तुलु खललाई तुक् हालाम् जेना न्यासोका तायाआ होपुपो रम् प्वाना छुक्ता। खेमपो कीम्वी ब्रस्सोआ देउदेउता, चु:पी जेक्तीयो होपुलाई मोयो माछुनु आस्सोआ तायाआ फीरु च्चेस्सो, च्याक्सा ओपुपो रम्वी फ्रुप्सो सम्दुखदु हाम्मुइस्ती। तेसोका ओपुपो रम् हाम्वाइस्तीयो दप्ती पाखावी डीना चाप्तीनो। तायाआ होपुआ नु:गोडावी जाखा हाम्दुम्स्ती।

४.५ चु:पी जेक्सा :

पाखावीम्वु, कीम्वोवीम्वु देउदेउता, सुप्तुलु जेक्साओ होपुपो रम् प्वास्सोका चु:पी जेक्सा मुक्ती। चु:पी जेक्तीयो सुक् हालाम् मुसोआ जेक्सा मुक्तीतुक् हालाम् न्याप्सोका तुक्छीन् वल्सीना छुक्ता। माम्सा स्वाक् हालाम् मुसोकायो तुक्छीन् वल्सीसोका सुक् हालाम् न्याप्सा छुक्ता। सुक् हालाम् न्याप्तीम्वु यपाका सुप्तुलुवी माहक्सा चु:पीम्वु जेना छुक्ता।

मोसु न्याप्सो ताया स्व गज्ज बहादुर खारम् ।

तुक् हालाम्

सुप्तलुहु हीसीसोका फीरु कोक्सो, खेस्सो, च्याक्सो सुप्तलुहु फुप्सो चोखो चीआ सुक्ली सुप्तलुवी कुस्सो:

तो मे रुरी लु, साखालु, सुप्तलुहाम्, थामालुहाम् तो ताम्बी तो आम्ना मो हालाम्बी वो तो ताम्बी ने सी आजेचोनु, वा आजेचोनु ओ चुमुआने, ओ चाचाम्आने आआस्तानीयो ने तो दुख मामोनी, चालो मामोनी । ता ताम्बी ने तो युकुला मेवा पुस्खुडु छ तुकुला मोरो पुस्युयोने नो की पीयुछ, थो की पीयुछ, नो पीयुयोने, थो पीयुयोने तो ताम्बी आनी चुचाआ आने मो मुनी, ताम्बी ने उक्ती मुनी छ, खारु मुनी छ । उक्ती रोल्नी, खारु रोल्नी यो ने ताम्बी ने सीखेवा ए, माखेवा ए, बुछआ ए, लछआ ए डा मालोना भु चु वीक्ती, पी वीक्ती, इडकी पो यो चु मोता, पी मोता हाम्आचीका ताम्बी मीम्बलीका आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता । तो ताम्बी आवेनीम्बी, आवुस्नीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो चुहाम्आ, पीहाम्आ सेतुमाम् । ताम्बी सम्दुकायो, खदुकायो आवेनीम्, आवुस्नीम्बी चीलीली, खलल लुक्तीनो चुहाम्बो, पीहाम्बो सेतुमाम् । तो ताम्बी तो नाइलोथेम्बी याम्ला तुसोका ने याम्ला थेम्बी साली सुरुखी, पो सुरुखी प्रोइसोआ आवेनीम्, आवुस्नीम् गोता । तो ताम्बी तो सुवीमा, माकुमा, खुपां, कोदाली, पन्दी मुसोआ आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता छुलुलु मालोनी, खलल मालोनी चुहाम्बो पीहाम्बो सेतुमाम् । तो ताम्बी तो रवुसीपो खामाकायो, दीमाकायो, तोवाकायो, सलकायो, सम्दुकायो आवेनीम्बी, आवुस्नीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो चुःपी सेतुमाम् । तो ताम्बी तो आनी चुचाचापो ने थारु हेप्बन्ना, बाजु हेप्बन्ना, जोरी हेप्बन्ना, पारी हेप्बन्ना, नाचुर हेप्बन्ना, नाया हेप्बन्ना, बोक्सी तल्बन्ना, डाइनी तल्बन्ना, सेसेया मुन्बन्ना, ग्रग्रय मुन्बन्ना तो ताम्बी तो आनी चुचाचापो ने तो लुमुकर, चुवाकर, मीक्सीकर, डीचोकर खल वेल्बन्ना, सेल्बन्ना, सेसेय मुन्बन्ना, ग्रग्रय मुन्बन्ना, हल्बीमो, पार्चीमो, जीब्जीमो खल वेल्बन्ना, सेल्बन्ना मेइ चुःपी सेतुमाम् ।

ताम्बी आनीमुडा जीब्जीमोयो, पार्चीमोयो आवीक्तानी खोने आसुआ उक्ती मुता, खारु मुता, नो पीता, थो पीतायो चु आस्सो, पी आस्सो आसीआ आमीस्तानीका आवेतानी, आवुस्तानी । तो ताम्बी ने चुहाम्आ, पीहाम्आ वेल्बन्ना, सेल्बन्ना । खल सेसेय मुन्बन्ना, ग्रग्रय मुन्बन्ना मेइ चुहाम्आ, पीहाम्आ सेतुमाम् ।

तेदु आस्सोआ मोसुहु हीसीसोका जो खुरआ सुरु वाप्सोआ माम्बीडा हालाम्-हालाम् न्याप्सो तेसोका दप्ना छुक्ता:

१. कुबीमी, हीनामा, हसमी, हलमीआ जोनीका तुइनी वो इ.....इ.....इ.....२
२. तोइदुसे, मोरुसेआ जोनीका तुइनी वो इ.....इ.....इ.....२
३. लम्दुसे, लम्मीआ जोनीका तुइनी वो इ.....इ.....इ.....२
४. सीरीसे, यरीमाआ जोनीका तुइनी वो इ.....इ.....इ.....२

(ताम्बी कुबीमीआ हलक्सु, तोइदुसेआ खारुव, लम्दुसेआ बालक्सा का सीरीसे आ हजुर पाछ आक्सा छुक्ता ।)

तो मे चुहाम्बो, पीहाम्बो तो ताम्बी तो आनी चुचाचा आने चारै थरी खी, चारै पाछ खी आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता । अन्त कायो, चल कायो, आवेनीम्, आवुस्नीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो मेइ चुःपी सेतुमाम् । ताम्बी रवुसीपो खामाकायो, दीमाकायो, तोवाकायो, सलकायो, सम्दुकायो, खदुकायो आवेनीम्बी, आवुस्नीम् गोता मेइ तो चुःपी सेतुमाम् ।

.....तुक्छीन् वल्सीक्सा

स्वाक् हालाम्

लाम्लु हेडाम्डा फीरु कोक्सो, खेस्सो,

च्याक्सो, फीरु खेस्सोका सुप्तलुहु हीसीसोका फुप्सो चोखो चीआ सुप्तलुवी कुस्सो :

तो मे रुरी लु, साखालु, सुप्तलुहाम्, थामालुहाम् आम्नाले मीहीका व सम्दु आमोनु, खदु आमोनु, सी आजेचोनु, वा आजेचोनु आआस्तानीयो ने, आम्ना ने ताम्बी ने नो की पीयु छ, थो की पीयु छ, नो पीयुयोने, थो की पीयुयोने ताम्बी तो आनी चुचाचा आने तो उक्ती मुनी छ, खारु मुनी छ, उक्ती मुनी, खारु मुनी, उक्ती रोल्नी, खारु रोल्नीयो ने ताम्बी ने सीखेवा ए, माखेवा ए, बुछआ ए, लछआ ए डामालोना भुखी चु वीक्ती, पी वीक्ती हाम्आचीका चु आवेनीम्, पी आवेनीम् गोता । चु आवेनीम्, पी आवेनीम् छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो चुहाम्आ पीहाम्आ सेतुमाम् । तो ताम्बी तो नाइलो थेम्बी याम्ला तुसोका, याम्ला थेम्बी साली सुरु, पो सुरु प्रोइसोआ आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता । सुवीमा, माकुमा, खुपां, कोदाली, पन्दी मुसोआ आवेनीम्बी, आवुस्नीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो चुःपी सेतुमाम् । तो ताम्बी तो सम्दुकायो, खदुकायो, अन्तकायो, चलकायो आवेनीम्, आवुस्नीम् गोता मेइ चुःपी सेतुमाम् । रवुसीपो खामाकायो, दीमाकायो, तोवाकायो, सलकायो, सम्दुकायो, खदुकायो आवेनीम्बी, आवुस्नीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो मेइ चुःपी सेतुमाम् ।

तेदु आस्सोआ मोसुहु हीसीसोका जो खुरआ सुरु वाप्सोआ माम्बीडा हालाम्-हालाम् न्याप्सो तेसोका दप्ना छुक्ता:

१. कुबीमी, हीनामा, हसमी, हलमीआ जोनीका तुइनी वो इ.....इ.....इ.....२
२. तोइदुसे, मोरुसेआ जोनीका तुइनी वो इ.....इ.....इ.....२
३. लम्दुसे, लम्मीआ जोनीका तुइनी वो इ.....इ.....इ.....२
४. सीरसे, यरीमाआ जोनीका तुइनी वो इ.....इ.....इ.....२

तो मे चुहाम् व, पीहाम् व, तो ताम्बी तो आनी चु-चाचा आने चारै थरी खी, चारै पाछखी आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता । अन्तकायो, चलकायो आवेनीम्बी, आवुस्नीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो मेइ चुःपी सेतुमाम् । ताम्बी रवुसीपो खामाकायो, दीमाकायो, तोवाकायो, सलकायो, सम्दुकायो, खदुकायो आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता मेइ चुःपी सेतुमाम् ।

.....तुक्छीन् वल्सीक्सा

सुक हालाम्

लाम्लु का स्वाक् हालाम् हेडाम्डा फीरु कोक्सो, खेस्सो, च्याक्सो होपुपो रम् प्वाक्सा, फीरु खेस्सोका सुप्तलुहु हीसीसोका फुप्सो चोखो चीआ सुप्तलुवी कुस्सो:

तो मे रुरी लु, साखालु, सुप्तलुहाम्, थामालुहाम् आम्ना मो हालाम्बी व सी आजेचोनु, वा आजेचोनु, सम्दु आमोनु, खदु आमोनु आआस्तानीयो ने ताम्बी ने आम्ना ने युकुला मेवा पुस्खुडु छ, तुकुला मोरो पुस्यु छ, नो की पीयु छ, थो की पीयु छ, नो पीयु, थो पीयु ने ताम्बी आनी चुचाचा, आनी नम्मेचु आने, मो मुनी छ, उक्ती खी मुनी छ, खारु खी मुनी छ, उक्ती रोल्नी, खारु रोल्नी यो ने ताम्बी ने सीखेवा ए, माखेवा ए, बुछआ ए, लछआ ए डामालोना भुपा चु वीक्ती, पी वीक्ती । इडकीपोयो, चु हाम्मोता, पीहाम्मोता हाम्आचीका आवेनीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खल लुक्तीनो चुहाम् व, पीहाम् व सेतुमाम् । तो ताम्बी तो नाइलो थेम्बी याम्ला तुसोका, याम्ला थेम्बी साली सुरुखी, पो सुरुखी प्रोइसोआ आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता । तो ताम्बी तो सुवीमा, माकुमा, खुपां, कोदाली, पन्दी मुसोआ आवेनीम्, आवुस्नीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो चुहाम् व, पीहाम् व सेतुमाम् । ताम्बी सम्दुकायो, खदुकायो, अन्तकायो, चलकायो आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता । रवुसीपो खामा कायो, दीमाकायो, तोवा कायो, सलकायो, सम्दुकायो, खदुकायो खी आवेनीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो चुहाम्, पीहाम्, । ताम्बी छुलुलु मालोनी,

खलल मालोनी मेइ चुपी सेतुमाम् ।

तो ताम्बी तो आनी चुचाचापो थारु हेम्बन्ना, बाजु हेम्बन्ना, नाचुर हेम्बन्ना, नाया हेम्बन्ना ताम्बी जोरी हेम्बन्ना, पारी हेम्बन्ना, बोक्सी तल्बन्ना, डाइनी तल्बन्ना, सेसेय मुन्बन्ना, ग्रग्रय मुन्बन्ना तो ताम्बी चुहाम्आ, पीहाम्आ । तो ताम्बी तो नाचुर हेप्सा, नाया हेप्सा चु आमोतानी, पी आमोतानी मेइ तो ताम्बी । आनी चुचाचापो लमुकर, चुवाकर, मीक्सीकर, डीचोकर खल सेल्बन्ना, वेल्बन्ना, सेसेय मुन्बन्ना, ग्रग्रय मुन्बन्ना । हुल्बीमो, पार्चीमो, जीब्जीमो खल माया तल्बन्ना मेइ चुहाम्आ, पीहाम्आ । ताम्बीने जीब्जीमो, पार्चीमो सेल्बन्ना, वेल्बन्ना, सोमोरी खल वेल्बन्ना ने चु आमोतानी, पी आमोतानी । चुहाम्आडा खल सेल्बन्ना, वेल्बन्ना मेइ चुपी सेतुमाम् ।

लाम्बु जो खुरआ नाइलो थेम्बीम् सुरु वाप्सोआ हालाम्-हालाम् नाइलो थेम्बी न्याप्सो-:

१. कुवीमी, हीनामा, हसमी, हलमीआ जोनीका तुइनी बो इ...इ...इ...इ...२

२. तोइदुसे, मोरुसेआ जोनीका तुइनी बो इ...इ...इ...इ...२

३. लम्दुसे, लम्मीआ जोनीका तुइनी बो इ...इ...इ...इ...२

४. सीरसे, यरीमाआ जोनीका तुइनी बो इ...इ...इ...इ...२

तो मे चुहाम् वो, पीहाम् वो, तो ताम्बी तो आनी चु-चाचा आने चारै यरी खी, चारै पाछाखी आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता । अन्तकायो, चलकायो आवेनीम्बी, आवुस्नीम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो मेइ चुपी सेतुमाम् । ताम्बी रवुसीपो खामाकायो, दीमाकायो, तोबाकायो, सलवायो, सम्दुकायो, खदुकायो आवेनीम् गोता, आवुस्नीम् गोता मेइ चुपी सेतुमाम् ।

३.५ सुप्तुलु/दाउलोवी माहुक्सा चुपीहाम् वीक्सा :

लाम्बु हेडा फीरु खेस्सो, च्याक्सो दाउलोहु हीसीसोका खल सुप्तुलुहु फ्रुप्सो टुक्सेवीम् चोखो चीआ सुप्तुलुथेम्बी कुस्सो

सम्दु/दप्सी :

तो मे चुहाम् वो, पीहाम् वो, ताम्बी तो रइली वीइनु, बुदुमा वीइनु, रइली वीइतोनु, बुदुमा वीइतोनुयो छुलुलु मालोनी, खलल मालोनी । छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो मेइ । पे खुरवी कठुवा/टुक्सेवीम् चोखो ची लेन्सोआ तुक् हालाम् वीडा हीती कुलाउसोहु न्याप्सो:

तो मे रइलीहाम्, बुदुमाहाम् खोती जुक्सा जो खुरआ वीइनुम् गोता हीती जुक्सा पे खुरआ वीन्तानीयो छुलुलु मालोनी, खलल मालोनी । सुम्नीमापो, सालामापो पालोवीकाडा आनीमुआडा आपुइहस्नीम् । खोती जो खुरआ वीइनु हीती पे खुरआ वीन्तानी मेइ तो ताम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो चुपी सेतुमाम् ।

पे खुरआ सुरु वाप्सोका तुक् हालाम्आडा हीती कुलाउसोहु न्याप्सो:

१. रइली, बुदुमाहाम्आ जोनीका तुइनी बो इ...इ...इ...इ...२

२. रइगुमा, वइगुमाहाम्आ जोनीका तुइनी बो इ...इ...इ...इ...२

३. छानीहाम्, मानीहाम्आ जोनीका तुइनी बो इ...इ...इ...इ...२

तो मे रइलीहाम्, बुदुमाहाम् पे खुरआ वीन्तानीयो छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो । आनीमुयो चुडा ए, पीडा ए मेइ । ताम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो मेइ ।

तोवावी गुक्सा ची फीप्सुआ वाप्सो सुप्तुलुवी रुक्सो, कुस्सो:

तो मे चुहाम् व, पीहाम् व, तो ताम्बी तो उड्कुआयो चुहाम्पो, पीहाम्पो आनी जुठोपुरो डालोक्सो मेइ ताम्बी । डालोक्तायो ताम्बी आसी मन ओ जुठोपुरो डालोक्सा आस्सोआ छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो चुहाम्आ, पीहाम्आ सेतुमाम् । तो ताम्बी तो चुहाम्पो, पीहाम्पो जुठोपुरो डालोक्सा ने तो आनी चुडा, चाचाआडा आनी जुठोपुरो डालोक्ताम् गोता मेइ तो ताम्बी तो चुपी सेतुमाम् । तो ताम्बी छुलुलु लुक्तीनो, खलल लुक्तीनो मेइ । तो ताम्बी आनी जुठोपुरो डालोक्क, डालोक्तायो तो ताम्बी सम्दु मुक्सा, खदु मुक्सा आनी चुचाचालाई रुरी वेनी, साखा वेनी, सालेवा वेनी, साखेवा वेनी चुपी सेतुमाम् । तो ताम्बी चुहाम्पो, पीहाम्पो जुठोपुरो डालोक्सो छुलुलु मालोनी, खलल मालोनी मेइ चुपी सेतुमाम् ।

तेदु मुस्ताम्पछि कीम्बी नयाँ सुरु, याम्बा सफु, फीरु जुना, वान्ना नोता । तायाआ तोप्सुवीम् ची, कड्कु फीप्सुआ थुस्सो सुक्की सुप्तुलुवीडा कुस्सो होपुआयो थुस्सो, तुइसो मुना छुक्ता । माम्ला एइस्ताम् ची दाउलोगोवीडा थोक्सीतानी । माम्ला मुस्ता ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू

राई, चतुरभक्त सत्तम (२०५९), दुमी राईहरूको संस्कृति र परम्परामा मारुनी नाचको स्थान, इसीलीम, वर्ष ४, अंक ५, पृ-१, अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, काठमाडौं, नेपाल ।

राई, चतुरभक्त (२०६३), दुमी किरात राईहरूको मृत्यु संस्कार, विधि र सत्तम राईहरूको बलमदेलसम्मको छिल्लम एक अध्ययन, इसीलीम, वर्ष - ८, अंक - ९, पृ-१-२३, अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, काठमाडौं, नेपाल ।

राई, चतुरभक्त (२०७१), सत्तम रीइदहरूमा नुवागी: एउटा परम्परा संस्कृति, इसीलीम, वर्ष-१६, अंक-१६,

अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, काठमाडौं, नेपाल । राई, कीर्तिकुमार दुमी (२०७३) किरातीको तीन चुलो तीर्थधाम, गोरखापत्र दैनिक, पृ-७, भदौ २५ गते शनिवार, गोरखापत्र संस्थान, धर्मपथ, काठमाडौं ।

राई, नेत्रमणि दुमी (२०६५) सुसुदप्सी (पितृकार्य), इसीलीम, वर्ष- १०, अंक- ११, पृ-२७-३१,

अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, काठमाडौं, नेपाल ।

राई, नेत्रमणि दुमी (२०७४), दुमी सक्षिप्त तालीवेली, इसीलीम, वर्ष-१८, अंक-१७, पृ-१३४, अर्धवार्षिक

दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, काठमाडौं, नेपाल ।

राई, नेत्रमणि दुमी (२०७४), दुमी, चुपी का सुप्तुलु (दुमी, पितृ र तीन चुला), बुइवाखा मासिक, अंक-

१५०, चुलो विशेषाङ्क ।

स्थलगत अध्ययन (२०७३), स्व. ताया गञ्ज बहादुर खारुवु दुमी राईले पितृकार्य गर्दाको अडियो भिडियो रेकर्ड ।

सूचना !

दुकिराफ ५औँ राष्ट्रिय महाधिवेशन २०७३कार्तिक ९, १० र ११को सहयोग रसिदको अर्धकट्टि र केशी रकम हरुको हिसाब अर्भै बाँकी रहेको हुँदा यथासक्य चाँडो उपलब्ध गराईदिनुहुन सम्बन्धित जनमा साबर अनुरोध गरिन्छ ।

बिनित: आर्थिक व्यवस्थापन समिति,
दुकिराफ ५ औँ महाधिवेशन

एमा

एमा आनीम्

खम् आखुस्नी आउ आलुखुचोनुका

लुचु कुसों, काम्टा खुर्वी प्यासोंआ

घनम च्याक्कुवी आखुस्नीम् य युनाम वो च्याक्कुवी

डोक्सो आनीमुलाई भन्नानीयो ओ सोमुडा थाना वाती ।

हीती सेन्तो, खोती सेन्तो, सीइतो ओ छीचीम्लाई

दोन्तानीनो खम् खोयो मीम्तो मामालाई

मालुखुचोनु होपुडा आउलाई, लीस्वक्ना चाप्तोनो मेई

मीम्सो खुस्तो, ओ मीखुमा इम्ना चाप्तोनो खै ॥

एमा आनीम्

खम् आखुस्नी आउ आलुखुचोनुका

लुचु कुसों, काम्टा खुर्वी प्यासोंआ

घनम च्याक्कुवी आखुस्नीम् य युनाम वो च्याक्कुवी

डोक्सो आनीमुलाई भन्नानीयो ओ सोमुडा थाना वाती ।

हीदीक्मावी तुडा मोनो खीदुक्मावी यो जेनी

खम्लाइका खोयो चुहाम मीम्सो थोलो कीम्वी होनी

लाम्बोकोयो च्वान्वाइस्ती मेई, जस्केलोयो च्वाइसीम्

नाम्बावुडा छुइसी नि लै ताम् खादीवी बुइसीम् ।

एमा आनीम्

खम् आखुस्नी आउ आलुखुचोनुका

लुचु कुसों, काम्टा खुर्वी प्यासोंआ

घनम च्याक्कुवी आखुस्नीम् य युनाम वो च्याक्कुवी

डोक्सो आनीमुलाई भन्नानीयो ओ सोमुडा थाना वाती ।

हलक्सु तिर्थ

ऐसेलुखर्क गा.पा.-७,
नोरोदेल
तेयो- साउथी अरेविया विज्ञान

नेपाली अनुवादः

आमा तिमि

कता गयौ मलाई छोडी

डोको बोकी, चिम्टा हातैमा च्यापी

सिस्नु टिप्नुपो गयौ कि निगुरो टिप्नु गयौ

रूँदै तिमिलाई बोलाउंदा मेरो प्राणै जाने भयो ।

तल हेछुं, माथी हेछुं सोछुं काकीलाई

देखिदिन नि कतै पनि सम्भन्धु आमालाई

छोडी नजाउं एकलै मलाई बाँचन सकिदिन है

सम्झी ल्याउंछु आँसु मेरो धाम्न सकिदिन खै ।

कता गयौ मलाई छोडी

डोको बोकी, चिम्टा हातैमा च्यापी

सिस्नु टिप्नुपो गयौ कि निगुरो टिप्नु गयौ

रूँदै तिमिलाई बोलाउंदा मेरो प्राणै जाने भयो ।

वाडुल्कीमा मात्रै हैन दुक्दुकीमानि बोल है

जहाँबाट भए पनि सन्तान सम्झी छिट्टै घर आउ है ।

मुलढोका नि बन्दै छ, जस्केलो नि बन्द

आज लाग्छ जिन्दगी नि यो घर्तीलाई बोभ ।

कता गयौ मलाई छोडी

डोको बोकी, चिम्टा हातैमा च्यापी

सिस्नु टिप्नुपो गयौ कि निगुरो टिप्नु गयौ

रूँदै तिमिलाई बोलाउंदा मेरो प्राणै जाने भयो ।

'साम्फेलुपो चोवी'

आँउ वालीखावीइडा धीरीकी मीनु

साम्फेलुपो चोवी च्याप्सो/रेप्सोआ

छुना गोता खलवीका च्याप्सा/रेप्सा मीनु

सेन्ना गोता माग्थेम्बी च्याप्सो/रेप्सोआ

ओपो चाम्सो खुचीम् छेन्सी

रुवाकुकायो तुहे बगेछुक्सो

लम्ना गोता कीरावाहाम्पो तोइसी

मन छुना गोता खलवीका च्याप्सा/रेप्सा मीनु ।

ए ! कीरावाहाम्

खम् आचाम्थीइतानी आनीमुहाम् ?

आँउ यलम्बर, गस्तीपो मुरुनारु आस्सोआ

जेनी माडीइसा छुक्नीका

तोनी नु:गोथी सुम्नीमा का पारुहाड

चीमीचीमी माडान्देइसीनी मेइ आम्ना

वायेवाये मुसोआने आसाला

होपुला होपुडा आचाम्ती वो मेइ

भींसोका ओ चुचुकायो आभोडा

छइवु, सम्तवु, डक्लसु/तपी चामुम् ग

ते आक्तीखोयो नोता

ओ पीपीकायो आभोडा

साले थुक्सा राटाकायो तोखोम् चामुम् ग ।

छुडा, आँउ वालीखावीइडा धीरीकी मीनु

साम्फेलुपो चोवी च्याप्सो/रेप्सोआ

चप्ना गोता लुवी ओ छेन्सीपो सम्नु

हीयोयो माचाम्सा मुसोआ

भना/भनु गोता खल/भाराआ डीथे

प्रयास दुमी राई

ऐसेलुखर्क गा.पा.-७,
नोरोदेल

रदुचुपो तोइसी हीयोयो

चाम्तानो मेइ आस्सोआ

चाम्ताखो ताम्लाडा

ताम् खादीतेनडा चाम्ता

मोनोखो

कीरावा हीयोयो चाम्तीनो आस्सोआ

भना/भनु गोता खल/भाराआ डीथे

मन छुना गोता खलवीका च्याप्सा/रेप्सा मीनु ।

खेम्पो तुम् डीक्साहाम्लाइ

होपुपो फलु कोक्सोआ

खेम्पो वक्तथेम्बी होइसोआ लाम्थीक्साहाम्लाइ

ओपो आना गोता

आचाप्तानीखो होपुपो रीदुम्-हदुम गोयुडा मोनी

आचाप्तानीनोखो

होपुपो रीदुम्-हदुम्पो मारेक्सी हीयोयो मामोनी

आस्सो भना/भनु गोता

साम्फेलुपो चोवी च्याप्सो/रेप्सोआ

मन, छुना गोता खलवीका रेप्सा मीनु ॥

अलनु/छीलछील

'चिलिमडुंगाको शिरमाथि'

नेपाली अनुवाद
म संसारकै होचो मान्छे
चिलिम डुंगाको शिरमा उभिएर
बन्नुछ सबैभन्दा अग्लो मान्छे
हेनुन्छ त्यो माथि उभिएर
मेरो हराउँदै गइरहेको पहिचान
रावाखोलासंगै बगेर
खोज्नु छ किरातीहरूको अस्तित्व
अनि बन्नुछ सबैभन्दा अग्लो मान्छे ।

ए ! किरातीहरू हो
कता हराउँदैछौ तिमीहरू ?
म यलम्बर, गस्तीका सन्तान हुँ भनेर
बोल निर्धक्क भएर
राख मनभित्र सुम्निमा र पारुहाइ
मौन भएर नबस है आज
मौनताले त भोलि
आफूबाट आफैलाई हराइन्छ पो है
जसरी मेरो बाजेसंग उहिले
दौरा, सुरुवाल र टोपी हराएको थियो
यसो भन्दापनि हुन्छ
मेरो बजुसंग उहिले नै
घागो तान्ने चर्खासंग तान बुन्ने ठाउँ हराएको थियो ।

साँच्चै, म संसारकै होचो मान्छे
चिलिम डुंगाको शिरमा उभिएर
लेख्नुछ शिलालेख, मेरो पहिचानको गाथा
कहिल्यै नमेटिने गरी

कराउँनुछ सबैले सुन्ने गरी
किरातीहरूको अस्तित्व कहिल्यै मेटिदैन भनेर
हराए,
यहाँबाट पृथ्वी हराउँछ
हैनभने,
किरातीहरू कहिल्यै हराइदैन भनेर
कराउँनुछ सबैले सुन्ने गरी
अनि बन्नुछ सबैभन्दा अग्लो मान्छे ।

अरुको कुरा सुन्नेहरूलाई
आफ्नो खुट्टा काटेर
अर्काको काँधमाथि
चढेर हिड्नेहरूलाई
मेरो भन्नु छ
सक्छौ,
आफ्नो संस्कार-संस्कृतिसँग बस
सकदैनौ,
आफ्नो संस्कार-संस्कृतिको अपमान कहिल्यै
नगर

हो,
यसो भन्दै कराउनु छ
चिलिमडुंगाको शिरमा उभिएर
अनि, बन्नुछ सबैभन्दा अग्लो मान्छे ॥

धन्यवाद

स्रोत: अन्तराष्ट्रिय मातृभाषा दिवस:-
२०१८ को अवसरमा नेपाल
प्रज्ञाप्रतिष्ठानमा वाचित कविता ।

आतेम्बीम तोसी धीरीयाम्लो (यस पालिको तोसी उभौली)

ताम तुम २०७५ थो धीरीयाम्लो बीम ।
यातेम्बी तुज्जु २६ खीस्सी पो दिन ग ।
माक्मालीको तोसु सीलि छम्पोम दिन ।
मयो आडुलाई लल मुइसीना हीतो नु ग ।
मकाडा मामालाई लाम्बुवीकाडा कीखा लडुम ग ।
मन मामाआ पापाकायो ललपो तुम मुनी ।
मन तुकदीन नीनीकायो सुम्निमा कलेक्सन खुचो
लाम्बुवी उन्चुआ तेतेम कायो श्रृष्टि नानालाइ दुम्पो
उन्कु भारा तुतुहे सुम्निमा कलेक्सनवी हुन्यायो ।
पापाआ आउंलाइ लल कीक्सा नेक हीम सोजा आवेनुमा
माम्बी खस्सोका उङ्कुआ आखेडा ललमु कीक्कु ।
माम्मी आखेडा खल्लडा लल तीन्यो ।
किम अइसीसोका एमा, नाना, पेपे, ओवा हाम्पो लाम्बुवी
नु हुरसीसो लल मुइसु ।
मन सीलीपो लाम्बु दिन आउं पन्ना नानापोवी खुचो
नानाआ डा आउंलाइ आचुइखन्चोनु ।
मामाहाम आउंलाइ लुकुवी ट्याक्सीवी हाम्पीयु ।
तोसीसीली नारायणथान बुढानिलकण्ठवी ग ।
माम्बी उन्कु सीलीहाइपा फार्वी खस्सोका छम्कु ।
आउलाइ यो सीलीहाइमा छुक्सोका सीली चेन्दीर
लम्पोता ।
माम दिन छोतेडा नुसी छुकुम ग ।
थोमाले हुक्सा तोसी हीनम वो होता हेडा लोता आउंलाइ
ने ।

अलनु !

नीहाडमा हलक्सु दीक्मा दुमी राई
नव अरुणिमा मा.वि.
आरुवारी काठमाडौं
कक्षा-१०

नेपाली अनुवाद
यो कुरो २०७५ साल बसन्त ऋतुको हो ।
यसपालि जेठ २६ गते शनिबारको दिन थियो
माक्मालीको तोसु सीलि नाथेको दिन ।
त्यतिबेला मलाई गहना लगाउने कति इच्छा थियो ।
त्यसैले नै आमालाई पहिलेदेखि नै किनिमागेको थिएँ ।
अनि आमाले पापासंग गहनाको कुरा गर्नु भयो ।
अनि एकदिन निनीसंग सुम्निमा कलेक्सन गर्ँ ।
बाटोमा हामीहरूले तेतेम र श्रृष्टि नानालाई भेट्यौँ ।
हामी सबैजना संगसंगै सुम्निमा कलेक्सनमा पुग्यौँ ।
पापाले मलाई गहना किन्ने पाँच हजार रूपैयाँ दिनुभएको थियो ।
त्यहाँ गइवरी हामीले भनेजस्तै गहनाहरू किन्यौँ ।
त्यहाँ भनेजस्तै सबै नै गरगहना पायौँ ।
घर फर्केर मैले आमा, दाइ, दिदी, भाइहरूको अगाडि खुसी
हुँदै गहना लगाएँ ।
अनि सिलिको अधिल्लो दिन म पन्ना नानाकोमा गर्ँ ।
नानाले नै मलाई सबै तयारी पार्दिनुभयो ।
आमाहरू मलाई लिन टाक्सीमा आउनुभयो ।
तोसीसीली नारायणथान बुढानिलकण्ठमा थियो ।
त्यहाँ हामी सीलीहाइपाको छेउमा गइवरी नाच्यौँ ।
मलाई पनि सीलीहाइमा बनी सीली सिकाउने मन छ ।
त्यस दिन असाध्यै रमाइलो भएको थियो ।
सालन्ने आउने तोसी कहिले पो आउछ जस्तो लाग्छ मलाई
त ।

धन्यवाद !

चेन्कीम्बी लाम्लुम दीन

चेन्कीम्बी ओपो लाम्लुम्दीन ग ।

माम्दीन आउंलाइ छोतेडा डीन्ना लम ग ।

चेन्कीम आक्तीम मो आक्सा डा माचुक्तुन ।

मामाआ दुसुमुकायो च्याम्सीना आलुस्नुमा ।

लाम्लु आइ तुक्छीन डुखो का गोहु हुडो ।

आउं जा च्चेन्खोम्बी हुडो ।

माम्बी खानुक्सा च्याम्खोम्बी च्याम्दोमु दोक्नु ।

ओफ्याक्सुम मामालाई बीसोका तुक्छीन च्याम्सु ।

माम्बीका च्चेन्खोम्बी खुचो ।

माम्बी आउंआ हीतोक्ली दुसुमु दुम्नु ।

हाम्कायो आउं च्याम्सु ।

हाम्मु यो आउंकायो गो हुरसो हाम्च्याम्सी ।

हीतो गोआ काक्सा च्चेन्पु-चेन्मुहाम यो दोक्नु ।

आजका आइलाइ लुकुवी पेपे हाम्पीयु ।

चेन्पु-चेन्मु का दुसुमुकायो फ्वाइसीसोका पेपेकायो

कीम अइसु ।

साम्सुहाड हलक्सु दीक्मा दुमी राई

नव अरुणिमा मा.वि.
आरुवारी काठमाडौं
कक्षा-४

English Translation

My first day at school

It was my first day at school.

I was so scared on that day.

I didn't know what school was.

My mother told me to enjoy with friends.

At first, I cried for a while and got in.

I entered to my class slowly.

I saw the clean environment with lots of outdoor toys.

I gave my bag to mother and I played for a moment.

After that I went into the class.

There, I met with my friends.

I enjoyed with them.

They were also happy with me.

I found so kind teachers too.

Later on, brother came to take me.

I told bye to my teacher and my friends

then I came home with my brother.

साकला ले

रत्न कुमारी हदी दुमी

साखेल ले

तीदाम तीदाम वीछुलीत
ए होइ मी दुम्नु सफु होइ सेमुना
आप्यो इडकीपो नागीलेम् साखेल
एहोइ वालीखायी घल्पु ए होइ सेमुना ।

(सकला गीत

सानोसानो चक्ककित

ए होइ भिल्का टिप्ने भुलो ए होइ सेमुना ।

तिम्नो हाम्नो सकला भुमे ए होइ

संसारैमा ठुलो ए होइ सेमुना ।)

केपिलासगडी गा.पा., लाम्दीजा हल्खुम

टिकामाया मुरह दुमी

ले

उम्मा आरकुआ सीस्तीमे
नाम्मीमा किमकिम खुस्तीमे ।
जा लुज मुलुससी रोक्तीमे
उम्मा क आरकु लीस्तीमे
सोइसोइ ला हो होइहोइला
(गीत

जाँड रक्सीले मातिन्छ है
रातपयो घर घर जाउं है
धान कोदो मकै गोडी है
जाँड रक्सी छोडौ है
सोइसोइ ला हो होइहोइला)

केपिलासगडी गा.पा., लाम्दीजा हल्खुम

हादिक वधाई तथा शुभ-कामना

किरात राई पत्राकार संघको चौथो अधिवेशन- २०७५ बाट संघको अध्यक्ष जस्तो गरिभामय पदमा विजयी हुनु भएका दु.कि.रा.फ.का पूर्व महासचिव तथा पत्राकार तपाईं श्री भिम हलक्सु दुमी राई तथा किराती नयाँ वर्ष यलेदोड २०७८ (सन् २०१८) को उपलक्ष्यमा किरात राई मौलिक कला संस्कृति केन्द्र काठमाडौंले आयोजना गरेको 'भिस राई २०१८' का उपाधि जित्न सफल तपाईं श्री एन्जल हजुर दुमी राई प्रति हादिक वधाई एवम् सफल कार्यकालको

शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

दुमी किरात राई फन्सीकीम

तथा

इसीलीम परिवार

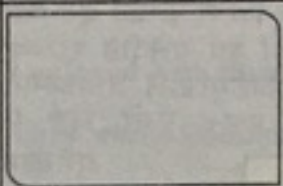
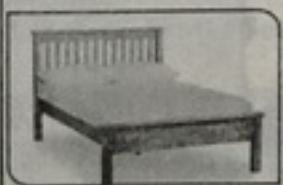

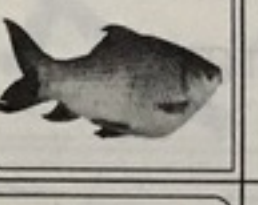
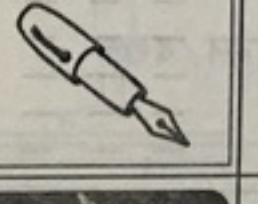

श्री भिम हलक्सु दुमी राई

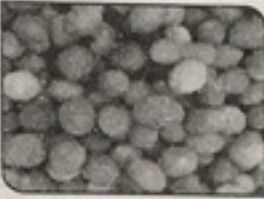

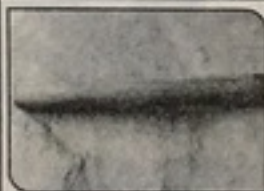

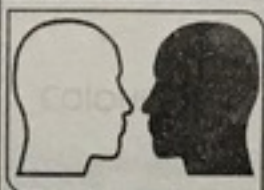
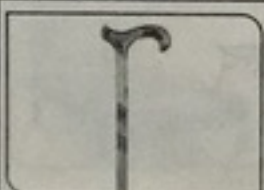

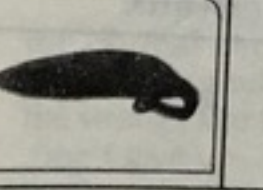
श्री एन्जल हजुर दुमी राई

दुमी भाषामा सात वटा आधारभूत स्वर वर्ण र कन्ध्य स्पर्ष सहित २९ वटा व्यञ्जन वर्णहरू रहेका छन्। यी हरेक स्वर तथा व्यञ्जन वर्णमालाबाट वन्न सक्ने दुमी शब्दलाई चित्र सहित नेपाली भाषामा अनुवाद गरी यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ। यी स्वर तथा व्यञ्जन वर्णमालाहरूबाट अन्य धेरै दुमी शब्दहरू वन्न सक्छन्। तथापि यहाँ प्रस्तुत गरिएका शब्दहरूका साथै चित्रमार्फत पनि सम्पूर्ण जिज्ञासु पाठकहरूलाई हेर्न, बुझ्न र पढ्न सजिलो होस् भन्ने उद्देश्यले सम्पादक मण्डलको तर्फबाट उदाहरण स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ।

स्वर वर्णहरू	दुमी	चित्र	नेपाली
अ	अमी		सुनाखरी
आ	आम्साकु		अम्बा
इ	इसीलीम		सेउली
उ	उस्पु/उचुपु/उचुवा		मुसा
उ.		उ.	
ए	एतुका		भालेमुङ्ग्रो
ओ	ओछेप		ओछ्यान

व्यञ्जन वर्णहरू	दुमी	चित्र	नेपाली
क	कीम		घर
ख	खुर		हात
ग	गग/गगक्पु		काग
घ	धीरू		सुगा
ङ	डु		माछा
च	चप्दम्		कलम
छ	छन्दु		छहरा

व्यञ्जन वर्णहरू	दुमी	चित्र	नेपाली
ज	जरेम्सी		काफल
झ	झरेम्/झरेम्सी		करड
ट	टाक्सीबु		टोटोलाको बोट
ठ	ठेलुवा/फोपोरेम		आगो फुक्ने ढुङ्गी, नली
ड	डीङ्गर		तामे गाग्री
ढ	ढक्ल/दख्ल		टाउको
त	तुक्तुरी/तुक्दारु /तुक्तुरु		लौरो

व्यञ्जन वर्णहरू	दुमी	चित्र	नेपाली
थ	थक्लु/थलुम्		मुस्ली
द	दक्तेभु/तक्तेभु /चक्तेभु		गुंरास
ध	धीरी		बाँसको ढुङ्गो
न	नम/नाम		घाम
प	पन्दी		बञ्चरो
फ	फलु		खुट्टा
ब	बीछुली		चक्मक

व्यञ्जन वर्णहरू	दुमी	चित्र	नेपाली
भ	भीरी/भीरू/वीरू		मृग
म	मःमी		कुहिरो
य	य		गुँड
र	रम		शरीर
ल	लनम्/लनाम्		नाम्लो
व	वाचीपुला/वास्कुलो		गड्यौला
स	सङ्गेर/साङ्गेर /सोङ्गेर		तारा
ह	हर		भ्याम्टा

The Failure story behind the Success

"Failure is Success in Progress"

A baby born to the challenging world .Everyone were happy, smiling, hugging and congratulating each other but only the baby was crying alone, naked and scared on that crowd.

Baby learned to suck the milk, learned to move, learned eat, learned to speak, finally the baby completed a phase to be familiar with other people around and that was her success.

Everyone was happy, clapping hands with big smiles after seeing the baby's personal development. But no one knows the story behind her success. No one knows how many time the baby hurt himself/herself to walk how many time the baby had fall and fail to speak, to move and for her/him development.

Still there are many obstacles were left to face by the baby. From school life to the college life many challenges, obstacles the baby need to face .I know it sounds simple like what can be challenges and obstacle the baby need to face during school as well as college life? But For every children it's not easy thing to face the exam, to face parents to show the report card, to do homework daily, to be a good

friend to stay in circle and to be a someone's best friend.

Finally the baby is no more baby. He/she knows that life is not

-Shristi Dume Rai

so easy as it seems to be. To achieve goals ,to be independent and to be successful human is not that easy.

What I want to say from above story is from birth to till death we fail may times but only those who work hard again and again no matter how many times we fail to achieve the things we want can only be the success human. Now a days, We see people are parsing to the successful people but no one wants to know the story behind the success .This can be reason why sometime successful people fall so easily again just because he himself forget that how he had worked hard before for the day he is getting today.

From big popular person to the normal people everyone has failure story which has turn into the strong pillar to build the empire .Don't give up.

Mother Gender, why are you so silent??

In the village, they called her the dark 15 years girl.
She used to put all covered kurtha and shawl.
She had beautiful brightened eyes.
She used to bullied by the boys.
She scratches her hairs as she walks back and forth.
Drops a pearl of misery from those dark -circled eyes.
She speaks to her soul, patting on her shoulders.
Giving the courage to swallow that colder.
Then enters a giant man to her room.
And drags her to that stupid gloom.
Silence fringes her breathe.
She seems as if her soul was already dead.
Surrounded by the demons, she closes her eyes.
At that black moment, nobody was there to hear her cries.
She realized to be pushed into prostitution.
Then she saw that demon stepmother having a contribution.
Unfortunately after sometimes in that room, the ruinous thing happens.
Her cries, screams and crawls

become more and more fastens.
But those heartless women was there to hear her pain.

Sophi Dumee Rai

At that moment, she compares her as the thing left out to be sell.
Unable to bear pain, she cut her wrist's nerves.
Why were those down hearted demons not caught by the cops?
I still feel down hearted to see such status of women.
And at present I have only one thing striking my mind even.
Mother gender, why are we unable to take a stand for ourselves?
Mother gender, why are we so silent???

-Still many of the women are being abused. Being a social animal, we should contribute from our own side to reduce such inhuman activities.

दुमी वंशावली निर्माणका निमित्त भ्रमण : एक यात्रात्मक विवरण

दुमी राईको वंशावली निर्माणका निमित्त तपस्या गर्न थालिएको २०५६ सालबाट हो। यो मितिले आजसम्म ज्याकै १९ वर्ष भएछ। २०६७ सम्म आईपुग्दा पटक-पटक गरेर २१ सै पाछाको वंशावली इसिलिममा छलफल र संशोधनका लागि प्रकाशन गरियो। यो प्रकाशनबाट आएको प्रतिक्रियाहरूमा मुख्यत पुरुषको मात्र होइन महिलाको पनि वंशावली लेखिनु पर्दछ भन्ने रह्यो। यसवाहेक केही छुटेको वंशावली संकलन बाहेक खासै बंश मिलानको सुभाव र सल्लाहरू कुनै आएन। तर चोटिलो कुरा के थियो भने जब माइती नभएका चेलीहरूले आफ्नो पिताको वंशपछि वंशक्रम टुटेकोमा दुःख व्यक्त गरे, त्यहाँ गएर हामीमा पनि झड्का लाग्यो। त्यसैले जितिसक्दो सकिन्छ महिलाको पनि वंशावली टिपन गर्दै यस अघि इसिलिमको विविध अड्कमा प्रकाशित वंशावलीलाई एकठाउँमा गाभी एउटा ग्रन्थको रूपमा प्रकाशन गर्नु पर्दछ भन्ने अभिप्रायसंगै २०७३ सालमा सम्पन्न दुकिराफको पाँचौ महाधिवेशनको सन्देशले समेत वंशावली बनाउने उर्जा दियो। यस कार्यलाई अगाडि बढाउन पाँचौ महाधिवेशनले २०७३ कार्तिकमा नै चतुरभक्त राईको संयोजकत्वमा ४० भन्दा बढी पाछागत संकलकहरूलाई वंशावली टिपनको जिम्मा लगाइएको थियो तर वर्षदिन वित्दा पनि हमरुचु र रिप्लचु पाछा बाहेक कसैबाट पनि वंशावली नआएकाले वाद्यतावश यो संयोजक आफै तातिएर हिड्नु पर्‍यो। त्यसैले २०७४ असोज २ गतेदेखि कुम्ला कुटुरो बोकेर लागियो वंशावलीको टिपन भ्रमण गर्न। यो भ्रमणको जम्मा ३ अंश रहेको छ। त्यसैको सेरोफेरोमा रहेर दुमी वंशावली निर्माणका निमित्त भ्रमण : एक यात्रात्मक विवरण शीर्षक चयन गरी यो जानकारीमुलक लेख अघि बढाइएको हो।

१. पहिलो भ्रमण २०७४ असोज २ देखि कार्तिक २ : दुमीहरूको ऐतिहासिक थातथलोको भ्रमण

दुमीहरूको ऐतिहासिक थातथलो खार्मी, जाल्पा, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्या हो भन्ने

जानकारी हामीले वारम्बार पस्किरहेका छौं। तसर्थ यसै क्षेत्रलाई दुमी वंशावली संकलनको पहिलो कार्यक्रम बनाइयो। म आफू काठमाडौंको जागिरे भएकाले २०७४ सालको दशैं तिहारको विदालाई वंशावली संकलन भ्रमणको रूपमा उपभोग गर्नु पर्छ भन्ने

चतुरभक्त राई

दाउमा थिएँ। त्यसैले काठमाडौंमा तिहारमा खेल्ने दुमीको घौसीलाईसमेत माया मारेर असोज १ गते बाक्सिलातिर लागें। बाटोमा जाल्पा परेकाले सिधै हाँकिएँ खरदेल (खरवारी)। खरदेलमा नक्छो पदमबहादुर खबचुको नुवांगी कार्यक्रम पनि रहेछ त्यसैले मुहुम संकलन गर्न ठूलो अवसर मिलेकाले दुइगा खोज्दा देउता मिलेको अनुभूति गरेँ। वंशावली संकलनका सदस्य हेमन्त खबचुको पहलमा पूखाहरू रामबहादुर राई, पदमबहादुर राईहरूको वंशावली टिपनमा उल्लेखनीय सहयोग प्राप्त भयो।

असोज २ गते म राईचुको वंशावली टिपनको लागि बेलुकीतिर राइसिङगे पुगें। वंशावली टिपे जाँदा आफ्नै गाउँको छोरीको घरमा पुगेछु। छोरीले अंकल भनेर नमस्कार गर्दा पनि मैले चिन्न सकिन। थप उनले "म बाखामचोक बाटोघरे उत्रबहादुरको छोरी जुना के त" भनेपछि मात्र प्रष्ट चिने। त्यसरात उनै छोरी र ज्वाई सीताराम राईचुको घरमा बसेर रातभर वंशावली टिपन गरियो।

जाल्पामा छाचुङको वंशावली टिपण गर्न हाम्रा ज्वाई परशु छाचुङलाई जिम्मा लगाइयो। परशुराम रिप्लचुले मेहनतपूर्वक उतारेका रिप्लचुको वंशावली पहिले नै प्राप्त गरिसकेकाले केवल उहाँसंग भलोकुसारी भयो। जसबहादुर राइचु बेमारी अवस्थामा काठमाडौंमा रहेकाले कटकबहादुर राईचुसँग वंशावली टिपन गरियो। खरदेलमा असोज ३ मा पुनः नक्षो पदमबहादुर राईको तिघाम हेर्ने सुनौलो अवसर मिल्यो। यसैगरी बलबहादुर राईचु, अगमध्वज

र कविता राईचको सहयोगमा अन्य वंशावली टिप्पै दिम्लोगाउँ हुँदै ससरका ओरालो भर्ने र तापखोला तरेर सिधै मालदेले लागे ।

यो असोज ४ गतेको दिन थियो । दिनमा मानिस घरायसी काममा जोतिनु पर्ने भएकाले रातको समय पारेर पत्थरमान राईचको घरलाई केन्द्रपारी रातको एकबजेसम्म बसेर मालदेले राईचहरूको सम्पूर्ण वंशावली टिपन गरियो ।

असोज ५ गते सिस्नेगाउँ हुँदै दारेगौडा पुगे । त्यहाँ प्रश्नजड सत्तम, तायामी नक्षो टेकमनी र सपुरधन सत्तमको सहयोगमा सत्तमको वंशावली र सूर्जवहादुर हदीको सहयोगमा दारेगौडा र पोक्लुको हदीको वंशावली टिपन गरियो । त्यसदिन म भोकले निकै आत्तिइसकेको थिएँ तर दिउँसोको खाना सूर्जवहादुर फोपोको घरमा पारुहाड नायमको दयाले प्राप्त भयो । घरानवासी उनका एक बुहारी सकुन्तला हलक्सुको हातको भोजन साढै मीठो भयो ।

म दारेगौडा सपुरधनको घरबाट विदा लिँदा बेलुकाको सात बजिसकेको थियो । नावै भुतेसी भन्ने भुतखेले ठाउँबाट बाटो काट्दै आफ्नै घर चिउरीखर्क पुगे । बेलुकी पल्लाघरको भतिजलाई वंशावली संकलनको लागि साथी मागे । विहान उनका आमालाई पनि यो कुरा राखे । आमाले स्वीकृत दिएकाले बल्ल एउटा हिड्ने साथी पाएँ ।

यसपछि असोज ६ र ७ गते आफ्नै गाउँ बरबोट, कोत्रु र बाखामचोकको सत्तम र लुप्पोको वंशावली केलाउँदै दिन गयो । यसकार्यमा बहिनी मिना, भाई ढाकम, जुद्ध लुप्पो, भतिजी सुष्माले उल्लेख्य सहयोग गरे ।

काठमाडौँबाट हिडेको ६ दिन भैसकेकाले म आफ्नो घर वाक्सिलावजार पुग्न बढो हतारमा थिएँ । बेलुकी साँझमा मुशिकलले घर पुगे । दशैले मैयुडाँडामा खुट्टा टेकीसकेको थियो । घरमा तयारी केही थिएन । घरबेटीले सुस्केरा हालेर दुःख पोखिन- "एकरीले के गर्नु यत्रो घरलाई, सघाउने कोही छैन..." तर मेरो मन भने दशै

तिहारको विदामा कसरी वंशावली उठाईसक्ने भन्नेतिर मात्र थियो । त्यसैले घरको काम सबै छोडेर म त भतिज विकासलाई लिएर असोज ८ गते विहानै हिँडे खार्मीतिर ।

त्यो दिन खार्मी स्कूलडाँडामा धरान दुमकिमका अध्यक्ष जगतवहादुर राईहरूको पहलमा दुमीको वंशावली भेला राखिएको थियो । त्यसैले वंशावली संयोजकको नाताले म त्यहाँ टाउकाले टेकेर पनि पुग्नु पर्यो । हामी तापखोला तरेर खार्मीको उकालो काट्दै स्कूलडाँडा पुग्न लागियो । त्यहाँ एक विसाउने ढुङ्गामा एक नौलो महिलालाई पसिना पुछ्दै बसिराखेको भेटियो । उनलाई केही कुरा भन्ने आशय भित्रैबाट जाग्यो । परिचय मागे, उनी हरसी पाछ्याकि छोरी श्रीमानसँग तराई हिडेकी रहिछिन् । कुरा वंशावलीको चल्यो । मैले फटाफट वंश सोध्नथाले उनले भोलाबाट एककासी वंशावलीको कागज निकालेर उत्तर दिन थालिन । यो त ढुङ्गा खोज्दा देउता मिलेजस्तै भयो । मैले उक्त निर्मित वंशावलीको कागज हेर्न चाहें । त्यो त हाम्रै वंशावली संकलनका सदस्य मौलकुमार हरसीको संकलनप्रति रहेछ जो म संग पनि थियो । मौलजीले त्यसलाई महिलाको नाम थप उता पठाएका रहेछन् । जे होस वंशावली संकलनको अभियान दुमीहरूमा चलेकै रहेछ भन्ने विषयले मलाई खुसी लाग्यो । त्यस वंशावलीमा महिलाको नाम थप गरी यथाशिघ्र पठाइदिन आग्रह गर्दै हामी बाटो लाग्यौं ।

खार्मी स्कूलडाँडामा भएको दुमी वंशावली भेलाको परिणाम उपलब्धिपूर्ण नै भयो । हरसी, दिम्मचु, सरचु र बालकपुको विशेष महिलातर्फको वंशावलीलाई टिपण गर्ने कार्यमा अध्यक्ष जगतवहादुर सरचु टारीखेत, राजकुमार बालकपु, सुनिता दिम्मचु, धनिराज दिम्मचु, जगतवहादुर दिम्मचु, भलकाजी रङ्कासु, अडिमर्दन दिम्मचु, गोवर्धन दिम्मचु, सकलबहादुर दिम्मचु आदिबाट उल्लेख्य सहयोग प्राप्त भयो । सरचुको वंशावलीको जिम्मा दाई बलराम सरचु र स्वयं जगतवहादुर दाईहरूलाई जिम्मा दिएको हुनाले त्यो संकलन हुने नै छ । खार्मीको त्यो रातको खाना खर्च सबै जगत दाईले बेहोर्नु भएकाले मेरो खर्च जोगियो ।

असोज ९ गते विहानै खार्मीबाट भाङ्गुगाउँतिर लागियो । देखुमेखोलाको डरलाग्दो पुल तदै पायेका, भुसुण्डा हुँदै भाङ्गुखोला तरेर दम्दी पुगियो । दम्दीगाउँ पहिले निकै रसिलो थियो यसपटक त्यत्ति रसिलो लागेन । ठूला घरहरूको चाला र रौनकता पनि त्यत्ति उटाकिलो देखिएन । त्यहाँ मारुनीनाचका पूर्व मारुनी तथा खेलभाई मेखवहादुर राई रहन्थे उनीसँग भेटेर भलोकुसारी गर्ने ध्ययले त्यता लागियो तर उनी त पाँचवर्ष अगाडि नै वित्तिसकेको कुरा एक नाछिरिङ राईद्वारा थाहा लाग्यो । त्यसले भन्ने मन विगान्यो । नाछिरिङ पनि मारुनीका खेलभाई नै रहेछन् । उनले दम्दीगाउँमा ४०-४५ वर्ष अघि उद्ध्युमको मारुनी हुन्थ्यो भन्ने इतिहास बताए । समयले डाँडा काटिसकेकाले हामी हतार गर्दै दम्दी उकालो लाग्यौं । भण्डै ४५ वर्ष अगाडि नूनतेल बोक्दा धेरैपटक उकालो ओरालो गरेको भलभली याद आयो । त्यत्तिखेर रोपिएका साना बरपिपल अबत ठूलो भइसकेछ । समय यसरी नै वित्दोरहेछ ।

हामी उकालोमा करिव सिरानको चौतारो छेउ पुगेर दाहिनेतिर लाग्यौं । अलिपर केही घरहरू भेटिए । अहिलेको विकासे बजेटले बाटो बनाएर ट्याक्टर पुगीसकेकाले भाङ्गुवासीहरू खुसी थिए । दशैको रमभ्रम पसिसकेकाले रांगा काटेर मासु भाग लगाउँदै थिए । हामी भोक र तिर्खाँले लखतरान परिसकेकाले सानो पसलमा खाजा खाँदै भाङ्गुमा लुप्पोको घर सोध्यौं । त्यहाँ लुप्पोलाई प्वालुङ्गे राई भन्छन् ।

त्यही मासुको खलामा एकजना टिकामनी प्वालुङ रहेछन् । के खोज्छस कानो आँखो भयो । टिकामनीलाई पसलनी चेलीले बोलाइन् । उनीसँग चिनजान भएपछि हाम्रो उद्देश्य उनलाई मनपयो । बेलुकी उनको भतिजाको घरमा बसेर भाङ्गुवासी सबै लुप्पोहरूको वंश टिपन भयो । टिकामनी र शुभलक्ष्मी रुडमाडछले यस कार्यमा रातको लगभग एक बजेसम्म नै सघाएर ठूलो गुण लगाए । विहान हामी टिकामनीजीको घरमा भलोकुसारीको लागि पुग्यौं । उनी निकै मिजासिला थिए । पूर्व मारुनी र हालको कंकदे किरात संस्कृतिका विज्ञ,

सम्पाडभापा) समेत रहेका आफ्नै बुवा धामीसँग साल्या नाचै गएको पनि अनुभव सुनाए । लगभग ८० वर्ष पुरानो मारुनीनाचको जोडी मादल र बुवाको ढोल पनि तलाबाट भारेर देखाए ।

असोज १० गते भाङ्गुबाट चोखाने जान लगभग एकघण्टा लाग्यो । चोखानेमा पनि लुप्पो राईहरू छन् तर विडम्बना आजतक त्यत्ति नजिक गाउँमा पनि आपसी चिनजान र सम्बन्ध नभएको पाउँदा कुन दुनियाँमा हामी किरातीहरू बाँचिरहेका छौं भन्ने लाग्यो । हामी चोखाने पुग्नलाई कुनै सास्ती खेन परेन । बाटोमा भतिजालाई अनेक किरात मिथकहरू सुनाएर फुर्ति बनाउन प्रयत्न गर्दछु । कारण उ अल्लारे छ केवल उ रहरले हिड्दछ । उसलाई किरात संस्कृति इतिहास बारे त्यत्ति जानकार छैन । मलाई लाग्छकिस उसले मेरो कथा उसले केवल भतिजाको नाताले मात्र सुन्दो छ अरु कारणले होइन । यस्तैमा हामी चोखाने पुग्यौं अनी सिरानको घरबाट टिपन गर्दै-गर्दै डिकवहादुर लुप्पोको घर पुगियो त्यहाँ म २०५५ सालको शुरुतिर वंशावली टिपनकै क्रममा पुगीसकेको थिएँ । पुरानो चिनजानले हाम्रो कामलाई निकै सजिलो बनायो । डिकजीको मद्दत त्यो दिनको लागि बर्दान सिद्ध भयो । हामीले गाउँ घुम्न परेन । हामी त्यही दिन खार्ताम्छा पुग्न सफल भयौं ।

हामी चोखानेबाट तापखोला भदौगदा भोकले हुइया बनाइसकेको थियो । मुशिकलले तापखोला तरी साँझमा कुदुङ्को बल्लोडाँडामा पुगेर एक पसलमा खाजा अर्डर गरेर खाने र यतै बस्ने सुर कस्यौं । तर पसले बढो मापाको रहेछ । मेरो भतिजाप्रति उसले देखाएको कुव्यवहार र अपशब्दको कारणले हामी जसोतसो पकाईहालेको हाम्रो पैसासरीको चाउचाउ र कोक खाएर लाइटको सहायताले उकालो लाग्यौं ।

हामी आठ बजेमात्र खार्ताम्छा निस्क्यौं । पसिनाले जिउ लफ्कै भिजेको छ, कुनै ठाउँमा घारी बुट्टा पनि पक्रनु पर्ने बाटो स्थानीय बाडपालिकाले पनि नहेरेको रहेछ । साहेद लडेको भए ढुडीखोला भरिन्थ्यो होला । उकालो काट्ने बेलामा केही युवाहरूको हुल भेट्यौं ति के कताबाट आएका हुन सोधिएन पनि, तर उनीहरूकै सहायताले हामी

गजबको घरमा बास बस्न पुग्यौ । उनीहरू क्रिश्चिय लिए तर हाम्रा लागि ज्यादै दयालु थिए । खाना बस्न सबै आरामपूर्वक बित्यो । विहान हिड्ने बेलामा एकदिनको पाहुना भनेर खानाको पैसासमेत लिन मानेनन् । त्यो बास्तवमा क्रान्तिकारी नारदमुनी थुलुङका शब्दमा भन्ने हो भने बिसेका अनुहारहरू बिर्सन नसकिएका घटनाहरू भैं भए मेरा मनमा बसेको छ ।

हामी घरबेटी कै निर्देशनमा खातांम्छाको पल्लो गैरा प्वालुङ्गे टोलतिर लाग्यौ । हामी पुग्नु थियो चतुरमनी लुण्पोको गाउँ । नौ दिनपछि नौलो हुन्छ भनेभैं २०५८ सालमा पुगेको उक्त घर फेरी १७ वर्षपछि त विर्सिसकिएको रहेछ । तैपनि चतुरमनीको घर सोध्दै पुग्यौ । कत्रो हौसलाले गएको उनी त यु के पुगेका रहेछन् । हामी त्यसपछि छेउमै रहेको शुन्दरमायाको घर पुग्यौ तर ति बज्यु पनि पहिले नै बितिसकेकी रहिछन । तर उनका दुवै छोरीलाई भेटियो जो ५८ सालमा नै परिचय भैसकेको थियो । मैले सोही सालको इसिलिम पाँचौ अडक कोसेली लगिदिएको थिएँ कारण त्यहाँ शुन्दरमायाको वारेमा सानो विवरण र एक फोटो एक यात्रा विवरण लेखमा प्रस्तुत गरिएको थियो । ति फोटोलाई हेरेर छोरीले त आँसु झार्दै हिक्क गर्न थालिन, शुन्दरमाया बज्युको एना मेरो मनमा पनि हुत्तिखेल्ल थाल्यो र मेरो पनि रोक्दा-रोक्दै आँसु गिन्यो, उति नै खेर उनका श्रीमान फुत् जस्केलीबाट भित्र प्रवेश गरेर उनका श्रीमतीलाई खरो श्वरमा भने- "किन रोएको ?" संभवत खुकुरीको चोट अचानोलाई मात्र थाहा हुन्छ । त्यो त्यही भएको थियो ति शुन्दरमायाको छोरीलाई ।

स्थितिले अलिकति परिवर्तन पाएपछि वंशावलीको टिपनकार्य शुरु भयो । वंशावली टिपन गरिदै गइयो साथमा पोलेको, मकै, जाँड र उसिनेको आलु पनि खाँदै गइयो । वंशावली टिपीसन्दा भात पनि पाक्यो । हामी थोरै-थोरै खाएर विदा लियो । आफन्तपनको भाव गाँसीडसकेको थियो । एकअर्कोलाई अर्द्ध नभएसम्म एकतमासले हेराहेर भइनेरथ्यो । त्यसपछि हामी आफैमा गायब

भयौ कटै ! यो ठाउँमा फेरी आइन्छ या आइदैन भन्दै ।

हामी लाग्यौ खारताम्छा प्वालुङ्गटोलबाट बाक्सिलातिर । एकखालको खुसी पनि छ कारण त्यो दिन हामी आफ्नो घर जाँदैछौँ चारदिन पछि । बाटोमा "बाटो कटनी, मीठो-मीठो चटनी" भनी अनेक किस्सा कहानी सुनाउँछु भतिजालाई । लगभग ५ बजे हामी वास्पानी चोक्टेखा आईपुगियो । म भतिजालाई अर्को कहानी सुन्ने हो भनेर इच्छो बुभ्दोछु तर भतिजा त सुन्दा-सुन्दा बहुत पट्यार लागीसकेको थिएँ, त्यसैले भन्यो- "भो अवत....." यसो भन्दै मलाई छोडेर उ अली अगाडि बढ्यो । मैले बल्ल बुभैं "धेर खाए चिनी पनि तितो हुन्छ" भनेको यही हो ।

हामी पौने छ बजेतिर बाक्सिला घरमा आईपुग्यौ । आज एकरात भतिजालाई म पाहुना बनाउन चाहन्थेँ । तर उ त आजै आफ्नो घर चिउरीखर्क नगई नहुने भनेर हिडी गयो, कारण दशैँ पसिसकेकाले उ छिट्टो घर पुग्न चाहन्थ्यो । मैले पनि उसलाई समय ढिला होला रात पला भनेर रोकिन ।

मैले यस सालको दशैँलाई १७ गतेदेखि २६ गतेसम्म दशकते, सिम्पानी, चोखुम, केलासी, माकपालीडाँडा, हायापु, डुडुडुड, चप्लेटी, सप्ल, छेराडाँडा, दाम्थला, अम्बटे, साक्सिला आदि ठाउँहरू घुमेर हदी, रडकासु, दिम्मचु, सरचु, हलक्सु, लुण्पो, सत्तम, छाचुड, रत्कु आदि पाछाहरूको संकलन सिध्याएँ । यी ठाउँहरू घरबाटै धाएर टिपन गरे । यसलाई नजिकको वंशावली संकलनको रूपमा लिएको छु जो खाजा बाहेक विहान बेलुकीको खाना घरैमा खान भ्याएँ । हदीको वंशावली संकलनमा दानबहादुर भतिजा र लुण्पोको वंशावली सङ्कलनमा लवकुमार लाई जिम्मा लगाएकाले बेलोबेलामा सभाउँदै गएँ ।

अब वंशावली टिपण रावाखोला पारी माक्या, बेक्का, नोरड, इलिम, लेवा र च्याप्टारको बाँकी थियो । तिहार लगभग पसिसकेको थियो । बारीमा सयपत्री फूलहरू ढकमक्क भइसकेका थिए । तर मलाई चाहिँ

रैथाने यातथलोमा कहिले वंशावली टिपण सिध्याउने भन्ने धुनमा नै थिएँ । तिहारपछि लगत्तै काठमाडौँ गई जागिर बजाउनु पर्ने हुँदा फुसद भन्ने पटककै थिएँ । त्यसैले असोज २८ गते बाक्सिलाबाट फेरी लागेँ माक्याका चारपाछी दाजुभाइहरूलाई भेट्न । भतिजलाई फेरी साथी लैजाउँ भन्ने सोचेर सिधै चिउरीखर्क वरबोट भर्ने तर उ त घरैमा बेखबर भैसकेको रहेछ । त्यसैले हिंडे एकलै-जन्मदा पनि एकलो जन्मेको त हो नि, के पो होला र भन्दै आफ्नै मनमा ।

म दारेगौडा तेसाँ लागेँ र लड्छु पुगे । लड्छुलाई माक्यालीहरूले बलमदेल बनाएका छन् । आज त्यही बलमदेलबाट माक्या पुग्नेमा छु । ढिलो नगरी लांखुमा केही सत्तमहरूको छुट वंशावली अरविन्द सत्तम र मोहनकुमार सत्तमबाट लिई तापखोला तरेर सिधै बेक्का मकर बालक्याको घरमा बास लिन पुगेँ । मेरो पुरानो हितैसी साथी भएकाले मलाई खान बस्न अप्ठ्यारो भएन । बेलुकी पुराना कुरा गर्दागर्दै रात अली छिपेछ । त्यसैले मलाई मतानको कोठामा सुताउनु भयो र उहाँहरू पनि सुत्नु भयो ।

जब म सुत्न तयार भएँ अली अली कूकेको गन्द आएजस्तो भयो । यसलाई त्यति गम्भिर नलिई सुत्ने प्रयत्न गरेँ । तर गन्द लगातार आउन थालेपछि खाट साेरेर भ्यालको छेउमा लगेँ र टाउको बाहिरतिर पारेँ तैपनि गनाउन छाडेन । झण्डै एक बजिसकेको थियो टर्च लाइट बालेर किताबको थपचाप सबै हेरेँ केही देखिन । उठेर बसेँ, घरबेटीलाई बोलाउन पनि मनले मानेन । हृद्दे भएपछि फेरि टर्च बालेर खाटमुनी हेर्दा त ठूलै मुसा कुहेर लडीराखेको रहेछ । कागजले टिपेर बारीतिर फाली दिएँ । अब त सुत्नसक्ने भएँ भनेर सुतेँ तर पुरानो गन्द अलीकति पनि ओर्लेन । के गरौँ भयो । सूचिगर्न निस्कें, मुलघरको खाटमा अघि मलाई ओछ्याइदिएको राडी त्यही रहेछ । बस, मतानबाट सिरक लगेर सुट्क त्यही लडेँ । कतिखेर निदाएछु विहानै घरबेटी बहिनीले-"लौ दाजु त यहाँपो सुत्नुभयो ?" भनेर बोल्दापो व्यकिएँ । त्यहाँ सुत्नको कारण बारे सबै बताएँ । हँस्यौली, खिन्नता, दुखेसो सबै भलोकुसारी भयो । यो एक विर्सिनसक्नुको

घटना नै भयो ।

त्यो दिन हामीले बेक्का तल्लो गाउँको सबै वंशावली टिपेर सिध्यायौँ र छोरी/शान्ता रत्नमाया हदीको घरमा भान्सा खाएर बेक्का सिरान गाउँतिर बालक्या र हलक्सुको वंशावली टिपेँ रामशंकर दाईको घरमा बास लिन पुगेँ । साइनोले सम्धी परे पनि सजिलो साइनो दाजुभाइ नै गन्यौँ । उहाँको रुद्राक्षको खेती हेर्दा अत्यन्त मेहनती कृषकको रूपमा देखिन्थ्यो ।

म रामशंकर दाईसंग विदा लिएपछि सिधै माक्या प्रवेश गरेँ । यो ३० असोज २०७४ को दिन थियो । म सिधै गोपालजीको घरमा ठोकिन पुगेँ । माक्यामा यसअघि दिइएका वंशावली संकलनका पत्रहरूको कार्यान्वयन कोहीबाट पनि नहुँदा आफू अलीक दुःखित भएको थिएँ तापनी त्यो दिन मूल माक्यागाउँको सबै वंशावली टिपन सकाउन पाउँदा अलिकति हलौँ महशुस गरेँ । त्यस दिनको रात गोपालजीकै घरमा बास पत्थो । भोली ३१ गतेका दिन विहानै लुम्बुगाउँ निस्कें । माक्यामा कोदो र धानको भरभराउँदो हरियाली र आधुनिक जस्ताको छानाबाट निर्मित घरहरूलाई माथिबाट नियाल्दा देखिने शुन्दरतामा म आफैँ एकक्षण हराएँ अनी सम्भे गान्पा र रतेपाले उस दिनमा रोजेको माक्या आज यस्ताँ होला भनेर कसलाई थाहा ।

म लुम्बु पुग्दा फुलकमलजी भेटिएँ तर अचानक तीर्थ हलक्सुसंग भेट भयो । बुझ्दा खोज्दा देउते मिल्यो । उहाँलाई अर्द्याएको अर्द्याएकै गरेर लुम्बु, छुका, आहालेको वंशावली सङ्कलन गरियो । दिनको ४ बजिसकेको थियो उहाँ विदा लिन चाहनु हुन्थ्यो तर मैले करगर्दै देसारेसम्म पुन्याएर भोली फर्कनुहोस भने । उहाँले नाइभन्न सक्नु भएन । त्यसपछि आहालेको दोकानमा त्यो दिनको खाना चाउचाउ र जाँड खाएर नोरडतिर लागियो । घाँसे, दाउरे, गोठाले हिड्ने तीर्थजीको छोटो बाटोको भूगोल पहिलाउँदै देसारे पुग्न थोरै बाँकी थियो बाटामा एउटा सिन्पीको घरमा आफ्नै किक्कीको छोरी सिधी/विष्णुमाया रडकासु लुगा छेकाउन आएकी रहिछिन् अचानक भेट भयो कति खुसीको कुरो थियो त्यो क्षण तर उनी त बोल्दै नबोली बाटो काटेर हिडिन । मैले

अप्यारो महशुस गरे कतै मेरो गल्तीपो भएक्यो थियो कि भनेर । तीर्थजी अधि-अधि म पछि-पछि मैले केही कुरा खोलिन तीर्थजीलाई ।

अलिक पर पुगेपछि बहिनी सिवीसंग फेरी बाटैमा भेट भयो । त्यत्तिखेरपो "आम्मै ! दाजेपो ! म त को होला भनेर हेर्दै नहेरी हिडेको ।" यसपछि त भलोकुसारीको बाटो खुलीगयो । हामी बहिनीलाई पछ्याउने लाग्यौ । हामी देसारेमा चतुरमान हलक्सुको घरमा केन्द्र बनाउने विचारले हिडेका थियौ । अखिर बहिनीको घर र चतुरमानको घर एकैगरा भनेजस्तोमा रहेछ । यसले भनै सुनमा सुगन्ध मिल्यो । बहिनीले भाले काटेर स्वागत गरिन । अनी जम्मो लगभग आठबजेवाट हाम्रो वंशावलीको टिपन कार्य । देसारेको वृद्ध पूर्व उपप्रधानपञ्च नन्दराज हलक्सु राई, चतुरमान हलक्सु, ज्वाइँ चुडामनी हलक्सु आदिवाट लगभग रातको १२ बजेसम्मको छलफलवाट देसारे र नोरडसमेतको वंशावली टिपनको कार्य सम्पन्न गरियो ।

भोली विहान कार्तिक १ मा नोरड गाउँ भरियो । नोरडवाट पूर्वतिर देखिने चिचिलमहुङ्गा, बिखे, चन्दु, मैयु र केपिलासगढीको दृष्य र तिनको काखमा फैलिएको दुमीराईको बस्तीलाई नियाल्दा "फाटीमा जाउ है बादलु हो मत हेर्छु माइतीको देश" भन्ने मारुनी रागको झल्को आयो ।

हामी सरासर किति भतिजको घरमा पुग्यौ । काठमाडौँवाट फोन आयो किति- "कहाँ पुग्नु भयो होउ तेतेउ ?" "आज त गञ्जबहादुर खारुवुको सुदुयाई पनि छ मुद्दुम सडकलन गर्नु होला ।" भलोकुसारी भयो एकक्षण । त्यसपछि हामी पुनः आफ्नो काममा लाग्यौ । खाना त्यहीँ खाएर गञ्जबहादुरको सुदुयाईमा पुग्यौ र वंशावलीको काम अगाडि बढायौ । केही धेरै मुद्दुम पनि रेकर्ड गर्नु तर विस्तारै रड चढ्दै गएको निम्तालुहरूको हल्लाले त्यत्ति सहज भएन । येनयेन प्रकारेण नोरुडको काम समाप्त पारेर त्यही दिन लेवा भरियो ।

लेवामा सिधै जयराम हलक्सु तथा

डिगासोभा बालक्सुको घरमा भरियो । हामी बीच नौलो परिचय भयो । नातै रहेछौ । रुखपिच्छेको लहरा जिउपिच्छेको साइनो भनेजस्तो काका भतिजाको साइनो गरियो । कति खुसीको कुरा थियो हाम्रो लागि । घरकी छोरीमा लक्ष्मीको गुण थियो । उनको सद्व्यवहारमा हामी आल्हादित भयौ । हामीले त्यहाँ एकरात र एक विहानमा लेवाको सबै वंशावली सिध्यायौ । विहान कार्तिक २ मा पुनः जयरामजीको सहयोगमा लेवामा सत्महरूको घर घुमेर वंशावली टिपियो जो यस अधिको प्रकाशनमा छुटेको थियो । त्यसपछि हामी विदा लिएर वाटो लाग्यौ छोरी भने धुन्सेमा तिहारको फूल टिप्दै थिइन ।

हामी खगेन्द्र ज्वाइँको घरमा पसेर वृद्ध आमासंग एकक्षण भलोकुसारी गन्यौ र अलीअली आर्खु लिएर च्याण्टार संभना भन्यौ जो लगभग रावाखोला छेउमै पर्छ । तीर्थजीसंग वाटामा बारम्बार हँसी ठट्टाको कुरा चलिरहन्छ । जब म कुरा गर्छु उहाँ "कागित" "माम्लाका" जस्ता शब्दहरू प्रयोग गरिरहनु हुन्छ, दुमी भाषामा । मलाई पनि अभ्यास हुँदै जान्छ । यसो हुँदै हामी च्याण्टार संभनामा इश्वरमान खारुवुको घरमा पुग्यौ । उनी २०२७२८ सालतिर खुबै कालोदाल बेच्चे बुधबारे र शनिबारे हटियामा । अब त कुप्रो परिसकेछन् । जिन्दगी यस्तै रहेछ ।

हामीले उहाँतर्फको वंशावली केलाउन थाल्यौ । केही बलकमा दाज्यूभाई पल्लो मूल च्याण्टार गाउँमा परेकाले त्यता नगई नहुने भयो । हामी हतार गर्दै उतै लाग्यौ । त्यहाँ सहजीत हलक्सुजीको सशुराली पृथीबहादुर बलकपाको घर परेको रहेछ । बल्लपो थाहा लाग्यो । त्यताको वंशावली टिपन गर्दागर्दै भान्सा पनि पाकेछ । भोक लागेको छ एक तमासले, हाम्रो अमुक समाचारलाई मिश्रीदेवी खारुवु दिँदै ज्यूको मनमा कुन दैबले सुटुक्क पुन्याई दिएछ तब नै हाम्रा लागि भान्सा तयार भयो । उहाँको हातको मीठो भोजन लिएर हामी विदा लिने लाग्यौ ।

आजको दिन भैरे बेलुकी भैलो पनि खेल्नु छ । अफ म आफू त दाम्यलामा मारुनी नानु छ । त्यसैले ५ बजेतिर हामी वाटो लाग्यौ । वाटोमा तीर्थजीसंग छुटिनु थियो । उनी उकालो चढेर बेच्ला

पुग्नु पर्ने तर हामी त छुट्टै मुश्किल पन्यो । त्यसैले रावाखोला तापखोलाको दोभान फेदी आयौ । त्यहाँ एक-एक बोटल वियर लिएपछि जबरजस्त छुट्टौ । रात पुन थालिसकेको थियो उहाँ कतिखेर घर पुग्नुभयो म चाहिँ बेलुकी ८ बजेमात्र दाम्यला पुगें । मारुनी नानु पर्नेमा साथीहरूको आपसी बेमेल र आफ्नो धोती मिलाउने भन्दा अर्काको टोपी मिलाउन कुदने साथीहरूको कारणले यो वर्षको मारुनी नचाई त्यत्तिकै भयो । तर तिहार मजाले मानियो र काठमाडौँ आएर फन्सिकिमको चौसी समापन गरियो ।

२ दोस्रो चरणको भ्रमण २०७४ पौष २०देखि माघ १९ सम्म : पूर्वका जिल्लाहरू भ्रमण

वंशावली सडकलनको कार्य चाहना गर्ने वित्तिकै सडकलन गर्न सकिने स्थिति थिएन । जागिरे परेकाले क्याम्पस विदाको समय पार्नु पर्ने बाध्यता थियो । यही परिवेशमा वंशावली भ्रमणको दोस्रो चरण २०७४ साल पुस २० गते तय भयो । तर भ्रमणको लागि हडकडवाट सोल्टी इन्द्रसिंह राई जो दुमीको लागि ज्यानदिएर खटिराख्नु भएको छ केही खर्च पठाउने भन्ने बचन थियो त्यो फिर्ता लिएपछि दाँतमा हुँदा लाग्यो । दुकिराफ सल्लाहकार शुभराजजीसंग यो भन्दा पहिले नै खर्च व्यवस्थापन गर्ने कुराकानी भएको थियो तर हडकडले दिने भनेपछि व्यक्तिलाई ज्यादा दुःख नदिउ भन्ने अभिप्रायले हडकडतर्फ नै ज्यादा भर परियो तर अन्तमा हडकडको त्यस्तो निर्णयले एकपटक दोधार बनायो तर हिमाल जाने गाई हिउँद लागेपछि हिमाल नगई थाक्येन भन्ने बनाई जस्तो फन्सीकीम जुन उद्देश्यले उभिएको छ त्यसको गन्तव्य छ भन्ने अभिप्रायवाट फन्सीकीमको बैठकले ३५ हजार रुपैया व्यवस्थापन गर्नु ।

साथी खोजियो दिनेश रड्कासु राई, ताप्लेजुड डुम्रिसे माखुजाको । आजभन्दा सातपुस्ता अधि वाक्सिलावाट डुन्दै घुम्दै संखुवासभाको ताम्कु हुँदै हालको डुम्रिसे पुगेका अखडदिलवासका सातौ पुस्ताका एक सन्तती । हाल उनैले वंशावलीको टाइप भकाभक हान्दै छन् । उहाँको मो.नं. ९८०३९२९२७३ हो । आफ्नो छुट वंशावली भएमा

विना हिचकिचावट उहाँलाई टिपाउन हुन अनुरोध गर्दछु ।

हामी पुस २० गते काठमाडौँवाट कटारी लाग्यौ । कटारीमा नरबहादुर सत्मको घरलाई केन्द्र बनाएर वंशावली भेला गरियो । स्वयं नरबहादुर, वृद्ध टिकासेर, मदन, सितामाया, राजेन्द्र, चन्द्रकुमारी सत्महरू, त्यस्तै दिपककुमार, मनकुमार रड्कासु आदिको सहयोगमा १० घरको वंशावली संकलन गरियो । साथमा दुकिराफको परिचय गराउँदै किरात मौलिक संस्कार संस्कृतिको बारेमा छलफल पनि गरियो ।

हामी पौष २१ गते बसाहा पुग्यौ र चपलेटी धर्मसिंह सत्मको घरमा बास बस्यौ । बसाहा सेरोफेरोमा १५ घर जति दुमीहरू रहेको थाहा लाग्यो । हामी २२ गते विहानैवाट काममा खटियौ । धर्मसिंह पुरानो साथी र नाता पनि परेकाले हाम्रो बसाई डुलाई र टिपनको कार्य स्मरणीय रह्यो । उहाँकै पहलमा बसावजारवाट अजिङगरे खोल्सा तर्दै बनेलपानी पुगेर हलक्सु, सत्म, राईचु, जिपु पाछाको वंशावली संकलन गरियो । मखर्मासिक हलक्सु, प्रतापसिंह जिपु, मिनकुमार हम्रु, उर्मिला राईचुवाट उल्लेखनीय सहयोग पुग्यो । बसाहावाट अटलसिंह राई तथा कर्णसेन राजाले राज्य गरेको चौदण्डीगढी नजिकै रहेको जानकारीमा आएकाले मौकावस एकपन्थ दोकाजको रुपमा २३ गते ऐतिहासिक चौदण्डीगढीको भ्रमण पनि गरियो ।

सोही २३ गते नै हामी बसाहावाट भागलपुरस्थित बेलका नगरपालिकामा रहेका तीर्थबहादुर सरचुको निवासमा पुग्यौ । २४ गतेसम्म टिपनको कार्य जारीरह्यो । भागलपुरमा घरधुरी संख्या १४ रहेको थाहा लाग्यो । यहाँ सरचु, तुरचु राईहरू बसेका छन् । आफ्नै मौलिक संस्कृति मान्छन् । यहाँ दुमकिम पनि गठन गर्न भ्यायौ । वीरबहादुर, तीर्थबहादुर र सन्तवीर सरचु, सुखचन्द्र र मनोज तुरचु र उत्तम जिपुको सहयोगमा वंशावलीको टिपन भयो । २४ गते भागलपुर बयडाँडामा ललितबहादुर छाचुडको निवासलाई केन्द्र बनाई वंशावली टिपन गर्दा मिश्रश्वर सरचु, युवक राइचु, सुखचन्द्र तुरचु, उत्तम जिपु, कालीमाया खबचु

आदिवाट यथेष्ट सहयोग प्राप्त भयो ।

भागलपुर क्षेत्रमा शुरुमा कोशीको बाडी पसेर बस्ती बगाएपछि खाली रहेको जमिनमा धेरै दुमी राईहरू बसोबास गर्न आएका रहेछन् । अहिले त नबरी जग्गा भैसकेको छ ।

पौष २५ गते बेलका नगरपालिकास्थित कोशीटप्पु र एबिसी टप्पुमा दानबहादुर छाचुड राई र नरबहादुर रिड्डु सत्तमको निवासमा पुग्यौ । राती त्यही वास बस्यौ । त्यहाँ छाचुड, तुरचु, सत्तमको वंशावली विवश सत्तम, फूलमाया छाचुड, आदिको सहयोगबाट टिप्यौ । यहाँ दुमीहरू चारघर मात्र रहेका छन् । दारेगौडाको पुरानो मारुनी खेलभाई नरबहादुर रिड्डुबाट मारुनीका रागहरू पनि टिपियो । त्यो भविष्यमा यहाँहरू समक्ष आउने नै छ ।

पौष २७ गते कोशी टप्पुबाट बराह नगरपालिका चक्करघट्टी पुग्न कोशीको किनारमा चारघण्टा हिंडियो रमाइलो गरी अनी पुगियो सिसौलीघाट पांच बजेतिर । अलिकति ढिला गरेको भए नाउ बन्द गरेर माभी हिंडिसके थिएछन् । घन्त माभी हिंडनलागे भन्ने सूचना पाएपछि एकशवासमा हामी त्यहाँ पुग्यौ र नाउमा पस्यौ । माभीले पार तान्यो अनी बल्ल राबाखोला तापखोला मिश्रित कोशीलाई दुइहातले सेबागदैं मुख धोयो, फोटो खिच्यो अनी लाग्यो चक्करघट्टि बजार । "जोरजोरै बत्ति, घुम्नजाउं ए दाज्येउ चक्करघट्टि" भन्ने पुरानो हाक्पारे गीतको संभना आयो चक्करघट्टीमा । एकाघ घण्टा लगभग हिंडेर एउटा क्षेत्री महिलाको नयाँ घरमा बास बसियो जो हामीसँगै घाट तरेका थिए ।

पौष २८ गते विहानबाट चक्करघट्टी सालवनी शुक्रबारेमा रहेका ९ घरको वंशावली टिपियो । कृष्णमनी सत्तम चप्लेटी र भरसबहादुर रत्कु हायापु, पञ्चराम सत्तम (धनबहादुर), लोकमनी सत्तम दारेगौडा, मनिशोभा हदी, श्रवण सत्तम, छिम्मकला खालिङ, हर्कराज कोयु र सगिताको सहयोगमा वंशावलीको टिपन गरियो । उक्त दिन हामी जगत हलक्सु दाईको घर

प्रकाशपुरमा बास बस्न पुग्यौ । उहाँ बेरामी हुनुहुँदो रहेछ । हामी २०२८ सालदेखिको साथी हो । त्यसक्षेत्रमा रहेका हलक्सु, बालम्पा, हजुरचु, सत्तम, खारुबु गरी जम्मा १३ घरको वंशावली संकलन गरियो । जगत दाई लगायत भतिज खेमराज, निता लामा, प्रकाश हजुर, विखंबहादुर बालम्पा, जसमाया थुलुडको उल्लेखनीय सहयोग रत्यो । फन्सिकिमको स्थापनामा प्रारम्भिक वातावरण निर्माणमा जगत दाईको महत्वपूर्ण भूमिका थियो । उहाँ यस भेटपछि यो संसारमा नरहुनु भएको समाचारले स्तब्ध भएको छु । म पुकार गर्दछु कि उहाँको चिरआत्माले सकुसल बलमदेल्को वास गरोस ।

पौष २८ गतेका दिन हामी खेम भतिज र सागर लिम्बुको सहयोगमा वाइकमा चतरा आईपुग्यौ । यहाँ पूर्व माक्मावासी जङ्गबहादुर हजुरको घरमा बास बसी भोलीदेखि उहाँकै सहयोगमा चतरामा रहने हजुर, राईचु, रंकासु, रत्कु, लुप्पो, हलक्सु र छाचुड गरी जम्मा १४ घर दुमीहरूको वंशावली टिपन गरियो । गाउँ छाडेको चालीस वर्ष भए पनि जङ्गबहादुरजीमा दुमी भाषाको राम्रो ज्ञान रहेको जानकारी पायौ ।

पौष २९ गते हामी इटहरी पकली कान्छीचोक पुग्यौ । रात परिसकेको हुँदा मुस्किलले हवलदार बालकुमार सत्तमको घर सोधेर पुग्यौ । उहाँको निवासमा आरामकासाथ रात वितायौ । उहाँ मेरो सैसबकालकै साथी हुनुहुन्छ । संयोगवस उहाँसँग सङ्कलित मुहुमका प्रतिहरू पनि टिपन गयौ । उहाँ लगायत तेजबहादुर, खगेन्द्र बालम्पा, खड्गबहादुर सत्तम, रोशन मुरह, जीतमान खारुबु, डम्बर रङ्कासु, बक्समनी रत्कु, कृष्ण राई, दिपेस रङ्कासु आदिगरी २७ जनाको सहयोगमा पकलीका २७ सै घर दुमीहरूको वंशावली सङ्कलन गरियो । मागे सक्रान्ति परेकाले रोटी र तरुलको छेलोखेलो भयो ।

माघ १ गते पनि त्यतैतिर वंशावली सङ्कलन गरिदै थियौ तर धरानमा उक्त दिन दुमी वंशावली भेला भएकाले सबैको निमन्त्रणा स्वीकार गर्न नपाई नै हामी दुमकिम धरानको कार्यालय सेउतीमा सहभागी हुन पुग्यौ । त्यहाँ हामीलाई नै पर्खेर बसेको दुईघण्टा भइसकेको रहेछ । केही त

गई पनि सकेका रहेछन् । जगत दाई, मदनबहादुर दिम्मचु लगायतका धेरै मानिसहरू उपस्थित थिए । मैले हाम्रो भ्रमणको उद्देश्य र कार्यक्रम बारे प्रकाश पारेँ, दिनेशजीलाई वंशावलीको टाइप गर्ने प्राविधिक हो भनेर चिनाए । अनी शुरुभयो वंशावली टिपनको कार्य । लगभग ३ घण्टा लगातार काम भयो । त्यसपछि हामी भोली अरु काम गर्ने बचनसहित विदा भयौ ।

माघ २ गते आर एस एम पर्जबहादुर राईको घरमा पुनः वंशावलीमा जुट्यौ । जगत, दुर्गा, किर्पा सबैले सघाउनु भयो । कृपाको घरमा खाना खाएर त्यो दिन रत्नपार्क हुँदै तरहरा पुगियो । तरहरामा कृष्ण रङ्कासु राई (भोजपुरे) सँग भेट भयो जो आजसम्म दुमीसँग जोडिएको थिएन । उहाँले वंशावली सङ्कलन तथा प्रकाशनको लागि अत्यन्त प्रभावित भई तत्कालै रु ५०००/- प्रदान गर्नु भयो । हामी त्यो दिनको रात लङ्कबहादुर हदीको घरमा बास गयौ ।

माघ ३ गते विहान लंकबहादुर दाईकै घरमा तरहराको सबै दुमीहरूलाई बोलाइयो र त्यहाँ नै हम्रु, तुरचु, छाचुड, खारुबु, हदी, राइचु, हजुर, रङ्कासु हलक्सु र जिपु पाछाहरूको वंश टिपन गरियो । तरहरामा १३ घरभन्दा बढि रहेका छन् । गोपाल छाचुड, लोकबहादुर खारुबु, दिलचन्द्र हदी लगायत १८ जनाले वंशावली टिपनमा सघाउनु भयो । हामीलाई धरानबाट थीरकुमार रङ्कासुले बारम्बार रत्नचोक छिट्टो आउनु भनेकाले हामी त्यतै निस्क्यौ । त्यता एकदुई घर रङ्कासुको सङ्कलन गरियो र बेलुकी अध्यक्ष जगतबहादुर सरचुको घरमा बास बसियो ।

माघ ४ गते धरान रेलवे लाइनमा साइली माइली लुप्पो, पञ्चमाया रङ्कासु, ताराकर्ण सत्तमको वंशावली संकलन गर्दै पुनः मदनबहादुर दिम्मचु जो पूर्वतिरबाट जोडिएको नयाँ वंश हुन उहाँको घरमा गई वंशावली जोड्ने प्रयत्न गरियो ।

माघ ५ गते धरानबाट लेटाङको लागि कदम अगाडि बढाइयो । भानुचोकबाट गाडीबाट हुईकिदै विहानको ९ बजे कानेपोखरी पुगियो ।

गाडीबाट ओर्लेर चिया खाँयो । त्यसपछि लेटाङको गाडी चढ्न लाग्यौ । फट्ट संभना आयो खोइत हाम्रो वंशावलीको भोला ? अरेहोउ ! भोला त गाडीले काँकडभिता पुन्याउन लागेछ । तुरुन्त दिनेशजीलाई भोला खोज्न पठाएँ । लोकल गाडी भएकाले टिकट पनि थिएन । यसैले म चाहि प्रहरीकाहाँ जानकारी गराउन गएँ । तर कुनै परिणाम आएन । दिनभरी असजिलो फिल गरेँ । यदि वंशावलीको भोला पाइएन भने १६ दिनको मेहनत विनिसिर्ति खोलामा जाने निश्चित छ । यस्तै होला भनेर मैले दिनेसजीलाई हरेक दिनको लिखत तथ्याङ्कको फोटो खिचन संभालेको थिएँ तर उहाँले पनि विर्सिराख्नु भएको थियो । त्यसदिन दिनेसजीसँग सुरुमा फोनमा सम्पर्क पनि भएन । म चिन्ताले व्याकुल भएको बेला अचानक दुइबजेतिर फोन आयो- भोला भेटियो है पुसाई चिन्ता नगरी । यो सुनेर मेरो ओइलिएको अनुहार भरिलो भएर आयो ।

उनी चारबजेतिर कानेपोखरी आइपुगे । उनलाई भोला खोज्न पचासौँ गाडी चहार्नु परेछ । त्यसपछि खाना खाएर पुनः लेटाङको गाडी पक्रियो । लेटाङ पुगेपछि रामकुमार राइचुसँग पहिलो भेट भयो । त्यसपछि चोखुमका बलराज दिम्मचुको घर खेरुवाटोलमा बास परियो । भोली विहान उठेर लेटाङको सबै दुमीहरूलाई बलराजजीकै घरमा बोलाइयो । १३ घरका दिम्मचु, राइचु, सत्तम, हरसी, रङ्कासु, हम्पु पाछाका वंशावली टिपियो । बलराज, रामकुमार राइचु, मनिसाद राई, कामीराम र गोबरधन सत्तमलगायतका १३ जना दुमीहरूले वंशावली टिपनमा सहयोग गरिदिनु भयो । यता मालदेल्मा राइचुको वंशावली मिलेको थिएन त्यो पनि कुबिरमान राइचुको सहयोगले मिलान गरियो । तर अपशोस बाक्सिलतिरका कोही पनि दुमीहरू भेलामा आएनन् ।

माघ ७ गते दमक वितामोडमा पूर्व प्र अ मोहम्मलाल रङ्कासुको घर पुगियो र जम्मा १० घर दुमीहरूको वंशावली टिपियो । मोहम्मलाल सरलाई आफूले सङ्कलन गरेको वंशावली कस्ताई दिउँ भैराखेको रहेछ । अब दुबैपक्षलाई हुडगा खोज्दा देउता नै मिल्यो । त्यहाँ त्यसबेलासम्म कुनै सम्बन्ध नरहेको हदी, रङ्कासु, सरचु, सत्तमसँग भेट भई वंश

टिपोट गरियो। विष्णुकुमार हदी, बसन्तवीर हदी, पूर्णप्रसाद सत्तम, होमकुमार हदी आदिबाट राम्रो सहयोग प्राप्त भयो। बसन्तवीर हदीसंग त बंश जोइनलाई निकै मेहनत गर्न पत्रो र परिणाम पनि राम्रै आयो।

हामी माघ ८ गते विर्तामोडबाट अगाडि बढी इलामस्थित सल्लेरीमा कुशल रत्कुसंग भेट भयो। उनले गुफा पातलेको भ्रमण गराए र सल्लेरी पचेबुडमा पदम रत्कु र दिनेस रत्कुको घर पुगी ७ घर रत्कुहरूको वंशावली सङ्कलन गरियो। त्यसबेला नेपालकै लोकप्रिय गायक कुबेर दुमी राईसंग परिचय हुने मौका पनि प्राप्त भयो। त्यो बेलुकी एक सानो कार्यक्रममा दुकिराफको परिचय दिने काम भयो। कुसल, रुद्र, पुनमले वंशावली टिपनमा सहयोग गर्नु भयो। कार्यक्रम समाप्त हुँदा ११ बजेको थियो र हामी एकघण्टा लगाएर फाकफोक निस्केर सुत्थौं।

माघ ९ गते इलामको गोर्खे कमेरे गाउँ जान ओरालो भन्थौं। त्यता सिम्पानीबाट गएका राममर्दन रङ्कासुका वंशजहरू बस्छन्। घर कता पर्ने हो थाहा नभएकाले फोनबाट सोध्यौं। पारीबाट रणजीत रङ्कासु बाटैमा लिन आएको पाउँदा हाम्रो आवश्यकता त्यता कति रहेछ भन्ने कुरा छलङ्ग भयो। त्यहाँ कुलबहादुरजीको घरमा बसेर १३ घर रङ्कासुको वंशावली टिप्यौं। कृष्णवहादुर, जीतबहादुर, हर्कवहादुर, सुस्मिता, आशा रङ्कासुहरू वंशावली छलफलमा सहभागी हुनु भयो। हामीलाई १० गते विदा गर्दै ३००/- रुपैया गाडीभाडा पनि दिइपठाउनु भयो।

हामी माघ १० गते गोर्खेबाट पशुपति हुँदै दार्जिलिङ हिड्यौं त्यहाँ सचेन सत्तमहरू घुम बस्तीमा रहेका छन्। दार्जिलिङ पुगेर सचेन दाइलाई फोन गरेपछि मूलशहरमै भेट गन्थौं। दाई एउटा कार्यक्रममा सहभागी हुन जानुपर्ने भएकाले हामी दिनभरी दार्जिलिङ-घुमेर समय वितायौं। बेलुकी भेटभएपछि छोरा उद्योगको स्कूल माउण्टेन हेरिटेज एकेडेमी एस के रोड हुँदै दाईको घर घुममा आएर बस्थौं। लगभग रातको १२ बजेसम्म बसेर सत्तमको वंशावली टिपन गर्ने

कार्य भयो। दार्जिलिङ र सिक्किम गरी जम्मा ९ ठाउँमा दुमीहरू रहेका छन् भन्ने नयाँ जानकारी प्राप्त भयो। सचेन दाईको अन्तरवार्ता पनि लिन भ्याइयो। त्यो पनि पछि आउने नै छ। हामी ११ गते दार्जिलिङबाट फर्केर पुन कुबेर राईकै निवास पुगेर उहाँसंग अन्तरवार्ता लिने काम भयो। त्यो पछि आउने नै छ। त्यसपछि हामी इलाम बिब्लाटे आएर एउटा सानो होटलमा बास बस्थौं।

भोली १२ गते त्यहाँबाट सुम्बेक निवासी सरिता रङ्कासुको गाउँ पुग्न थियो। हामी पैदलै हिड्यौं तर बाटो लामो भएको थाहा लागेपछि सरिता बहिनीलाई रङ्कासुको वंशावली लिएर बिब्लाटे नै आउनु भन्ने खबर दियो र पुनः बिब्लाटेतिरै फर्क्यौं। नभन्दै सरिताजी लगभग २ घण्टापछि वंशावलीसहित बिब्लाटे आइपुग्न भयो। त्यसदिन हामी तीनैजना गाडी चढेर इलाम मंगलबारे मझुवा आई रहमान हदी, आशवीर हदीसंग पहिलो भेट गन्थौं। एउटा गजबकै कुरा बाक्सिलाबाट ८१ पुस्ता अघि हिंडेको आसदल हदीको सन्तान फैलिएर लगभग ३२ घर भएको पाइयो। उक्त गाउँभन्दा माथि बाक्सिला भन्ने गाउँको नाम पनि रहेछ त्यो नाम रहनु र मूलथलो बाक्सिलाबाट त्यता जानुमा इतिहास जोडिएको हुन सक्छ भन्ने मेरो ठम्याई छ। हामीले हाम्रो काम लगातार अगाडि बढायौं। दुमीबन्धुहरू निरन्तर आउने र टिपाउने क्रम जारीरह्यो। रहमान, टुकुवहादुर, धमराज, पार्वती, भगिमानलगायत १५ जनाले सहयोग पुऱ्याउनु भयो। काम अर्कै सकिएन बेलुकी आशवीर हदीको घरमा बास बस्थौं। भोली माघ १३ गते पनि यो काम जारीरह्यो। अन्तर्क्रियाहरू भए र अर्को महत्वपूर्ण दुइटा कार्य भयो। पहिलो, आसदल दिवामक्सुको नाती रम्भाको छोरा हुन भन्ने ठहर भयो भने दोस्रो दुमीकिरात राई फन्सिकिम दुमकिम देउमाई मझुवा गठन गरियो

माघ १४ गते देउमाई मझुवाबाट तीनजना भाईहरूले हामीलाई इलामकै सडरुडवा विजुवाडाँडा छेउछाउ ल्याइपुऱ्याएर विदा दिए। त्यसपछि हामी मंगलबारे, नेपालटार, राँके हुँदै माक्पा दुमीडाँडा

पुतलीखर्क आई प्रेमवहादुर बलक्पाको घरमा बसेर त्यहाँ भएका सातघर दुमीहरूको वंशावली टिप्यौं। माक्पा दुमीडाँडा हुनमा आजभन्दा पुगनपुग सातपुस्ता अघि माक्पा निवासी हेलेजोर बालक्पाको श्रीमती लछीरुपाको साहसिक कार्यबाट भएको देखिन्छ।

उनले आफ्नो छोरा हुँदाहुँदै हेलेजोरले कान्छी सौता ल्याएको रिसमा सौताको खुन खराबी गरी माक्पाबाट हिडेपछि पुतलीखर्कमा आई बसोबास गरेबाट माक्पादुमीडाँडा नाम रहेको पाइयो। यो इतिहास कायम रहोस भनी आजसम्म हेलेजोर बालक्पासंग नजोडिएको लछीरुपाको वंशजलाई हेलेजोरसंग जोडिएको निर्णय पनि गरियो। एउटा रमाइलो कुरा यहाँ दुमीभाषा अहिलेसम्म नै यथावत बोलीराखिएको पाइन्छ। आफ्ना भाषाप्रतिको माया भनेको उत्कृष्ट उदाहरण यसैलाई दिन सकिन्छ। माघ १५ गते हामी पाँचघर रबिको लागि रमना भयौं। प्रेमवहादुर भाईले पुतलीखर्कको भौगोलिक परिचय दिँदै उकालो बस रोडमा निकाल्नु भयो। अघिल्लो दिन राँकेदेखि संगै राईभाइको नाताले हाईहल्लो गर्दै दुमीडाँडा आएको बस चालक बान्तवाले आज पनि हामीलाई राँके पुऱ्याउने मीठो वचनबद्धता गरेको थियो। त्यसैले हामी निर्धारित समयभन्दा अगाडि नै बाटोमा उभियौं। तर बान्तवाले त यथेष्ट प्यासेञ्जर पाएपछि हामीलाई वेवास्ता गर्दै बारम्बार फोनबाट जानकारी दिँदादिँदै पनि दिएको समयभन्दा अगाडि नै बस हिडाए छ। साथीहरूले भन्न थाले- "गाडीलाइनको मान्छेको त विश्वासै हुँदैन यस्तै धोकेबाज हुन्छन्" जे होस उ निकम्मा स्वार्थी रहेछ भन्ने थाहा लाग्यो। त्यसपछि हामी हिडेरै देउराली पुग्यौं र खाना खायौं। हामी देउरालीबाट पुनः बस चढेर रबी पुगी विरेन्द्र सत्तमको घरलाई केन्द्र बनायौं। त्यहाँको दुमी घरसंख्या एकिन भएन तर ६० भन्दा बढी नै हुनुपर्दछ। रविमा रत्कु, हदी, रङ्कासु र सत्तमको बसोबास रहेको छ। हामी १६ गतेसम्म नै वंशावलीमा जुट्यौं। विरेन्द्र भाईले सबै व्यवस्थापन मिलाएर हामीलाई खान, बस्न, काम गर्न सहज बनाईदिनु भयो।

यो गुण यो वंशावली प्रकाशन हुँदा मात्र पुरा हुनेछ। हामीलाई डिकवहादुर, कृष्णवहादुर, गर्जवहादुर, जुना रत्कु, गजेन्द्र सत्तम, भीमप्रसाद रत्कु लगायत २२ जना व्यक्ति व्यक्तित्वहरूले वंशावली टिपनमा सघाउ पुऱ्याउनु भयो। विरेन्द्र भाइले वंशावली लेखाउने नआउने पुत्रमान रङ्कासुको घर पनि बाइकबाट पुऱ्याउनु भयो। पुत्रमानले एक पुरानो वंशावलीको टिपन पनि राख्नु भएको रहेछ। त्यो हामीले टिपन गन्थौं। हामी जुनाजीको घर रबी खेसाडमा पनि पुग्यौं र बेरामी बुवालाई भेटी शीघ्र सुस्वास्थ्यको कामना गर्दै हाम्रा उद्देश्यहरूलाई प्रस्तुत गन्थौं। खेसाडखर्कमा २० घर सत्तमहरूको वंशावली कर्णवहादुर, गर्जवहादुर, कालुमान, जुना दुमीहरूको सहयोगमा वंशावली टिपियो। मैले २०५५ मा भेटेका दिलबहादुर लगायतका जेष्ठ पृष्ठाहरू सबै प्रातः भैसके छन् त्यसैले यसपाली भेटिएन। हामी माघ १७ गते विहानै रबीबाट हिड्यौं र लारुम्बा, दमक भरेर कानेपोखरी हुँदै लेटाङ पुग्यौं। रविमा लेटाङ नजिक फाइदुवामा सत्तमहरूको ठूलै गाउँ छ भन्ने जानकारी पाइएकाले त्यहाँ पुग्ने विचारले लेटाङ पुनः दोहोऱ्याएर गयौं। हामी सत्तमको वंशावली लिन फाइदुवा नै जाने क्रमका थियो तर त्यहाँको सत्तमहरू सबै लेटाङ आएका छन भन्ने जानकारी प्राइम बैंक लेटाङका पहरेदार भगिरत सत्तमले बताएपछि फाइदुवा जाने फन्कट परेन। हामीले लेटाङ र लोखारामा पहिलो पटक वंश टिप्यौं १९ घर सत्तमहरू छुटाएका रहेछौं। दोस्रो पटक गौरीमान सत्तम, भीमादेवी सत्तम, सरिता रङ्कासु, भीमवहादुर, रत्नमाया सत्तम आदिको सहयोगमा सत्तमहरूको वंशावली टिप्यौं तर फाइदुवामा अर्कै एकघर बाँकी नै रह्यो। हामी लोखारा पुगेर १५ वर्ष प्रधानपञ्च चलाएका लाखमान सत्तम रिडुको समाधिस्थलमा फूलसमेत चढायौं। यति कार्य समाप्त गरेर हामी १९ गते दमकबाट काडमाडौं आयौं।

३. वंशावली टिपनको तेस्रो भ्रमण २०७४ माघ २९ देखि फाल्गुन ४ सम्म : संखुवासभा

दुमीको वंशावली टिपन यतथासको चाँडे

समाप्त गर्नु पर्दछ भन्ने सोचाई थियो । यस अघिका लामो टुरले थकावट आइसकेको र क्याम्पसको विदा पनि समाप्त भैसकेको थियो । त्यसैले संखुवासभाको खाँदवारी र माडतेवालाई बाँकी राखेर काठमाडौं फर्किइएको थियो । अब यो बाँकी कार्यलाई पुरा गर्न माघ २९ बाट तेस्रो भ्रमण शुरु गरियो । काठमाडौंबाट रात्रीबस चढेर धरान पुगी जगत दाईको सहयोगमा पूर्व भारतीय सेना गङ्गा सरचुलाई लिएर फाल्गुन १ गते धरानबाट बस खाँदवारी हुँदै अरुणको धुलिया बाटोपारी हिलुबावेसी पुगियो । त्यहाँ बास बसेर फाल्गुन २ मा अरुण र सङ्कुखोला तरेर चारघण्टा उकालो हिंडेर माडतेवा पुगियो । गुणराज बलम्बाको घर सोध्दै गइयो । तर अधिकांश त्यहाँबाट बलम्बाहरू खाँदवारी रातमाटे गइसकेका रहेछन् । तैपनि जो बाँकी थिए उनीहरूको टिपोट गरियो र ताम्कुमा पनि दुमीहरू छन् भन्ने नयाँ सूचना पनि पाइयो । त्यसैले फेरी आइने हो कि होइन भनेर दुमीको घर सोध्दै नन्दकुमारदास उर्फ गुरुकान्छा रङ्कासुको घर ताम्कु ठूलो साँभमा पुगियो । त्यहाँ पनि एकघर मात्र रहेछ रङ्कासु । अरु चाहिँ सबै ताप्लेजुड बसाई गएछन् ।

नन्दकुमारदास पुरानो साधु रहेछन् त्यसैले नाममा दास जोडियो । उहाँको बंश विवरणसहित धामी र बोक्सीको कथासमेत संकलन गरियो । बोक्सीको जन्म बाला याम्दाङमा भएको हो र धामीसंग विद्ये लडाउंदा हारेका थिए भन्ने कथा दुमी थातथलोमा पाइन्छ । त्यसैले बोक्सी लागेमा भारफुक गर्दा धामीहरूले बाला याम्दाङलाई पुकारेछन् । उक्त कथा ताम्कुक्षेत्रमा महादेव र पार्वतीको कथासंग जोडिएको कुरा गुरुकान्छाले बताए । यस कथालाई बुझ्न यस क्षेत्रको भूगोल बुझ्नु पर्दछ । ताम्कुबाट साल्या सिलिचुड वारीपारी देखिन्छ । बाला, याम्दाङ र ताम्कुको बीचमा राङ्कुखोला बगेको छ । यस्तै बाला याम्दाङ र तेनछोडको बीचबाट सिसुवा खोला बगेको छ । यसैको सेरोफेरो सिरमा साल्या सिलिचोड पर्दछ । त्यहाँ शिव महादेव बस्थे भन्ने कथाबाट पार्वती र महादेवको विद्या विषयक युद्ध यसै क्षेत्रमा भएको हो भन्ने कथा गुरुकान्छाले सुनाए । यसो

हुँदा दुमीसमाज र ताम्कु सेरोफेरोको कथा मिल्न जान्छ खाली पात्रहरू मात्र फरक रहेको छ । खेम्पालुङ ताम्कुको शिरमा पर्दछ भन्ने भूगोलबाट पनि यो कथा जोडिनु पर्दछ । कोही जिज्ञासुको लागि यो नयाँ विषय गजबको अनुसन्धानको विषय हुनेछ भन्ने कुरामा शंका छैन ।

हामी ४ गते ताम्कुको सडकलन सिध्याएर सङ्कुखोला हुँदै बुडलिङटार भर्च्यौ । त्यहाँ दुइघर हदी रहेछन् अचानक चियागफमा पत्ता लगाइयो र त्यही बास बसी कुलबहादुर हदी र उहाँको भाइको वंशावली विवरण टिपोट गरियो । एकजना शिक्षक राजेश साम्पाङसंग आगामी जनगणनामा भाषागत आधारमा राइले आफ्नो पहिचान दिनुपर्ने विषयमा छलफल भयो । किनकी त्यस क्षेत्रमा अन्य भाषी राइले पनि कुलुङ वा बान्तवा भनेर लेखाएका रहेछन् ।

हामी बुडलिङटारबाट फाल्गुन ५ गते हिलुबावेसी हुँदै खाँदवारी रातमाटे पुग्यौ । दुइगा खोज्दा देउता मिल्दैगयो । खाँदवारीमा दाम्बलाको शिव रङ्कासु भेटियो । उनको प्रयत्नमा रावाखोलाबाट गएको सबै दुमीहरूको भेट भयो । रातमाटेमा गुणराज बलम्बा र दलबहादुर बलम्बाको घर पुगियो । त्यहाँ छ घर माक्याली बलम्बाहरू रहेछन् । त्यहाँ वंशावली मात्र टिपिएन पूजाहरूसंग घुरी बाजे जो पहिलोपटक माक्याबाट माडतेवा पुगेका थिए उनको घतलाग्दो किंबदन्तीहरू पनि सुन्न र टिप्न पाइयो । पूजाहरूलाई धन्यवाद दिँदै हामी खाँदवारी शिवभाईको घरमा एकरात विताउंदा पछिल्लो समयमा बसोबास गर्न पुगेका दुमी सत्तम र हदीहरूको पनि वंशावली टिपियो । कार्यक्रम सोचेभन्दा अधिकतम सफल रह्यो ।

हामी फाल्गुन ५ गते खाँदवारीबाट धरान भरी म चाहिँ गंगाजीलाई विदा लिई विजयपुरमा रुद्रशोभा सत्तम बज्युकोमा बास बस्न पुगे । पुन ६ गते धरानबाट दुर्गबहादुर मुरह दाईको बाइकमा संगसंगै बेलवारी गई नारायण सत्तम चलेटी र नोबल लुप्यो साक्सिलाको सहयोगमा दिनभरी नै वंशावली टिपन गरियो । लक्ष्मि प्रसाद राइचुसंग भेट भई वंशावलीको कुरा राखियो र सो टिपन आफैले गरी अलिपछि बुझाउने भनेपछि सो कार्य उहाँलाई नै जिम्मा दिई हामी धरान फर्च्यौ । त्यस रात म धरान दुर्गबहादुर रङ्कासु जेठानको घरमा विताएँ र ७ गते

काठमाडौं फर्के । युकेमा मे. इन्द्र प्रसाद राई र हडकडमा इन्द्र सिंह राई र सुर्य कुमार राई लाई वंशावली टिपणको जिम्मेवारी दिइएको छ । अहिले दुमीको वंशावली साफीगर्ने कार्यको साथमा दिनेसजीवाट कम्प्युटरमा प्रकाशनको लागि टाइप हान्ने कार्य धमाधम हुँदैछ ।

यो वंशावली भ्रमणबाट पाइएको छोटो निष्कर्ष यसप्रकार रहेको छ :

१. दुमीहरू पूर्वमा धेरै नै छरिएर बसेका छन् जसमध्ये धेरैको दुमी पहिचान हराएर गएको छ ।

२. दुमीहरूले वर्तमानमा जे भाषा बोले त्यसैलाई जनगणनामा मातृभाषा भनी लेखाए । धेरैले नेपाली लेखाए, केहीले बान्तवा केहीले कुलुङ र केहीले साम्पाङसमेत लेखाएको पाइयो ।

३. दुमीहरू दार्जिलिङ र सिक्किममा लगभग ८ ठाउँमा रहेका छन् त्यसमध्ये घुमको संकलन भएको छ भने अन्य सबै बाँकी रहेको छ ।

४. दुमी वंशावली संकलन गर्ने जिम्मेवारी पाएकाले

ज्यादै थोरैले मात्र संकलन गरे त्यसमा पनि पत्रको निर्देशनलाई पालना गरिएको छैन ।

५. वंशावलीमा महिलाको नाम राख्ने कुरा वर्तमान पुस्ताको अधिल्लो दुई पुस्तासम्म मात्र आधाजसो आएको छ ।

६. पूजाहरूले लेखीराखेको पुरानो वंशावली साथमा राख्नेहरूले आफ्नो छुट्टै भनेर पछिल्लो संकलनलाई बेवास्ता गरेको पाइएको छ ।

७. भोजपुरको साम्पाङ क्षेत्रमा साम्पाङको पाछा दुमडछाली भन्ने रहेको छ । यता साम्पाङको मौलिक थातथलोमा यो पाछा नभएकाले दुमी भाषी राईहरू साम्पाङभाषी राइहरूसंग मिश्रित भई रहँदा बस्दा दुमीहरूलाई दुमडछाली भनिएको हुनसक्ने अनुमान रहेको छ ।

८. पूर्वमा पकलीले मात्र अधिल्लो जनगणनामा दुमी भनेर जनाएका छन् । दुमीको संख्या पत्ता लगाउन आगामी जनगणनामा सबै पाछाहरूले मातृभाषा दुमी भनेर जनाउनु पर्ने अनिवार्यता छ ।

नीरी

सार समाचार

मिति २०७४ साल मंसिर १६ गते मंगलबारको दिन दुमी किरात राई फन्सीकीम, देलकीम तरहरा, सुनसरी गठन भएको छ । देलकीम तरहरामा हरेक शनिवार दुमीभाषा कक्षा संचालन समेत भइरहेको छ । देलकीम तरहराका पदाधिकारीहरू निम्न रहनुभएको छ ।

१. अध्यक्ष : श्री गोपाल दुमीराई
२. उप-अध्यक्ष : श्री नन्दराज दुमीराई
३. सचिव : श्री हेम दुमीराई
४. सह-सचिव : श्री उर्मिला दुमीराई
५. कोषाध्यक्ष : श्री सुरेन्द्र दुमीराई
६. सह-कोषाध्यक्ष : श्री लोक व. दुमीराई
७. सदस्य : श्री उमा दुमीराई
८. श्री चन्द्र व. दुमीराई
९. श्री अञ्जना दुमीराई
१०. श्री मधुमाया दुमीराई
११. श्री चमना दुमीराई
१२. श्री प्रतिराम दुमीराई
१३. श्री ज्ञान प्रसाद दुमीराई
१४. श्री एकवीर दुमीराई
१५. श्री कमला दुमीराई

सल्लाहकारहरू :

१. श्री बागमनि दुमीराई
२. श्री भोज कुमार दुमीराई
३. श्री रविन्द्र दुमीराई
४. श्री लंक बहादुर दुमीराई
५. श्री जयमल दुमीराई
६. श्री कमला दुमीराई
७. श्री मनु दुमीराई
८. श्री दिलचन्द्र दुमीराई

दुमी भाषा कक्षमा सहभागी तरहराका दुमी राईहरू

इसीलीम-अक्षयकोष स्थापनार्थ सहयोग प्राप्त

दुमी किरात राई फन्सीकीमद्वारा प्रकाशित अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका इसीलीमको नाममा इसीलीम-अक्षयकोष स्थापनाको लागि सहयोग प्राप्त भएको छ। श्री रत्नमाया साम्पाइ दुमी राईले श्रीमान, दु.कि.रा.फ. सल्लाहकार तथा इसीलीम संरक्षक स्वर्गीय क्या. श्री नैनबहादुर दुमी राई (MM²) का स्व. राईको नाममा स-परिवारको तर्फबाट रु.५०,०००/- (अक्षरूपी पचास हजार रुपैयाँ) प्रदान गर्नु भएको हो। संस्थाका उपाध्यक्ष श्री ऋषिेश्वर दुमी राई तथा महासचिव डा. श्री नेत्रमणि दुमी राईलाई इसीलीम-अक्षयकोष स्थापनार्थ उक्त रकम हस्तान्तरण गर्नु भएको हो। क्या. राईको गत २०७४/१२/२३ गते ७७ वर्षको उमेरमा निधन भएको थियो।

इसीलीम प्रधान सम्पादक डा. नेत्रमणि राई अक्षयकोष रकम बुझ्नुहुँदै।

चियोपा-चियोमा पर्व मनाइयो।

दुमी किरात राई फन्सीकीम, सत्तम रिड्डु रूसुकीम, काठमाडौंको आयोजनामा चियोपा-चियोमा पर्व गत भदौ १० गते सांखुस्थित मनिचुड पोखरी तीर्थयात्रामा गएर मनाइएको छ। मूलतः खोटाङ जिल्लाको उंसरी भेगमा बसोबास गर्ने दुमी किरात राईहरूले हरेक साल धूमधामका साथ मनाइने चियोपा-चियोमा पर्वमा नाग-नगेनीको पुजा, अर्चना गरी जनै पूर्णिमाको दिन मनाउने गरिन्छ। नक्छो कुवी प्रेम राईचु दुमी र सेले नक्छो ललित बहादुर

रकासु दुमी राईको नेतृत्वमा गरिएको उक्त तीर्थयात्रामा दुमीमात्र नभएर गैर दुमीहरूको समेत उपस्थिती रहेको थियो। दुमी राईहरूको संस्कार, संस्कृति जगेना एवम् संरक्षण गर्ने उद्देश्यका साथ वि.स. २०७२ सालदेखि काठमाडौं, ललितपुर भक्तपुरमा बसोबास गर्दै आएका दुमी राईहरूले यो पर्व मनाउने गरिएको छ।

चियोपा-चियोमा पर्वमा नक्छो ललित बहादुर दुमी लगाएत सम्पूर्ण रूमीपामीहरु

धरान दुम्कीम भवन घर पैचो सम्पन्न

दुमी किरात राई फन्सीकीम, दुम्कीम धरानको भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। किरात राई यायोक्खाका केन्द्रीय अध्यक्ष तिलक राईको प्रमुख आतिथ्यमा गत जेठ १९ गते भवनको उद्घाटन तथा घरपैचो कार्यक्रम सम्पन्न भयो। दु. कि. रा. फ. दुम्कीम, धरान, सुनसरीका संस्थापक अध्यक्ष तथा समाजसेवी RSM श्री पर्ज बहादुर दुमी राई/श्रीमती अत्तमसरी दुमी राई तथा उहाँको परिवारको तर्फबाट धरान-१५ बाँकगरामा निःशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउनु भएको साढे सात घुर जग्गामा भवन निर्माण गरिएको हो। बैठक कोठा, सभा हल, सामुहिक चुलो र खेल मैदान समेत निर्माण गरिएको छ। भवनको सभाहलभित्र जग्गादाता RSM श्री पर्ज बहादुर दुमी राई/श्रीमती अत्तमसरी दुमी राईको प्रतिमा राखिनुका साथै भवनको भित्तामा भवन निर्माण कार्यमा आर्थिक सहयोग गर्नुहुने

सहयोगदाताहरूको फोटो तथा नामावली समेत राखिएको छ।

दुम्कीम भवन, धरान

दुमी भाषाको कविता वाचन

अन्तर्राष्ट्रिय मातृभाषा दिवस -२०१८ को अवसरमा नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, काठमाडौंद्वारा आयोजित राष्ट्रिय मातृभाषा कविता महोत्सव - २०७४ सम्पन्न भयो। महोत्सवमा प्रयास दुमी राईले "साम्फेलुपो चौबी" अर्थात् "चिलिमदुगाको शिरमाथि" शीर्षकको दुमी भाषाको कविता वाचन गरेका थिए। विश्वभर हरेक वर्ष

कविता, वाचन गर्दै कवि प्रयास दुमी राई

फेब्रुअरी २१ तारिकको दिन मनाइने यस दिवस नेपालमा नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानले "राष्ट्रिय मातृभाषा कविता महोत्सव" को रूपमा आयोजना गर्दै आएको छ। सन् २०१५ र २०१६ को

अन्तर्राष्ट्रिय मातृभाषा दिवसमा कीर्ति कुमार दुमी राई र सन् २०१७ मा तेजमाया दुमी राईले दुमी भाषाको कविता वाचन गर्नुभएको थियो। हरेक वर्ष महोत्सवमा वाचन गरिने कविता कविता संगालोको रूपमा प्रकाशित हुँदै आएको छ। "धीरीयाम्लो का छीरीयाम्लो", "लुम्ब्लो ओ तोइसी" र "तुक्वो सीइसीवु" शीर्षकको कविता मातृभाषा दिवस-२०१५, २०१६ र २०१७ को कविता संगालोमा प्रकाशित भएको छ। यस वर्ष वाचित कविता पनि प्रतिष्ठानले कविता संगालोको रूपमा प्रकाशन गर्ने छ। ऐसेलुखक गाउँपालिका-७ माक्पा, नोरुडमा जन्मिएका राईको शब्द तथा रचनामा 'देलकीम' शीर्षकको दुमी भाषाको गीत रेकर्ड भइसकेको छ।

मिस राईको उपाधि एन्जल दुमी राईलाई

किराती नयाँ वर्ष यलेदोड ५०७८ (सन् २०१८) को उपलक्ष्यमा किरात राई मौलिक कला संस्कृति केन्द्र काठमाडौंले आयोजना गरेको 'मिस राई २०१८' को उपाधि एन्जल हजुर दुमी राईले जितेकी छिन्। ऐसेलुखक गाउँपालिका -७ माक्पा (साविक माक्पा-५ इलम) मा बुवा सहजित हजुर दुमी राई र आमा लक्ष्मी ... दुमी राईको जेठी सुपुत्रिको रूपमा जन्मिएकी एन्जलले ग्रान्ड फिनालीमा अन्तिम पाँच प्रतिष्पर्धीलाई पछि पाउँदै उक्त उपाधि जितेकी हुन्।

मिस राई एन्जल दुमी राई

विभिन्न चार पुस्तक प्रकाशित

चतुरभक्त दुमी राईद्वारा लिखित "दुमी राई समाजमा पाईने मिथक, किंवदन्ती र लोककथाहरू" शीर्षकको अनुसन्धानात्मक पुस्तक र तेजमाया दुमी राईद्वारा लिखित "हिदुक्मा" शीर्षकको फुटकर कविता संग्रह प्रकाशित भएको छ। पुस्तक नेपाल सरकार आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, सानेपा, ललितपुरले प्रकाशन गरेको हो।

अनुसन्धानकर्मी चतुरभक्त दुमी राईले दुमी किरात राई समाजमा रहेका तथा लोपोन्मुख अवस्थामा पुगेका मिथक, किंवदन्ती, लोककथाहरूको खोज, अनुसन्धान गरी गहन रूपमा विश्लेषणात्मक अध्ययन गर्नुभएको छ। लेखकका अनुसार दुमी राई समाजका आजसम्म भिनो (डिप्टिपे) रूपमा बाँचेको मिथक, किंवदन्ती र लोककथाहरूलाई अभिलेखीकरण गर्न आवश्यक भएकोले अनुसन्धान प्रतिवेदन तयार गरिएको हो। २७० पृष्ठको यस पुस्तकलाई १० अध्यायमा विभाजन गरिएको छ। पुस्तकको अध्याय एकमा अनुसन्धानको परिचय, अध्याय दुईमा सम्बन्धित कृतिहरूको पुनरावलोकन, अध्याय तीनमा सृष्टि उत्पत्तिसम्बन्धी मिथक, अध्याय चारमा धार्मिक, सांस्कृतिक किंवदन्तीहरूको विश्लेषण गरिएको छ।

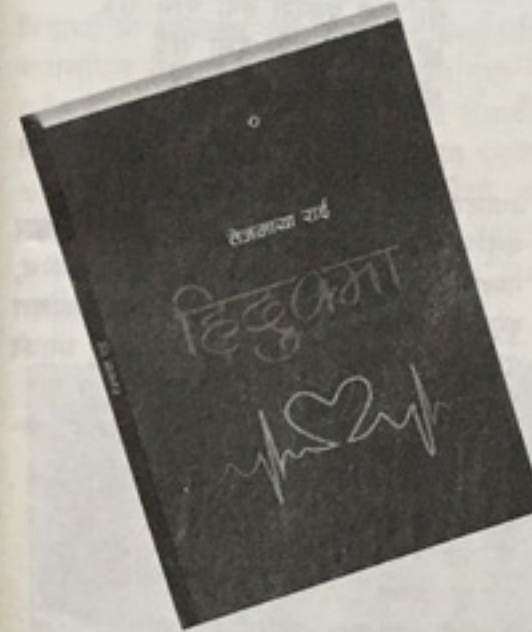
अध्याय पाँचमा अनुवंशीय किंवदन्ती, अध्याय छमा ऐतिहासिक किंवदन्ती, अध्याय सातमा देवता अवतार, जागिर र बोक्सी उत्पत्तिसम्बन्धी मिथक तथा किंवदन्तीहरू, अध्याय आठमा लोककथाहरू, अध्याय नौमा अध्ययन सारपक्षको विश्लेषण र अध्याय दशमा प्राप्त उपलब्धिहरू र आगामी अध्ययनको विषयको बारेमा गहन रूपमा अध्ययन गरिएको छ। अनुसन्धानकर्मी राई दुमी किरात राई फन्सीकीमका अध्यक्ष हुनुहुन्छ।

त्यसै गरी तेजमाया दुमी राईद्वारा लिखित १०४ पृष्ठको "हिदुक्मा" शीर्षकको फुटकर कविता संग्रहमा विभिन्न शीर्षकका २८ वटा दुमी भाषाको कविता समावेश गरिएको छ। पहिलो खण्डमा दुमी भाषा र दोस्रो खण्डमा त्यसको नेपाली अनुवाद गरिएको छ। लेखकका अनुसार "मातृभाषा कुनै पनि जाति वा समुदायको मुटुको घड्कन हो। यदि कुनै समुदायले आफ्नो मातृभाषा बोल्न सक्दैन भने त्यो जाति वा समुदाय निष्प्राण हुन्छ" भन्ने सत्यताको धरातलमा यो कविता संग्रहको जन्म भएको हो।

संग्रहमा तुक्वो सिङ्सीवु (एउटा प्रश्न), ओपो तोइसीपो सम्लु (मेरो अस्तित्वको कथा), अम्री (सुनाखरी), सुम्नीमालाई देफत्सा (सुम्निमालाई निम्तो), सुरुमी दीवुमी (सुरुमी शिकारी), तोदुमी क सीवीरमी (ठूली र कान्छी), नाक्सी (नाक्सी), मामा मोइक मातुम् (मातृ अनि मातृभाषा), रावा क रेनु (रावा र तावा), किरावा पुमा (किराती फूल), मीचुम/मीस्माचु (नारी), बुक्स मा (जन्मदिन), चेल्पुलाई तुम्नाम् (माईतीलाई सन्देश), सुलाम् (सुमार्ग), कुयीम्मायुम् (अन्धकार), ओ पा (मेरो देश), आन् क आप्पो मिचु (तिमी र तिम्रो मृत्यु), सागो ओप्पो (मन मेरो), नेपालपो लालुखा (नेपालको माया), लालुखा देल्कीम्पो (माया गाउँघरको), आर्कु (रक्सी), साल्लुस: (वनमारा), मामा (आमा), कीनामा (किनामा), मिनपो क: (आवरण मान्छेको), खोलोम् मिचु (पापी काल), लुमुहेमी (सोचे जस्तो) र नुप्पु थो (नयाँ बसन्त) रहेका छन्। कवि राई

दुमी किरात राई फन्सीकीमका कोषाध्यक्ष हुनुहुन्छ।

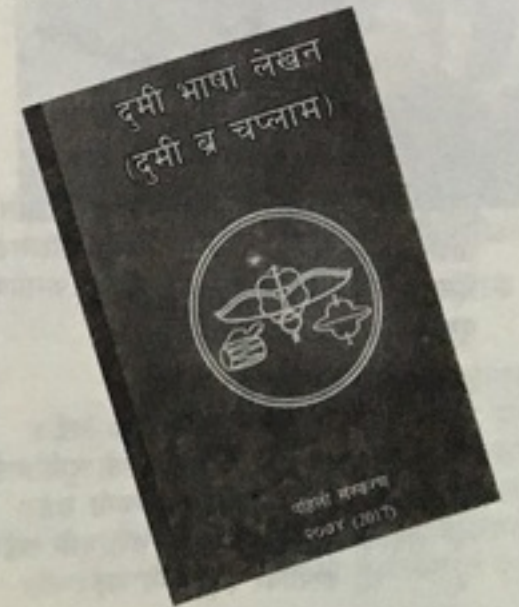

त्यसै गरी दुमी किरात राई फन्सीकीम, काठमाडौंले दुमी भाषा लेखन (दुमी ब चप्लाम) पहिलो संस्करण २०७४ (सन २०१७) पुस्तक प्रकाशित गरेको छ। गत २०७४ चैत्र ५ गते शनिवार किरात राई यायोक्खाको केन्द्रीय कार्यालय केशवपुरमा दुकिराफ अध्यक्ष चतुरभक्त, तत्कालिन फन्सीकीम सल्लाहकार तथा इन्सीलीम संरक्षक क्या. नैना बहादुर राई तथा फन्सीकीम सल्लाहकार शुभ राई ले संयुक्त रूपमा पुस्तक सावर्जनिक गर्नुभएको थियो।

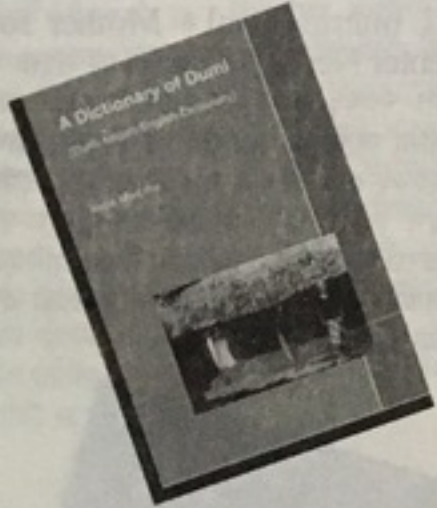
उच्चारणको सही प्रतिनिधित्व, लेखाइमा एकरूपता, सिक्नको लागि सजिलो, सरलता एवम् सहजता र सहमतिपूर्ण र स्वीकार्यता गरी पाँच वटा प्रचलित मान्यताहरूलाई ध्यानमा राखी तयार पारिएको यस पुस्तक दुमीभाषीहरू, भाषा विशेषज्ञ, लेखक, पत्रकार, शिक्षक, संस्थाका पदाधिकारीहरू समेतको सल्लाह र सुझाव अनुसार दुमी भाषा लेखनलाई मानवीकरण गर्ने उद्देश्य लिइएको छ।

७४ पृष्ठको यस पुस्तकलाई ७ अध्याय अन्तर्गत विभिन्न शीर्षक, उपशीर्षकहरूमा विभाजन

गरिएको छ। अध्याय एकको वर्ण पहिचान अन्तर्गत व्यञ्जन ध्वनीहरू, कण्ठ्य स्पर्श, हलन्तको प्रयोग, व्यञ्जन वर्णहरूको जोडाइ वा संयुक्त अक्षर, 'र' र 'ल' व्यञ्जनहरूसंगको संयुक्त अक्षर, अनुनासिक स्वरहरू, स्वर ध्वनिरू, छोटो (ह्रस्व) तथा लामो (दीर्घ) स्वर ध्वनीहरू, 'इ-कार' र 'उ-कार' को प्रयोग, संयुक्त स्वरवर्ण, अध्याय दुईमा दुमी वर्णमाला, अध्याय तीनमा आगन्तुक शब्दहरूको लेखन, अध्याय चारमा विभक्ति र निपातको प्रयोग, क्रिया रूपावली र निपात शब्दहरू, अध्याय पाँचमा संयुक्त शब्दहरू, संयुक्त नाम शब्दहरू, क्रिया निर्माण, सहायक क्रियाहरू, अध्याय छमा विराम चिन्हहरू र अध्याय ७ मा दुमी भाषा लेखन नमूना अन्तर्गत चार वटा कथा राखिएको छ। Tribhuvan University, Central Department of Linguistic, SIL International र Mother Tongue Center Nepal (MTCN) को संयुक्त पहलमा मिति २०६९ साल फागुनमा सञ्चालित 'दुमी भाषामा ध्वनी पहिचान तथा वर्णविन्यास कार्यशाला' र २०७३ साल चैत्र ५ गते सञ्चालित 'दुमी भाषा लेखन (दुमी ब चप्लाम) प्रस्तावित परीक्षण संस्करण-२०७३' को आधारमा तयार पारिएको यस पुस्तकमा २५ जना दुमी व्यक्तित्वहरूको योगदान रहेको छ।

त्यसै गरी फन्सीकीम महासचिव तथा भाषाविद् डा. नेत्रमणि दुमी राईद्वारा लिखित 'दुमी शब्दकोश' (A Dictionary of Dumi) शीर्षकको पुस्तक प्रकाशित भएको छ। जर्मनीस्थित लिन्कम युरोपा एकेडेमिक पब्लिकेसनद्वारा प्रकाशित उक्त पुस्तक डा. राईले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय, भाषाविज्ञान विषय अन्तर्गत विद्यावारिधि उपाधिको लागि तयार पार्नुभएको 'दुमी व्याकरण' (A Grammer of Dumi) शीर्षकको शोधपत्रमा आधारित कृतिपछिको यो दोस्रो प्रकाशन हो। माक्पा क्षेत्रमा प्रचलित दुमी भाषामा स्थलगत अध्ययन गरी संकलन गरिएका पाँच हजारभन्दा बढी दुमी शब्दहरू पुस्तकमा संकलित तथा सम्पादित छन्। यो अन्तराष्ट्रिय स्तरको प्रकाशन हो।

दुमकीम गठन

इलाम, देउमाई गाउँपालिका-४ मजुवास्थित आशविर हदी दुमी राईको निवासमा दुमी राईहरू भेला भई नौ सदस्यीय दुमी किरात राई फन्सीकीम, दुमकीम इलाम गठन भएको छ।

दुमकीम सदस्यहरू:

१. अध्यक्ष: श्री रहमान हदी दुमी राई
२. सचिव: श्री गोविन्द कुमार हदी दुमी राई
३. कोषाध्यक्ष: श्री अमृता हदी दुमी राई
४. सदस्य: श्री देवेन्द्र कुमार हदी दुमी राई
५. " : श्री आशविर हदी दुमी राई

६. " : श्री दिपेन्द्र हदी दुमी राई
७. " : श्री चन्द्र प्रकाश हदी दुमी राई
८. " : श्री सिर्जना हदी दुमी राई
९. " : श्री डम्बर हदी दुमी राई

त्यसै गरी दुमी किरात राई फन्सीकीम नेपालको केन्द्रीय अध्यक्ष सह-प्राध्यापक श्री चतुरभक्त राई ज्यूको उपस्थितिमा किरात हाउस गोम्बल लेन, बेलायतमा दुमी किरात राई फन्सीकीम, दुमकीम, बेलायतको गठन भएको छ। नवनिर्वाचित पदाधि- कारीहरूमा निम्न पदाधिकारी रहनु भएको छ। नव निर्वाचित प्रतिनिधिहरू:

१. अध्यक्ष : रिटायर्ड मेजर इन्द्रप्रसाद राई
 २. उपाध्यक्ष : शिवप्रसाद राई
 ३. सचिव : नरेश राई
 ४. सह सचिव : डिल्लीसेर राई
 ५. कोषाध्यक्ष : चन्द्रकुमार राई
 ६. सह कोषाध्यक्ष : कमानसिंह राई
 ७. सदस्य : छलाशोभा राई
 ८. सदस्य : श्रीजना राई
 ९. सदस्य : कमला राई
 १०. सदस्य : बन्नीकुमार राई
 ११. सदस्य : रमन राई
 १२. सदस्य : मोहन राई
 १३. सदस्य : भूमिराज राई
- सुभेक्षक
१. कुमार दुमी राई

दुमकीम युकेका पदाधिकारीहरू

डा. राई सम्मानित

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट दुमी व्याकरणमा विद्यावारिधि गर्नुभएका दुमी किरात राई फन्सीकीमका महासचिव तथा भाषाविद् डा. नेत्रमणि दुमी राई दु.कि.रा.फ., दुमकीम धरानको तर्फबाट सम्मानित हुनुभएको छ। गत जेष्ठ १९ गते आयोजित दुमकीम, धरानद्वारा नव निर्मित भवनको घरपैघो तथा जग्गादाताको प्रतिमा अनावरण कार्यक्रमको अवसरमा दुमकीम धरानका अध्यक्ष जगत बहादुर राईले सम्मान-पत्र प्रदान गर्नुभएको थियो।

डा. राई सम्मान-पत्र ग्रहण गर्नुहुँदै।

तोसु सिली सम्पन्न

दुमी किरात राई फन्सीकीम, देल्कीम, नोरुङको आयोजनामा गत जेठ २१ गते सोमबार तोसु सिली कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। त्यसै गरी दुमकीम, माक्पाको आयोजनामा पनि गत जेठ २८ गते भुमे पुजा तथा तोसु सिली कार्यक्रम सम्पन्न

देल्कीम नोरुममा तोसी सीली नाचिदै।

भयो। हरेक वर्ष जेठ २०/२२ गतेपछि भुमे पुजा गरी तोसु सिली नाचिने यस क्षेत्रमा माक्पा क्षेत्रका चार पाछा दुमी राईहरू हलक्सु, खारुबु, हजुर र बालक्पाका पुर्खा गान्पा र रतेपाले निकालेको माक्पाको सुम्नीम भुमेलाई यस क्षेत्रको मुल भुमे मान्ने गरेको पाईन्छ। यसका साथै बेप्ला, इलीम लगायतका गाउँमा पनि भुमे पुजा गरी तोसु सिली नाच्ने गरिन्छ।

बधाई तथा शुभकामना जापन

गत २०७५/०६/०३ को दिन बेलायतबाट आउनु भएको नव निर्वाचित दुकिराफ दुमकीम बेलायतका अध्यक्ष मेजर इन्द्र प्रसाद दुमी राई संग दुकिराफ केन्द्रीय समितिका पदाधिकारीहरूसंग सटिक भेटघाट कार्यक्रम सम्पन्न भयो। नव निर्वाचित अध्यक्ष ज्यू लगायत सम्पूर्ण टिमलाई सफल कार्यकालको लागि हार्दिक शुभकामना तथा बधाई जापन गरियो। उक्त भेटमा दुमी भाषिक पत्रिका इसीलीम १९ औं अंक प्रकाशनको लागि दुकिराफ तथा इसीलीम परिवारलाई रू १०,००० सहयोग रकम हस्तान्तरण गर्नु भयो।

सहयोग रकम लिनुहुँदै फन्सीकीम पदाधिकारीहरू

इसीलीम समृद्धिकोषको लागि मासिक

रकम संकलन सुरु

अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका इसीलीमको "इसीलीम समृद्धिकोष"मा जम्मा हुने गरी प्रति परिवार मासिक रू. १००/- (एक सय) का दरले रकम संकलन कार्य सुरु भएको छ। रावावंशी गा.पा.-१, हाचेका पुखौली घर भइ हाल काठमाडौं, ललितपुर र भक्तपुर जिल्लामा बसोबासरत दुमी

समुदायबाट यही भाद्र महिनादेखि रकम संकलन कार्य सुरु भएको हो। लोकेन्द्र सत्तम दुमी राई र हिरामणि सत्तम दुमी राईले गत भाद्र २३ गते शनिवार रू.१,०००/- (एक हजार रुपैयाँ) रुपैयाँ दुमी किरात राई फन्सीकीम तथा इसीलीम परिवारलाई हस्तान्तरण गर्नुहुँदै भन्नु भयो-" हामी दुमी जनाको तर्फबाट आज यो रू.१,०००/- (एक हजार रुपैयाँ) रुपैयाँ सहयोग गर्छौं। यही भाद्र महिनादेखि हाम्रो क्षेत्रबाट प्रति परिवार

मासिक रू. १००/- (एक सय) का दरले रकम संकलन गरी संस्थालाई दिन्छौं, अब हरेक क्षेत्रबाट सबैले यो काम सुरु गर्नु पर्छ, गरौं" भन्नुभयो। सदस्यहरुमा श्री लोकेन्द्र सत्तम दुमी राई (प्रस्तावक), श्री हिरामणि सत्तम दुमी राई, श्री चुस्त बहादुर सत्तम दुमी राई, श्री भिम बहादुर सत्तम दुमी राई, श्री डिल्लीशेर सत्तम दुमी राई र अधिवक्ता श्री गिरीराज सत्तम दुमी राई हुनुहुन्छ।

हार्दिक श्रद्धाञ्जली

दुमी राईहरूको भाषा, संस्कार, संस्कृतिलाई संरक्षण र संबर्द्धन गर्न सदा तत्पर रहनु भएका दुमी वंशका नोक्छो/ताया/ताडकु/पुर्खा/पुर्खेनी/वंशावली ज्ञाताहरूको असामयिक निधनभएकोमा दिवंगत आत्माको चिर शान्तीको लागि सिमेभुमे, सुप्तुलु, युड्खुलु एवम् सुम्नीमा-पारुहाडसँग प्रार्थना गर्दै हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछौं।

वंशवली ज्ञाता
जगत ब. हलक्सु दुमी राई
बराहक्षेत्र-२, राजावास, सुनसरी

मौली शोभा रंकासु दुमी राई
केपिलासगढी गा.पा.-४,
अक्षा.बावसीला

ताया
रत्न ब. हलक्सु दुमी राई
ऐसेलुबक गा.पा.-७, सुम्

नोक्छो
तुलामान हलक्सु दुमी राई
ऐसेलुबक गा.पा.-७,
नोरोड

ताया तथा वंशवली ज्ञाता
श्याम बहादुर दुमी राई
रुवाकोट मझुवागढी-१२,
जाल्पा

म्याम शोभा राई
रुवाकोट मझुवागढी-१२,
जाल्पा

शोभा लक्ष्मी बुलुड राई
ऐसेलुबक गा.पा.-७,
नोरोड

दुमी किरात राई फन्सीकीम तथा इसीलीम परिवार

आर्थिक सहयोगको लागि विशेष धन्यवाद ज्ञापन

साविक लोखिम गा.वि.स.वडा नं. ३ बस्ने श्री कृष्ण बहादुर राईकी श्रीमती माईती घर केपिलासगढी गा.पा.-४, बाक्सिला भई हाल का. म. न. पा.- ३१, शान्तीनगर, जागृती नगर बस्ने श्री मीना राईको दुवै मृगौला फेल भई अस्पतालमा उपचारको लागि देश विदेशमा रही आर्थिक, नैतिक, बौद्धिक र भौतिक रुपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण नरनाता, इष्टमित्रमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं। उपचारको क्रममा अस्पतालको सोधखोज, व्यवस्थापन गरी सहयोग गर्नुहुने सिम्पानी बाक्सिला निवासी श्री टिकाराज राई प्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछौं। नाम उपलब्ध हुन सकेका सहयोगदाता ज्यूहरूको नामावली यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ।

१. हङ्कडवाट समला राई तथा नन्द प्रसाद राईको पहलमा प्राप्त रकम

क्र.सं.	नाम, थर	नेपालको ठेगाना	सहयोग रकम (हङ्कड डलरमा)
१.	इन्द्र बहादुर राई	चप्लेटी	१,०००/-
२.	हिरामान राई	माक्या	५००/-
३.	सूर्यमान राई	जाल्पा	५००/-
४.	गोमा देवी शर्मा		५००/-
५.	अनिता गुरुड		२००/-
६.	टिकाराम राई	माक्याली डाँडा	६००/-
७.	समला राई	खार्मी	१,०००/-
८.	एबनी (विकासको आमा)		१,०००/-
९.	यौवन राई		१,०००/-
१०.	अस्मिता काम्वाइ		१,०००/-
११.	कमला राई	सिम्पानी	१,०००/-
१२.	क्युवेन राई		१,०००/-
१३.	रेवाधन राई	सिम्पानी	१,०००/-
१४.	प्रताप राई	दस्कते	१,०००/-
१५.	नन्द प्रसाद राई	सिम्पानी	१,०००/-
१६.	एम.वी. राई		३००/-
१७.	रेवाधनको साथी		१००/-
जम्मा			१२,९००/- १३.३५
जम्मा नेपाली रुपैयाँ			रू.१,७२,२१५/-

विशेष धन्यवाद

२. सारदा राईको पहलमा प्राप्त रकम

खोटाङ जिल्ला खाताम्बा भदौरे बस्ने श्री छत्रमान राईको नाती, नातिनीहरु प्रकाश राई, मदन राई, श्याम राई, अमर राई, हरी राई, ज्ञानेश्वर राई, तेज राई, हेमा राई, शारदा राई, गीता राई, पम्फा राई र तिर्थ राईबाट रु.५०,०००/-

हङ्कडबाट

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	सहयोग रकम (हङ्कड डलरमा)
१.	इन्द्र दुमी राई		२००/-
२.	तारा आइबुहाङ		२००/-
३.	मन्डरी परिवार		१७०५.५० /-
४.	चण्डी बहादुरको छोरी डिममाया राई		१००० /-
	जम्मा		३१०५.५०१३.२०
	जम्मा नेपाली रुपैयाँ		रु.४०,९९२.६+५०,००० = ९०,९९२.६

३. देवा प्रसाद राईको पहलमा प्राप्त रकम

क्र.सं.	नाम, थर	नेपालको ठेगाना	सहयोग रकम (हङ्कड डलरमा)
१.	दावा पासाङ राई	बाक्सिला	रु.५,०००/-
२.	धामसरी राई	"	रु.१,०००/-
३.	कला राई (शसी आमा)	"	रु.५००/-
४.	तारा राई	"	रु.५००/-
५.	महेन्द्र प्रसाद राई	"	रु.५००/-
६.	किशान राई	"	रु.५००/-
७.	तेज राई	"	रु.५००/-
८.	राम कुमार राई	"	रु.१,५००/-
९.	चित्र कुमार राई	बास्यानी	रु.२,०००/-
१०.	खड्ग राज राई	बास्यानी	रु.१,०००/-
११.	मित्र कुमार राई	भोजपुर	रु.१,५००/-
१२.	विशाल खत्री	ओखलढुङ्गा	रु.१,०००/-
१३.	मन विज्ञान राई	भुसुन्डा, पाथेका	रु.५००/-

विशेष धन्यवाद

१४.	अगमशेर राई	बाक्सिला	रु.५००/-
१५.	जुजु महर्जन	ललितपुर	रु.५००/-
१६.	कृष्ण श्रेष्ठ	धादिङ	रु.१,५००/-
१७.	देवेन्द्र कटुवाल	खोटाङ	रु.१,०००/-
१८.	जीवन वि.क.	गोरखा	रु.५००/-
१९.	राजेन्द्र वि.क.	गोरखा	रु.१,०००/-
२०.	कुमार लिम्बु	पाँचथर	रु.२००/-
	जम्मा नेपाली रुपैयाँ		रु.२१,२००/-

४. यु.के. बाट सप्तराज राई र हस्तराज राईको पहलमा प्राप्त रकम

क्र.सं.	नाम, थर	नेपालको ठेगाना	सहयोग रकम
१.	रनधोज गुरुङ	चितवन	£१०
२.	विजय गुरुङ	पोखरा	£१०
३.	डा.प्रमोद कोयी राई	सुर्देले	£१०
४.	खड्ग राई	दाम्थला	£१०
५.	इन्द्र प्रसाद राई	चोखुम	£१०
६.	हिराधन राई	बास्यानी	£१०
७.	भविन (रोशन) साम्पाङ		£११
८.	मनि राई	दाम्थला	£१०
९.	धर्मराज एस. राई	फेदी	£५०
१०.	भुमीराज राई		£१०
११.	प्रकाश राई		£२०
१२.	तिर्थ बहादुर राई	सुर्देले	£५०
१३.	शुत्रलाल राई		£११
१४.	मे. दिल कुमार राई		£५०
१५.	कमल राई	राखा	£१०
१६.	मे. योगेस कोयी राई		£१०

विशेष धन्यवाद

१७	शिव प्रसाद राई		£१०
१८	युवराज राई	सुइदेल	£५०
१९	भिजन राई	छिप्रुड	£१०
२०	वसन्त घोताते		£११
२१	भिम राई	बास्यानी	£२०
२२	महेन्द्र राई	सिम्पानी	£१००
२३	ज्ञानेन्द्र राई	सिम्पानी	£१००
२४	पुजा राई/गोकुल राई		£५०
२५	प्रकाश राई	वाइदेल	£१०
२६	प्रेम ध्वज गुरुड		£१०
२७	कुसुम लता कोयी लामा	सुइदेल	£१०
२८	सिद्धि राई		£१०
२९	नारायण अधिकारी	बाक्सिला	£२०
३०	नविन राई	माक्या	£११
३१	भक्त कुमार राई	माक्या	£२५
३२	रमन राई	सर्सका	£१५
३३	नरबहादुर राई	बाक्सिला	£१०
३४	जगत/भलशोभा राई	हल्कुम	£२५
३५	कडमणि राई	बाक्सिला, गैरीगाउं	£१५
३६	रविन कोयी	सुइदेल	£१०
३७	पशुपति राई तथा सम्पूर्ण परिवार	बास्यानी	£१००
३८	उत्तरमणि राई	बास्यानी	£१०
३९	मनि युलुड	सुइदेल	£१०
४०	धन बहादुर घले		£१५
४१	मिना राई		£२५
४२	रवि राई	सिम्पानी	£१०१
४३	पर्ज बहादुर गुरुड		£१०
४४	कमानसि राई	पाथेका	£१०
४५	तिर्थ राई		£१०

विशेष धन्यवाद

४६	अगमसि राई		£११
४७	राधा राई		£११
४८	शारदा राई		£११
४९	कुमारसि		£३०
५०	विर/कमला राई		£२५
५१	दुर्गा प्रसाद राई	बर्मेशारा	£१५
५२	चन्द्र/छला राई		£२५
५३	शुकराज राई		£२०
५४	किशोर राई	असफोर्ड	£११
५५	धर्मराज राई	सिम्पानी	£५०
५६	हस्तराज राई	सिम्पानी	£५०
५७	कुमारी/मुलुकराज		£५०
५८	सप्तराज राई	सिम्पानी	£५०
५९	८२४३ खिलेन्द्र राई	सुइदेल	£३०
६०	पदम राई	राखा	£१५
६१	अशोक राई	बास्यानी	£१५
६२	जयचन्द्र राई	नागि	£१०
६३	देउकुमार राई	मामातेम	£१००
६४	विष्णु/कन्सी राई		£१०
६५	गेहराज सिम्बु		£१२
६६	बागधन गुरुड		£१०
६७	दयाराम राई		£१०
६८	राम कुमार राई		£११
६९	नरभक्त राई		£७०
७०	राम प्रसाद राई	चोखुम	£२१
७१	राम प्रसाद ससुरा बाबा		£१०
७२	चित्र बहादुर राई	सिम्पानी	£५०
७३	कल्पना/धन राई	बुईपा	£१५
७४	सिजन राई	हलेसी	£१०

विशेष धन्यवाद

७५	भिम बहादुर राई	हलेसी	£१०
७६	कुल बहादुर लिम्बू	धरान	£१०
७७	बिसेश्वर राई		£१५
७८	डिक बहादुर राई	छेम्सुने	£११
७९	जंग राई	वास्यानी	£१५
८०	भुवनी शंकर राई	हलेसी	£२५
८१	हेम कुमारी राई	स्वीन्डोन	£११
८२	डा. नेशन राई	सिम्पानी	£२०
८३	बिन्द्र राई		£२०
८४	क्रित बहादुर राई		£५०
८५	बलराम घले		£१५
८६	केश गुरुड		£२०

रकम बैंकमा आई सकेको तर कसको हो हामीलाई छुटाउनु गाह्रो भएको

रकम बैंकमा आई सकेको तर कसको हो हामीलाई छुटाउनु गाह्रो भएको

१. एच. राई -£ ११ (२०१७/०८/२२)

२. जे. राई -£ ५ (२०१७/०८/१८)

अहिलेसम्म प्रतिबद्धता जनाइएको जम्मा रकम

£२१०४.००

बैंक खातामा जम्मा भइ सकेको रकम-

£२०३३.००

५. थप सहयोग दाताहरू

क्र.सं.	नाम, थर	ठेगाना	सहयोग रकम
१.	दुर्गा प्रसाद राई	चोखुम	रु. ४,००० /-
२.	पदम गुरुड	कुनाघर, बाक्सिला	रु. ४,००० /-
३.	प्रविन राई	चोखुम	रु. ५,००० /-
४.	गमक राई	सिम्पानी	रु. ४,००० /-
५.	रेनुका राई	बाक्सिला	रु. २,००० /-
६.	शान्ती राई	बुईपा	रु. २,००० /-
७.	अप्यरा राई	सिम्पानी	रु. २,००० /-
८.	चन्द्रदिप राई	सिम्पानी	रु. ४,००० /-

विशेष धन्यवाद

९.	देउराज राई	सिम्पानी	रु. ४,००० /-
१०.	चन्द्रशोभा राई	बुईपा	रु. १,००० /-
११.	सिता राई	सिम्पानी	रु. ५,००० /-
१२.	अन्जु राई	बेलवारी	रु. १,००० /-
१३.	नवराज राई	अत्तरखेल	रु. ५०० /-
१४.	कमला राई (धनजीतको छोरी)		रु. ५,००० /-
१५.	अक्ष कुमार राई	हांगे, खार्मी	रु. ३,५०० /-
१६.	सर्वजित राई	जालपा	रु. ७,५०० /-
१७.	शुभ राई	सिम्पानी	रु. ७,५०० /-
१८.	बेल गुरुड राई	सप्तेश्वर	रु. १,००० /-
१९.	अनिता राई	बाक्सिला	रु. १,००० /-
२०.	विनय राई	सुनाकोटी	रु. १,००० /-
	जम्मा रकम		रु. ६५,००० /-

संकटपूर्ण अवस्थामा स्वास्थ्योपचारको लागि यतिका ठूलो मात्रामा आर्थिक सहयोग गरी उपचार खर्च जुटाइदिनु हुने सम्पूर्ण सहयोगदाताज्यूहरूमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्छौं ।

कृष्ण बहादुर राई तथा मीना राई

हार्दिक शुभ-कामना

इसीलीम १९औं अङ्क प्रकाशन हुन गइरहेको तथा किरातीहरूको महान चाड येले यो ५०७८ छीरीयाम्लो (उधौली) तोसी/तोसु (साकेला) को शुभ अवसरमा देश-विदेशमा रहनु भएका सम्पूर्णमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै सीमेभूमे, सुप्तुलु, युङ्खुलु एवम् सुम्नीमा-पारुहाडले हामी सबैको रक्षा गर्नु भन्ने कामना गर्दछौं ।

मे.श्री इन्द्र प्रसाद दुमी राई/रेनुका कोयी राई
तथा स-परिवार

केपिलासगढी, गा.पा., बाक्सिला चोखुम
हाल- Raigate, Surrey Country, UK

आर्थिक विवरण

इसीलीम-२०७४, अंक-१७, वर्ष-१८ प्रकाशन खर्च विवरण

क्र.सं.	विवरण	खर्च रकम
१	इसीलीमको प्रेस (१,००० प्रति)	रु. ९२,०००/-
२	टाईपिङ तथा सम्पादन	रु. ५,५००/-
३	यातायात तथा सञ्चार	रु. ४,६००/-
४	मसलन्द	रु. १,५५०/-
५	विविध	रु. ७,९००/-
	जम्मा रकम	रु. १,११,५५०/-

इसीलीम -२०७४, वर्ष-१८, अंक-१७ प्रकाशनार्थ रु. १,२०,०००/
फन्सीकीम खाताबाट निकालिएको

इसीलीम -२०७४, वर्ष-१८, अंक-१७ को बिक्री वितरण तालिका

क्र.सं.	विवरण	इसीलीम प्रति	रकम	रसिद नं.	भुक्तानी लिने	कैफियत
१	लेखक, शुभकामना तथा विज्ञापन दाताहरूलाई वितरित	५९				नि:शुल्क
२	विमोचन प्रति	३				
३	उमेश दुमी राई	११ (१०+१)	१,०००/-	२०२		कीर्ति
४	प्रेम बहादुर दुमी राई	११ (१०+१)	१,०००/-	२०३		
५	क्या. नैनबहादुर दुमी राई	"	"	२०४		
६	शुभराज दुमी राई	"	"	२०५		
७	गणेश दुमी राई	"	"	२०६		
८	हिरामणि दुमी राई	६ (५+१)	५००/-	२०७		
९	सन्तोष दुमी	"	"	२०८		
१०	जुना दुमी राई	"	"	२०९		
११	जयराम दुमी राई	११ (१०+१)	१,०००/-	२१०		
१२	अनिता दुमी राई	"	"	२११		
१३	सरिता दुमी राई	६ (५+१)	५००/-	२१२		
१४	चक्र बहादुर दुमी राई	११(१०+१)	१,०००/-	२१३	तेजमाया	
१५	चतुरभक्त दुमी राई	"	"	२१४	कीर्ति	
१६	डा. नेत्रमणि दुमी राई	"	"	२१५		

आर्थिक विवरण

१७	कीर्ति कुमार दुमी राई	"	"	२१६	कीर्ति	
१८	असार दुमी राई	"	"	२१७		
१९	फुलकमल दुमी राई (मास्मा)	१५	१,५००/-	२१८		
२०	सहजित दुमी राई	१	१००/-	२१९		
२१	मातेराज दुमी राई	"	"	२२०		
२२	द्वी बहादुर दुमी राई	"	"	२२१		
२१	मौलकुमार दुमी राई	२	२००/-	२२२		
२२	चतुरभक्त दुमी राई	११	१,१००/-	८८९		
२३	संस्थागत रूपमा वितरित	५४				नि:शुल्क
२४	धरान	१००	१०,०००/-	५७		तेजमाया
२५	अनिता दुमी राई	२	२००/-	२४७	कीर्ति	
२६	राम रंकासु दुमी राई	१	१००/-	८५१		
२७	निर्मल सत्तम दुमी राई	१	१००/-	८५६		
२८	नारायण दुमी राई	१	१००/-	८५८		
२९	चन्द्र प्रसाद राई (वेलायत)	२५	३,७५०/-	९५५	डा. नेत्रमणि	
३०	सि.एस. खम्बु, सिक्किम	१	१००/-	९५४		
	जम्मा	४३४	३१,४५०/-			

+१ भन्नाले इसीलीम सार्वजनिक गरिएको दिन इसीलीम किन्नु हुँदा थप एक प्रति नि:शुल्क दिइएको।
बिक्री हुन बाँकी इसीलीम-५६६प्रति

इसीलीम-२०७४, वर्ष-१८, अंक-१७ मा शुभकामना सन्देश तथा विज्ञापनदाताहरूको नामावली तथा प्राप्त रकम विवरण:

क्र.सं.	शुभकामना तथा विज्ञापनदाता	रकम	रसिद नं.	भुक्तानी लिने	कैफियत
१	हिरामणि दुमी राई	रु.१,०००/-	२०१		
२	कृष्ण कुमार दुमी राई	रु.१,०००/-	२२५		
३	सैलुङ बचत तथा ऋण सहकारी	रु.२,५००/-	२२७		
४	दिल कुमार राई	रु.२,५००/-	२२८		
५	शुभराज राई	रु.२,५००/-	२२९		

आर्थिक विवरण

६	राजेन्द्र श्रेष्ठ	रु. २,५००/-	२३०	कीर्ति	
७	गमक कुमार राई	रु. २,५००/-	२३१		
८	सुलेखा श्रेष्ठ राई	रु. २,५००/-	२३२		
९	हेमा लामा राई	रु. २,५००/-	२३३		
१०	समला राई	रु. २,५००/-	२३४		
११	विश्वेक राई	रु. २,५००/-	२३५		
१२	कविराज राई	रु. २,५००/-	२३६		
१३	चन्द्रशोभा राई	रु. १,०००/-	२३७		
१४	अञ्जु राई	रु. १,०००/-	२३८		
१५	टेकवीर राई	रु. १,०००/-	२३९		
१६	पम्फा राई	रु. १,०००/-	२४०		
१७	तिर्थ राई	रु. १,०००/-	२४१		
१८	तिर्थ हलबसु दुमी राई / राधिका साम्पाड दुमी राई	रु. १,०००/-	२४०		
१९	वेश बहादुर खारूवु दुमी राई	रु. १,०००/-	९५३		डा. नेत्रमणि
२०	द्रोयो पृष्ठ स्व. मनिशोभा हदी श्रदाञ्जली	रु. १०,०००/-	१०३		अनिता
२१	सुनिल दुमी राई तथा स-परिवार	रु. ३,०००/-	६०		तेजमाया
२२	हिमा हम्बु दुमी राई / देवान चाम्लिङ राई	रु. २,०००/-	५९		तेजमाया
२३	रामकाजी लुप्यो दुमी राई	रु. १,०००/-	६१	तेजमाया	
२४	जयराम बालक्या दुमी राई तथा स-परिवार,	रु. १,०००/-	८८५	कीर्ति	
२५	सर्वजित मुरह दुमी राई	रु. १,०००/-	५८	तेजमाया	
२६	किरात राई खेसकुद संघ ।	रु. ५,०००/-	६२	तेजमाया	
२७	नुमा फास्टफुड, लगनखेल,	रु. ५,०००/-	१०४	अनिता	
२८	धराने सेकुवा कर्नर, अनामनगर	रु. १५,०००/-	१०२	अनिता	
२९	शिवकुमार राई	रु. १००० /-	६३	तेजमाया	
३०	रोशन श्रेष्ठ, श्रेष्ठ होटल	रु. २०००	६४	तेजमाया	

आर्थिक विवरण

३१	इश्व बहादुर राई,	रु. १,०००/-	६५	तेजमाया (बाक्सिला क्षेत्रबाट एकमुष्ट १०,५००/- प्राप्त भएको)
३२	हरिचन्द्र राई, प्राधना किराना पसल	रु. ५००/-	६६	
३३	छत्र कुमार राई	रु. ५००/-	६७	
३४	प्रो. भिजन राई (नविन) बेविहाड	रु. ५००/-	६८	
३५	कर्ण जोशी, जोसि इन्ट	रु. ५००/-	६९	
३६	कुमार परिवार टेलरिड सेन्टर	रु. ५००/-	७०	
३७	दिपक गुरुड, रिकोन इलेक्ट	रु. ५००/-	७१	
३८	प्रो. भानुभक्त तिमिसिना स्टोर	रु. २,०००/-	७२	
३९	मौलकुमार राई, हेम किराना पसल	रु. १,०००/-	७३	
४०	दिलकुमार गजमेर, स्मारिका बुन थारि	रु. ५००/-	७४	
जम्मा		रु. ८७,५००/-		

इसीलीम २०७४, अंक-१८, वर्ष-१८ प्रकाशन खर्च विवरण

क्र.सं.	विवरण	खर्च
१.	इसीलीमको प्रेसमा (५०० प्रति)	रु. ५३,०००/-
२.	टाईपिङ तथा सम्पादन	रु. ४,५००/-
३.	यातायात तथा सञ्चार	रु. ५,२५०/-
४.	मसलन्द	रु. ८५०/-
५.	विविध	रु. ३,७१०/-
जम्मा		रु. ६७,३१०/-

सूचना !

दुमी वंशवली निमांण कार्य भइरहेकोले कोही कसैको वंशवली छुट्न गएमा चाँडो भन्दा चाँडो सम्पर्क राख्नहुन अनुरोध गरिन्छ ।

संयोजक: चतुरभक्त राई

सूचना !

दुकिराफ ५औँ राष्ट्रिय महाधिवेशन २०७३कार्तिक १, १०२ ११को सहयोग रसिदको अर्धकट्टि र केही रकम हल्को हिसाब अर्भौ बाँकी रहेको हुँदा यथासक्य चाँडो उपलब्ध गराईदिनहुन सम्बन्धित जनमा सादर अनुरोध गरिन्छ ।

विनित: आर्थिक व्यवस्थापन समिति,
दुकिराफ ५ औँ महाधिवेशन

आर्थिक विवरण

इसीलीम -२०७४, वर्ष-१८, अंक-१८ को वितरण तालिका

क्र.स	विवरण	विक्रि प्रति	रकम	रसिद नं.	भुक्तानी लिने	कैफियत	
१	लेखक, शुभकामना तथा विज्ञापनदाताहरूलाई वितरित	६४				निःशुल्क	
२	शुभराज दुमी राई	६ (५+१)	५००/-	२४२	कीर्ति		
३	क्या. नैनबहादुर दुमी राई	६ (५+१)	५००/-	२४३			
४	अनिता दुमी राई	६ (५+१)	५००/-	२४५			
५	हिरामणि दुमी राई	२ (१+१)	१००/-	२४६			
६	मणिकुमार दुमी राई	२ (१+१)	१००/-	२४६			
७	निरोज दुमी राई	२ (१+१)	१००/-	२४६			
८	संवागत रुपमा वितरित	३२				निःशुल्क	
९	निरोज दुमी राई नोरुड	१	१००/-	२४८	कीर्ति		
१०	सन्तोष दुमी	६(५+१)	५००/-	२४९			
११	तिर्थ हलक्सु	१	१००/-	८५५			
१२	हिरामणि दुमी राई	६	६००/-	८५७			
१३	निर्मल सत्तम दुमी राई	१	१००/-	८५६			
१४	नारायण दुमी राई	१	१००/-	८५८			
१५	चतुरभक्त राई	१९	१,९००/-	८९०			
१६	तेजमाया राई	४४					विक्रीहुन बाँकी
१७	नेत्रमणि दुमी	१५	१,५००।	८९३		कीर्ति	
१८	धरान	५०	५,०००/-	७७		तेजमाया	
१९	माक्या +नोरुड	२०	२,०००/-	८९४	कीर्ति		
२०	चन्द्र प्रसाद राई (वेलायत)	२५		९५५	डा. नेत्रमणि		
२१	सि.एस. खम्बु, सिक्किम	१		९५४	डा. नेत्रमणि		
२२	बेश बहादुर दुमी राई	४	४००/-	९५३	डा. नेत्रमणि		
जम्मा		३१४ प्रति	रु.१७,९५०/-				

नोट: +१ भन्नाले इसीलीम सार्वजनिक गरिएको दिन इसीलीम किन्नु हुँदा थप एक प्रति निःशुल्क दिइएको। विक्री हुन बाँकी इसीलीम-१८६प्रति

आर्थिक विवरण

इसीलीम-२०७४, वर्ष-१८, अंक-१८ मा शुभकामना सन्देश तथा विज्ञापनदाताहरूको नामावली तथा प्राप्त रकम

क्र.स	शुभकामना तथा विज्ञापनदाता	रकम	रसिद नं.	भुक्तानी लिने	कैफियत
१.	क्या. नैना बहादुर दुमी राई	रु.२,०००/-	२४४	कीर्ति	
२.	राम रंकासु दुमी राई (आसाम)	रु.२,०००/-	८५१	कीर्ति	
३.	माक्याली किरात राई समाज (अन्तिम पृष्ठको शुभकामना सन्देश)	रु. १५,०००/-	८७०	कीर्ति	
४.	मान बहादुर सत्तम दुमी राई, सप्तेश्वर।	रु. ३,०००/-	५६	तेजमाया	
५.	दीपक कुमार लिम्बू, तेङ्घुम।	रु.३,०००/-	५५	तेजमाया	
६.	दीपक साम्पाड राई, मोरङ।	रु.३,०००/-	५४	तेजमाया	
७.	ईश्वर रंकासु/आरती दुमी राई, मोरङ।	रु.२,०००/-		अनिता	
८.	नृप सत्तम दुमी/सुमीता कोयी दुमी राई,	रु.१,०००/-	५३	तेजमाया	
९.	दौ बहादुर हलक्सु दुमी राई नोरुड	रु.१,०००/-	८८८	कीर्ति	
१०.	चतुरभक्त सत्तम दुमी राई जानुका दुमी राई	रु.२,०००/-	८९१	कीर्ति	
११.	सर्वधन राई (बुइपाली), बुढानिलकण्ठ।	रु.५००/-	५२	तेजमाया	
१२.	कुल बहादुर राई,काठमाडौं	रु.२,०००/-	९५१		
जम्मा		रु. ३६,५००/-			

दुमी महिना	नेपाली महिना	दुमी महिना	नेपाली महिना
जीलो	वैशाख	कात्तिक	सम्लु
तुप्जु	जेठ	मङ्सिर	बुमती
चीरीम	असार	पुस	सादुरी
पातालु	साउन	माघ	दीकुरी
चीयम	भादौ	फागुन	हल्सा
लीम्लु	असोज	चैत	अम्लु

आर्थिक विवरण

मिति २०७४(०७)०२ र ११ दुमी किरात राई फन्सीकीमको आयोजनामा खेलिएको देउसी भैलो कार्यक्रममा संकलित रकमको विवरण ।

क्र.स.	नाम	ठेगाना	रकम
१	शुभराज रंकसु दुमी राई	नयाँ बानेश्वर	रु.३०,०००/-
२	देवान रंकसु दुमी राई	"	रु.२०००/-
३	ज्ञानराज राई	"	रु.५१०/-
४	चन्द्रशोभा राई	"	रु.१,००५/-
५	दिनेशरअप्सरा दुमी राई	"	रु.१,५००/-
६	सिता दुमी	"	रु.२,०२०/-
७	धनप्रसादर, लिला दुमी राई	"	रु.१,५००/-
८	जितमनी राई	"	रु.७,०००/-
९	क्या.नैन ब सत्तम दुमी राई	चक्रपथ	रु.३,०००/-
१०	अशोक दुमी राई	"	रु.३,०००/-
११	ललिता -नविन राई	सुकेधारा	रु.६,०००/-
१२	दुर्ग प्र दुमी राई	"	रु.६,०००/-
१३	कुमारी दुमी	"	रु.२,१००/-
१४	पवित्रा साम्पाड	"	रु.१,१००/-
१५	नरभक्त राई	"	रु.५०५/-
१६	शान्ता दुमी राई	"	रु.२,१००/-
१७	सध्मी	"	रु.५०५/-
१८	अस्मिता आचार्य	"	रु.५२०/-
१९	कृष्ण कुमार राई	बाक्सिला	रु.५,०००/-
२०	हिरामाणी दुमी राई	भक्तपुर	रु.१,००५/-
२१	लोकेन्द्र(वीरमणी) दुमी राई	"	रु.१,००५/-
२२	नारायण(सुवास) दुमी राई	"	रु.१,१११/-
२३	गिरीराज दुमी राई	चावहिल	रु.५०५/-
२४	फलैचा रेष्टरन्ट, उमेश, शिव गुरुड	काठमाण्डौ	रु.२,१११/-
२५	अम्बर बहादुर दुमी राई	"	रु.५००/-
२६	चन्द्रशोभा राई	"	रु.५००/-
२७	जिना राई	"	रु.५००/-
२८	तायाहाइमा दुमी राई	"	रु.५००/-
२९	जुना दुमी राई	पाँचथर	रु.५००/-
३०	भीम दुमी राई	बाक्सिला	रु.१,०५०/-

आर्थिक विवरण

३१	मौल कुमार दुमी राई	"	रु.५००/-
३२	धन कुमार दुमी राई	"	रु.५०५/-
३३	भीम दुमी राई	बाक्सिला	रु.१,०५०/-
३४	सन्तोष दुमी राई	"	रु.२,१००/-
३५	नक्छो प्रेम राईचु	सप्तेश्वर	रु.५००/-
३६	चतुरभक्त दुमी राई	"	रु.२,१००/-
३७	दिनेश रंकसु दुमी राई	ताप्लेजुड	रु.५२०/-
३८	सुमन चाम्लिङ राई	किराया के. स.	रु.१,०१०/-
३९	जयराम दुमी राई	माक्या	रु.३,५०५/-
४०	लोक दुमी	"	रु.५००/-
४१	असार दुमी राई	"	रु.१,०५५/-
४२	बबी दुमी राई	"	रु.१,०१५/-
४३	चतुरमान दुमी राई	"	रु.१,०५०/-
४४	मातेराज दुमी राई	"	रु.१,५५०/-
४५	धिज दुमी राई	"	रु.६००/-
४६	डा नेत्रमणी दुमी राई	"	रु.३,५५५/-
४७	ईश्वरमान दुमी राई	"	रु.१,५५५/-
४८	डिल्लीनाथ थुलुड	"	रु.६००/-
४९	मणि कुमार थुलुड	"	रु.१,०००/-
५०	सहजित दुमी राई	"	रु.१,०५०/-
५१	कीर्ति कुमार दुमी राई	"	रु.१,००५/-
५२	कुमार सिंह दुमी राई	"	रु.१,१५५/-
५३	तिर्थ हलसु दुमी राई	"	रु.१,१५५/-
५४	विष्णु कुमार चाम्लिङ	"	रु.११५५
५५	राम बहादुर राई	"	रु.५,१०/-
५६	बेलु गुरुड	सप्तेश्वर	रु.१,५१०/-
५७	अमृत सरचु दुमी राई	खामी, हाल कोरिया	रु.५,१००/-
	जम्मा		रु.१,१५,९७२/-

सूचना !

दुमी वंशवली निर्माण कार्य भइरहेकोले कोही कसैको वंशावली छुट्न गएमा चाँडो भन्दा चाँडो सम्पर्क राख्नहुन अनुरोध गरिन्छ ।

संयोजक: चतुरभक्त राई

सूचना !

दुकिराफ ५औँ राष्ट्रिय महाधिबेशन २०७३कार्तिक ९,१० र ११को सहयोग रसिदको अर्धकाँट्ट र केही रकम हरेको हिसाब अर्भै बाँकी रहेको हुँदा यथासम्भव चाँडो उपलब्ध गराईदिनहुन सम्बन्धित जनमा सावर अनुरोध गरिन्छ ।

मिति: आर्थिक व्यवस्थापन समिति,
दुकिराफ ५ औँ महाधिबेशन

खर्च विवरण:

क्र.स.	शीर्षक	मात्रा	रकम
१	मासु सुगुर	१० के.जी. × ४६०	रु. ४,६००/-
२	सभिस चार्ज (सकुन्तला)		रु. १,०००/-
३	हलभाडा (सुम्निमा)		रु. ३,०००/-
४	धिसो पेय, पानी, खाजा		रु. ५,४००/-
५	फूल, चम्चा काटा अन्य		रु. २,०६०/-
६	यातायात तथा संचार		रु. ३,९७०/-
७	फ्लेक्स, कार्ड छपाई		रु. २,८७०/-
८	साउण्ड सिस्टम		रु. २,०००/-
९	बैठक खर्च		रु. ५५०/-
१०	जम्मा खर्च		रु. २४,६५०/-

बचत रकम = रु. १,१५,९७२/- - रु. २४,६५०/- = रु. ९१,३२२/-

नोट: गत सालको तिहारमा बलिहाड देउसी मैलो कार्यक्रममा संकलित रकम दुमी गीत, संगीत संकलन, सम्बन्धन र प्रबर्द्धनार्थ खेल्नेता पनि उक्त कार्य भइ नसकेकोले तिहार खर्च गरी बाँकी रहेको जम्मा बचत रकम मध्ये रु. ९०,०००/- हजार रुपैयाँ फन्सीकीम कोषमा जम्मा गरिएको छ।

दुमी किरात राई फन्सीकीमको २०७३ देखि २०७५ श्रावण मसान्त सम्मको आम्दानी तथा खर्च विवरण

श्रेय सम्पूर्ण दुमी जन तथा सुभेक्षक मित्रहरूलाई सादर सेवा

दुमी किरात राई फन्सीकीम आम दुमी किरात राईहरूको एकमात्र गौरवशाली संस्था हो। यसमा तपाईं हाम्रो ठूलो परिश्रम लगानी भएको छ। यसले २०५५ सालदेखि यसबेलासम्म अहोरात्र दुमीहरूको भाषा, धर्म, संस्कार, संस्कृति, वंशावली र इतिहासको संरक्षणको कार्यमा जुटेको छ।

अहिलेसम्म दुमीको शब्दकोश प्रकाशन र त्यस उपर पाठकहरूबाट आएको सुभावलाई मध्येनजर राखी परिमार्जन गर्न अथक परिश्रम गरिरहेका छौं र यसको प्रकाशन पनि निकट भविष्यमा हुने नै छ। त्यसैगरी संस्थाले डा. नेत्रमणि राईद्वारा लिखित दुई वटा दुमी व्याकरणको निर्माण एवं प्रकाशन पनि भैसकेको छ। २१ सै पाछाको वंशावली यस अघि प्रकाशित भएकोमा थप

महिलासहितको वंशावली प्रकाशनको लागि पूर्वका १६ वटा जिल्लाहरूको भ्रमण र मुलुक बाहिर दार्जिलिङसम्मको वंशावली संकलन भई टाइप गर्ने कार्य जारी रहेको छ। वंशावली संकलनका निमित्त केपिलासगढी गाउँपालिकाले हालैमात्र (२०७५) ३५ हजार रुपैयाँ उपलब्ध गराएको छ। पछिल्लो समयमा युकेमा बसोबास गर्न पुगेका हाम्रा दुमी दाज्युभाईहरूको नानीहरूको वंशावली संकलनमा पनि मेजर इन्द्रप्रसाद राई जुटीराख्नु भएको छ।

वंशावली संकलनमा स्वयं वंशावली निर्माण समितिका संयोजक चतुरभक्त राई तथा प्राविधिक दिनेस राईले माथि भनिएका दुमी धातथलोदेखि पूर्वका प्राय सबै जिल्लाहरूको भ्रमणगरी वंशावली संकलन गरिसक्नु भएको छ भने हडकडमा इन्द्रसिंह राई (चप्लेटी) दुमी वंशावली प्रकाशनको लागि खर्च व्यवस्थापन र वंशावली संकलनमा गम्भिररूपमा लागीरहनु भएको छ। वंशावली यथासक्दो चाँडै

नै यसको प्रकाशन गर्ने कार्यमा जुटेका छौं।

दुमी किरात राईहरूको भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृति र इतिहासको संरक्षणको लागि रावाखोला वारीपारी मुद्दमको संकलन भैरहेको छ। दुमीहरूको ऐतिहासिक सांस्कृतिक धरोहरहरूलाई बचाउन केपिलासगढीमा ३ रोपनीभन्दा बढी जग्गा खरिद गरिएको र आदरणीय नक्छो अष्टबहादुर हदी राईज्यूबाट लगभग ४ रोपनी जग्गा निःशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउने कार्य सम्पन्न भैसकेको छ। पूर्वमा दुमी किरात राईहरूको एकतालाई मजबुत बनाउन धरानमा आदरणीय आर एस एम पर्जवहादुर राईज्यूले सेउती क्षेत्रमा दिनुभएको निःशुल्क जग्गामा दुमकिम भवनको निर्माण, उहाँहरूको प्रतिमाको निर्माण र साकेलाथानसमेत स्थापना गरी वार्षिक रूपमा सिली नाच्ने, सामुहिक चुल्हाघर तथा भूमेपूजा गर्ने कार्यक्रम निरन्तर अगाडि बढिरहेको छ।

सप्तेश्वर दाम्यलामा फन्सीकीकै नाममा दुई रोपनी जग्गा रुसुकिम दाम्यलाले खरिद गरी इतिहास तथा सांस्कृतिक संरक्षणको लागि भूमे निकाली वार्षिक रूपमा साकेला नचाउने कार्य गरिरहेको छ। माक्यामा माखिपा कुकुरको प्रतिमा र मुद्दम निर्माणको लागि वार्डपालिकाले खर्चको व्यवस्थापन गरी सरकारी तवरबाटै त्यसलाई व्यवस्थापनको कार्य भैरहेको अवस्था छ। इसीलीमको १९ औं अंक यत्तिखेर तपाइको हातमा आईपुगेको छ।

दुमीहरूको भाषा संरक्षणको निमित्त दुमी सुलाम प्रकाशन भएको लामै समय भैसकेको छ। दुमी भाषा लोप हुन लागिरहेको अवस्थामा तेजमाया राईद्वारा हिदुक्मा (ढुक्कुकी) नामक कविता संग्रह र चतुरभक्त राईद्वारा दुमी किरात राई समाजमा पाइने, मिथक, किंवदन्ती र लोककथाहरूको संग्रह पनि यसैवर्ष प्रकाशन भैसकेको छ। उक्त दुवै प्रकाशित कृतिबाट प्राप्त हुने रकम इसीलीम संबद्धिकोशमा जम्मा गरिने निर्णय भएको छ। पिपलपुस्तक प्रकाशनबाट दुमीभाषाको कुलुछिदु पनि प्रकाशित भएको छ। इसीलीमलाई स्थायित्व दिन यसको प्रकाशनको लागि खर्च जुटाउने कार्यमा शुभकामना दिएर सहयोग पुऱ्याउने अनन्य सहयोगी हातहरू अनन्त हुनुहुन्छ। त्यसैगरी इसिलिमलाई यहाँसम्म

डोहोन्याएर ल्याउन विभिन्न कथा, लेख, कविता दिएर सहयोग गर्नु हुने सहयोगी हातहरू पनि हुनुहुन्छ।

हामीले राइचुको उत्पत्तियलो पोखरीगाउँको पोखरीलाई पनि संरक्षण गर्नु पर्दछ भनेर संबन्धित पाछाहरूसंग बारम्बार छलफल चलाईरहेका छौं भने तोदिपु ओडारलाई संरक्षण गर्न उपाय खोजिरहेका छौं। त्यसैगरी पाँच पाछासंग बढी सम्बन्धित केलासी दह (चुचुदह) संरक्षणको पनि संस्थाभित्र छलफल चलाईरहेका छौं। जालपा घलेगाउँमा रहेको संभौतहुङ्गालाई संरक्षण गरिनु पर्ने कुरा पनि त्यहाँको जालपा दुमकिमलाई बारम्बार आवाज उठाइरहेका छौं।

दुमीहरूको सबैको निजी घर छ तर साभा घर नभएको अवस्थामा चन्द्रछिरिड राईज्यूको असिम आशिर्वादबाट निःशुल्क प्रदान गरिएको जग्गा वाक्सिला बजारमा दुमी किरात राई फन्सिकिमको साभा भवन पनि निर्माण गरेका छौं। यस कार्यमा तपाईं हामीहरूले अथक परिश्रम गरेका छौं। त्यही परिश्रमको फल नै यो फन्सीकीम भवनको निर्माण हो। स्थानीय सरकारी संस्थाहरूको सहयोग र स्वदेश विदेशमा रहनु भएको दाताहरूको हातबाट प्रदान गरिएको आर्थिक सहयोगको संयुक्त प्रयासको प्रतिफल नै यो फन्सीकीम भवन हो। पछिल्लो समयमा भवनलाई पूर्णता दिनको लागि निकै नै कठिनाई भोग्न परेको अवस्थामा विशेषत श्री शुभकुमार राईज्यू, युकेबाट मेजर दिलकुमार राईज्यू र संस्थाकै प्रयत्नमा जम्मा भएको एकमुष्ट रुपैया १४,१०,४९२/- चौधलाख दसहजार चारसय नब्बे सहयोग संकलन हुन सक्यो। त्यसको आर्थिक विवरण यसमा प्रस्तुत गर्ने प्रयत्न गरिएको छ।

यति कुरा प्रस्तुत गर्दागर्दै निर्माणका काम जिम्मा लिएका हाम्रै ठेक्कदारहरूको ढिलाईपन र सुस्थिरताका कारणले कार्य सम्पन्न गर्न ढिलाई भइरहेको अवस्थामा संस्थाप्रति जिज्ञासु व्यक्तित्वहरू छटपटिनु भएको हामीले जानकारी पायौं। त्यो एकदम स्वभाविक पनि थियो। त्यसैले ठेक्कदार शिवकुमार राईलाई भाद्रभिन्नमा काम समाप्त गर्ने वचन बद्धता गराएका छौं, काम हुँदछ भनी जानकारी गराउन चाहन्छौं। कार्यालय भवन निर्माणप्रति चासो

राख्नु हुने तमाम जिज्ञासुहरूलाई धन्यवाद छ ।
आफ्नो संस्था संभेर मुखले होइन हातले सहयोग पुऱ्याई दुमीको साभा गौरव, पूख्यौली ज्ञान र सम्पत्ति अभिवृद्धिमा आफ्नो गाँस कटाएर भए पनि सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण सहयोगी हातहरूलाई हार्दिक धन्यवादसहित अभिवादन छ । यस कार्यमा रचनात्मक सुभाब सल्लाह पुऱ्याउनु हुने महानुभावहरूलाई पनि हार्दिक धन्यवाद छ । अन्त्यमा २०७३ देखि २०७५ सावन सम्मको आर्थिक विवरण प्रस्तुत गर्न अधि संस्थाको तर्फबाट नबोली नहुने कुरालाई प्रस्तुत गर्न बाध्य भयो कि माथि भनिएका यत्तिका कार्यहरू हुँदाहुँदै पनि पछिल्लो समयमा फेसबुकको सञ्जालमा फन्सीकीम भवनप्रति गरिएको प्रचारलाई हामीले निम्न चार बुँदाहरूमा बुझ्नेको अनुरोध गर्दछौं -
१. काम किन ढिलो भयो भनी चिन्ता लिने सुभेक्षकहरूको सकारात्मक फेसबुक सञ्चार

२. वास्तविकता बुझ्दै नबुझि स्यालको हुईयामा सुइयाँ धप्नेहरूको सस्तो लर्को
३. अर्काको आडमा जुम्मा हिडेको देख्ने तर आफ्नो जिउमा भैसी हिडेको नदेख्ने बानी
४. आफ्नो आड कन्याएर आफ्नै आँखामा छारो लगाउने सञ्चार
आदरणीय सुभेक्षकज्यूहरू
प्रस्तुत सन्दर्भमा टिप्पणीकारज्यूहरूको स्थान कहाँ पऱ्यो यहाँहरूले आफै कसी लगाउनु सक्नुहुनेछ । यो समयसम्म फन्सिकिमलाई तन, मन, धन र ज्ञानले सहयोग पुऱ्याउनु हुने अनेक व्यक्ति व्यक्तित्वहरूको लाममा आफ्नो स्थान कहाँ पर्दछ भनेर सर्वप्रथम चिनी र विचार पुऱ्याएर बोलेमा मात्र त्यसको ओजन पुग्छ भन्ने विचार पुऱ्याउँ । अन्त्यमा, समयले सत्यता बाहेक सबैलाई बढारेर लैजाने कुरामा ढुक्क हुन सबैमा निवेदन गर्दछौं । छिलछिल ।

दुमी किरात फन्सीकीमको आम्दानी विवरण २०७३ सालदेखि २०७५ सम्म

सि.नं.	मिति	आम्दानीको स्रोत	मार्फत	रकम
१	२०७३।२।७	यु के	मे दिलकुमार राई	१०६९९६०।-
२	२०७३।२।७	नेपालका विविध क्षेत्र	शुभकुमार राई	१८०३४७।-
३	२०७३।६।२९	यु के लगायत विविध क्षेत्र	गमक राई	१२५४३०।-
४	२०७३।२।७	बुनाई	गर्जमान राईको निजी सहयोग	१०,०००।-
५	२०७३।६।३	भापा	पुर्ण राईको निजी सहयोग	२५५५५।-
			जम्मा	१४९०४९२।-
६	२०७४।२।६	दुकिराफ महाधिवेशन	-	९००००।-
७	२०७४।७।२२	२०७४ सालको चौसी	-	९००००।-
			जम्मा	१५९०४९२।-
८		पूर्व बचत	-	१३,६०७।-
			एकिकृत जम्मा	१६०४०९९।-

दुमी किरात राई फन्सीकीम भवन सम्पन्न गर्नको लागि पठाइएको खर्च विवरण

सि.नं.	मिति	चेक नं.	कार्य तथा उद्देश्य	मार्फत	रकम
१	२०७३।२।१२	००६०२८८	दुकिराफ भवनलाई पूर्णता दिन	छत्र कुमार राईमार्फत टेम्केदार शिव कुमार राईलाई दिन	३,११,८००।-
२	२०७३।३।२३	००६०२९१	दुकिराफ भवनलाई पूर्णता दिन	छत्र कुमार राई मार्फत शिव कुमार राईलाई दिन	३९,८६५।-
		००६०२९१	रकम पठाउन शुल्क	-	१३५।-
३	२०७३।५।१५	००६०२९३	दुकिराफ भवनलाई पूर्णता दिन	छत्र कुमार राईमार्फत शिव कुमार राईलाई दिन	१००५००।-
		००६०२९३	रकम पठाउन शुल्क	रकम पठाउन शुल्क	५००।-
४	२०७३।५।२७	००६०२९४	दुकिराफ भवनलाई फलामे फर्निचर बनाउन पेशिक	शैलुङ्गेश्वरी ग्रील उद्योग बालकोट	२५,०००।-
५	२०७३।५।३०	००६०२९५	अन्तिम किस्ता	स्वयं ठे. शिव कुमार राईले काठमाडौंमा चतुरभक्त राईबाट बुझिलिएको	९५,०००।-
६	२०७३।५।३०	"	दुकिराफ भवनलाई फलामे फर्निचर बनाउन पेशिक	शैलुङ्गेश्वरी ग्रील उद्योग बालकोट	५०,०००।-
७	२०७३।११।१७	००६०२९६	फर्निचरको भुक्तानी	शैलुङ्गेश्वरी ग्रील उद्योग	४२०००।-
८	२०७३।११।१९		काठमाडौंबाट हुलुङ्ग बुवानी टुकमा गरिएको	बाल तामाङ,	५००००।-
९	२०७३।११।१९		हुलुङ्गबाट बाक्सिला बुवानी	समिर	३००००।-
				जम्मा	११,०४८००।-

अन्य खर्च (फन्सिकिमसंग सम्बन्धित)

सि.नं.	मिति	कार्य तथा उद्देश्य	भुक्तानी गरिएको व्यक्ति	रकम
१.	२०७३।५।२७	फन्सिकिम भवनलाई योगदान गर्नेहरूलाई ताम्रपत्र	दिलिप आर्ट कर्नर एडभान्स	२५,०००।-
२.	२०७४।४।२२	संगित गीत निर्माण (नुगोविताम्...)	भगडसिंह राई (सन्तोष दुमी)	२५,०००।-
३	२०७४।२।२२	२०७४ को इसिलिम प्रकाशन खर्च	कीर्ति	१,२००००।-
४		पूर्वीय जिल्लाहरूमा वंशावली संकलन	दिनेस राई	३६,५००।-

	खर्च र दुकिराफको रसिद निर्माण		
५	पुरानो ताम्रपत्र निर्माणको भुक्तानी गर्न बाँकी	दिसिप आर्ट कर्नर	३७८००१-
		सस्थागत जम्मा खर्च	२,४४,३००१-
		भवनसंग सम्बन्धित जम्मा खर्च	११,०४८००१-
		एकमुष्ट खर्च	१३४९१००
		बाँकी मौज्जाद	२,५५,०९९
	कूल आय रु १६,०४०९९	जम्मा	१६,०४०९९

संस्थाको अन्य वचत

सि.नं	बैंक/सहकारी	जम्मा भएको रकम	उद्देश्य	आम्दानीको स्रोत
१	एसोसियेट सहकारी संस्था, चाबेल	१,१०,०००१-	इसिलिम मुखपत्रलाई स्थायित्व प्रदान गर्न	इसिलिम विक्री तथा शुभकामना
२	गोर्खा फाइनेन्स सातदोबाटो, काठमाडौं	२,००,०००१-	समृद्धि कोष निर्माण फिन्सिकिमको अक्षय कोष निर्माण गर्न	पाँचौ महाधिवेशनबाट संकलित
	जम्मा	३,१०,०००१-		तीनलाख दसवहजार मात्र

नोट: केन्द्रिय भवनको फिनिसिङको लागि छत्र कुमार राईलाई काठमाण्डौबाट पठाएको रकम मध्येबाट शिव कुमार राईलाई दिएको रु ६,४०,५०० अक्षरेपी, छ लाख चालिस हजार पाँच सय), काठ कटाउदा, काठकर्मिलाई ज्याला रु १,६७,६५० अक्षरेपी एक लाख सठसठ्ठी हजार छ सय पचास दिएको छ। बाँकी हिसाब भवनको पूर्णता पछि इसीलीम २० औं अंकमा प्रस्तुत हुने जानकारी गर्दछौं। छिलछिल।

प्रस्तोता- चतुरभक्त राई/तेजमाया राई

दुमी नेपाली महिना			
जिलो	वैशाख	सम्लु	कात्तिक
तुप्जु	जेठ	बृमती	मङ्सिर
चीरीम	असार	सादुरी	पुस
पातालु	साउन	दीकुरी	माघ
चीयम	भादौ	हल्सा	फागुन
लीम्लु	असोज	अम्लु	चैत

यात्रा-नियात्रा

सफल जीवन सबैका लागि प्रिय हुन्छ, त्यकिकै स्तुत्य पनि। हरेक जनको जनमसँगै तय हुन्छ आ-आफ्नै प्रकारका अविचलित जीवन यात्रा। सुगम होस् वा दुर्गम, आफू जहाँ जन्मेनि आफ्नो जन्मथलो औषी प्यारो लाग्छ। समृद्ध होस् वा विपन्न, आफ्नो परिवार खुबै प्रिय लाग्छ। प्रख्यात होस् वा गुमनाम, आफ्नो वंश अति विशिष्ट लाग्छ। साथमा परिवार, समाज र मुलुकको सोलोढोलो परिवेशसँगै बढेगान जीन्दगीको यात्रा त्यसै सुरु हुन्छ। आत्मिक यात्रा, भौतिक यात्रा, मनोगत यात्रा, वंश यात्रा या अन्य जुनसुकै पनि।

यहाँ चर्चा गर्न खोजिएको चाहिँ आत्मपरक यात्राको बारेमा हो, जुन त्यसै स्वचालित, अविचलित र अकल्पनीय पनि छ। मानौँ परिस्थितिले जन्माएको भूमिका निर्वाह गर्दैमा अधि बढ्दै जान्छ। जन्मभूमि टेकेसिन हरेकको यात्रा त्यसै अधि बढ्छ। आफू जन्मी हुर्केको घरपरिवार, वंश अनि संस्कारबाट नै सीधा निर्देशित हुन्छ। साथमा चाहेर वा त्यसैनि वरपरको वातावरणबाट नियन्त्रित पनि हुने गर्दछ।

अपेक्षित जीवन यापनमा रम्नेहरूका लागि यात्रा अभिन्न पाटो हो, जीवन र जगतलाई सार्थक तुल्याउने मूलबाटो नै पनि। मानौँ यात्रा बिनाको मानव जीवन भन्नु भ्याल-ढोका राख्ने त्रिसिंको मुन्डा घर नै त हो। जसै यात्रासँगै बग्छ जनमभरको आत्मकथा, र सिर्जना हुन्छ हर जनको जीवन कहानी पनि। फरक यति नै मात्र कि व्यक्ति विशेष यात्रामा बटुलिएको कटु हुन् वा प्रिय, ती आलोतातो अनुभवहरू अरुसंग नि बाँड्ने कि आफूमा सीमित राख्ने!

छोटो होस् वा लामो, आरामदायी होस् वा पिडादायी, जसै यात्रा अधि बढ्दै जान्छ, यात्रीको पात्र र मानिसको चरित्रमा आफूले आफैलाई चिन्न, बुझ्न र भन्नुभूत गर्न थाल्छौं हामी। आफ्नो विरानो, नजिक टाढा, आफन्त पराई छट्याउदै चाले नपाई आफ्नो र अरुको महत्व समेत बुझ्नतिर लाग्छौं। सत्य त्यही नै हो कि जीवन यात्राको नीलो मार्गमा सर्वश्रेष्ठ कहलाइने हामी, चौपायाभन्दा आफूलाई साच्चिकै भिन्न र असली मानिस बनाउन र भनाउन्तिर आत्मप्रेरित हुँदै जान्छौं पनि। आरामदायी यात्रा जति नै लामो भएपनि

त्यो क्षणिकभै लाग्ने गर्छ। अफ शरीर, मन र भावना; यी तिनैको समागमबाट तय गरिने यात्राको वर्णन नै मात्र पनि सुखद हुन्छ। यसरी गरिने यात्रा आफैमा रौ माञ्चित अनि आत्मप्रेरित हुने गर्दछ। त्यसैले जीवनमा विरलै मात्र गरिने यसखाले

डा. नेत्रमणि दुमी राई

यात्राले रहेकको मन मस्तिष्क र मर्मलाई छुन्छ र सुभबुझलाई निखाछ पनि, भावनालाई पगाल्छ र सिद्धो जीवनमा बेग्लै अर्थ र महत्व राख्दछ।

आ-आफ्नै परिवेशमा हराउदै विछट्टै अनौठो जीवन भोगाइमा लामो छोटो असह्य यात्रा नसङ्गाल्ने हामी कोही सायदै होलाऊँ। फरक यति नै मात्र कि कति यात्रा आरामदायी हुँदा हुन्, त कति चाहिँ पीडादायी नै पनि। समय परिस्थितिसँगै बढ्दै जाने क्रममा जे जति यात्रा गरिएलान्, ती सबैको एक एक गरी सम्भना नरहलान् पनि। त्यसो त यात्रामा कति क्षणहरू सम्भनुमा भन्दा विसंनुमै हीत पनि हुने गर्दछ।

जीवनमा कतिपय यात्रा जति अविस्मरणीय हुन्छन्, त्यति नै रोचक पनि। साथमा रोचक यात्रा अवस्य नै प्रेरणादायी पनि हुने गर्दछ। सन्दर्भ यही हो कि म आफू दुमी वंशभित्रको एक सदस्य, त्यसमा पनि आफ्नोपनमा नै रमाउने बानीले होला, आज धीत मरिञ्जेल वंशयात्राको कइरन ल्याउने विचार आएको छ ममा। साथमा धेरथोर रगत र पसिनाले सिञ्चित त्यो यात्रा जसमा 'रगतको नाता अनि दूधको साईनो' पनि अवश्य नै जोडिएको छ।

त्यसै त भन्ने गरिन्छ नै, 'संस्थामा लाग्नु भनेको भएको सारा गुमाउनु र नदुखेको टाउको दुखाउनु सिवाय अरु उपलब्धी भन्नु के नै पो हुन सक्ला र!' हो मलाई पनि यो भनाइमा पत्थार नै नलागेको चाहिँ पक्कै नाई। तैपनि हामी सबै दुमी भनाउंदाहरूले सदा यसो मात्र भनिबसे भोलिको दिन हामी कतातिर पुगिएला त, परिस्थितिले लतादै र घिसादै लग्दा दुमीको त नाम निसाना नै बिलाउने

भो नि त ! त्यतातिर ध्यान पुन्याउने चाहिँ कस्ले नि ?

सवाल बाँच्नको लागि भन्दा पनि बाँचिरहने कसरी ? भन्ने नै हो । दुमी मर्नु बाँच्नुले त्यति महत्व नराख्ना, तर दुमी वंश चीरकालसम्म बचाउने बारे बेलायतमा विचार पुन्याउनु त पन्यो नै । तब न हामी बितेर गएन युग युगसम्म हामी बाँचिरहन पनि पाउँछौं । यिनै आत्मानुभूतिले प्रेरित गरेर होला, सदा नीलो परिवेश र कठिन चुनौतिसँग सिंगैरी खेलनमा नै जीन्दगीको परिभाषा खोज्ने मेरो अनौठो बानीले गर्दा चालै नपाइकनै तय गरिएछ दुमी संस्था 'फन्सीकीम'को अविचलित आत्मिक एवं भौतिक यात्रा ।

त्यतिबेलाको जवानीको जोस, भरिलो र भरिलो बलबैशमा आफ्नो वंशको पहिचानको खातिर के मात्र गर्न तम्सिइएन होला । असली किरातीपन नसा-नसामा तराईत भएकैले होला, हामीलाई सम्भव असम्भवको हेक्कै रहेन, साझो गाझोको छ्याले पनि गरिएन, दुख सुखको बिलकुल पर्वाह नै भएन, गर्न सकिने वा नसकिनेतर्फ ध्यानै गएन । केवल त्यतिखेर हामी 'नमइ हुन्न', र 'नगरी भा'छैन' भन्नेमा नै एकोहोरियौं क्यार ! हामी एक गठ्ठा भएर एक सुरमै लागि रह्यौं ।

विगतमा के गर्नु पर्छ्यो वा पर्दैनथ्यो, त्यतातिर त भनै सोच्ने फुसँदै भएन । के गरे ठीक बेठीक होला, भन्नेतिर पटककै हासो ध्यानै जाँदै गएन । अझ भनी कतै बेठीक पो होला कि भन्नेतर्फ मनमा कल्पनासम्म गरिभ्याइएन । अस्फटिलो त्यो परिवेशमा चाहेर पनि दार्याबायाँ सोच्दै सोचिएन । केवल आफ्नो वंश र समुदायको हितमा अगाडि जे जति गर्नु उचित ठान्यो, जानि नजानि त्यसैमा दत्तचित्त भएर लागिरह्यौं, डटिरह्यौं ।

जति सक्दो मन्द बुद्धि, अल्प ज्ञान र पल्प विवेकले भ्याएसम्म हरसम्भव कोशिश गर्नुमा नै असल कर्म ठान्यौं । भलै कतिले 'हासो काम गराइको ताल हाँस न कुखुराको चाल' पनि भन्दिँ होलान्, तथानाम गालिले मात्र चित्त नबुझेर धारे हातका साथ सक्दो सराप्नु सरापेका पनि होलान् । अपितु फन्सीकीम संस्थाको यात्रा बारे लेखिहाल्ने बेला त भइसकेको छैन नै, तैपनि २०५५ सालयता गनिन्याउंदा आजतक दुमी संस्था भनेर लागिपरेको

पनि पुग नपुग उन्नाईस वर्ष त यसै गलिसकेछ । यसबीचमा संस्थागत स्मरणवाट दिनानुदिन विस्मरणतिर गइरहेको अनगिन्ती जीवन भोगाइका क्षणहरूलाई उन्दै र संस्मरणको कथा बुन्दै एक समीक्षात्मक वंशयात्राको बेलिविस्तार लगाउने ध्याउन्नमा छु म आज ।

आज-भोलि, हिजो-अस्त र पोहोर-परार भन्दाभन्दै आफ्नोपनमा डुब्दै दुमी वंश, फन्सीकीम संस्था र इसीलीम पत्रिकाको सेरोफेरोमा आफूलाई समर्पित गरेका ती दिनहरू गन्दै जाँदा एक कोरी उमेर खान एकै वर्ष अपुग रैछ । यतिका वर्षहरू के गरी वित्यो, पत्तै भएन । गाउँघरदेखि सशरसम्मै छरिएका दुमी समुदायबीच हेर्दाहेदै र संस्थामा संगसंगै रहेर काम गर्दागर्दै कति हाम्रा अगज ताया-ताम्कुहरू, मसुमे-मधुमैहरू पाका पुर्खाहरू एकाएक गल्दै र ढल्दै जाँदै पनि छन् ।

यसरी दिन गन्ती पाका दुमी तुप्सुधीलु 'पुर्खौली ज्ञानका स्रोत दिग्गज पुर्खाहरू' एकाएक ढल्दै जाँदा कताकता चौतारीमा बर पिपल ढले जस्तो, दुमी वंश नै परिपक्व संरक्षकविहीन हुँदै गएजस्तो, सिङ्गो समुदायले अभिभावक गुमाउन परेजस्तो र साझा संस्था नै टुहरो भएजस्तो आभाष भइरहेछ । साथमा अतितमा उर्ने दुमी कुलका सिरको टोपी वा पुस्तानीका पगरी पुर्खाहरूसँग सँगै बिताएका ती दिनहरू विस्मृतिमै सीमित हुँदै जाँदो नै रैछ ।

आखिर अनिश्चित मानव जीवनको दिशाहीन यात्रा न हो, कहिले कहाँ गएर के गरी टुङ्गिने वा टुट्ने हो, कस्लाई के थाहा ! तैरपनि असङ्ख्य मानव सागरको बीचमा वा भिडमा लम्किँदो महान यात्रामा विछट्टै एक्लो यात्रीको भूमिकामा जे जसरी भएन जिउनु त छ नै । भोलि यस्तै दिन र परिवेश रहला नरहला, आजको दिन त सुन्दर र विशेष अवसर ठानेर यात्रालाई अगाडि बढाउनु त पन्यो नै ।

इसीलीम प्रकाशनका सुरुवाती दिनहरूमा कुशल सम्पादक बन्ने ध्याउन्नमा चिसो छिँडीमै फलेँरै रात कटाइएका ती पट्ट्यार लाग्दा परिवेशहरू, दुमी स्थलगत अध्ययन एवं समाज भाषावैज्ञानिक अध्ययनको सिलसिलामा रावाखोला आसपासमा सिङ्गै 'खाजावासमा' (खार्मी, जालपा, वाक्सिला, सप्तेश्वर, माक्पा) चहादै निश्छल दुमी समुदाय संगसंगै साटिएका आत्मिक यात्राका अविस्मरणीय क्षणहरू त्यति सजिलो गरी बिसनै कहाँ सकिएला

र !

सिङ्गै दुमी समुदाय लागेर त्यतिका सात-सात वर्ष (वि.सं. २०६१-२०६८) लगाइवरी दुमी शब्दकोश प्रकाशनमा बिताइएका अपत्यारिला पलहरू आज स्मृतिको पानाहरूमा सुखद अनुभूतिका अडेसो नै सावित भइबसेको छ । केपिलासगढी र चिनागढीलाई 'दुकिराफ' संस्थाको स्वामित्वमा ल्याइँदाको सुखद क्षणका अर्को पाटाहरू, वाक्सिला (खोटाङ) मा दुमी फन्सीकीम भवन र धरान (सुनसरी) मा दुम्कीम भवन ठड्याउँदाका ती जोसिला दिनहरू त्यति सजिलै भुल्लै कहाँ सकिएला र !

अहिले दुमी भाषाको सन्दर्भमा कुरो गर्दा प्रत्यक्ष अनुभवमा आधारित दुमी भाषामा चारवटा कथाहरू, अड्रेजीमा दुईवटा व्याकरण, दुईवटा नै त्रिभाषिक (दुमी-नेपाली-अड्रेजी) शब्दकोश, दुमी चप्लाम 'दुमी भाषा लेखन' नामको पुस्तिका, दुमी जीसी 'दुमी बोली' नामको प्रकाशोन्मुख पुस्तिका, पठन-पाठनको लागि शिक्षण पद्धतिको व्याकरणको तयारीसँगै लेखपढमा मौलिकता सहितको पाठ्यक्रम तयारीका साथ पाठ्यपुस्तक निर्माण आदिका साथै मा आ-आफ्नै मोवाइलमा दुमी शब्दकोश हेर्न सकिने सुविधा, यसरी नै विगत सुरु अड्क सहित मा इसीलीम अड्क एकदेखि अड्क १३ सम्म हेर्न सकिने व्यवस्था, त्यसरी नै इसीलीम अड्क एकदेखि अड्क १३ सम्म दुर्म वंश अन्तर्गतको २१ वटै पाछ्यहरूको वंशावली प्रकाशन, अन्य फुटकर लेख तथा गीत, कविता, इतिहास आदि प्रकाशन, निकट भविष्यमा नै दुमी वंशावली दस्तावेज, दुमी रीदुम हदुम 'दुमी संस्कार संस्कृति'को प्रकाशनतर्फको अभियानले दुमी वंश, समुदाय र संस्थाको सिर उच्च पार्ने प्रयास भइराखेको छ ।

किराती रमभूमलाई राष्ट्रिय सांस्कृतिक संस्थानमा दुई-दुई पटक मौलिक सांस्कृतिक कार्यक्रम पो आयोजना गरिएन कि । अपवादलाई छोडेर हरेक साल दिपावलीमा रावाखोले लोक भाकामा आधारित मारुनी सहितको देउसी पो घरघरै ढुलाइएन कि । छीरीयाम्लो 'उधौली' र धीरीयाम्लो 'उभौली' मा तोसी / साकेला पो नचाइएन कि । विविधखाले किरात सांस्कृतिक कार्यक्रमहरूमा सहभागी पो भइएन कि । नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान र आदिवासी

जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानद्वारा आयोजित कविता वाचन कार्यक्रममा दुमी सहभागिता पो जनाइएन कि । त्यहाँबाट प्रकाशित हुने कविता सङ्गालो र थुंगामा दुमी भाषाको कविता नै कति पटक त छपाइसकियो पनि ।

यसरी नै गोरखापत्रमा नयाँ नेपाल अड्क लगायत विभिन्न शीर्षकहरूमा दुमी भाषामा लेख रचनाहरू नै पनि छपाइसकिएका छन् । यसका साथै अड्रेजी भाषामा नेपाल भाषाविज्ञान समाज नामक संस्थाद्वारा आयोजना गरिने वार्षिक सम्मेलनमा दुमी भाषाबारे अनुसन्धानमूलक कार्यपत्र प्रस्तुतिका साथ त्यहाँबाट प्रकाशन गरिने जर्नलमा दुमी भाषाका थुप्रै विधाहरूमा अनुसन्धानात्मक लेखहरू छपाउने काम पनि भइआएकै छन् ।

हिजोभै लाग्छ, मनमा तहकिकात याद पनि छ, वि.सं. २०५५ साल चैत ३१ गते शनिवारका दिन दिउँसोको समयमा पदर्शनी मार्गस्थित नेपाल मानविकी क्याम्पस (तात्कालिन आर.आर. क्याम्पस) को कुनै कक्षा कोठामा उपस्थित ३२-३३ जनाको दुमी भेलामा उपस्थित हामी प्रायः सबै जना दुमीजनबीच एकअर्कामा पहिलो भेट र चिन्जान गर्दै थियौं । सम्भवतः दुमी समुदायको इतिहासमा यलखोम 'काठमाडौं' मा संस्थागत औपचारिक भेटघाट यही नै थियो कि भन्ने लाग्छ ।

त्यसैबीच बेलायती सेनामा सेवारत रहँदा उत्कृष्ट काम गरेवापत त्यहाँकी महारानीबाट दुई-दुई पटक बहादुरीको तक्मा (बल या तजभ :प्लवचय र :') द्वारा विभूषित क्याप्टेन नैनबहादुर ब्राक्सुपा सत्तम दुमीराई (साविक सप्तेश्वर गाविस थानागाउँ, हाल महाराजगञ्ज, काठमाडौं) को अध्यक्षतामा गठित ११ सदस्यीय दुकिराफ प्राकास काठमाण्डौको सचिव पदमा मलाई जिम्मेवारी दिइँदाको त्यो जोशिलो दिनलाई आज पनि म भलभली सम्झन्छु ।

त्यस बखतमा अफूलाई विज्ञान विषयको राग र शिक्षण पेसाको तापले होला, निकै खरै गरी जोस देखाइएछ कि कसो, भरे सो भेलाले पुरस्कार स्वरूप सदस्य सचिवको जुवा भिराइँदा पो होस्को पर्दा छयाइइ खुल्न गयो त । कताको समाज सेवा, केको सचिव पद । यसो सोचेर आफूले आफूलाई मनमनै सुभाएँ, 'हो त नि साँचि है, यसरी किराती पाराले नै पो काम बिग्रेछ कि क्या हो । अलिक त

साँचेर गमेर बोल्दा नै पो आफ्नो हित र वचावट हुन्थ्यो कि क्या हो ! आखिर 'बन्दुकको गोली कि मुखको बोली' उच्छ्रित नै त गो, केही गरी फर्की आउने भए पो ।

अन्ततः आफूले आफैलाई सम्झाउनु र मनचिन्ते दुनियामा हराउनु त पन्यो नै, 'उठ जोगी खुइलाउ छाला, बुझिहेरौ देशको चाला ।' त्यसवेला दुमी संस्था फन्सीकीमको आफ्नै लय र तालमा त्यसै सुरु भयो प्रारम्भिक कार्यसमिति काठमाडौं चाल पनि । हामी दुमी संस्था चलाउन जान्ने कोही कोही नभएनि संस्था आफैमा के हो भन्नेसम्म चाहिँ हेक्का राख्न सक्ने राम्रो सक्रिय टिम बनेकैले होला, निकै चुस्त दुरुस्त थियो त्यो बेलाको हाम्रो संस्थागत कार्यशैली ।

एकातिर बेलायती सेनामा पूर्णकालीन सेवारत रही संसारभरका समुन्नत समाजको जीवन भोगाइ र त्यतातिरको मानव जगतलाई बुझिसकेका परिपक्व क्याप्टेन नैन सापको अध्यक्षता, अर्कातिर घरि दित्केल क्याम्पस त घरि भोजपुर क्याम्पस प्रमुख हुँदै भरखर भरखर पाटन संयुक्त क्याम्पसमा प्राध्यापनको लागि सरुवा मिलाइवरी शहरको सपना बुन्दैगर्दाका शिक्षाक्षेत्रका अग्रणी व्यक्तित्व चतुरभक्त सर लगायत अन्य धेरै जना दिग्गज दुमी व्यक्तित्वहरूसँग पहिलो जम्काभेट हुँदा म डर, कर र रहर यी तिनै कुराले चिमोटिएको थिएँ ।

त्यतिखेर म आफू परेँ भौतिक विज्ञानको अध्येता, एक हिसाबले लगाम खिचेको घोडाभै एक सुरले पढाइमा हराउनमै रमाइरहेको मान्छे । त्यतिखेर मलाई समाज के हो ? वंश किन हो ? र संस्था केका लागि हो ? भन्नेबारे थाहापत्तै त नाई । तैपनि जे त होला, आखिर आफ्नोपन र अपनत्व भन्ने कुरो त आफ्नो वंशको साथ लागेसिन नै त भेट पाउँदै गइएला भन्ने मेरो भित्री सुफुफुको कारण चालै नपाइकनै छिरिएछ आफ्नो वंश उत्थानको संस्थागत लामो सुरुङ मार्गमा ।

त्यो दिनको दुमी भेला चलेकै रीतिमा किराती पारामै सुरु भयो । कोही बीचमा आइपुगेर 'सपैमा नमस्कार छ है !' भन्दै अभिवादन गर्ने, त कोही चाहिँ 'लु म त हतारमा छ, जे गर्नु हुन्छ मेरो मञ्जरी छ' भन्दै जुरुक्क उठिनस्कन खोज्ने, यसो हुँदाहुँदै करिब तीन-घण्टाको आपसी छलफलपछि

त्यो दिनको दुमी भेला सकियो पनि । बैठकको दुइग्याउनीमा दुकिराफ केन्द्रीय अध्यक्ष चतुर भक्त सरको काठमाडौंमा पहिलो दुमी सम्बोधनमा केही सैद्धान्तिक र व्यावहारिक पक्ष सहितको मन्तव्यले हामी सबैलाई जागरुक गरायो नै भन्ने लाग्छ ।

त्यहाँ उपस्थित प्रायः सबै जनाले धक मान्दै भएनि आ-आफ्नो राय विचार राख्ने अवसरको सदुपयोग गरियो नै । एकातिर फौजी जीवनबाट खारिएका परिपक्व क्याप्टेनसापसँग संस्थामा सँगै रहेर काम सिक्न पाउँने भो भन्ने ममा उत्साह थियो भने अर्कोतिर म आफूलाई पाको पुस्तासँग सम्मिलन गराउन निकै जोतिनु पर्ने आवश्यकता पनि छुँदै थियो । सजिलो गाढोको बीच आफूले कसरी पो अपेक्षा र भरोसालाई थग्न सकिएला नि ! भनेर भित्रभित्रै छटपटि पनि नभएको होइन ।

अपितु संस्थागत प्रक्रिया अनुसार नै हामी महिनैपिच्छे नियमित बैठक बस्नेदेखि लिएर समयसापेक्ष कार्यक्रमहरू अधि बढाउँदै लगियो । हरेक बैठक बस्दाका बखत अध्यक्ष क्याप्टेन सापको समय परिपालनलाई आजसम्म पनि त्यति सजिलो गरी बिसनै कहाँ सकिन्छ र ! आफूले सचिव पदको जुवा भिरेकै नाताले शान्तिनगरस्थित बेबिलोन स्कुलमा दुमी ब्र / व चेन्लाम 'दुमी भाषा शिक्षण कक्षा' सञ्चालन, दुमी भाषिक पत्रिका इसीलीम प्रकाशन, दिपावलीको अवसरमा देउसी-भैली कार्यक्रम आयोजना आदि समसामयिक गतिविधिहरू जानि नजानि अगाडि बढाइए ।

परिस्थितिको खेल नै भनुड, 'दुकिराफ प्राकास' मा एक कार्यकाल सम्पन्न गरिनसक्यै म केन्द्रीय सदस्य बनेको खबर संस्थाको दोश्रो सम्मेलनपछि जानकारीमा आयो । हुँदाहुँदा तेस्रो र चौथो सम्मेलनले क्रमशः सचिव र महासचिवको यात्रा सोभियो केन्द्रतर्फ । यद्यपि आफू जहाँ रहे नि, र केही गर्न परेनि दुमीकै लागि गरौँ भन्ने उबेलैदेखिको चाहनाले होला, म आफू कताको केन्द्र, कताको प्राकास काठमाडौं, समुदायको लागि भनेर एक ढङ्गले लागिपरियो ।

अन्ततः विगत २०७३ साल कात्तिक महिना वाक्सिला (खोटाङ) मा सम्पन्न संस्थाको पाँचौं अधिवेशनले पुनः महासचिवको जिम्मेवारीमा मलाई नै दोहोर्‍याइदिँदा सहज असहजबीच पदीय भूमिका

निर्वाहमा दिन यसरी नै बित्दो छ । साथमा यतिका वर्षसम्म आफ्नो वंशको उत्थानमा नै 'केन्द्रित' संस्था दुकिराफमा रहँदा आफ्नो ब्रह्माले देखेसम्म र ह्याउ र हुतिले भेटेसम्म जे जति गर्न खोजिएका होलान्, यतिले मात्र चाहिँ वर्तमान समयको माग एवं समुदायको अपेक्षा पूरा गर्न प्रायः असम्भव नै महसुस भइराखेको छ ।

यसबीचमा प्रशस्तै तीतामीठा अनुभव पनि संगालियो । आफ्नो वंश, समुदाय र संस्थालाई दिलदिमागदेखि नै माया गर्ने दिलदार अग्रज दुमी परिवार पनि नभेटिएका होइनन् । आफू संस्थाभित्र रहेर वा बाहिरै बसेर भएपनि आजसम्म दुमी संस्थालाई भरथेग गर्नुहुने विशाल हृदयका खानी एवं दानवीर दुमी व्यक्तित्वहरू विभिन्न दुमी बस्तीहरूमा एकपछि अर्को गरी फाट्टफुट्ट देखा पर्दै आउनु भएको छ । यस किसिमको नितान्त सामाजिक सेवाभाव एवं प्रेरणादायी समाजसेवी व्यक्तित्वहरूप्रति सिङ्गो दुमी समयदाय नतमस्तक हुनु नै पछ ।

अर्कोतिर कति जुम्कारु सहयात्रीहरू संगसंगै हिँड्दा हिँड्दै बीचमा नोकरी वा परिवार व्यवस्थापनको सिलसिलामा विदेशिए भने कति जना त स्वदेशमा नै घरव्यवहारको कारण संस्थाबाटै टाडिए । कतिले संस्थालाई माया गर्दागर्दै मुलुकको र घरायसी परिस्थितिको कारण स्वरोजगारको निम्ति विदेशिन बाध्य भए । कतिमा भने संस्थाप्रतिको गहिरो लगावले नै हुनु पछ, थलोमा हराउने डाँडामा कराउनेसम्मको गहन भूमिका निर्वाह गरेको पनि नपाइएको होइन ।

यस मानेमा दुकिराफ संस्थामा यसबीच कतिपय घटनाहरू कटु यथार्थमा सीमित रहन पुगे भने कति चाहिँ प्रियमाथि लोकप्रिय कर्मको रूपमा दुमी जनमानसमा स्थापित पनि भइआएका छन् । सायद दुमी संस्थाको उज्यालो र अध्यारो पाटोको रखबारी गर्ने अपजसिलो कर्मको जिम्मा आफ्नो निधारमा लेखिएकैले होला, यतिका १९औं वर्षसम्म लागिपर्दा पनि थकान लाग्नेभन्दा जोसजाँगर नै बढ्दो छ । आफूमा भनै बलवैश र वंशाणु तागत बढ्दै गएको भान परिरहेछ ।

वंशको उन्नति एवं संस्थागत अनन्त यात्रामा व्यक्ति आउने जाने त भई रहन्छ नै । यसो गरिनु हरेक संस्थामा जरुरी मात्र नभई अपरिहार्य

पनि ठानिन्छ । दुमी संस्था दुकिराफमा पनि यसो गरिनु पर्दछ भन्नेमा सबैको एक मत रहेकै छ । अपितु एउटै व्यक्ति संस्थाको महासचिव जस्तो उपल्लो निकायमा दोहोर्‍याएर बसिरहँदा जो कोहीका निम्ति सुखद सन्देश भने नहुन पनि सक्छ ।

यसो गरिँदा हामी संस्थामा रहनेहरूले कतै आम समुदायको धारणा बुझ्नेतर्फ ध्यान दिन पो भ्याइराखेका छैनौं कि । जस कारणले ताजा सोचविचार र नयाँ जोसजाँगरले ठाउँ नपाउने भइ उल्टै ओभेलमा पर्दै जाने पो हुन् कि, भन्ने पट्टिबाट पनि सोच्नु जरुरी छ । यस मानेमा दुमी संस्थामा रहेर आफ्नो वंशको पहरेदार बन्न प्रयत्न गर्दैगर्दा कतै अरुलाई मौका दिन वा ठाउँ छाड्ने पो कञ्जुस्याईं पो गरियो कि ! भन्ने पनि लाग्दो नै रहेछ ।

अन्ततः दुमी समुदाय र संस्थाको नाममा आजसम्म जे जति प्रयत्न गरिए, ती सबै उपलब्धिले समुदायको पहिचानका साथ वंशको शान र संस्थाको मान नै बढेको विश्लेषण रहेको छ मेरो । समयको मागसँगै परिस्थितिवश जे जति प्रयास गर्न खोजियो, ती सबै उपलब्धिमुलक नै रहे भन्ने लागेको छ । समुच्चमा भन्नुपर्दा दुमी वंश, समुदाय र संस्थाको नाममा आज जुन रूपमा चिनारी वा निसानी खडा गर्न सकिएका होलान् ती सबै उपलब्धिले हामीमा थप हौसला नै बढाएको भनने लागेको छ ।

सदा नयाँपन नै खोज्ने हाम्रा आनिवानीबीच परिस्थितिवश अपेक्षित परिणाम हात लाग्न नसकेका कटु अनुभव पनि नभएका होइनन् नै । दुमी फन्सीकीमसँग नाम जोडिएका अनेकानेक परिघटनाहरूबाट अरु केही नभएनि चोटिलो शिक्षा त मिलेकै छ, र साथमा चेत पनि खुलेकै छ । यसर्थ दुकिराफ संस्थाको १९ वर्षे यात्रामा प्रेरणाको अपार स्रोत भनेको देश विदेशमा रहनु भएका समस्त दुमीजन नै हुन्, दुमी वंशका शुभेच्छुक, इष्टमित्रहरू पनि हुँदै हुन ।

निचोडमा भन्नु पर्दा दुमीले दुमीका लागि दुमीद्वारा जे जति गर्न प्रयास गरिएका छन्, ती सबै संस्थागत यात्रासँगै सबैलाई समेट्ने प्रयास भएका छन्, र साथमा दुमी खुलुखुलु 'धातथलो' का चुपी, युइखुलु, दुइकुलु र सुप्तुलु सदा दाहिनो रहनुले नै सम्भव भइआएका छन् । अलनु ।

दुम्कीम धरान भवन घरपैचो तथा जग्गादाताको प्रतिमा अनावरण कार्यक्रममा केही भलकहरु

जग्गादाता तथा प्रमुख अतिथि र अतिथिहरु

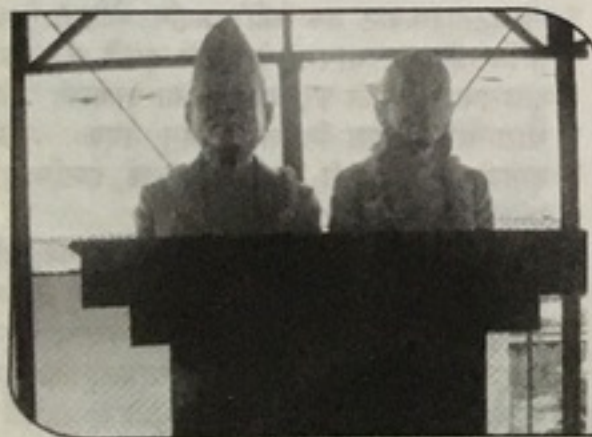
कार्यक्रममा सहभागि दुमीजनहरु

कार्यक्रम उद्घाटन गर्नुहुँदै किराया केन्द्रीय अध्यक्ष तिलक राई

जग्गादाता तथा समाजसेवी RSM श्री प्रज ब. राई/अलमसरी राईको प्रतिमा अनावरण गरिदै।

जग्गादाता तथा समाजसेवी RSM श्री प्रज ब. राई/अलमसरी राईको प्रतिमा

कार्यक्रममा फन्सीकीम महासचिव तथा भाषा शास्त्री डा. केसरी राई मन्तव्य राख्नुहुँदै

हार्दिक श्रद्धाञ्जली

दुमी राईहरूको भाषा, संस्कार, संस्कृतिलाई संरक्षण र संबर्द्धन गर्न सदा तत्पर रहनु भएका दुमी वंशका नोकछो/ताया/ताड्कु/पुर्खा/पुर्खेनी/वंशावली ज्ञाताहरूको असामयिक निधनभएकोमा दिवंगत आत्माको चिर शान्तीको लागि सिमेभुमे, सुप्तुलु, युडखुलु एवम् सुम्नीमा-पारूहाडसँग प्रार्थना गर्दै हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछौं।

सेले नकछो
तित्र बहादुर हदी दुमी राई
केपिलासगढी गा.पा.-४,
बाक्सिला, गैरीगाउँ

ताया
कृविरमान हदी दुमी राई
केपिलासगढी गा.पा.-४,
बाक्सिला, गैरीगाउँ

ताया जितमाया कोयी राई
केपिलासगढी गा.पा.-४,
बाक्सिला, गैरीगाउँ

तायामी
शुक्रमाया वालक्यु दुमी राई
रुपाकोट मझुवागढी-१२, जालपा

ताया
गञ्ज बहादुर खारुवु दुमी राई
माकीपा, नोरोदेल

ताया
नागत्र बहादुर हम्चु दुमी राई
रुपाकोट मझुवागढी-१२, जालपा

तोकाया
मोतिराज खवचु दुमी राई
रुपाकोट मझुवागढी-१२, जालपा

दुमी किरात राई फन्सीकीम तथा इसीलीम परिवार

इसीलीमपो तुम

इसीलीमको भनाई

- तेयो २०७५ छीरीयाम्बोवी इङ्की दुमी रदुचुआ इसीलीम खीस्सी १९ लाम्बइती ।
- इङ्की होपुपो दुवी हीतोछुक्सा खल सुलाम दुवा ताम्बाडा फीडसो मुखइती ।
- नुमुलु सरसा, सो गुरसा का साम्फारसा इङ्कीपो सुलाम दीक्सा ताम्बा खी गोता ।
- आभो २०५५ थोवीका होपुगोवीम तुम्मु चप्सो, लास्सो तेयोतुम्बु हुन्लुन्यो गोता ।
- आजी ने दुमी रदुपो दुवी होपुगोवी का पाखावी चुक्सो खइसीम यो गोता ।
- मकायो साप्लेलवीका पाखा मुक्हक्सा दुमी रदुचुहाम्बा आजीयो हीतो चुक्सो खना डा गोता ।
- फन्सीकीम, इङ्कीपो कीम, ताम भारा दुमी रदुचुपो रुरीकीम ।
- तेयो इङ्की सेक सामे का सक्तुपाछा हाङ्गु रुल्सीसोका हलहसआ सरमुना छुक्ता ।
- मकाडा आभोवीका इसीलीम लास्सोका होपुगोवी नु छीसो लाम्बोन्वइसीक्ती ।
- इङ्की खम्बीडा मुक्तीखोयो दुमीरदुचुआ लाम्लु होपुगोवी डा सीङ्मुसो छेमुक्ती ।
- का ताम यो कोक्कोम्सी नुगोवी लुनु : "सानुवा चाम्सो तोइसीक्की नुमुलु लम्सो प्रोइसीक्ती" धन्यवाद ।
- अहिले २०७५ सरदक्कतुमा हामी दुमी राई वंशले इसीलीम अंक १९ प्रकाशन गर्दैछौ ।
- हामी आफ्नो बारेमा जति हुनेगरेका सम्पूर्ण गतिविधि यसैबाट नै सम्प्रेषण गरिआएका छौ ।
- मनोज्ञान बढाउने, आत्मबल जगाउने र आत्मसम्मान बढाउने हाम्रो सजिलो माध्यम यही नै त छ ।
- उहिले २०५५ सालदेखि आफ्नो बारेमा इतिवृत्त लेख्दै छुपाउँदै यहाँसम्म आइपुगेका छौ ।
- अब त दुमी राईको बारेमा आफूभिन्न र बाहिर थाहा पाउँदै गइएको पनि छ ।
- रपनि थातथलोदेखि बाहिर रहनुभएका दुमी राईहरूले कति थाहा पाउँदै जानु नै छ ।
- फन्सीकीम, हाम्रो घर, यो सबै दुमी राईहरूको वंशघर ।
- यतिखेर हामी सात सामे एककाइस् पाछा नै समेटिएर हाङ्गुहार गरिकन सम्हाल्दै लैजानु पर्छ ।
- त्यसै नै उहिलेदेखि इसीलीम प्रकाशन गरिकन आफूभिन्न ज्ञान खोज्दै अघि सर्दैछौ ।
- जहाँसुकै रहेपनि दुमीराईहरूले पहिले आफूभिन्न नै सोधखोज गर्दै चिन्तन जान गरौ ।
- र यो पनि तहकिकात दिलदिमागमा रहोस् : "अज्ञानतामा अन्मलियौ : ज्ञान खोजेर अघि सरौ ।"

हार्दिक श्रद्धाञ्जली

जन्म: वि.स. २००६/०६/०६

मृत्यु वि.स. २०७४/०७/०६

स्व. मौली शोभा रंकासु दुमी राई

हाकी ममतामयी मामा/छातु/पिपि मौली शोभा रंकासु दुमी राईको असामयिक निधन भएकोमा दिवंगत आत्माको विर शान्तीको कामना गर्दै हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछौ । साथै यस दुःखद घडिमा हामीलाई साथ दिनुहुने नर नाता इष्टमित्र तथा शुभचिन्तकप्रति आभार प्रकट गर्दै मृतात्माको विर शान्तिको लागि सुप्तलु युङ्खुलु साखेल, नागिलेमसँग प्रार्थना गर्दछौ ।

लन्चुपण्डु/देल्ले (छोरा बुहारी)

सन्तोष रंकासु दुमी राई/ जानुका राई

चाचु (नाती)

आरोन रंकासु दुमी राई

मिस्मुचुमुल (छोरीहरु)

शौमाया रंकासु दुमी राई
बलमाया रंकासु दुमी राई
दुर्गा शोभा रंकासु दुमी राई
रण शोभा रंकासु दुमी राई
दिलमाया रंकासु दुमी राई
निरमाया रंकासु दुमी राई

इसीलीम १८औं अङ्क प्रकाशन हुन गइरहेको तथा किरातीहरूको महान चाड येले थो ५०७८ छीरीयाम्लो (उधौली) तोसी/तोसु (साकेला) को शुभ अवसरमा देश-विदेशमा रहनु भएका सम्पूर्ण आफन्त दाजुभाई तथा दिदी बहिनीहरूमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

दुमी किरात राई फन्सीकीम
दुमकिम, बेलायत